

Hoca
Sadettin Efendi

TACÜ'T-TEVARIH
2

KÜLTÜR BAKANLIĞI

Hoca Sadettin Efendi

Tacü't-Tevarih/2

Tacü't-Tevarih/2

Kültür Bakanlığı Yayınları: 301
Bilim Dizisi: 1

Onay: 16 Temmuz 1979 gün ve 831.0 - 1008 sayı
Baskı sayısı: 5.000
METEKSAN Limited Şirketi, ANKARA - 1979

HOCA SADEDDİN EFENDİ

TACÜ'T-TEVARİH

Yalınlaştıran
İsmet Parmaksızoğlu

Kültür Bakanlığı Yayınları

İkinci baskı, Ağustos 1979

Kapak: Said Maden

Günümüzün insanı, bildikleriyle yetinmeyen, hızla değişen koşullarda kendini yenileyebilen, özgür, barışçı, insancıl, hoşgörülü, toplumuyla bütünleşmiş, kendi kişiliğini geliştirirken başkalarının gelişmesine de çalışan toplumsal bir varlık olmak durumundadır.

Bu, çağın gereklerine uygun, ama kendi benliğinden, geçmişinden, toplumunun öz kaynaklarından kopmamış bir insandır. Çünkü insan, ancak ulusal özelliklerini koruduğu oranda, çağdaş uygarlığa, evrensel kültür değerlerinin oluşmasına ve zenginleşmesine katkıda bulunabilir.

İnsan, içinde yetiştiği çevrenin bir ürünüdür. Benzer koşulları paylaşanlar benzer biçimde düşünürler. Kültür, toplumu oluşturan bireylerin duyuş, düşünüş ve davranış birliğidir. Duyuş, düşünüş ve davranış birliği ise, bir ulusun, bir toplumun öbür toplumlardan değişik olan koşullarının etkiyle oluşur. Bu anlamda kültür, ulusal bir nitelik taşımaktadır; ama özellikleri çok başka olan toplumların bile birbirlerine benzeyen bazı koşullara sahip olması ve çağdaş dünyada bu benzer koşulların hızla artması, kültürün evrensel yanını ortaya çıkarır.

Uluslararasıdaki kültür alış verişinin artması, insanların birbirlerini daha iyi anlamalarına, ortak yanlarını bulmalarına, evrensel barışın oluşmasına katkıda bulunur. İşte, bu nedenle kitap, iletişimi kuran araçlardan biri olduğu gibi, kültürün ulusallıktan evrenselliğe ulaşmasında da en önemli etkidir.

Kitap, insanlığın belleğidir. Zaman içinde her şey unutulabilir. Ama yazıya geçmiş her şey belge niteliği taşır. "Söz"ü sonsuzlaştıran, kitaptır. İnsanlık tarihinin gerçek anlamda değer bulması, "yazı"nın bulunmasından sonradır. Tarihi yaratan insan, kendini tarih içinde yazıyla, "kitap"la var etmiştir.

İnsan kendi çevresinin bilgilerini sindirdiği oranda dünyadaki bilgi birikimlerinin de farkında olmalıdır. Bununla yetinmeyip, kendi çağından önceki bilgileri de kavramalıdır. Ancak böylece "zaman"ı aşar, bütün zamanları kavramış gerçek bir "aydın" olabilir.

Geçmişten geleceğe doğru gelişen düşünsel ürünleri saptayıp topluma ulaştırmak, bizim çalışma alanımızı çizmektedir. Klasik ve çağdaş yapıtlarla kültür alanını canlı tutmak gerekir. Öncelikle ele alınması gerekli geçmiş ve çağdaş kendi yaratı ürünlerimizin yanı sıra, başka toplumların benzer ürünlerini de değerlendirmek, kültür anlayışımızın doğal bir sonucudur.

Kültür Bakanlığının yayınları, özlemi duyulan insanın, Türk insanının, bu anlayış içinde oluşmasına katkıda bulunma amacını gütmektedir.

Doc. Dr. Ahmet Taner Kışlalı
Kültür Bakanı

Şehzâdeler Arasında Çıkan Anlaşmazlıklar

Gizli sırları örten perdeleri açanlar, Osmanlıların ibret alınacak haberlerini anlatanlar, Sultan Yıldırım Han'ın Tanrının yargılamasına ulaşmasını, Timur'un Acem diyarına geçişini izleyen günlerde ortaya çıkan olayları, Osmanlı ülkelerinin vârisleri arasında kendini gösteren çirkin davranışları çeşitli görüşlerle belirtmişler, fikirler yürütmüşlerdir. Olayları çoğu, şöylece özetlemiştir. Emir Süleyman, Rumeli yöresini ele geçirerek Edirne'de kayserlerin tahtına, babasının otağına oturmuş iken, Sultan (1) Mehmet (Mehmed) Tokat çevresinde fırsat gözlemekte, İsa Çelebi de Bursa taraflarında gizlenmekte idi. Timur'un yarattığı karıştıktan sonra bu yöreyi önce o eline geçirmiş bulunuyordu. Musa Çelebi aynı çevreye yönelince, bu iki şehzade arasında Karesi ilinde bir sürü savaşlar oldu. İşin sonunda Musa Çelebi üstün gelerek İsa Çelebi'nin varlığını dünyadan silip atınca Bursa'da tahta oturmayı da başarmış oldu. Emir Süleyman, Musa'nın sancaklarının Bursa yöresinde dalgalanmaya başladığını, hükümetinin günden güne güç kazanmakta olduğunu öğrendiği zaman, askerleriyle Gelibolu'dan geçerek Bursa'ya geldi. Bunun üzerine Musa Çelebi kaçış yolunu tuttu ve Karamanoğlu'na sığındı. Emir Süleyman bu arada Bursa'yı ele geçirdi. Küçük kardeşi Kasım Çelebi'yi İstanbul tekürüne rehin bırakmak suretiyle onunla dostluk ve yakınlık kurdu. Sonra da İstanbul boğazı üzerinden Edirne yönüne geçip gitti.

Sultan Mehmet Han, Emir Süleyman'ın bu gelişini, ülkeyi ele geçirişini izlemiş, kardeşlik gereği, yiğitlik töresini yerine getirerek onun başarısını, uygun düşen armağanlarla, gönderdiği mektupla kutlamıştı. Kutlama bildirisinde şöyle

diyordu. «Gerçi, Tanrının çaresi bulunmayan fermanı gereğince, keremli babamızın mutluluklar dağıtan ocağı dağılmakla gönüllerimiz perişan oldu. Ama, hamdler ve şükürler insanların Rabbinin sağlam temellere dayanın durağına olsun. Şimdi mutluluklar dağıtan sizi kayserlik tahtına oturttu. Şanlı gölgenizi, iyiliğinizi isteyen benim gibilerin üzerine yaydı ve devletinizin çadırını tutan ipleri ikbal göklerine bağlayarak çevrenizde bulunan padişahları kıskandırdı. Osmanogullarının değerli ülkelerini sizin yönetiminizde düzene koydu. Emir Süleyman, sözünün eri Sultandan gelen bu kutlama mektubuna pek fazla sevindi. Cevap olarak bir name ile birlikte değerli hediyelerle sonsuz başarı dileklerini gönderdi. Böylece kardeşlik ilişkilerini bozan şüpheleri arayerden kaldırmış, dostluk bağlarını yeniden kurmuş oldu. Gönderdiği elçiye ikramlar ve iltifatlarla değerlendirip Sultanın parlak otağına yolcu ederken, Karamanoğlu'na da bir mektup yazdı. Bu mektubunda, şayet ülkende rahatça yaşamayı, sayısız askerlerimizin zararlarından sakınmayı dilersem, benden yana dostça davranman, kardeşim Musa'yı da iyice kollaman gerekir. Şöyleki, ona yardıma niyet edersen ülkenin de, otağının da başına yıkılmasına, askerlerimin atları ayakları altında çiğnenmesine karar vermiş bulunuyoruz, demişti. Musa Çelebi, bu gelişmeleri öğrenince, kaçış çarelerini araştırdı. İsfendiyar Bey ile elbirliği etti. Emir Süleyman'ın Bursa'ya geldiğini duyduğu zaman da sözünü tutmayan Karamanoğlu'nun yanından kaçıp, İsfendiyar diyarına gitti. Emir Süleyman, Musa Çelebi'nin İsfendiyar'a sığındığını haber aldığı vakit, hemen at koparıp Göynük'e vardı ise de tutkunluğu gereğince içip keyfetmeye başladı. Hergün gerdanları gümüş gibi bembeyaz sâkiler elinden kadehleri döndürmekte, safalar derlemekte idi. Bütün kış böyle geçti. Oradan bir yere ayrılmadı. Irmak kıyısında halâ, Beykavağı diye anılan kavak altında oturarak, işret sürdürdü, safasında, keyfinde yaşadı. tında oturarak, işret sürdürdü, safhasında, keyfinde yaşadı. Bu arada İsfendiyar Bey ona bir elçi göndererek isterse

Musa Çelebi'yi hapse atabileceğini bildirmişti. Ama, Emir Süleyman bir şey söylememiş, İznik'e gelerek orada da işrete keyfe dalmıştı. Devletin ileri gelen beyleri, Emir Süleyman'da sağlam bir kişiliğin olmadığını görünce aralarında anlaştılar. İsfendiyar'a gizlice haberler uçurup Musa Çelebi'nin Rumeli'ye gönderilmesini istediler. Bu anlaşmada bazıları, Ali Paşa'nın bile parmağı bulunduğu görüşündedirler. Bunun üzerine İsfendiyar Bey, Musa Çelebi'yi Sinop'tan bir gemiyle Karadeniz'den Eflak diyarına yolcu etti. Musa Çelebi uygun havayla ve sür'atle Eflak topraklarına çıktı. Eflak hâkimi olan Mirçe adındaki kâfir ise, Musa Çelebi'nin gelişinin kendi emellerine yarayacağını düşünüyordu. Onun için karşılama ve ağırlama törenini parlak bir şekilde yerine getirdi. Ashında Emir Süleyman'ın tutumundan huzursuzdu. Kendi birliklerini de Musa emrine katarak Rumeli'de olan Türk beylerinin istekleri gereğince onların yanına gönderdi. Beyler, şehzadeyi karşıladıktan sonra hep birlikte Silistre'ye geldiler. Oradan Edirne üzerine yürüdüler. Emir Süleyman, Musa Çelebi'nin Eflak beyi ile anlaştığını öğrendiği vakit, yerinde duramadı. Edirne'ye doğru at koparıp, şehre girdi. Tahtına oturdu ise de, yine hamamlarda kadeh tokuşturmayı sürdürüyor, akıl ve idrâk varlığını havaya, düşüncelerini içkici dostlar eliyle boşa harcıyordu. İşin varacağı sondan habersiz, gözünü kırpmayan düşmanlarından gafil, günlerini geçirirken, bir gün yine bir hamamda uykuya daldığı sırada Musa Çelebi'nin şehre geldiği haberi ile uyandırıldı. Buna da aldırmaıyp yine, bir iki tek atmaktan kendini alamadı. Kafası iyice dumanlı olduğundan gerekeni yapmaktan, bir çare aramaktan kalmış Musa kimdir ki, benim üstüme gele diyerek yine kadehe yönelmekten elini alamamıştı. O güne kadar kendisine yöneltilen nasihat yelleri bir türlü onun özü yolunda esememişti.

— Padişah ki akşamdan sabaha dek iç

Gam yüküyle gün batıncaya dek iç

Yazardan. İçkiye kaptırıp ta özünü, deme budur iş
Onu bırakma yolunda çaba göster, odur iş
Ad yaptı her yerde, kötülükler anası diye
Yaradılışı temiz kişi asla istek göstermeye
İçki kadehleriyle bil ki ülke berbat olur
Devletin temelleri de böyle yer yer çürür

Musa Çelebi'yi bütün beyler, ordu, halk, herkes tutunca o da at kopararak Edirne'ye yürüdü Emir Süleyman'ı hamamda mahmur bir halde bastırdı. İşte o zaman sarhoşluk uykusundan, kapıldığı gereksiz gururdan ayılan Emir Süleyman, ettiği işlerden sıkın, boş yere pişman, gönlü kırık İstanbul'a doğru kaçmaya çalıştı. Dügüncüler denilen köyü geçtiği sırada, köy halkı, Emir Süleyman'ın yaramaz askerlerinden pek çok çekmiş olduklarından, onu tanıdıkları gibi yakalayıp bağladılar. Tam bu arada Musa Çelebi'nin koruyucuları da dört nal yetiştiler ve Emir Süleyman'ı şehit eyleyip, varlığını dünya üzerinden kaldırdılar. Bazıları, başına buyruk şehzadenin emel dallarını hayat gülzarından koparıp atanların bu köy halkı olduğu kanısındadırlar. Onun için de Musa Çelebi'nin bunları yaktırmış olduğunu, padişahlarını korumayanların, sonu budur diyerek hepsini cezalandırdığını yazmaktadırlar.

Bu suretle Emir Süleyman'ın eli altındaki ülkelerle sahip olan Musa Çelebi, 813 (M. 1410) yılında Edirne tahtına oturdu. Kardeşinin cenazesini Bursa'da, ulu atası Gazi Hüdavendigar hazretlerinin nurlarla parılayan türbesine gönderdi. Yukarıdan beri belirtilen haberler, Osmanlı devleti ile ilgili olaylarla sayfalarını süsleyen tarihçilerin birleştikleri hususlardır. Şerefeddin Ali Yezdi'nin de Timur Han, Musa Çelebi'yi keremli babasının cenazesi ile Bursa'ya gönderdi şeklinde verdiği habere uygundur.

Ama, bu tarihçilerden Mevlana Neşri'nin belirttikleri başka bir tertiptir. Yıldırım Han'ın şehzadeleri arasındaki savaş ve uğraşları başka bir usulle açıklamıştır. Neşri, Ti-

mur Han, Musa Çelebi'yi Germiyanoglu Yakup Bey'e teslim etmiş ve Yıldırım Han'ın vasiyeti gereğince Sultan Mehmet istekte bulunduğu zaman, hem onu, hem de Yıldırım Han'ın cenazesinin bulunduğu sandukayı teslim etmesini bildirmişti. Musa Çelebi, Sultan Mehmetle İsa Çelebi arasında bir süre devam eden savaşlar boyunca ve onun açık şekilde istiklâlini kazanması, devletin parlaması, sultanlığının belirmesi anına gelinceye kadar, Germiyanoglu'nun yanında kalmıştı. İsa Çelebi'nin tutuşturduğu fitne ateşi söndürülünce, Germiyanoglu padişahın fermanı üzerine Musa Çelebi'yi ve keremli atasının na'sını derin bir saygı içinde ona yollamıştır diyerek olayı açıklıyor. Mevlâna İdris'e gelince, Şerefeddin Ali'nin yazdığı gibi, Musa Çelebi'nin Timur tarafından al tamga ile Bursa yöresine atandığını, çeşitli hediye ve armağanlarla bu yöreye gönderildiğini yazdıktan sonra, Neşri'nin belirttiği yola dönerek konunun alt tarafını onun gibi bağlıyor. Bu durumda, sözlerinin alt bölümünü üstteki bildirdiklerine uygun düşürmenin zor bir iş olduğunu araştırmacılar hemen anlarlar. Yine Neşri, Tarihi'nde Sultan Mehmet ile Emir Süleyman arasında geçen bazı olayları da anlatmaktadır. Mevlâna İdris de bu konuları açıklamıştır. Bu görüşler altında onların yolunu izlemeyi ve daha önce uyguladığımız şekilde konuları belirtmeyi uygun bulup,

Kalemi koyuvermeye karar verdim.

Olayları anlatmaya niyet ettim.

diyerek söze başlıyorum.

Sultan'ın Bursa Üzerine Yürüyüşü

Gönül, zamanın derdü belâsından korkma

Hakkın lûtfuyla düşmanın kahrından korkma

Hakkın lûtfu şerbeti seni kandırdığı dem

Dileğin kadehini çek, zehirden korkma

O dehşetlerle dolu günlerdeki üzüntülerle yüklü zaman, gam ve keder kadehlerini dolaştırmaya başlamış, Rum ülkesini zâlim Timur'un kara yüzlü askerlerinin saldırılarına sunmuş, Osmanlı topraklarından düzen ve güven işaretlerini kazımış, kederlerin karanlığı, huzur ve rahat yüzü görmeyi engeller olmuştu. Bu dönemde Sultan Mehmed'in gönlü de gamın sert rüzgarlarıyla perişan olmuştu. Timur'un ordusunun yolu üzerinde bulunduğundan, Amasya ile Tokat yöresinden çekilip Gerede çevresinde, Bolu dağlarında günlerini geçirmek zorunda kalmış, yüksek dağların doruklarına sığınmıştı. Timur'un ordusu tümüyle sözü edilen geçitleri aşıp gittikten sonradır ki onun padişahlık yıldızı doğmuş yüce otağı dağların doruklarından indirilerek Mudurnu yöresine ulaştırılmıştı. Bu sırada herkesten önce Firuz Paşa oğlu Yakup Bey Sultanın mutluluklar getiren özengilerini öpmek şerefine erişmiş oldu. Onun katılığı sevinçler getirmiş, kendisi başlara tâc edilmiş ve durağı yüce Sultanın fermanı ile zaferleri yüklenecek askerlerin başına geçirilmişti. Böylece Yakub Bey akla uygun tedbirleri almak fırsatını buldu ve sultanlığın mutluluklar yayan sancağını tahtkentine yani, Bursa'ya doğru yöneltti. Ordu, Ermeniderbendi'ne vardığı zaman, öncü askerlerden, geçilmesi güç olan bu derbendi İsa Çelebi'ye bağlı kimselerin kestikleri, geçidin ağzına yerleşerek yolu kapadıkları haberi geldi. Bunun üzerine Domalic yolu önerildi ise de İsa Çelebi'ye bağlı birliklerin bu yolu da tutmuş oldukları bildirilince, Sultanın öfkesi iyice kabardı. Engel olanların üzerine şiddetle saldırdı. Daha ilk tokuşmada bu fesatçı topluluk dağılıp parçalandı, hepsi çekirge gibi bir yana saçıldı. Muhammed'in zaferleri gölge edinen askerleri, İsevileri dağıtıp Bursa yöresine doğru yolu açmış oldular. Öncülerin komutanı Yakub Bey, geceleri ilerleyerek Balıkesir yöresine sür'atle ulaştı. Dayısı olan ve bölgeyi eli altında tutan İnebey Subaşı ile buluştu. Ona sultanın beklenmekte olan gelişini muştuladı ve kapanan bahtlarının artık uyandığını duyurdu. İnebey bu haber üzerine Sultanı karşılamak

için heyecanlandı. Mutluluğa denk bu geliş, en ulu kazanç bildi, yüce yaradılışlı sultanın şereflerle bezeli özengisini öpmek üzere koştu. Zafer öyküleriyle donanmış alaya rehberlik ederek, kutluluk yazılı bayrakların Balıkesir'e yönelmesinde öncülük etti. Başlara tâc olan Sultan için en değerli kumaşlardan yaygılar döşeyip onu ağırlamakta gerekeni yaptı. En temiz dileklerini belirtmekle de Sultanın en güvenilir adamlarından biri oldu. Balıkesir sancakbeyi de padişahın hizmetine girmekte kusur etmedi. Bu gelişme karşısında İsa Çelebi'nin aslında kıt olan aklı iyice şaşalamış bulunuyordu. Bu perişanlık içinde hemen askerlerini toplayıp savaş meydanına girmiş, vuruşa vuruşa ülkelere hâkim olan sultanın ta önüne dek gelmişti. Sultanın özengi beyleri teke tek vuruşmaya ve öylece duruşmaya karar verdiler. Onlara ok ve kılıçların diliyle cevap vermeyi, yiğitçe savaşmaktan kaçınmadıklarını ortaya koymayı ileri sürdüler. Ama, İnebey Subaşı hırslanmak, uygunsuz davranışlardan ileri gelir. Barışıklık ve anlayış, rahatlık için yol olur, ferahlık getirmek için de kaynaklık eder, diyerek güzel bir konuşma yapmış, kardeşlik bağlarının, dostluk ilişkilerinin ceng ve savaş gürültüleri arasında kaybolmasına meydan vermek, insanlık duygularıyla tanınmış Osmanogullarının işi değildir demekle de cihan padişahını ülkeyi bölüşmek yoluna yöneltmişti. İsbetli tedbirleri alan sultan, yüreği iyiliklerle dolu bu yaşlı kişinin faydalı öğütlerini göz önüne alarak ipek kâğıt üzerine şunları yazdırdı. «Ey canım kardeşim, ey sevincimizin, neş'emizin kaynağı, boşa giden dünya malı için İslâmın yiğitlerini savaşa salmak, sonu mutsuzluk ve pişmanlık olan bir iştir. Cihan sultanlığı hem bir anlık, hem de sonu gelmeyen bir dilektir. Bilgili, ileri görüşlü ve akıllı kişiler bu değersiz mala istekli olmaz, alçaklık utancını da sırtına almaz.

Dünyada kavgayı gerektirecek hangi nesne var

Sakin, öyle dilek eyleme boştur bütün çabalar

Yeryüzünün, müslüman kanıyla sulanması ne din için gerekli, ne de aklın görüşüne uygun düşer. Gazilerin ok ve kılıçları din düşmanlarının kanı ile boyanmalı. Bu ortadayken, müminlerin kanına girmek yerinde midir? İki günlük devlet için güzel adımızı boşa salmak uygun mudur? Kardeşçe ilişkiler kurmak ve birbirimizi desteklemek varken, sonu kötü düşmanları sevindirmek, doğruyu araştıran aklın gereği değildir. Güçlü kişilere uygun düşecek olan budur ki, Anadolu diyarına yarı yarıya hükmederiz, kardeşlik ve hoşnutluk yolunu tutarız. Bursa şehrinden doğuda ve kuzeyde kalan iller, Sivas ve Tokat sınırlarına varınca şanlı adımıza bağlanır ve mutluluklar saçan bayraklarımız o illerde dalgalanır. Batıda ve güneyde olan ülkeler ise yani, Aydınili, Saruhan, Germiyan, Karesi ve Karamanilleri sizin hükmünüzde kalsın dedi. Misk ile mühürlü bu mektup, gerçekleri açık saçık gören Sultanın katından İsa Çelebi'ye gönderilince, mektubun satırlarına yayılan kara mürekkep onun olgunlaşmamış duygularını kıpırdatmaya başladı. Sultanın elçisine çıkışarak, «Osmanlı Saltanatının durağı olan cennet örneği kentler hükmüm altında olduğu gibi, yaş ve başımla, üstün yeteneklerimle bunlar benim hakkım iken, o yeni yetişme oğlanın benim karşıma geçmeye kalkışması, hele hele bana iller göstererek ülkeler adaması ne haddinedir?

Mülkü de beyliği de benden sorarlar

Süheyl berâtını Yemen'den verirler (2)

Sözünün aslı ve cevabının özü şöyle oldu. Bu mektubun karşılığı savaşta verilecektir. Kanlar saçan kılıcın dili çok yakında bu düşmanlığı bağlayacak, padişahlık etmek hakkının kimde olduğunu açıklayacak, devlet yıldızının kimin altında parlayacağını gösterecektir. Herkes hak ettiğini ve kendisine verileni alır. Elçisi bu perişan haberlerle gelerek aldığı cevabı bildirince, padişahın gazabı da ateş alıverdi ve gereği yapılacak buyruk verildi. Zaferlerle bezeli bütün askerlerini beylerini sevinçlerle dolup taşan katına çağırdı.

Büyruk üzerine, beyler, askerlerin önde gelenleri toplandılar, padişahın sözlerine kulak tuttular. Bahtı civan sultan, taht ve tâcin atalarından gelişi konusunda, kayserlerin tahtını kurtarmak, serbest kalan düşmanları yola getirmek hususunda gereken bazı açıklamalar yaptı.

Padişahlık denilen gelini kim kısıtıp kucakladı.

Parlak kılıcın dudağına öpücüğü kondurandan başka kavramını kendine destek aldı ve İsevilerin çıkardıkları bu yangını söndürmek amacıyla zaferlerle dalgalanan bayraklarını diktirdi. Askerler, durağı yüce sultanın şanı yolunda duâlar ettiler, başlarını vermeye hazır olduklarını bildirdiler. Sultan, ya taht, ya baht diyerek atılğan yaradılışını kızıştırıp, yıldırımlara eş bir hızla Bursa yönüne at kopardı. Ulubat ovasında savaşa tutuştu. Saflar karşı karşı gelip kılıçlar kullananları yok etmek için oynaşmaya kalkışınca, hayatın yakası da, etekleri de yırtılıp parçalanmaya, kan pınarlarından akan seller yokluk örneklerini ortaya çıkarmaya başladı, bu hal yiğitlerin aklını başlarından alıp göttürdü.

Kavurucu yel, ök alevini nasıl da tutuşturdu,

Yer savaş kıvılcımlarından az daha yanıyordu.

Denildiğine göre; bu sert çarpışmada ilk anda İnebey Subaşı, İsa Çelebi'nin önüne çıktığı gibi şehit düşmüş, cesedi meydanda kalmıştı. Savaş konularında tecrübe ve bilgiyle nice gümüş çelenkler takınan böyle bir yiğidin kaybı o anda zaferleri gölge edinen askerlerde yılgınlığa yol açmıştı. Ama az sonra, Tanrının desteği kendini gösterdi ve düşmanı göğüsledi. Her ne kadar savaş ateşini tutuştursanız da Allah onu söndürür (3) buyruğu zaferleri derleyen sultanın askerlerine dayanak oldu. Zafer rüzgârları Muhammediler yönünden esmeğe başlayınca İseviler hemen yolu tuttular. Bu durumda İsa Çelebi de canını kurtarmak için savaş meydanını bırakıp, karışıklıktan faydalanarak bu kan ve fitne denizinin dalgalarından kıyıya canını atıp Yalova'ya yöneldi. Kaderin rüzgârına dümeni uydurup fırtı-

na gibi giden bir gemiyle İstanbul'a kaçtı gitti. Rum beylerinin en büyüğü, töreleri yüce vezirlerin de en kıdemlisi olan Timurtaş Paşa, İsa Çelebi'nin bütün gücünün kaynağı, belki de dayandığı tek direkti. Bu dehşetli günde işin sona ermekte olduğunu görünce, atına atlayıp kaçmak üzere iken, kendisine sırdaş eylediği, ve ayakdaş edindiği rikâpdarının da atını kaybetmiş, yaya kalmış olduğunu görünce, merhamete gelmiş, onu da terkisine alıp kaçırmaya selâmete çıkarmaya niyet etmişti. Ama mayası kötü olan bu adam o güne kadar özünde gizlediği kini birden bire açığa vurdu. Velinimetini bir hançerle yaralayarak, ölümüne sebep oldu. Kendisiyse onun atıyla kaçıp gitti.

Özünden kötü olana, kişi gösterirse güven
Birgün olur otağını yele verir buna inan
Lutfile kerem eyleme, mayası bozuk olana
Sakın onu yükseklere çıkarmaya çalışma
Gerekirse soylu yiğitlere eyle sen lutfunu
Kerem bilir bunlar sertte olsa tutumu

Timurtaş Paşa henüz ruhunu teslim etmeden askerler tarafından yakalanarak sultanın otağına getirildiyse de yaraları etkisiyle az sonra öldü. Durağı yüce sultanın safalarla dolu gönlü, Timurtaş'ın davranışına kırgın olduğu için onun vücudundan başı kesilip ayrılınca,

Bu duyguyla Tanrıya şükürler eyledi

ve kesilen başı da başarısının bir işareti olmak üzere Emir Süleyman'ın katına gönderdi.

**Sultan'ın Bursa ile İznik'e girişi
Babasının cenazesini defnedişi**

Dilekleri gerçekleştiren Allah'ın yardımı ve desteği ile yaradılışı güzel sultana karşı olanlar dağılmış, onun kötülüğünü isteyenler kırılıp ezilmiş oldular. Bunun üzerine atının dizginlerini o, cenneti andıran Bursa'ya doğru çevirdi.

Bursalılar yollara seccadeler serip onu karşılamak üzere iki keçeli durdular, gereken saygı ve sevgiyi göstermekte kusur etmediler.

İşte şehrin büyükleri herşeyi bildiler
Padişah sancağı altına seyirttiler.
Sevgi ile canlarını yoluna kurban ederek
Ölen efendilerini onun özünde buldular.

Böylece kayserlerin otağına, yüce tahta vâris olan şehzade babasının konağına inmiş oldu. Bu mutlu anı, büyük küçük herkes alkışladı ve şu sözlerle birbirine duyurdu.

Parlak bahtıyla tahtına geçip oturmuş oldu
Cihan halkının başına tâc olan Sultan Mehmed
Güzelliklerle dolu ülkenin her köşesi, bucağı, lutf bulutlarından dökülen çiğ taneleriyle, adalet ve anlayış yayan ılıgın ılıgın yelleriyle çiçeklendi, göverdi, baharlar açtı.

Ortadan kaldırdı sonunda zulmünü Timur'un
Olgun lutufları öğünçle dolu padişahın
Tek bir azgını bile bırakmadı ülkesinde
Kalırdı sonra gönlü, öyle işkiller içinde
Gül yüzünü görenler sevinçlere dalıp coştı
Adaleti nuru âlemi aydınlığa boğdu
Keremini, hakkı tutuşunu gören her kişi
Ya Rab, onun varlığını bize bağışla dedi

Bursa şehri, bilindiği gibi Timur askerlerinin elinde yıkılıp harap olmuştu. Şimdi yaradılışı yüce sultanın himmetiyle yeniden onarıldı. Bu iş yoluna konduktan sonra Sultan, mutlu dizginlerini İznik üzerine yöneltti. Gerçekte padişahın güzel yüzünden yayılan ışıklar, merhametli, insafli tutumundan doğan haberler, hem halkın, hem de askerlerin göntüllerine sinmiş olduğundan, İznik'i koruyan

askerler, zaferleri yoldaş edinen Sultana boyun eğmeyi kendileri için başarının kaynağı bildiler. Kendi dilek ve istekleriyle teslim oldular. Bu sağlam kale, yüreği iyiliklerle dolu sultanın hükmü altına aldığı ülkelere hiç bir zorlukla karşılaşmadan katılınca, Sultan Mehmet, büyük atasının oturduğu Yenişehir'e de öğünç vermek için oraya gitti. Adaletini, keremini bu çevreye yaymak amacıyla bir nice gün burada çadırlarını kurup oturdu. Zulüm ve zorluklar içinde kederlere dalmış hastalara, adalet reçetesiyle nice ilâçlar yaptı. Suyu tatlı olan pınarlar kalabalık olur denildiği gibi, şimdi onun konakları da zulme uğrayanlarla dolup taşmış bulunuyordu. Özellikle Karesi ve Saruhan yörelerinden o kadar dilekçi geldi ki, bunlar sayıyla anlatılamaz. Bu gelişmenin yanıbaşında çevresine toplanan askerlerin sayıları da gün geçtikçe artmakta olduğundan Sultan Mehmet, artık ülkeleri ele geçirecek kuvvete sahip olmuş bulunuyordu. Bu duruma göre durakları cennet olan atalarının töresini yeniden canlandırmak onun mutluluk arayan gönlünün başlıca dileği olmuştu. Bu maksatla Germiyan-oglu Yakup Bey'e misk ile mühürlenmiş bir mektup yazdı. Önce, keremli babasının kutlu sandukasını Musa Çelebi ile birlikte göndermesini istedi. Mektup ve elçi Germiyan-oglu'nun yanına gelince; sözü edilen Bey, bu gereği yapılacak fermanı, başüstüne diyerek, gereken saygı ve yüceltmeler içinde istenileni göndermede acele etmekle Sultana ne dercede bağlı olduğunu da açıklamış oldu. Olgun ve mutlulukla dolu sultana, «işte size hükümdarlığın alâmeti olan sanduk ulaştığı zaman onda Rabbinizden gelen huzuru bulursunuz» (4) buyruğunda denildiği gibi, cenazenin gelmekte olduğu haberi ulaşınca, bütün ileri gelenlerle birlikte o da karşılamaya çıktı. Cenaze yeniden incelendiği zaman, bütün gözlerde ayrılık yaşları yeniden tomurcuklandı, mavi renkli gök kubbeyi çığrışlar, feryadlar doldurdu, ufukları inleyişler sardı. Durağı yüce sultanın dilinden ise, şu özlü sözler dökülür gibi olmuştu.

Rubai - Yapısı mihnet işi gücü cefa etmek olan felek

Bizleri bağlayan düğümü dilediğimiz zaman çözmez
Görünki gönüllerde ne vakit açmışsa bir yare

Bir başka yaredir bu, başa vurulana hiç benzemez

Ama bahtı civan sultanın keremle dolu yüreğinin perişan halini görenler, gözlerindeki yaşları silerek ağlamaktan vaz geçip Yıldırım Han'ın ruhuna duâlar ettiler. Padişahın gücü için dilekte bulunarak sözü şöyle demeğe getirdiler.

Göünce aramızdan parlak bahtlı padişah

Tâc ve taht elbette senin ellerinde kalmalı

Bu gülîstanda servi gibi bir dalsın sen

Öyleyse bağ içinde başın yeşille donanmalı

Ülkede unutulmayacak bir ad bırakan o padişahı, hâlâ yatmakta ve uyumakta olduğu bahçeye böylece defnettiler. Sultan, bir nice gün fakirlere, yetimlere yemekler dağıttırdı, elbiseler giydirdi, onun ruhuna nice hatim, duâları ile sadakalar eyledi. Yas günleri ve törenleri tamamlandıktan sonra, cihana hükmedenlere gerekli olan, ülkeleri ele geçirme tasarılarına yeniden eğilerek, çevreyi hükmü altına alma yolunda hazırlıklarını bitirmek üzere mutluluklar yazılı sancaklarını Amasya ve Tokat yöresine doğru açtı.

İsa Çelebi İle İkinci Kez Savaş

Yüceler yücesi Tanrının ilhâmiyle öğülecek bir yaradılışı olan sultanın adının, şanının parlaması, elinde tuttuğu kılıcın düşmanlarını tepelemesi, devleti kuşunun kanatlarını açıp yücelere doğru yükselmesi, güc ve kudretinin her gün biraz daha artması hasetle kavrulan kardeşleri arasında duydukça, yüreği katı kişilerin gönüllerinde çöreklenen kin ve haset duyguları zaman zaman belli olmaya başlamıştı. Bunlar devlet ve ikbal bahçelerinde açan pembe tomurcukları bir an önce soldurmak, onun gücünü ortadan kaldıracak çare-

leri bulmak için düzenler kurmaya girişmişlerdi. Bu arada Emir Süleyman da Timurtaş Paşa'nın kesilen başının o şekilde kendine gönderilmesinden pek fena alınmıştı. Hele İsa Çelebi'nin İsevilere önderi olan İstanbul tekürüne böyle utanç içinde sığınmış olması da onu yaralamış bulunuyordu. Sultan Mehmet'in gücünün gün geçtikçe artışından da hasetlenmiş olduğundan, atasından ona kalmış olan toprakları ele geçirmek için asker toplayıp Anadolu yakasına geçmeye niyetlendi. Ama yanında olan gün görmüş, iş bilir yaşlı başlı beyler bu görüşü uygun bulmadılar, şu yolu tutmasını ona salık verdiler.

Büyüklük, gücü olmak ne yaşa ne başa bakar
Her başarı, güçten de, şandan da daha güzel

Gerçekten şehzade saltanat ağacında gelişmiş taze bir sürgün, ülkeleri açmaya emel edinmiş yeni bir heveslidir. Henüz fetih ve zafer ışıklarıyla parlayan alına bir kara vurulmamış, şanlı bayrakları düşmanların elleriyle kirlenmemiştir. İkbal ve devlet ağacı en güzel meyvelerini taze fidanken verir. Güc ve kudretinin alâmeti hilâl halinde iken her yakada dolunay gibi görülür.

Bu ulu ağaç, yücedir daha ilk andanberi
Sidreyi (5) bile aşmıştır onun hele tepesi

Böyle taze civan, çocuk yaşta denilecek bir delikanlı olduğu halde yaptığı işler, akıllara durgunluk veriyor, yiğitlerin zihinlerini çeliyor. Zorlu anlar yaşanmış olan Timur'un günlerinde bahtı açık bu gencin elinden çıkan işler, kıyameti andıran o tufan geçer geçmez kargaşalığı bastırmada gösterdiği beceri, onun baht kuvvetine, talihinin parlaklığına da açık seçik örnekler sayılıyor. Her yönde kendini gösteren ve yedi başlı bir dev andıran azgın düşman, nerede pusu kurmuşsa bu genç şehzade görüldükçe avına atılan arslan gibi, kılıcına sarılmış şan ve şerefini kötü dilekçilere kaptırmamıştır. Onun varlığını çekemeyen düşmanlarının hiçbir dileklerine ulaşamamış

lardır. Mutluluk yayan sancakları hangi yana yönelse zaferlerle bezenmiş, karşı duranlar ezilmiş, dağılıp dökülmüşlerdir. Şimdi böyle bir beyzade ile hiç hiçine savaşa tutuşmak şan ve şerefi korumak sayılmaz.

Her yerde adını saydırmak kolay mı
Bu alanda Allah onu şanlı eyledi

Ama tutulacak gerçek yöntem, iyi yaradılıştaki olan bu insanın yüzüne gülmek olmalıdır. Bu fayda vermezse o zaman, akıl sahibi olanların öğütlerine göre yapılacak iş, İsa Çelebi'ye yardım etmek onu, tekrar geriye göndermektir. Böylece onun bahtı yeniden kuvvet bulur, düşen bayrakları tekrar dalgalanmaya başlar da yıkılan devletini yeniden canlandırabilirse, bu yönden desteklenmiş, korunmuş bir kimse olarak gücünün kaynağı olan kimseye karşı durmaya kalkışacağı pek uzak bir ihtimal olarak görülür. Öyle olsa bile o zaman İsa'nın tepelenmesi daha kolay olur. Yok, işler ters gider, yine sancakları devrilir. Sultan Mehmet, Allahın desteğiyle yine başarı kazanırsa, bari doğrudan doğruya ona karşı çıkmamış, muhalefet etmemiş gözükürüz demişlerdi. Emir Süleyman bu görüşü beğendi. Vakıf kaybetmeksizin İstanbul tekürüne elçi ile nâme yollayıp kardeşi İsa Çelebinin yanına gönderilmesini istedi. Tekür bu dileği hemen yerine getirdi, emri uyguladı. İsa Çelebi Edirne'ye yaklaşıncı, Emir Süleyman onu ağırlamakta büyük titizlik gösterdi. Yanına kattığı adamlar ve verdiği hazinelerle, Gelibolu üzerinden geçirerek Anadolu illerini İsa Çelebiye ısmarladı. İsa Çelebi de emellerine ulaşmak umuduyla Bursa'ya doğru yola çıktı. Deniz boyunca uzanan Karesili düzlük olmakla kolayca hükmü altına girdi. Ondan sonra Bursa kalesini almakta da bir zorluk olmayacağını sanarak koruculara kendisine bağlanmalarını ve kaleyi teslim etmelerini teklif etti. Bunlar, gerçi onu karşılamada saygılı oldular, şölenler tertibinde yarış ettiler ama, kaleyi teslimde hiç te acele etmediler. Kalenin teslim işini Sultan ile onun arasındaki anlaşmazlığın kalkmasına ve hangi

tarafın hakkı ise ona bırakılmasına karar vermekle gerçekten bağlılıklarını ispat etmiş oldular. Bu örnek, bütün kale ve hisar korucuları için yol oldu. İsa Çelebi hangi kale veya hisar önüne gelip anahtarlarını istese korucular, Bursa korucularının sözlerini tekrar etmekteydiler. İsa Çelebi bu şekilde şehir şehir dolaşıp nihayet Beypazarı topraklarına ulaşarak orada durakladı. Padişahlık etmenin öyle kolay ve boş vaadlerle olmayacağını artık kavramış oluyordu. Aczini anlayarak Sultanın otağına, boynunu bükerek, had-dini bilmiş gözükerek, yalvarışlarla dolu bir mektup yolladı. Bu mektupta, özü temiz kardeşimle çekişme iddiasında değilim, onun mutluluk getiren dileklerinin dışında davranmak, güzel yaradılışıma uygun düşmez, keremli kucığına sığınmış, lütfunu dilemeğe gelmiş bir kimse olarak bakımlı ülkesine konuk oluşum. Konağa gönderilmesi gerekeni ikram eylemek, yardımda, muhtaç olanlara elini uzatmak İslam ülkelerini koruyan, yüce makam sahibi, adı güzel Sultanın işidir. Özünden ona bağlı olan bu iyi dilekçi, keremlere alışmışların otağından dilerki, bu kış gününde adamlarıyla kışlayabileceği bir yer göstermek lutfunda bulunsun, ülkelerinde bir süre kalmaya izin versin ve yaza kadar ihtivacımızı karşılayacak geliri sağlayan köy ve kasabaları göstereyin. İlk yaz oluncaya, bağ ve bahçelerde çiçekler ve meyveler açıncaya kadar gönülleri alan bu ülkede misafirlik edeyim, ondan sonra da gösterecekleri yere gideyim. Bu önerileri büyük yemin ve andlarla da pekiştirerek güzel sözlerini bitirip, dostluk ve yakınlık kapısını açmaya girişti. Bu mektup üzerine gönlü temiz sultanın yüreğindeki kırgınlıklar yıkılıp gitti. Kardeşlik töresini tutup, kerem ve lutf göstererek gerekenleri hazırlamakta gecikmedi. Beypazarı'na konuşu için şahane bir konak eyledi. Bütün adamlarının, at ve hayvanları ile sürülerinin de ihtiyaçlarını karşılayıp, evvel bahara kadar onları böylece ağırladı. İlk yaz olunca Sivrihisar yolundan ülkeden ayrılmasına izin verdi. İsa Çelebi Karaman topraklarına geçti. Orada Karamanlılarla bir takım çarpışmalardan sonra bazı kaleleri alıp,

çevresine bir nice başbozuk insan topladı. Bir süre sonra Sultanın topraklarından geçiş izni varmışcasına tekrar döndü. Daha önceki andlaşma geçerti imişcesine de her konduğu yerde halka baskı yaparak, ağır hizmetler yükleyerek, emellerine ulaşmak için bu yolu uygun sanarak, Bursa önüne geldi. Yine aynı sözlerle, uydurma vaadlerle, halkı yıldırma çabalarıyla gönülleri alan bu şehrin halkını kandırmaya, oyununa düşürmeye ne kadar çabaladı, ne kadar çalıştıysa da olmadı. Olmayacak isteğinin hırsıyla yüreği yanıp coştı. Sözlerinin kabul edilemeyeceği, isteklerinin yerine getirilemeyeceği belli olunca, şehrin ikri gelenleri yanından ayrıldılar ve bir gadre uğramamak için telaş içinde gizlice kaleye sığındılar, kapıları kapadılar. İsa Çelebinin isteklerini de kesin olarak reddettiler. Bu gelişme karşısında İsa, kapıldığı kırgınlıkla başına geleceklerden habersiz, şehrin dışını adamlarına yağma ve talan ettirip, halkın mallarına zararlar vererek en sonunda düşmanlığını ortaya koymuş, yeminlerini, andlarını unutup, asıl emelini meydana çıkarmış oldu.

Bağlılık duyguları coşar, gadrise köpürür kaynar fırsat arar
Bir işi yapmakla 'afını etmek arasında elbette büyük fark var

Yüreklere daraltıcı bu haber, Sultanın yüce tahtı eşiğine ulaşınca, onun da hırslanması sebep olmuş ve hiç vakit geçirmeden adamlarını toplamıştı. Tanrının göndereceği askerlerin yardımlarına güvenerek, fazlaca bir kuvvet toplanmasını beklemeden, ülkeyi korumak, zavallı insanlara destek olmak amacıyla hemen hareket etmişti. Üçbin kadar yiğitle oğün içinde Bursa'ya gelip gölgesini saldı ve zafer davullarını vurmaya başladı. İsa Çelebi'nin yanında on bin kadar adam vardı. Sultan ile yola çıkan bir avuç askere oranla onlar çok kalabalık idiler. Ama, temiz inançlı Sultan, insanların efendisi Allaha olan güveniyle savaş tertiplerini aldı. Söz dinlemeyen kılıcı kiminden sıyrıp, karşı duran yü-

reksizleri şöyle bir karıştırdı. O anda yiğit ellerdeki kılıçların ağızları çaldıkları yüreklerin yağıyla tıka basa doluverdi. Her saldırış ölüm haberlerini taşıyan gönülleri doğradı. Savaş, sabahtan ikindiye kadar sürmüş, kılıç ve okların öyküsü Bam (6) önünden Şam yöresine kadar yayılmıştı. Sabahın ilk ışıklarından gölgelerin uzayıp büyümesine dek atılan yay ve kırıların macerası her yerde duyulmuştu. İşin sonunda iyi yolda ilerleyen Sultanın sancağı perçeminde zaferin eli görülmüş, İseviler yine dağılıp perişan olmuşlardı. İsa Çelebi de beyliği hükümünün söndüğünü hissedemeyiz, o korku ile kaçış yolunu tutmuştu.

O âna bak, çağ birden nasıl da dönüverdi
Sancağın saçakları kıvrıldı, bükülüverdi

Yanında az sayıda insan olduğu halde Bednos (Biladiyunus) üzerinden Görele'ye kaçtı. Ancak, bura ileri gelenlerinin onu yakalamaya niyet ettiklerini anlayınca, asıl yoldan saparak dağ yollarından Kastamonu'ya doğru gitti. Bu diyarın hâkimi olan İsfendiyar, vaktile bir süre, Yıldırım Han'ın otağında hizmet etmek şerefiyle mutlu olmuş, bir müddet kerem dağıtan bu dergâhta kalmış, o zaman İsa Çelebi'nin anası onu, gurbette olan bir kimseye gösterilen ilgi ve şefkatle karşılamıştı. Bu yüzden, o kadının oğluna karşı, gönülden ayrı bir bağlılığı vardı. Ama, Osmanogullarına beslediği gizli düşmanlıkla bu olayı değerlendirmeyi yeğ gördü. Bu nedendir ki, İsa Çelebinin gelişini, sevinç duymak, öğrenmek için çok uygun buldu, hemen hizmet kemerini beline doladı. Konukseverlik ve eski hukuksayma görevlerini yerine getirdiği gibi, ona yardım elini uzatıp Çelebinin istediği parayı vermekten ve asker sağlamaktan da bir an olsun kaçınmadı.

İsa Çelebi'yle Üçüncü Kez Savaş

İsa Çelebi, atasının tahtını ele geçirmek hevesiyle hırs ve tamah kanatlarını açıp, çeşitli oyunlara girişmekle eteklerini bulaştırınca, kendi soyunun en eski düşmanından destek ummak durumuna düşmüş oluyordu. Osmanlı devletinin kötülüğünü isteyen İsfendiyar ise şehzadeler arasındaki anlaşmazlıkları fırsat bilip, İsa Çelebi'ye yardım etmekle, gizlice beslediği öc duygularını ortaya koymuş bulunuyordu. Böylece zulmü bayrak edinen askerlerin hazırlanmasına girişti ve kötü yoldaki yoldaşları ile Selasil kalesini kuşatıp Ankara şehrini ele geçirmeye kalkıştı. Keremli Sultan bu gelişmelerden haberdar olunca, mutlu eşiklerinde görev almış kişilerle, savaş peşinde koşan mutluluğa layık yiğitlerden üçbin dilâverle İsfendiyar'ın ordusu üzerine at kopardı. On gün içinde gece ile çöken bela örneği, zulme yönelmiş düşmanların yığını içine daldı ve onların akacak kanlarını seller gibi çağlattı. Şu güzel sözlerle savaşçıların yüreklerini berkidip, korku ve kuşkularını giderdi.

Nazım - Bu savaşta atılsam, öyle gayret göstersem
Ki, meydan düşmana dar gelsin de direnmesin
İsfendiyar'ın gözünü bir okla kör etsem
Savaş da Rüstem'in ettiklerine benzesin

İsfendiyar, bahtı yar olan Sultanın arslanlar gibi atılışından hayretler içinde kalmış, elini şakaklarına koyup, bir an önce kaçış yolunu tutmayı kendisine kâr sayıp, son umudu da kırılınca hemen ortadan silinip kaybolmuştu.

Ne söyletiler bak İsfendiyar'la İsa
Bu işte bahtımız yine bize ters düştü
Savaşta taşra çıkalım, davran da hele
Hesap ta kitap ta gör ki hep yanlış çıktı

İşin sonunda ne İsfendiyar, ne de İsa Çelebi, Sultanın cihamı aydınlatan kılıcına dayanabildiler. Savaş meydanının, can pazarının yiğitleri karşısında yüzlerini çevirip, bir an daha dayanmaya güçleri kalmayıp Kastamonu'ya doğru kaçtılar. Sultanın zafer çelenkleriyle bezeli askerleri bıraktıkları ganimetlerle esterlerini tıka basa doldurup, tok toym eylediler. Elbetteki civan bahıtlı Sultan, tâc ve tahtın güçlü tek temsilcisi idi. Allah'ın desteği ile her zaman düşmanlarına galip geliyor ve dileklerine her an ulaşmış bir kişi olarak Tanrıya şükürler ediyordu. Başarıları ve zaferleriyle atalarının tahtkentinde oturmak onun hakkı, töreleri adalet olan bu sultanların hak ve huzur saçtıkları Bursa şehrine sevinçlerle güven salmak onun göreviydi. Böylece o, ülkeyi aydınlatan tek hükümdar idi. Bu olay dolayısı ile Sultan Mehmet orada birkaç gün kaldıktan sonra, tekrar Tokat yöresine dönmüş bulunuyordu ki, çevresindeki beylerden hediyeler ve armağanlarla başarısını kutlayan mektuplar aldı. Bu mektupları getirenler ona gereken sevgi ve ilgiyi gösterdiler. Bunlar arasında Karamanoğlu Mehmet Bey, Sultanın parlamaya başlayan padişahlık yıldızını, gittikçe güçlenen egemenlik burcunun doğuşunu en önce farkedenden biriydi. Özünde kaynayıp duran korku ve işkili bir an önce defetmek için ona yaklaşmayı uygun bulmuş, ülkesini ve canını böylece koruma yolunu tutup, en güzel hediyelerle birlikte bir kutlama mektubu göndermişti. Bu suretle anlaşmak yolunda eşige ayak basmış, karşı durmanın anlaşmazlığı sürdürmenin gereksizliğini anlamıştı. Bu amaçla kaz askerlerini elçi olarak yollamıştı. Zulkadiroğlu da aynı şekilde, parlak hediyelerle bir muhabbetnâme yollayıp dostluğu pekiştirmiş, aralarındaki bağları, yakınlığı iyice geliştirmiş olmak için, akrabalık ilişkileri kurmak yolunda istek göstererek, öz kızını Sultanın nikâhına vermiş, nişanlamış, bundan da büyük öğünç duymuştu.

İsa Çelebinin İzmirli'ne Gidişi

Ve

Sonuncu Savaş

Tanrının ezelden verdiği belli nasipler, İsa Çelebi'ye dileklerinin olmazlığını anlaması için yetmedi. Özünde kıpırdayıp duran emelleri, istekleri bir türlü umud ettiği sonuca ulaşmadı. Hal böyle iken, yine de uygun düşmeyen fikirler ve hesaplarla İsfendiyar ülkesinden çıktı, fitne kazasını yeniden kaynatmaya kalkıştı. Çevresine nice bin kötü yolda fesatçıyı toplayıp, feleğin çemberinden geçmiş, kişiyi sonra pişman edecek bir kaç yaramazı da kendisine akıl hocası edinerek kayserlerin tahtını ele geçirmek sevdasıyla Bursa yöresine gelmişti. Bölgeyi yağma ve talan ettirerek, halkını sıkıntıya uğratmakla büyüğü, küçüğü, halkı, askerleri herkesi kendinde iyice soğutup, insanların Sultanın tarafını tutmalarına yine kendisi sebep oldu. Haberciler İsa Çelebi'nin son davranışlarını, yeniden giriştiği uygunsuzlukları bir bir bildirdiler. Halkı koruma yolunda, hiç bir kuşku duymadan hareket eden bahtı açık Sultan, aldığı haberler üzerine hemen Tokat'tan Bursa'ya yöneldi. Bu sırada İsa Çelebi, Mihaliç'ta bulunuyordu. Sultanın zaferlere denk gelişini duyunca, direnmeye mecali kalmadığından, korku ve kuşku içinde Aydın kıyılarının hâkimi olan İzmirli'nun yanına varıp, ondan yardım dileğinde bulundu. Padişahlık yolunda boş heveslere kapılmış olduğundan, soyuna karşı olanların koparmak istedikleri kargaşanın önemini kavramamış, çeşitli vaadlerle İzmirli'ni olmayacak ham hayallere kaptırma yolunu tutmuştu. İzmirli bu hafif fikirli şehzadenin kendisine sığınmış oluşundan duyduğu sevinçle hükmü altındaki mayaları çürük beylere mektuplar gönderip, İsa Çelebi'nin eylediği and ve sözleri yazmış, padişahlık ona geçtiği takdirde her biriyle dostluk içinde bulunacağını bildirerek ve çeşitli çıkarlar ileri sürerek onları da heveslendirmiş, İsa Çelebi'ye yardım yolunda kendisine ortak eylemişti. Bunun sonunda Aydın, Saruhan, Teke ve Menteşe illeri'nin

hâkimleri sözü edilen and ve yeminler gereğince birleşerek, huyu beğenilen Sultana karşı nifak kaynağı oldular. Bu amaçla adam toplamaya başladılar. İsa Çelebi'yi, onlar padişah etmekle, ileride her birine karşı boynu bükük kalacağı kanısıyla, ona yardımcı olmak üzere, ordularını derleyip kararlaştırılan yere geldiler. Bu arada göğüsleri kin ve garazla dolu yüzbin atının toplanmış olduğu, hepsinin kendisine karşı birleştiği, kötülük yolunda hayvanlar gibi tepiştikleri haberleri kulağına ulaştığı zaman Sultan, on bin kadar yiğitle Bursa'dan bunların dernek eylediği yere yöneldi. Zaferler saçan sancakların pırlıtsı düşmanların gözlerini kamaştırdığı gibi, korku ve telaşa yüreklerini parçalamış, sultanın gücü, kudreti, savaşçı yiğitlerin şiddetli saldırıları karşısında, işleri eşkiyalık olan bu kalabalık, dağılıp eriyivermişti. Zaferleri gölge edinen askerlerin keskin kılıçlarıyla kopan kelleler, ortada top gibi yuvarlandı ve daha ilk saldırıda hepsi kaçışmaya başladı. Cümlesi bir anda rüzgâra kapılmış yapraklar gibi saçılmış, Türkmenlerin herbiri, can korkusu ile yürekleri dağlanmış, bir köşeye sinerek savaş meydanını boş komuşlardı. İsa Çelebi, kötü şansının uygunsuzluğunu, işe yaramayan bahtının çöküşünü bir kere daha görüp, bu keder ve şaşkınlık içinde yine kaçmaktan başka çıkar yol bulamadı. Bir kaç askerle savaş yerinden ayrılarak, yiğitlik meydanından uzaklaşarak Karaman ülkesine doğru çekildi. Ona yardıma gelen beyler de kaçış yolunu tutmuşlar, utanc ve yılgınlık içinde yurtlarına dönmüşlerdi. İzmiroğlu'na gelince, o işlediği büyük suçu anlamış, padişahın bal veren oğulundan tad almak amacı ile kefenini boynuna dolayarak kutlu özengiye öpmeye koşturmuştu. Ulu eşiğe yüzünü sürüp;

Arapça beyt —

Bütün işlerimi ben Rabbime ısmarladım

Diler beni ihya eder, dilerse yok eyler

diyerek ağlayıp inildi. Güzel huyuyla herkese örnek olan Sultan ona kerem ve şefkatinin gereğince ilgi göster-

di, özrünü hoşgörü etekleriyle örtüp, alnındaki üzüntü tozlarını kerem yeniyle sildi. Hükmi altında olan il ve eyaleti yeniden ona bırakarak, kederle dolu gönlünü sevinçlerle doldurdu.

Günahkârın unutulması öze gerek olur mu?

Kesinlikle söyle, ne istesin, ne işlesin?

Eğer bir gün olur da hüküm sahibi olursa

Gerektir ki önce o, günahından ceza yesin

gereği ile iş tamam olup, Yıldırım Hanın aydınlık günlerinde Osmanlı soyunun hükmünde olan Aydın ülkesinin en güzel vilâyetlerini, eskiden olduğu gibi, zorbaların elinden alarak, tekrar kendine bağlı ülkeler arasına katmış oldu. Lütuf ve kereminin nuru ile Aydın'ı aydın edip, koruyucu, yönetici ve bağlayıcı tedbirleri aldıktan sonra, Saruhan hâkimi Hızır Şah Bey'den öcünü almak için harekete geçti. Mutluluk saçan sancakları bu ülkeye vardığı zaman, kendini beğenmiş gafil, akli başından gitmiş, temiz elbiselerden sıyrılmış, bir ahlâksızlık hamamında işret ve içki âleminde bastırılmıştı. Padişahın başarılı askerleri ansızın inen bir felâket gibi, bu hamamı çevirip Hızır Şah'ı ele geçirmişlerdi. Onu el ve boynundan bağlı Sultanın katına çıkardılar. Ettiği kabahatlerin, yaptığı kötü işlerin bir sonucu olmak üzere öldürülmesi gerekmekte olduğundan, bu konuda verilen ve çaresi olmayan fermanı duyunca, yalvarıp sızıldayıp boyun bükerek, cesedinin öteki suçluların cesetleri gibi ortalık yerde, bir hiçlik çukuruna atılmamasını, Manisa'da atalarının türbesine defnedilmesini ve anılan beldede ataları ve babası tarafından yaptırılan vakıflar ile hayır binalarının bozulup değiştirilmeden saklanmasını, gelirlerinin güvenilir ve işbilir kimseler eliyle toplanarak gerekli masraflarının görülmesi için gereken emrin verilmesini, soyguncu ellerin vakıfların gelirlerinden uzak tutulmasını, diledi. Hızır Şah'ın bu dileği düşmanlarını yok eden keremli Sultanın katın-

da kabul edildi. Ancak ve sadece devleti korumak için, onun vücut gemisini de yokluk ummanına salıp gözlerden ırak eyledi, hiçlik denizine yolcu etti. Ülkesini, mutluluk veren özenlerinin yanında görev alan değerli beylerinden birine armağan eyledi. Ondan sonra da Germiyan ülkesine girerek Yakup Bey'in hükmünü buradan kaldırmak niyetinde idi. Adı geçen, bu konuda bir zorluk çıkarmadan kalelerin anah-tarlarını getirip bir bir teslim edince, merhametli Sultan da Yakup Bey'in böyle boyun büküşü karşısında saygı duya-rak, ülkenin beyliğini yine ona bırakıp gönlini aldı. Bu başarı ve zaferlerden sonra Bursa şehrine gölge salmak üze-re oraya yöneldi. Bölge halkını olgun güzelliği ile sevindirip, padişahlık tahtını keremli vücudu ile süsledi. İsa Çelebi Karaman hâkimine sığındığı zaman, Karamanoğlu ihtiyatla hareket etmiş, yaradılışı andlaşma ya da anlaşmaları bozma-da kusur etmezken, sultanın gücünden, saldırısından çekine-rek İsa Çelebiye yardım etmekten kaçınmıştı. Hatta konuk olarak ağırlamayı bile yerine getirmeyince, şehzadenin kırık gönlü iyice kederlendi ve artık mihnetlerle eriyen ters bah-tına baktı da dağ ve çöllere düşüp ıssız bir köşeye çekilerek unutulmak, kimsenin gözüne gözükmemek isteğine kapıl-dı. Böylece varlığı ve yokluğu bilinmez oldu. Haberleri ile-tenlerden bazıları şöyle derler. Bu olaydan bir süre sonra Eskişehir yöresinde gizlenmekte olduğu ortaya çıkmakla, durumu izleyenler bunu padişahın katına duyurdular. Bu-nun üzerine Sultan ikiyüz er seçerek, bunları konuyu halet-mek üzere, hemen oraya gönderdi. Bu birlik, dehşet saçan ecel melekleri gibi, kimseye aman vermeyip, onu hamamda kıstırdı ve can güvercinini göklere salıverdi. Bahtının atını ise yokluk çayırına yolladılar. Mevlana İdris'in eserinde ya-zılı olan budur ki, yaradılışı güzel Sultan, İsa Çelebi'nin işi tamam olduktan sonra, gönlü rahat olarak öcünü almak üzere İzmirli üzerine yürümeye karar vermiştir. Bu olay, her halde yukarıda açıkladığımız gelişmeden sonra geçmiş olmalıdır. Elbette Allah herşeyi en iyi bilendir.

Emir Süleyman'ın Sultanın Topraklarına Saldırıya Kalkışması

Uyarılacak noktaları iyi bilenler şu hususları kavramış-lardır ki, yasak işlere fazlaca düşenlerin, ahlâksızlık ve is-yan yolunda koşanların gönül aynaları ilâhî nurdan mahrum kalır. Katılaştan gönülleri kara bir damga ile mühürlenir. Edebsizliğin tozu, çamuru ile pislenip kararan, şeytanın kışkırtmalarıyla çahlara, dikenlere dolaşan böyle gönüller, en sonunda hiç olurlar. Özellikle nefsinin havası ardınca koşan soylu yaradılıştaki hükümdarlar, imanın uyulması gereken merhamet ve şefekat güzelliklerinden soyununca, zulüm ve cefakârlık yolunu tutarlar ki, zavallı suçsuzları ez-mekten sakınıp, uygunsuz işlerden kaçacakları yerde, dün-yanın çerine çöpüne kapılıp, alış veriş üzerine kurulan tu-zağa aldanıp, felaketlere uğrarlar.

Değer vermedeki kusur, ölçü, kişiyi asla düşürmez

Eğer insanlar, değer bilir, bir parça da şefkatliyse
İşe yaramaz kardeşe, dost tercih olunur.

Öyleki kardeş yüreği odlar içinde kavrulur

İşte Emir Süleyman da aynı duygularla kıskançlık yolu-nu tutarak bahtı civan Sultanın kurduğu beyliği çökertmek emeline düşmüş oldu. Atasından kalan toprakları adım adım kurtararak meydana getirdiği ülkeyi, mutluluklar dağıtan elinden almak için adamlarını toplayıp cennet mi-sali Bursa üzerine yöneldi. Eylediği ahlâksızlıklarının yarat-tığı karanlık, gönlünü örten gömleği, güzel tedbirler al-mak ışığından yoksun bıraktığı için, gençlik gururu ve içti-ği şarabın coşkunluğu ile düşmanlık yoluna ayak atmada acele etti. Keremli Sultan, kötülük etmekten çekinmeyen kardeşinin davranışından haberdar olduğu zaman, onun güc ve kuvvetinin fazlalığını, şefekat ve sevgisinin de nok-sanlığını bildiğinden, doğru yolu gösteren beyleri ile görü-şerek, en isabetli yöntemi araştırdıktan sonra, en doğru ve sağlam yol olmak üzere bu tedbir üzerinde karar kıldı.

Şöyleki, Emir Süleyman yanındaki askerle henüz denizi aşmamış olduğuna göre, Bursa'dan çıkarak Ankara yöresine varıp orduyu orada hazırlamak, asker toplamak işleriyle uğraşmak, ondan sonra da başarıya götürecek fırsatı gözetmek beklemek. Emir Süleyman ağır ordusu ile Bursa'dan üzerlerine yürüdüğü zaman, onların zahire yollarını keserek sıkıştırmak, çevre ve yanlarından zaman zaman tün baskınları ile, akınlarla bu topluluğu dağıtmak mümkündür. Ama, bunca zorlu bir ordu ile yüz yüze savaşmak tehlikeli ve belki de yenilgiye yol açacak bir yol olur denildi. Durağı yüce Sultan bu akıllıca kararı beğenip Ankara'ya doğru hareket emrini verdi, zaferleri derleyen sancaklarını da o yöreye kaldırttı. Güzel adlı beylerine emirler göndererek ordu yerinde toplanmalarını bildirdi. Bu tarihlerde Tatar beylerinden Doyuran Bey yanında adamları ve boyu olduğu halde Sultanın otağına gelmiş, yüce eşiğine yüz sürmüş, bağlılığını, açıklamış, hizmetine koştuğunu bildirmişti. Her konuda yararları izleyen Sultan bu davranışı da değerlendirdi. Onu sonsuz lutuflarla, sayısız hediyeler ve kıymetli hil'atlerle kendisine baştacı etti. Çevredeki beyler de aldıkları emir gereğince birbiri ardına ordu yerine geliyorlardı. Bu sırada Emir Süleyman'ın kalabalık bir ordu ile Bursa'dan Ankara'ya doğru ilerlemekte olduğunu öğrenen haber-ciler, «Süleyman ile ordusu sizleri ezmesin (7) buyruğunu duyurup onun, yaklaştığını ordu konağında ilân ettiler. Şeref ve şan sahibi Sultan, bu haberlerle iyice tedirgin oldu. Nimetleri veren Allah'a boyun bükerek ve Peygamberin ruhaniyetine sığınarak öldürme delisi kardeşi üzerine varmak kararında olduğunu beylerine bildirdi. Kaçmak utancından sakındığını da açıkladı. Ama, beylerin ileri gelenlerinde Beyazıt Paşa ile Mukbil Subaşı, evet, kararınız yiğitlik ve erlik duyularından doğmaktadır. Gerçi;

Kimki kılıç tutmak, bilek sahibi olmak diler

Nazik bedeni elbette bundan, bir hayli incinir

Yalnız şimdi; üstümüze gelen boş değildir. Tahtın vârisi olmakla, onunla karşılaşmak zor olduğu kadar, tehlikelidir. de. Rumeli topraklarına tek başına hâkim olduğu gibi, devlet ve tahtın sahibi bir kimse olarak ta çevresine en yarar askerleri toplamıştır. Yaş ve baş itibarıyla bu tahtın gerçek temsilcisi olduğu kanısındadır. Ona karşı çıkan, onun üstün gelmesinden utanmamalı, gerektiği zaman kaçmaktan sakınmamalı, onu başka bir düşmanla ölçmek isabetli olmaz. Şimdi gerektir ki, durumun getirdiği şartlara göre, onunla karşılaşmaktan uzak durup, çıkacak fırsatı gözetmeli ve düşmanın davranışlarını kollamalıyız dediler. Selasil kalesinin korunması işini şanlı beylerinden birine bırakalım, ona uygunca davranmasını sâlık verelim ve selâmeti arıyorsak kıyıdadır (8) ata sözüyle çekilelim, diye tavsiye ettiler. Yüreği aydın Sultan da bu önerileri çaresiz beğendi. Ona göre davranıp Ankara'nın korunmasını, Selasil kalesinin güvenliğini Firuz Bey oğlu Yakub Bey'e ısmarladıktan sonra kendi beyliğinin sınırlarına çekildi. Bu sırada Doyuran Bey, Sultanın nimetlerini yiyip, fâhir hil'atlerini giyip, bol ihsanlarını görüp, beğenilecek hizmetlerde bulunacağına söz vermişken, adını, sözünü unutarak tatarlığından, yaradılışı gereğince başkaldırmak yolunu tutup gitti. Ülkenin bir yönünü çektiği zulüm kılıcıyla yağmaya kalkıştı. Keremli Sultan bu mayası bozuğun işlediği uygunsuz işten haberdar olunca, Padişahlığın gereği edebsizin üzerine atlanarak yiğit askerlerini gönderdi. Doyuran, karınlarını müslümanların malları ile doyuran bir alay tatarla kuşkusuz, korkusuz bir düzlükte otururken, bu atlıların sel gibi akışları sonunda baskına uğradı ve Doyuran'ın boynu kılıçların altında ikiye büküldü. Bu durumda direnmeye güc getiremeyip çıplak bir ata atladığı gibi uygunsuz bahtının tersiyle yokluk diyarına kaçıp kaybolup gitti. Eşyaları, malları ile obası, çocukları hepsi Sultan'ın eline geçti. Bunlar da zincire vurulup Selasil kalesinde, zindana atıldılar.

Bu sırada Emir Süleyman kalabalık ordusuyla Ankara yakınlarına gelmiş bulunuyordu. Yakup Bey, Selasil kalesini berkitmiş, savaş gereklerini hazırlamış bekliyordu. Ankara halkı Süleyman'a boyun eğmekten başka çıkar yol bulamadıklarından onu karşılamışlar, saygı ve gösterişle şehre getirmişlerdi. Bundan memnun olan Emir Süleyman, halka ilgi göstermiş, şehri yağmacılardan korumuştur. Ondan sonra Selasil kalesini kuşattı. Birkaç gün iki taraf elleştiler. Bu arada Emir Süleyman, Yakup Bey'e vaâdler bildiren haberler göndermiş, birkaç kere kaleyi teslim etmesini önermişti. Ancak, Yakup Bey tuttuğu yoldan şaşmayıp tasarılarını bozmamış, gelen haberleri çevirip, sert sözlerle anlaşma olanağı da bırakmamıştı. Savaş böylece kızıştı. Emir Süleyman, Yakub Bey'in yeminlere, sözlere kulak asmadığını görünce, askerine merdivenler düzerek kulelere burçlara tırmanmalarını, duvarları külüng ve kazmalarla kederlere batmış âşıkların titreyen yürekleri gibi delmelerini buyurdu. Yakub Bey burçlara yükselen düşman dalgalarının boyunu aştığını görünce, adı güzel padişaha yardım için mektup yazarak Emir Süleyman ordusunun, kuvvetinin tahminlerin üstünde olduğunu açıklamış ve bu mektubu İne Bey ve Bulgar Ağa adındaki iki ceng eri ile yollamıştı. Mektupta yazılanlar Sultanın katında anlaşılınca ona güç kazandıracak bir cevap kaleme alındı. Bunda doğruluk tan ayrılmmasını, bütün gücünü kollarına verip dayanmasını, yüzyüze savaştan korkup boyun eğmemesini, mektup ulaştıktan sonra ikinci günde devleti otağının savaş alanına ulaşmış olacağını, buna göre her ne olursa olsun dayanmasını, kaleyi teslimden kaçınmasını ve oraya varıldığı zaman Tanrının takdiri ne ise olacağını bildirmişti.

Arapça beyt - Kabayı örtün, rahman olan Allaha tevekkül et.

Düşmanın sana kurduğu tuzaklardan da korkma

Vaâdler ve gönül alıcı sözler yazılı misk ile mühürlenmiş mektubun yine, ayaklarına çabuk iki haberci ile Yakub Bey'e gönderildiğinden bilgi edinen Emir Süleyman'ın vezi-

riâzâmı Ali Paşa, bir hîle ile habercileri yakalattı. Mektupta yazılı olanları öğrenince, içindekileri değiştirip, kendi isteğine göre yöneltti ve şöyle, «benim ocağıma bağlılığın doğrulukla hizmet edişin, düşmanlarımızla savaşa kalkışman belli oldu. Berhurdar olasin. Hizmetinin karşılığını tez zamanda fazlasıyla görürsün. Ancak, bizim o yana varmamıza halâ gücümüz yetmez. Uygun budur ki, kaleyi yıktırarak bir davranışta bulunmayasın. Andla, yeminle anahtarlarını teslim eylesin. Allahın yardımı ile bahtımız açılsın kaleyi, hisarı geri almak zor olmaz,» demişti. Bu uydurma mektubu yine onlara vererek hoşgörü içinde habercileri saldı. Onlar da kurtulduklarını sanarak kaçtılar ve Yakub Bey'in yanına geldiler, mektubu teslim ettiler. Direnmek, Yakub Bey'in tatlı canına yettiğinden, uydurma mektupta yazılı emre göre hareket ederek, anlaşma yoluyla kaleden çıkıp dayanma yolunda çektiği kılıcı kınına yerleştirdi ve boyun eğmiş olduğundan bir nice gün Emir Süleyman'ın ordugâhına konuklandı. Öte yandan durağı yüce Sultan sözünün eri olmakla vaâd ettiği günde buluşma yerine vardığı zaman, kalenin düşmüş olduğunu ve vezirin ettiği hilenin ne idüğünü öğrenince, bu zorunla savaştan vaz geçerek, karşılaşmayı bir yana bırakıp, Beypazarı yöresine doğru çekildi. Oradan da Tokat ile Amasya yöresine geçerek bu dağlık ve ormanlık bölgede günleri geçirip, yavaş yavaş savunma tedbirlerini tamamlamayı, ordusunu iyice hazırlamayı ve fırsat kollayarak akın ve baskınlarla düşmanı hırpalayıp zafere yol bulmayı uygun gördü. Emir Süleyman, Sultanın geri çekildiğini görünce bunu kudretsizliğine yükleyip, Sultanın adamlarının elinde olan kaleleri zaptetmek için Ankara'dan hareket etti. Ancak sağlam tedbirler almış olan Sultan, kale ve hisarlarının savunma gereklerini tamamlamış olduğundan Emir Süleyman, bu sağlam kalelerden hangisinin kulelerine kemendini attı ise, bir sonuç alamadı ve duvara çarpan kör baykuş gibi kalelerin önünde çöküp kaldı. Bu sırada Sultanın saldıracı birlikleri de zaman zaman Emir Süleyman'ın ordugâhına dalyor, yiğit-

ler güçlü kemendleriyle bir nice adamını bağlayıp esir alıyor, bir nicesini de yaşama nimetinden sürüp çıkarmakta devam ediyorlardı. Beri taraftan gençliğini işret ve zevk âlemlerinde geçirmek alışkanlığında olan Emir Süleyman, rahat ve çakır keyif dolaşmayı engelleyen bu ortamdan memnun değildi. Ele geçirmek istediğini elde etmeye şansının elvermediğini görünce, edilen bunca emekleri, gayretleri sonuçsuz bırakıp, dönmeyi ve Bursa'da gül yüzlü sâkiler elinden kadehler döndürmeyi daha uygun görüp keyfe daldı. Şehvet devinin pençesi altında temiz adını kirletip, paralandı. Hergün bir başka içki meclisi kurdurmakla devletinin dayanaklarını bir bir yele kaptırmış oldu.

Kötülük, sevgilinin dudağına, içki dolusuna tutulmakta
İşte kişiyi, kuvvetli olsa bile şüphe altında koyan bu

Sultanın Bursa yöresine geliş

ve

geriye dönüşü

Unutulmayacak o günlerde yani, Emir Süleyman'ın Bursa'ya döndüğü, bu güzel beldede işret âlemleriyle kendinden geçtiği, gençlik atılganlığı ile içki meclisleri kurdu-
rup, ölçüyü iyice kaçırdığı eyyamda, yaradılışı güzel Sultan, vaktini Tokat ile Amasya taraflarında geçiriyor, kardeşinin halini, davranışlarını, tutkunluklarını bütün yönleriyle bildiğinden yıldızının birgün döneceğine, oturduğu iktidar tahtından devrileceğine, devlet güneşinin batacağına, bu mevkide daha fazla tutunamayacağına akli yatmış bulunuyordu. Onun için durumu araştırmak, adamlarının ve onu destekleyenlerin sayısını anlamak amacı ile gönderdiği casuslarla haberler almakta, gelişmeleri dikkatle izlemekteydi. Öte yandan bölgede yaşayan halkı zâlimlerin elinden kurtarmak için hazırladığı tasarılar üzerinde durmadan çalışmakta idi. Yanında bulunan ve doğru düşünen beylerle durumu tartışmaktan da ayrıca hoşlanmakta idi. Diyordu

ki, «hiç kuşkusuz söylerim, Bey olarak tanınan alışkanlığı ile lâl renkli kadehlerle, şarkılar, sazlarla günlerini geçirdiğinden, bu topraklar üzerinde fesat ateşi, zulüm ve azgınlık yangını tutuşmak üzeredir.

Gençtir, padişah'tır, hem de başına buyruktur
Günü barut gibi, ya da şaraptan mest geçer.

En yakın bir kaniyla onun askerlik konularına eğilmesi, halkla ilgilenmemesi sonunda, bütün görevliler mal toplamak sevdasına düşmüş, kasaba ve köylere dağılmış, yayılmış bulunmaktadırlar.»

Bir bey ki, sabah akşam içki içer

Ülke nicedir bilmez, kara gam çeker

Toplantılarda bu isabetli konuşmalar yapılırken, casusların geldiği bildirildi. Sevinçle dolu huzurda getirdiği haberleri söylemesi istendiği zaman casus, Sultanın tahmin ettiği gibi, durumu anlattı. Emir Süleyman'ın hamamlarda şarap içmekle günü gün ettiğini, askerlerin de mal toplamak hırsı içinde başı boş dolaştıklarını bildirdi. Bunun üzerine Sultan, ordusunu, beylerini toplayıp, savaş gereklerini tamamladıktan sonra kuş gibi, gelip geçen ömür örneği, bütün hızıyla Bursa'ya doğru uçuşturdu. Sekiz bin kadar ök alıcı atlı ile gece gündüz at koparıp Sakarya ırmağına ulaştı. Ancak ırmak kabarmış olduğundan ay yüzlü Sultanın askerini geçişten alıkoyunca, suyu aşmak için yol aranmaya başlandı. Emir Süleyman'ın ileri gelenlerinden biri olan Süleyman Subaşı ise bu sırada hayvan toplamak, sürü kaldırmak, çevreyi hükmüne, dileğine bağlamak için o yörede dolaşmakta imiş. Gelen askerleri görünce, telaş ve şaşkınlıkla su kenarına inerek, kimsiniz, hangi tâifedensiniz diye sordu. Sultanın askerlerinden bir kaç yiğit hızla akan suya at salıp, kim idüğümüzü şu kılıcın tersiyle anlatahım diye fırladılar. Bu hal karşısında Süleyman Subaşı'nın akli başından gitti. Uçup giden ömrü, yüreğini kavuran işkiler gibi yel misali kaçarak Emir Süleyman'ın

otağından özge yerde durmadı. İçkiden başını alamayan Şehzade ise, Tahulpazarı hamamında sofrayı kurup keyfe dalmış, dünyayı unutmuş, nefsi emmâresine boyun eğmiş, temiz varlığını harcamış, haksızlıklarla zulüm töresini çevreye yaymış bulunuyordu. Süleyman Subaşı'nın dehşet saçan haberi, işi karıştıran sözleri içki meclisinde duyulunca, meclis dağılmıştı. Süleyman Subaşı'nın hamama girmesine izin verildi. O da gördüklerini, yaklaşan tehlikeyi enine boyuna, hamamlayan Şehzadeye bildirdi. Süleyman'ın vücudu bu sözlerle can sıkıntısıyla tere batmıştı. Bu halde sürahiye, sonu gam olan kadehi bir yana koymuş, tatsız içkiden baş kaldırıp, diz üstü oturarak düşünmeye başlamıştı. Kendisine bağlı beyleri çağırarak alınacak tedbirler üzerinde görüştü. Kendi düşüncesinin buradan çekilmek, Rumeli yakasına geçmek olduğunu söyleyince, Ali Paşa buna katılmadı ve şöyle dedi. «Saltanat iddiasında olanlar için kaçmak alçaklığına kalkışmak, utanılacak bir haldir. Başa geçmek davasında olanlar bu yoldan kesinlikle sakınmalılardır. Bey kuşku ve korku duyduğunu gösterirse aske- rin yüreği de erir tükenir.

Utanç içinde kalmaktansa yanmak ehvendir

Utanç öyle şey ki, adamı ateşe atar

Halk önünde utanmak sana hep öncü olsun

Savaşta kaçmaktan insanı o alıkoyar

Daha henüz yüreklere işleyecek bir olay geçmediğine göre, kaçmaya gerek ne dir? Düşmandan sert bir çıkış mı olduki bulunduğumuz yeri bırakmak lazım geldi? Gerçek tedbir şudur ki, yanımızda olan askerle kalkıp Yenişehir'e gidelim. Orada Kâfirpınarı denilen ve zor geçit veren yerde konaklayalım. Çevreye dağılan askere çavuşlar gönderip, yavaş yavaş kuvvetleri toplayıp devletin yüce katına getirsinler. Böylece günden güne gücümüz artar. Düşmanların ise yiyecek yokluğundan, yem darlığından bitkinleşir, dağılıp erimeleri de böylece gerçekleşir.» demişti. «Bu ara-

da daha bazı tedbirler almak da mümkündür. Bunlarla karşı tarafı işkillendirir, aralarında korku baskın gelir, dirençlerini de kırarız, diye sözlerini bitirmişti. Emir Süleyman, Ali Paşa'nın ileri sürdüğü görüşleri dinleyince, bunları beğendi ve Yenişehir yakınlarında bulunan, sözü edilen yere varıp orada bir nice gün oturdu. Önde gelen beylerinden biri olan Evrenos Bey, bazı ad yapmış yiğitlerle öncü kuvvetleri komutanlığına getirilip ileriye gönderildi. Çelebi Mehmed'e bağlı toprakların ortasında iki tarafın öncüleri birbirleriyle yüzyüze gelince çarpışmak zorunu doğdu. Evrenos'a yardım eden askerler bozulmak ve dağılmak gibi bir sonuçla karşılaşınca, çevreye yayılmış olan öteki birlikler de tatlı canlarını kurtarmak için kaçmaya başladılar ve Emir Süleyman'ın ordugâhına döküldüler. Bunların hemen ardından gökten düşmüşcesine Sultanın askerleri boy gösterdiler ve Emir Süleyman'ın kuvvetleriyle doğuşa tutuştular. Ancak, savaşa girilen yer taşlık ve çalılık bir yöre idi. Sıkıntıdan pathıyacak hale gelen gönüller gibi dar bir alan içinde gümüş teller takınmış savaşçıların ceng etmeleri kolay olmadığından, çarpışmalar bir anda kale savaşlarına dönüşmüş, sabahtan uykuya yatıncaya kadar karşılıklı atılışlarla sürüp gitmişti. Bu sırada Ali Paşa yine göz boyayan kandırıcı bir mektup kaleme alarak Sultanın katına gönderdi. Mektubunda şöyle diyordu. Ben yani, değeri pek az olan bir kişi olarak saygı değer soyunuzun temiz yürekli bir kulu ve Sultanın otağında boynu bükük kölesiyim. Atalarımın gelen töre ile bu Kapiya kul olduğum öteden beri belli olduğu gibi, şimdi de kir tutmayan gönül ağacımda, iyi niyetimin dallarında çiçekler açmıştır.

Talihim gerçi senden uzak düşmeye sebepse de

Cenabı Haktan izzetinin devamını dilerim

Yaşlarla dolu gözlerim otağının nimetlerinden mahrum ise de, temiz gönlüm yine senin sevginden esen yellerle se- rinlemekte ve sana kötülük etmekten de uzak durmaktadır.

Yazardan - Gerçi böyle günahlara batmış isem de
 Başarısını isterim Şahın yine de
 Şahım ey, özümnden kölen oldum yoluna
 Olur mu hiç baha böyle bağlı kuluna
 İyiliğini diler, durumu söylerim
 Sanma ki sana göz boyar, oyun ederim
 Beylerinin hepsi söz birliği ettiler
 Bilesin bu işte sözü iyice berkittiler
 Öz aralarında gizlice anlaşarak
 Dilediler Süleyman'ı tahta oturtmak
 Bilki onların hepsi de iki yüzlüdür
 Gerçekte, bunlar şanına uygun değildir
 Aman onların hiylesinden özü sakın
 Şanla şerefle buradan gitmeye bakın
 Bağlılık gereği böyle salık eyledim
 Şaha bir kötülük erişmesin istedim
 Dilerim daima sen, hep mutlu olasın
 Baht ve devletinle dileğini bulasın.

Ancak, aydın gönüllü Sultan, Ali Paşa'nın çevirdiği dolapları öğrendiği gibi, özellikle Ankara kalesini ele geçirme de ettiği oyunu da hatırlamakta olduğundan, bu mektuba değer vermemişti. İçindeki fesathlıkla dolu yazıları, gizli tutarak, askerlerine, beylerine yine de ayrı ayrı iltifatlarda bulundu. İki taraf, bir hafta kadar karşı karşıya durup çetleli savaş gösterileri yaptılar. Bu arada nice başı vücudünden ayırdılar, nice tâcı da başsız bıraktılar. Ancak, karşı tarafın savundukları yeri ele geçirmeye fırsat olmadı. Ayrıca baş gösteren şiddetli yağmur karşısında Sultan'ın askerleri çaresizlik ve şaşkınlık içinde kalmışlardı. Bu durumda zaferin elde edilmesine imkân olmayacağı kanısı, Sultanın zihnine yerleşmiş, gönlü iyice sıkılmıştı ki, yakın hizmetlilerinden Şarapdar İlyas adındaki kendini bilmez, Emir

Süleyman tarafına kaçı, aydın gönlünü bir kat daha ke-derlendirdi. Bu davranış Ali Paşa'nın mektubunu doğrulayan bir olay olmuştu. Bu durumda Sultan, yakın sırdaşı ve sırlarının koruyucusu olan Beyazıt Paşa'ya gizlice gönderilen mektubu açmaya karar verdi. Ali Paşa'nın nasihatlerle dolu sözlerini ve hak tanımaz İlyas'ın kaçmakla işlemek istediği fesadı anlattı. Bunun yaptığı, onun söylediğini tutuyor, ona göre sözlerinin bir aslı olmak gerekir diyerek, fikrini belirtti. Bayezit Paşa önce, teselli yollu ve devletin iyiliğini dileyen bir girişle söze başlayıp şöyle dedi. Ali Paşa'nın ettiği oyunlar, çevirdiği dolaplar aydın gönlüne doğmuş, sağlam düşüncende yerini bulmuştur. Onun bu tedbirdeki tek amacı, sıkışıp kaldığı bu yerden, kendini ülkeler alan pençenden, canını da bu tehlikeli vartadan kurtarmaktır. Gerçek olan, genellikle bütün beylerin ve askerinin aydın yüzlü Sultanlarının yolunda hizmette olduklarıdır. Her ne buyurulursa ona uyacakları, boyun eğecekleri apaçık meydandadır. Hayatlarındaki tek varlıklarını bu amaç için armağan etmeğe hazır olup canları pullarını, Sultanın devleti yoluna harcamaktan da asla çekindikleri yaktur.

Bir başki senden esen rüzgârla, perişan zülfü dağılır
 durur

Bir gül çehre düşün, senden ısk alırsa ben'i simsiyah olur

Fakat şunu da belirtmek gerekirken, Tanrının değerlendirmesi sonunda alınan tedbirler sonuç vermeyebilir. Yağışların sürüp gitmesini buna örnek alabiliriz.

Yağan yağmur çevreyi çamurlara buladı

Böyle çamur içinde düzmek olmaz alayı

Şimdi istenilen sonuç ele gelmediyse, gün gelir fetih ve zafer yeli, Sultanın sancağı saçaklarına şan ve şeref nişanını yapıştırır, keskin kılıçlarımız düşman topluluklarını kesip biçer.

Ey keremli padişah, sakın sen, öyle gam çekme
 Gücünle düşmanların bir bir girer elbet ele
 Ey bahtı açık padişah, senin olman gerekir
 Layıksın tâca tahta, Tanrı onu sana verir
 Ama derlerki her işin bir vakti, zamanı var
 Dileklerin gerçekleştiği günü var, âni var

Şu anda, zamanın âyinesinde kendini gösteren gerçek gereğince, şimdilik, devlet ve ikbal ile kendi beyliğinin merkezine doğru geri çekilmek ve fırsat anını kollamak iyi olur. Zira düşman saflarına katılmalar halâ sürüp gittiği gibi, sayıları da her gün biraz daha artmaktadır. Bu dar yerde oturup bekleyen asker ve hayvanlarımız ise perişan olmaktadır. Gönle uygun düşen tedbir, dönüş, en öğrenilecek tutumdur, (9) denildiği şekilde davranıp, günün doğacağı zamanı beklemektir, demişti. Gönlü aydın Sultan, bu tavsiye-ye uyarak hemen Tokat ve Amasya yöresine doğru yola çıktı. Emir Süleyman askerlerini, Sultanın topraklarına saldı, akın etmek kararını verip öc almaya kalkıştı. Askerlerini her yöne göndererek yağma ve talana izin verdi ve ondan sonra da çevreye ilettiği mektuplarla askerlerinin toplanması için onları Bursa'da bekleyeceğini bildirdi. Bu sırada Sivrihisar'dan gelen bir haberde; durağı yüce padişah bu hisara yönelirse, iyi niyetlerle anahtarlarının sunulacağı ve sevinçler getirecek gelişinin gözlemlendiği bildiriliyordu. Emir Süleyman bu haberdan sevinç içinde kalkıp, kalabalık bir kuvvetle Sivrihisar üzerine hareket etti. Ancak, oraya vardığında hisar halkının sözünden dönmüş olduğunu gördü ve bu zorunla ettiğine pişman olmakla beraber, kaleyi kuşatmaya başladı. Bir süre burada kaldı. Karamanoğlu, Emir Süleyman askerlerini, Sultanın topraklarına saldı-ğını, yanında az bir kuvvet kaldığını, hisarı kuşatmakla vakit geçirdiğini öğrenince, Osmanlı soyuna olan eski düşmanlığı, garazla dolu gönlünü köpürüp coşturdu. O hızla bir tün baskını yapma çareleri aramaya başladı. Bunda,

onu ele geçirmek mümkün olmazsa bari, mallarını yağmalamış oluruz, diyerek askerini toplayıp yola çıktı. Emir Süleyman durumu öğrenince Evrenos Bey'i başbuğluğa getirip Karamanlılara karşı ileri gönderdi. Karamanoğlu tertip ettiği tuzağın meydana çıktığını anlayınca, kurtuluş için her zaman kullandığı kaçış yolunu tuttu ve haysiyet, şeref si-perlerini Evrenos'un kuvvetleri önünde bırakıp Aksaray yöresine uçtu. Bunun üzerine Evrenos Bey onu izlemek üzere gerekli tertibi aldı. Aksaray çevresini kızgın askerlerinin at oynattıkları bir alan haline getirdi. Karamanoğlu kendisini savunmaya kudreti yetmediği için pek çevik yapı-lı Sultanın eteklerine sarılmaktan başka çare göremedi. Sayısız yeminlerle dolu, and ve sözler verdiği, bağlılığını, dostluğunu dile getirdiği bir mektup yazarak, sözlerini bel-geleyerek, ülkesinin yarı parçasını ona adayarak, Kırşehir'de mutluluklar dolu eşğin hizmetine girmeye can attı. Eski andlaşmaları yenilemek için izin isteğinde bulundu. Bu yal-varışlarla süslü mektup Sultanın katına ulaşınca, gereğinin yapılmasına izin verdi. Karamanoğlu da bunun üzerine yü-ce otağa yönelip Kırşehir'e geldi. Ay kadar güzel yüzlü pa-dişahla Cemale kalesinde buluşarak oturduğu döşegin etek-lerini öpmek, derin saygı ve bağlılıkla onu alkışlamak, eski andlaşmaları yeniden kabul edip eli ve hükmü altında olan ülkelerin yarısını Sultana sunmak bahtiyarlığına erişti. Emir Süleyman'a karşı savunmada at başı birlikte olma-ları dileğini açıklayıp, Sultanın elinden zorla alınan ülkeleri yeniden ele geçirmek için ortaklaşa çalışmak isteğini bildir-di. Yaradılışı güzel Sultan onun desteğini sağlamakla kuv-vet bulmuş olduğu için, hemen gereken tedbir ve tertiplerin alınması işine girişti. Evrenos Bey bu anlaşmayı duyunca, zaferden umudunu yitirip, sür'atle Emir Süleyman'dan ya-na yola çıktı. Karamanoğlu'nun Sultan ile yaptığı anlaşma-yı, verdiği and ve sözleri bütün incelikleriyle ol başına buy-ruk Şehzadenin katında açıkladı. Akla yatkın ve uygun ted-bir budur ki, hemen Ankara tarafına çekilip, Selasil kale-sine konarak düşmanın tutum ve davranışlarını gözetmeli,

günlerin neler getirmekte olduğu belli olunca da gereği olanı yapmalıyız. Bu fesat takımı anlaşıp üzerimize gelirse, kaleye arkaya vererek savaşmak kolay olur. Kale karşısında savaşmaktan da onlar kaçınırlar.

Eğer fırsat bizim olursa işte istenen en güzel şey bu

Ama olmazsa da kaleye sığınmaktır en uygunu

Üzüntülü haberler, Süleyman'ın tasarılarını zorlaştırmış bulunuyordu. Ancak gerçekte, söz konusu gelişme, onun padişahlık iddiasının sona erdiğini açıklamakta idi. Bu çaresizlik içinde Evrenos Bey'in tasarısına göre Ankara tarafına çekilerek yağma ve talan için çevreye saldıran askerlerinin toplanmasını beklemeye başladı.

Şehzade Musa'nın Rumeli'yi ele geçirmek üzere yola çıkışı

Yarattığı, yücelttiği bütün ülkelerin Sultanı olan Hazreti Allah'ın müşkülli çözen hükmü yani, Tanrı ne dilerse onu eyler fermanı (10) gereğince hükümet etme, yönetme sancağını dirayet sahibi bir kimsenin eline vermek dilerse, bu gereği ortaya koyacak sebepleri de hazırlar. Lutfunun yönelişine göre güzelliklerle dolu ülkeye bakışını ve meydana gelen gelişmeyi kavramak, bunu anlamak herkes için kolay değil hatta, imkânsızdır. Bakarsınız, halkını koruyan bir padişahı iş başına getirmiştir, onun adaletinin, şefkatinin pırıltıları halkın aydın alnında devamlı bir surette parlamaktadır. Bu gerçekçi açıklamanın bir örneğini ufuklara hükmeden Sultanın ikbal yıldızının saltanat göğünde doğmasında görürüz. Gerçektir ki, Tanrı her şeye kadirdir (11) hükmünün yürütüldüğü yüce sütunlar üzerinde yükseltilmiş otağdan gelen ferman sonucu alınagelen tedbirler sonunda, onun âlemleri hükmünde tutan takdiriyle yüreği iyiliklerle dolu Sultanın tâc ve tahta sahip olması gerekleri tamamlanmış oldu. İkbaline engel olan herşey en güzel bir şekilde arayerden kaldırılarak, ayağının bastığı her yer be-

reketlendi. En yüksek dorukları aşan varlığı ile ülkesine faydalar getiren bir kişi olması sağlandı. Hükümdarlığını engelleyen nesnelerden birinin ortadan kaldırılmasını sağlayan olaylar arasında aşağıda açıklanacak gelişme de vardır. Kargaşayla dolu bu günlerde yani, Emir Süleyman ile Sultan arasında meydana gelen anlaşmazlık sonunda, onun düşmanlık bayraklarını açıp Sultana bağlı topraklardan bir çok yeri yağmalatması, harabeylemesi gibi bir sonuç ortaya çıkmış, aydın davranışlı Sultan, bu durum karşısında ne yapacağını, nasıl tedbir alacağını bilemez olmuştu. İşte bu sırada yanında bulunan ve henüz bağlılık yolundan ayrılmamış, gayret dizginlerini ona karşı bağlamamış olan Musa Çelebi, Sultanın sevinçlerle ışıqlanan huzuruna girip saygı ile kendisine izin verilmesini istemişti. Samsun veya Sinop limanından Karadeniz gemileri ile Rumeli'ye geçmesine müsaade edildiği takdirde, Emir Süleyman'ın eli altında olan ülkeleri zabt edeceğini ve ondan sonra da ömrü oldukça Sultana bağlı, onun dileği ve mutluluk getiren istekleri dışında davranışlarda bulunmayacağı gibi, buna benzer hallerde de meydan vermeyeceğini yeminlerle arz etmişti.

Sakın kalma dostluk yoldaşlık yolundan hiçte dönme
Bir gönül yapmakla bin direkli çadır kurmuş olursun

Sözleriyle düşüncelerini berkitip, kafasında geliştirdiği tasarılarını bir bir açıklamış oldu. Ülkede Sultanın yaygın zaferleri ile süslü sancaklarını dikerek, minberlerin kürsülerini yüce adı ve keremli ünvanı ile titretmek, para ve pul üzerinde onun şerefli adını yazdırtmak amacını gerçekleştirmeyi kabul ettikten başka, gerektiği zaman, bütün gücü ve kuvveti ile bağlılığını göstermede, her hizmetine koşmada kendi özüne kefil oldu. Yüreği aydın Sultanın katında Musa Çelebi'nin önerisi uygun karşılandı.

Ötekilerin eliyle düşman güç sahibi oldu

Ki ne el, ne gönül yönünden hiç üzülmüş değilken

Kavramı üzerine işi kabul edip, gereği ve kardeşlik, yoldaşlık törelerinin geçerleri ne ise, en geniş ölçü içinde yerine getirip

Yazardan - Savaşla barış için asker, at ve gereçleri

Ona sağlamıştı padişah eksiksiz hepsini
Altın, para, binek, katır her ne gerekti ise
Lutfü keremi bol padişah verdi yeterince
Amac edindiği yöne doğru yolcu eyledi
Devletli Suitan hemen o bahtı genç şehzadeyi

Böylece Musa Çelebi, dileğini elde etmek için önce, İsfendiyar'ın diyarına vardı. Gerçi gereken saygı ve ilgiyi gösterip karşılamakta İsfendiyar, sür'atle hareket etmiş, bir kusurda bulunmamıştı. Misafirliğin bütün gereklerini en iyi şekilde yerine getirmişti. Ama Musa Çelebi onun Osmanlı soyuna karşı yüreğinde gizlediği öc duygusunu da fark etmiş oldu. Musa Çelebi'yi aydınlatan, onun dileğini yerine getirmekte gösterdiği ağırdan alış ile gizli kıskançlığı gereği davranışları, tutumu oldu. Ondan yardım göremeyeceğini davranışlarından farkedince asıl emeli olan tehlikeli tasarılarını açıklamaktan vaz geçti ve birkaç gün sonra Karamanoğlu ile buluşmak niyeti ile oradan ayrıldı.

Karamanoğlu ise, otağı yüce Sultan ile yaptığı anlaşmaya bağlı kalarak Emir Süleyman'a karşı Musa Çelebiye gereken ilgi ve saygıyı göstermekten dikkatle kaçınmayıp gerçekten güzel hizmet eyledi. Ülkesinin denize yakın illerinin hududundan geçirip Akdeniz'e ulaştırmak istedi. Böylece o taraftan Rumeli yakasına iletmek için işe koyuldu. Bu hazırlıklar sürerken Eflak hâkimi Musa Çelebi'nin Rumeli'ye geçmek istediğini duymuş, İsfendiyar'a elçi gönderip onun yanına gönderilmesini istemiş bulunuyordu. Aynı zamanda Musa Çelebi'ye de güven verici bir mektup yazmış, o tarafa geldiği takdirde ülkesini emrine verip, kızını halayıklık yoluyla hizmetine koşacağını, kendi din ve töreleri üzerine yeminler ederek bildirmiş, kapısında kulu olduğunu

güzelce açıklamıştı. Bu arada Emir Süleyman'ın ve görevlendirdiği kişilerin ettikleri baskıdan da şikâyetler ediyor, gelişini sür'atlendirmesi gerektiğini bildiriyordu. İsfendiyar, bu mektubun kavramından haberdar olunca, daha önce gösterdiği ihmalkârlıktan utanarak, arayı kapatmak için mektupları getirenlerle birlikte Karaman'da olan Musa Çelebiye gönderdiği gibi, özür dileyen bir mektupla ona çağrıda bulundu. Yolculuk gereklerini yerine getireceğine söz vererek geçmişteki kusurlarını kapatmaya çalıştı. Musa Çelebi, mektuplarda yazılanları öğrendiği zaman, Karamanoğlu'nun tavsiyesi üzerine, İsfendiyar diyarına hareket etti. Bu arada Karamanoğlu da gereken yardımı yapmış, Şehzadenin emellerinin, dileklerinin gerçekleşmesi için en geniş imkânlarla yardımcı olmuş, İsfendiyar beyliği sınırlarına kadar kendi devletinin ileri gelenlerini yanına koşarak onunla vedalaşmıştı. İsfendiyar, bahtı yar olan Şehzadenin gelişini duyduğu zaman karşılama töreni için bu kez gereken ilgiyi göstermiş ve Sinop limanında hazırlattığı gemilerle Eflak yakasına geçişini parlak bir şekilde sağlamıştı. Musa Çelebi'de Hazreti Musa gibi Tur (12) gemisini andıran yelkenliye binerek, Tanrının başarı getiren rüzgârları ile yola çıkıp, en kısa zamanda Eflak kıyılarına ayak basmış oldu. Eflak hâkimi kendisine gereken saygıyı göstermekte üstün gayretler sarf etmiş, verdiği söze bağlı kalarak, Şehzadenin hizmetinde olmaktan zevk ve safa bulmuş, Osmanlı sınırına varıncaya kadar yanında kalarak rehberlik etmişti.

Rumeli beyleri, Musa Çelebi'nin geldiğini öğrenince, onun hizmetine girmekte bir birleriyle yarışmışlar, bağlılıklarını bildirerek Şehzadenin yanında yer almışlardı. Şanlı beylerin ve yiğit sipahi başbuğlarının çoğu iyilikler dileyen Şehzadenin önünde kendilerini tanıttılar, ona bağlandıklarını açıklayarak toza bulanmış özengisini başlarına tâc edip sevinç ve mutluluk duyduklarını bildirdiler.

Emir Süleyman'ın kendi topraklarına dönüşü

Musa Çelebi'nin Rumeli'de istiklâl sancağını açtığı, gücünü kudretini gösteren bayrakları dalgalandırdığı, kayserlik tahtını ele geçirmek için tedbirler aldığı Emir Süleyman'a bildirildiği zaman, içi kederle kapkara, yeryüzü de bu üzüntüleri seyreden gözlerine zindan olup, kızgınlık ve çaresizlik ateşi yüreği ocağını tutuşturmuş, bu acı ve ürkütücü haberlerle rahatlığa alışmış gönlü allak bullak olmuştu.

Anadolu topraklarında yaşayan Osmanlı vatandaşlarının Sultan Mehmed'in üstün gölgesinin ülkeyi kaplamasını istediklerini, yüce kudretinin yükselmesini gönülden dilediklerini anlamış olduğundan, bu topraklardaki hükmünün geçici olduğunu o, zâten kabul etmiş bulunuyordu. Onun için Rumeli'ye dönerek Musa Çelebi sorununa karşı savunma tedbirlerini yerine getirmeye karar verdi. Ancak, keyif çatmaya, içkiye olan düşkünlüğünden yönetim işlerinde tedbirler almaktan uzak, olayların akışı dışında kalmış ve bütün işlerin çözülmesini Ali Paşa'nın ellerine bırakmış idi. Ne varki bu günlerde Ali Paşa'nın da hak emanetinin günü dolmuş bulunuyordu. Onun ölümüyle de Emir Süleyman'ın beyliğinde, her tarafta kargaşa patlayıverdi. Bu durum karşısında zihni karışan Emir Süleyman, ne tedbir alacağını, ne yola gideceğini bilemeyip, büyük bir korku ve ürküntü içinde Ankara'dan yola çıktı. Bir an önce Rumeli'ye ulaşabilmek için, akla uygun tedbirleri almaya bile zaman ayırmayarak, Firuz Bey oğlu Yakub Bey'i yine Ankara kalesini korumak şartıyla Anadolu beylerbeyliğine getirdi. Kendisi de Gelibolu'dan geçerek, Musa Çelebi'nin adını sanını yeryüzünden silmek üzere askerleriyle birlikte savaş yoluna düzüldü. İki taraf karşılaştığı ve yiğitler elleşmeye başladığı sırada Rumeli beyleri tekrar dönüp Emir Süleyman ordusuna katıldılar. Musa Çelebi savaş meydanında, uğraş alanında tek başına kalınca, gönlü kırık, gözleri yaşlarla dolu kaçmaktan başka çare bulamadı. Ondan sonra yolkesi-

ciler gibi geçit vermeyen balkanlarda, dağ tepelerinde fırsat gözlemeye başladı. Bu dönemde, zaman zaman yanındaki askerlerle bir bucaktan kendini gösterir, bazı yöreleri yağmalayıp, halkını talan ettikten sonra tekrar dağlara çıkardı. Emir Süleyman, şansının uygun gidişinden sevinçler içinde zâten keyfe, zevke yatkın olan yaradılışı ile günden güne daha da işi azıtmaktan her gün biraz daha fazla çekip safa etmekten kendini alamadı. Bu arada Musa Çelebi'yi kollamak ve karşı tedbirleri almakta ihmalkârlık edip, sadece elde ettiği bu son başarıyla yetinmiş, günlerini eğlence yerlerinde geçirip, halkın işleri gözlerinden irak kalmıştı. Gece gündüz sâkiler ile dudak dudağa, ay kadar güzel billur gerdanlı dilberlerle içki ve çalgı âlemlerinde kalmağa istekli olduğundan, atın başını Edirne tahtına çekmişti. Alışageldiği şekilde elde kadeh, sarhoş uykusuna varıp hamamlarda günlerini geçirir oldu. Bu düşkünlükle akıl varlığını havaya kaptırap nefis-i emmârenin elinde kaldı (13).

Sultan'ın eski kalelerini yeniden alışı

Emir Süleyman'ın Musa Çelebi'ye karşı yola çıkması üzerinde, Anadolu toprakları boş kaldığı vakit Yakub Bey, eski duygularını ve yürekten bağlılığını ortaya koyan yalvarışlarla dolu bir mektup yazıp, Sultanın otağına göndermişti. Bu mektupta vaktiyle Selasil kalesini teslim edişinde Ali Paşa'nın oynadığı oyunu ve kurduğu düzeni anlatıp kusuru olmadığını bildiriyor, can ve gönülden kerem ıssı Sultana canını verdiği kölesi, kapısından ayrılmaz kulu, hizmetkârı olduğunu açıklıyor, bağlılığının eksilmediğini bildiriyordu. Yine yazdıkları arasında; Sultanın devlet ışıklarının artık yanmaya başladığını, ikbalinin bütün gücüyle parladığını anlatıyor, güc ve kudretinin doğuşunu, mutluluk ve yüceliğinin pırıldayışını, dört gözle beklediğini söylüyordu. Ayrıca kötü bahtlarıyla karalanmış düşmanların ülkeden yıkılıp gittiklerini bildirerek mutlulukları gölgeleyen parlak tuğların eski topraklar üzerinde dalgalanmasını, kendisine bağlı

insanların onların altında toplanmaları zamanının geldiğini, buna karşı olanların artık yıkılma demine erdiklerini yazarak, sevinçlere kaynak olacak gelişleri gözlediğini, gönülleri aydınlatacak varlığı beklediğini tekrar ediyordu. Keremli Sultan ise bir nice zaman;

Olayların dehşeti seni boğacak gibi olsa

Bu zorluğun çaresi bilemezsin elbet ne ola

anlamına uygun olarak zamanın ortaya çıkardığı sıkıntılara direnmiş, dilekleri veren Tanrının yardımlarına tevekkül etmiş iken, Yakub'un mektubu gereğince hareket etmenin uygun olacağı kanısı niyetine de denk düştüğünden, hiç vakit kaybetmeksizin sefer gereklerini hazırlatmıştı. Böylece o azimle atının özengilerine basıp Ankara üzerine gitmişti. Yakub Bey, onu karşılamaya can atmış, bağlılığını bütün varlığıyla göstermeye çalışmıştı. Bu hizmete karşılık Sultanın büyük iltifatları ve pek değerli lutufları ile baştacı edildi. Gönül alan bu ikramlar ve ilgi ile ayakdaşlarından üstün tutuldu. Daha önce verdiği emir üzerine Süleyman'a bağlı beylerin ellerindeki kaleleri almakla görevlendirilmiş olan beyler de bir bir gelerek, Sultanın eteğini öpmek şerefiyle değer buldular, beklediklerinden çok iltifatlar, ikramlar görmeye sevinirildiler. Bu tutum sonunda Aydın, Saruhan, Menteşe, Germiyan, Manavgat ve diğer iller bütünüyle yeniden Sultanın yönetimine girmiş oldu. Onun kerem dolu gölgesi ülkelere böylesine yayılınca, gönülden beslediği dileği de gerçekleşti. Ondan sonra saltanatın, ikbalin durağı olan, cennete örnek Bursa'ya doğru yola çıkmanın zamanı gelip çatı. Oraya varışı ise zulüm ve baskı altında yerlere düşmüş olan bu yöre halkına, yürekleri yanmışlara bekledikleri umut oldu. Böylece güç ve kudretiyle ülkede istiklâl sancaklarını açtı. Padişahlara özgü töreleri canlandırarak, hükmü altında olanlara en iyi şekilde davranarak, kötü dilekçilerin ağızlarını kapattı.

Her kim bu dünya evinde hakkı kolladı ise

Böyle bakımlı evi özüne onarmış oldu

Emir Süleyman'ın kaçıışı ve öldürülüşü

Bir zaman gelir, kişi padişahlık tahtına oturur

Taht, sanki ellere takılan yüzük gibi güzel durur

Kerem sahibleri mertlik kuyusundan bir şey içmezler

İyi insan deyince elbette herkesin sevgilisi olur

Bilgi ve duygu ülkesinden ışıktanmış olan aydın gönüller bu şi'r'in kavramını en doğru şekilde anlarlar. Şüphesiz ki hüküm sürmek ve padişahlık etmek gereği, ülkenin koruyucusu olma ve halkın gözetilmesi görevinden ibarettir. Başbuğluk derecesi ise halkın ve askerinin işlerini anlamayı gerektirir. İçki kadehiyle gün geçiren, gurur dolusuyla aklını yitiren akılsızın yeri orası değildir. Hangi padişahki olaylardan etkilenme duygusundan uzaklaşır, akıllı kişilerin verdikleri sâhıklardan kaçınır, gece gündüz çalgı ve çağnak döşeginde mahmur olur, böyle kişinin ülkesi nice mamûr olur.

Yazardan - Padişahki olursa gece gündüz mahmur

Olur mu dersin ülkesi o zaman mamûr

Gereklidir Sultanın uyanık olması

Ülkesinde hükmünü geçerli kılması

Gece gündüz bekçi gibi onu korumalı

Bir ülke ancak adaletle parlamalı

İşi yaban ellere bırakırsa kişi

Durak olur sonunda ona yerin dibi

Çünkü Padişahlık Tanrıdan emanettir

Bu işi kolay sanansa ahmak demektir.

Dilersen bir yerin, bir değer olsun

Hak lutfuyla sana baksın, seni korusun

Sakin ha kadehe gözlerini kaptırma

İçkiyle aklını kaçırıp yele sılma

Eğer değerini düşürmek istemezsen

Bir an dahi içki içme, sarhoş olma sen
 Bir kirli işki bu, hem acı, hem de neces
 Akıllı olan böyle şeye eder mi heves
 Kim neş'e dilerse akıl yoluyla bulur
 Hem acı hem de pis şeyi içmeye gerek yoktur

Gerçekte saltanat sürmek, hükümet etmek dileğiyle yer yüzünde bayraklarını açan değerli, ağırbaşlı sultanlar, gösterişli, şanlı padişahlar, konuların güçlüklerini çözmek, toplumun işlerini yoluna koymak için engellerle uğraşmaktan kaçınmamış, sakınmamışlardır. Bunlar sapıklığın karanlığında kalsalar, aydın sabahlardan, olgun dostlardan uzaklaşmış olsalar, devletleri hemen çökmeye, ülkeleri de yabancı askerlerin elinde mahvolmaya yüztutar. Bu denenmiş, bilinen bir gerçektir. Böyle davranışlardan doğan kargaşayı bastırmaya da kimsenin gücü yetmez. Bir padişahki akıllı değildir. Onun eli altındaki ülkelerin yabancı ayaklar tarafından çiğneneceği gerçeği, devirleri inceleyenlerin katında bilinen bir sonuçtur. Eğer Allah insanların bir kısmını ötekilerin üstüne musallat etmeseydi, yer yüzünü fesat kaplardı. (14) buyruğu bu kavramın yüzündeki örtüyü açmaya yeter. İşte açıklamaya çalıştığımız tutumlardan biri de Emir Süleyman'ın gençliğinin heyecanından doğan yaşantısı ve davranışlarıdır. Hüküm sürdüğü günlerde kendisini doğru yola iletecek dizginleri nefsinin havasına kaptırmış, heveslerin oynacağı olan gönlü de istek meydanlarında dört nala dolanıp durmuştu. Hamamlarda içki meclisleri kurmuş, sızıp kalmış, şarap kadehlerine aldanıp, gül yüzünü halktan gizlemişti. Öte yandan Musa Çelebi gibi sağlam yapılı, yılmak bilmez bir düşmanı varken, onun yarattığı tehlikeyi hiç önemsememiş, işret deminde şu dizileri dilinden düşürmemişti.

Ömür geçti, daha şarapla dostluk kurmadan bitti
 Bense, şu perişan dünyada, sarhoş olmak isterim

Halbuki Musa Çelebi bu günlerde pusuda fırsat gözetmekte, Emir Süleyman'ı tepelemek için çareler arıyor, tahtı, kayserlik otağını ele geçirmeyi hesaplıyordu. Bunun içinde hiç aralık vermeden her yanı kolluyor, Emir Süleyman'ın durumunu izliyordu. Onun gaflet içinde kendi ettiğini kendi beğendiği kanısında olduğunu öğrendiği anda en çevik askerleriyle Edirne üzerine at kopardı. Şehrin çevresini toza, dumana boğdu. Bilindiğine göre, bu kargaşada bile Emir Süleyman, Edirne hamamında yine sofrada dünyayı unutmuştu. Mihaloğlu ile Koyun Musa'sının Çelebinin askerlerine öncülük ettiğini gören ve bunu ilk önce duyan onun iyiliğini isteyen zavallı haberciyi bu haber yüzünden Sinimmar'ın (15) uğradığı cezaya çarptırmış bu işteki tutumunu ortaya koymuştu. Öte yandan sa keyif ve safa sofrasını bozmamış, oynak bir türkü tutturup, şu yersiz sözleri söylemekten kaçınmamıştı.

Bir güzel yüz, içki dolusu ve ben

Eğer Cemşit gelse ona da buyur derim

Ne zamanki Musa Çelebi'nin öncüleri Edirne bağlarına girdiler ve asıl birlikleri de kaleye yaklaştılar. Gün görmüş yaşlılardan ve umur görmüş beylerden olan Evrenos Bey gelip, hamama girdi. Ona ağırca bir dille, ey başına buyruk Şehzade, nasıl da içki ve doluya tutsak olup, Süleymanlık tahtını yele kaptırırsın. Ülkenin yarısına haydi bir hasmını diktin, öteki yarısı sana kalmışken ve dört bir yanımızı düşman askeri almışken,

Ey ki hamamlarda söylenen zevkli türkülerle

Aşâğılık âfeti rakslarla kendine etme

Bu içki şişesinden her kim çektiyse bir yudum

Gönülünden ettiği feryada bak, neden bu deme

nasıl kendini böyle bırakır ve nice işret âlemi eylersin, bu nice gaflet, nasıl kendini beğenmişlik, bu ne sersemlik ve aptallıktır.

Yazardan - Tahtından bıktı isen gerekmez mi sana

Geldi düşman almaya canın, artık inan buna
Halbuki Emir Süleyman'ı al renkli şarap ile çalgı ve şarkı-
lar öyle bir yenmişti ki, kendini kurtaracak hiç bir çareyi
düşünemez hale gelmişti. Bu yüzden doğruyu söyleyip sağ-
lıkta bulunan kişinin nasihatleri bile ona fayda etmemişti.
Bunun içindirki şöyle, Ey Hacı Lalam, nedir bu üzüntüler-
le dolu sözler?, bizi zevk ve safadan, içkiden, keyiften ayır-
mak layık mıdır? ve bu sözlerin gereği var mıdır? Musa
kimdir ki, benim üstüme asker çekip, istiklâl davasına kal-
kışa ve ne cür'et ve ne hakla savaşa girişe? bir kaç saçı sa-
kalına karışmış başı bozuk, bir kaç harami döküntüsü ile
tâca tahta istekli olmakla iş biter mi? Bu kadar bir kuv-
vetle savaşta ayak diremek mümkün müdür? Yoksa uydur-
ma sözler aklını mı karıştırdı? kafanı mı bozdu? ki, böyle
yersiz konuşmalarla keyfimizi kaçırırsın, demişti. Evrenos
Bey, keyfe düşkün Şehzadenin katından gönüllü kırılmış ola-
rak çıktı. Devletin direklerinden ve sır yoldaşlarından olan
Yeniçeri ağası Hasan Ağa'ya Şehzadenin inadını ve fikrin-
de ısrar ettiğini anlattı. Onu da gerçekleri görmek ve anla-
mak yolunda uyarmaya çalıştı. Hasan Ağa savaş meydan-
larında önde giden Bey'in kışkırtması üzerine Şehzadenin
yanına gitti. Daha da baskın ve abartılı bir konuşma yaptı.
Acı sözlerle keyif sofrasını bulandırdı. Yetkilerinin üstüne
çıkarak Emir Süleyman'ın kızgınlıkla tutuşmasına yol açtı.
Şehzade hırsla ve hemen orada Hasan Ağayı tellâk usturası
ile tıraş ettirip sakalını kestirdi, bu hal ile yanından kovdu.
Hasan Ağa gördüğü hakareten duyduğu üzüntü ve kırıngı-
lıkla atına atladığı gibi, kendisini görenlere, çevresinde
olanlara, böyle davranan bir kimsenin artık sonunun geldi-
ğine inandığını söyleyip, Emir Süleyman'ın yıkılacağını bil-
direrek Musa Çelebi yanına gitmekte olduğunu anlattı. On-
lara şöyle seslendi. Ey ağırbaşlı, olgun yiğitler, ey savaş
meydanlarında saf bağlayanlar, bu nefsi emmâre havasında
olan zâlimden ne beklersiniz, ne umud eder de ona sığınır-
sınız,

Yazardan - Dostunu düşmanını ayırd eylemez

Kendisine, aklı yoldaş, rehber bilmez
Aklı mülkünü içki harap eyledi
Kargayla baykuş çatısına tünedi
Yoktur onda padişahlığa işaret
Deyneği vurur, eden kimse nasihat
Ne bilir işin değerini, ne seçer
Gayret, çaba, hep yanında boşa gider
Ben ki uğrunda çekmişim nice kahir
İçirtti bana elinden nice zehir
En sonunda namusumu verdi yele
Kim dayanırmış bunca kahirle zulme
Aklınız var ise geliniz gidelim
Bu gelen şaha başı feda edelim

Hasan Ağa ile askerlerin başbuğları ve işin sonu-
nu düşünen beyler de Musa Çelebi'ye itaat ederek önüne
düşüp onu Edirne'ye getirdiler. Emir Süleyman'ın yakınları-
ndan, beylerinden Karaca Bey, Kara Mukbil ve Oruc
Bey'den gayrisi Musa Çelebi ordusuna katıldılar. İş böyle
geliştikten sonra Emir Süleyman sabah çektiği kafayla sal-
lanarak, hamamdan çıktı. Hiç bir hazırlığı olmadığı için,
kaçacak yer nerede (16) diyerek, geride kalan adamlarıyla
İstanbul'a doğru yola düştü. Ters dönen bahtı ile çöllere,
dağlara düşen ceylanlara döndü. Her yakadan bela arıları
başına üştü. Yolda sözünün eri olmayan bir Türkmeni ken-
disine rehber edinip, gece gündüz durmadan Edhem ve
Eşhem (17) gibi atlarla koşturup dururlar, o gönüllü sapık
rehbere ayak uydurup giderlerdi. Kara yazanların kara
mürekkaplarla yazdıkları, yıkıntılar ortasında, mihnetler
elinde kalan kötü talihi gibi karanlık ve sıkıntılı kara bir
gecede tutumu sapıklık olan bu rehberin yol göstermesi
sonunda, ana yoldan oldukça uzağa düşerek, Dügüncü kö-
yü dedikleri yere yaklaşmışlardı. Bahtı kara Türkmen, köy

halkından bazı tanıdıklarını olaylardan haberdar edip onları Emir Süleyman'ı tutmaya özendirdi. Geride kalan köy halkını da şöyle korkuttu. Biz Emir Süleyman'ı kaçırıp buraya kadar getirdik, siz onun yakalanmasında ihmal görürseniz sonra, Musa Çelebi hepimizi sorguya çeker. Köy halkının çoğu, zâten Emir Süleyman'ın memurlarından şikâyetçi idiler. Böyle bir günü mumla arayıp bulamazlardı. Onun için de işleri kötü, kara gün yolcuları, Emir Süleyman'ın hemen ardından yola çıktılar, zamanın kahrına uğrayan Şehzadeyi kısıtıp çember altına aldılar. Emir Süleyman'ın ileri gelen adamlarından Karaca Bey ile Kara Mukbil ki, her ikisi de kara bahtlı Şehzadenin başına bu hallerin gelmesinden sorumlu idiler. Bu durumda var güçlerini kollarına verip korkusuz Türklere karşı Şehzadeyi savunmaya çalıştılsa da bu yolda helak oldular. Öte yandan Türkler kan dökücü bir okla Şehzadenin Şebdizini daha yiğitlik meydanında boy göstermeden düşürdüler ve her taraftan o nazlı vücut üstüne el üşürdüler.

Nice Süleyman bir karıncanın ayağına düşer

Sıtmayı taşıyan sivrisinek de güçlü fili

Bakarsın, gururun hırçın havası da böyle eder

İkbalin tâci devrilir, insan da bir yana düşer

Şehzade savaş meydanında yoksul kimseler gibi yaya kalınca, avcı eline düşen şahin misali kol ve kanatları bunların elleri altında kırıldı. Bileklerine demir buklar takıldı. Kimi güzellik ve üstünlük ülkesinin Yusufu olan şehzadeyi hemen öldürmeyi, kimi yakaladıkları gibi götürmeyi, aralarında tartışırken, arkadan Musa Çelebinin askerleri yetiştiler. Kartal gibi bu yaralı şahini Türklerin elinden kapılar ve gamlarla solan yüzüne mutluluk kapısını iyice kapattılar. Musa Çelebi, durumu öğrenince, Koyun Musa'sını, kalbi kırık Şehzadenin

Mısra - Ömrün bulunduğu şeyi kırmaya göndermiş öldürülmesi emri vermişti. O da Musa düşmanını iter itmez (18) âyetinde olan hükmü yerine getirerek, temiz ru-

hunun kutlu diyarlara uçmasına, şehitlerle birlikte dem vurmasına aracı olmuştu.

Bu renkli bağda tek bir dal bile yetişmedi

Sadece narin, ince oktan kalan, baş oldu

Dünya, var yok, kendi özü için bunlar birdi

İçkinin sonu geldi, elde ise ne kaldı

Cennette salınmaya yönelen Şehzade, gerçi içki ve iştret ile günün meşhuru olmuş, nefsinin lezzet isteklerini derlemek ile tanınmış, bilinmişti. Elde kadehle dolaşmaktan başka kaygu duymaz bir kişi idi, Ama yiğitlikte Rüstem, cömertlikte de Hâtem sayılırdı. Olgun bir yapısı ve güzel bir yüzü olup, gayet tatlı sohbeti vardı. İyi huyları, güzel davranışları son hadde ulaşmış bulunuyordu. Keremi ile cömertliği, lutf ve ikramı dolayısıyla hükmü altında olan halk onu unutamamıştır. Para ve pulu yığınlar teşkil ederken, harçetmiş ve bütün dikkatini gönülleri kazanmak, üzüntüleri gidermek yoluna dökmüştü. Olgun kişileri yanına toplamak, iş erlerinin dileklerini yerine getirmek, atalarının töresi gereğince onun da işi ve otağına sığınanları mutlu kılmak, başlıca amacı idi. Mevlana Ahmedî (19) onun güzel adına İskendernâme ismiyle bir eser yazmış, ön sözünü de onun yüce ünvanları ile süslemişti. Şehzade buna karşılık, ona pek kıymetli câizeler vermiş, gösterdiği lutf ve ilgiyle değerini yüceltmişti. Fakirlere para dağıtmaya hayli eğilimi vardı. Yaptığı hayırlarla yoksulları dileklerine iletirdi. İyi tutum ve davranışlarından biri de hergün bir köleyi azat etmesi idi. Köleleri azat etmekle kendi boynunu âhiret azabının kemendinden kurtarmaya çalışırdı. Azat ettiği kölelere sayısız hediyeler verir, iş ve güç sahibi olmalarını sağlardı. Edirnedeki Eski Cami'nin temellerini önce o atmıştı. Daha tamamlanmadan kendi saltanatının binası yıkılmış, vücudu kasrı varlık âleminden yok olmuştu. Musa Çelebi bu cami'i tamamlamak için hüküm sürdüğü günlerde yine gayret etti. Ama, o da bitiremedi-

ğinden iş keremli Sultanın saltanat günlerinde, mutluluklar taşıyan devletli sancaklarının dalgalandığı devirde sona erdi. Mescitlere örnek ve secde edip rükûa varan kişilerin gözyaşlarını akıttıkları bir bina oldu. Bu yapı temiz yürekli kişilere safalar veren ruhaniyetle dolu bir cami olarak meşhurdur. Duâların kabul gördüğü bir yer olduğu ise, sözlerine inanılır kişiler tarafından söylenmektedir. Şehzadenin saltanat süresi sekiz yıl, iki ay, on gündür. 814 (M. 1411) yılı başlarında yüce makama ve ulu âleme yükselmiştir. Allah ona, nimetlenen kişilerin hoşnutlukla dolu yaşantısını verdi ve geçmiş günlerde eylediği kusurlardan da vaz geçti.

Musa Çelebi'nin istiklâlini ilân etmesi

Emir Süleyman'ın ikbal güneşi varlık ufkunda kaybolurken, Musa'ya özge devletin ışıkları kendisini göstermiş, üstünlüğünün izleri ortaya çıkıp belirmiş, böylece Musa Çelebi tek isteği olan kayserlik tahtına oturmak ve babasının otağına sahip olmakla Edirne tahtkentinde istiklâl sancaklarını açmıştı. Bu işte kendisine engel olanları bir bir ortadan kaldırarak kendi adamlarını, ileri gelen beylerin yerlerine tayin edip, onların mal ve mülklerini ellerinden almış, bir çoğunu da helâk ederek, yakıcı kılıçla yok eylemişti. Çoğu kez, Emir Süleyman'a gösterdikleri sadakatsizliği behane eder, her birini hiyanet ve kargaşayı sürdürme töhmetiyle yokluk ülkelerine vali ve hâkim olarak gönderirdi. Zâlim yapısı ve haksız tutumu gün geçtikçe coşmuş, haddi aşmış bulunuyordu. Çevredeki beyler arasından şüphelendiği kişileri çağırarak, belli tutumu gereğince işlem yaptıktan kaçınınmıyordu. Hatta beylerin en önde olanlarından Evrenos Bey'i dahi hizmetlilerinin çokluğunu, çevresinin kalabalıklığını ve benzeri beylere üstünlüğünü gözönünde tutarak baş kaldırabilir diye töhmet altına alıp yumuşak bir yüzle, çeşitli vaâdlerle yanına çağırıyordu. Evrenos Bey, Musa Çelebi'nin beylere karşı tutumunu, sert davranışını bildi-

ğinden «Körler üzerine sorumluluk yoktur» (20) buyruğunu kurtuluş kapısı edinip, «ben bir güçsüz, gözü görmez ihtiyarım. Vücudum çeşitli hastalıklara tutkundur. Ne bir işte çalışmaya yeteneğim var, ne de dünyadan daha başka istek ve dileklerim var. Şu istirahat ettiğim köşede, devletin için duâ ile günlerini geçirmeyi iş edinen, emekliye çekilmiş kullarından olmuşum. Bir süreden beri de remed, gamlarla dolu gözlerimi görmekten eyleyip, kör etmiştir. Gönül alıcı hoş görülerini rica ederim» diyerek özür belirten bir mektup yazdırıp hediye ve armağanlarla Şehzadenin katına yollamıştı. Musa Çelebi, Evrenos'un körlüğü ileri sürmesini, gelmemek için bahane olarak kullandığı kanısına varıp, çağrısında ısrar etti. Bu durum karşısında Evrenos, belki hayatından da umudunu keserek, o zorunla kalıp Edirne'ye geldi. Armağanlarını sunarak körler gibi davranıp el öptü, sözlerini ispatlayarak, halinin yazdıklarına uygun olduğunu gösterdi. Ama, Musa Çelebi'nin içinde yine de şüphe kaldığından, bir sofraya kurdurup, Evrenos Bey'e ziyafet çekti. İştihâ açıcı nice tabak ve sahanlara konan yemekler arasında kapalı bir sahan içinde kızartılmış bir kurbağayı Bey'in önüne koydular. Kurbağanın yarısı Musa Çelebi'ye, yarısı da Evrenos'a sunulmuş iken o, buna bakmayıp körler gibi elini çevredeki yemekler üzerinde gezindirdi. Ancak önündeki tabaktan yemesi istenince bu zorunla ama, sonsuz bir sabır ve tahammül göstererek, hiç renk vermeden o berbat yemeği yedi. Böylece yok edilmek varlığını atlatıp, gidiş izni aldıktan sonra, kendi beyliğine döndü. Dünyayı seyreden gözlerini bir tülbentle bağlayıp, yolları kollayan bakışlarını keremli Sultanın geleceği yöne çevirip beklemeye başladı.

Musa Çelebi, çevresindeki ülkelerin hâkimlerini ağır para istekleriyle sıkıştırıp, kâfir krallarından haraç verenleri pek yüksek vergilerle baskı altına almakla, onları yeniden ayrılık davasına kalkışmaya zorlamıştı. Bunlar arasında İstanbul tekürüne de ağır bir harac yüklemiş, Ali

Paşa oğlu İbrahim Paşayı da bu parayı almak üzere İstanbul'a göndermişti. İbrahim Paşa ise onun öfkeli yaradılışından, sert tutumundan huzursuz bulunuyordu. Bu görevi bahane ederek orada kalmayı kafasına koydu. İstanbul tekkürü ile babası arasındaki dostluğun eskiliğini bildiğinden «Dostluk miras gibidir, atadan oğula kalır» atasözünün gereği ile hareket etti. Bu suretle eski dostluk her ikisi arasında da yeniden canlandı, samimiyetleri bir kat daha artmış oldu. İbrahim Paşa buna dayanarak Tekürden, Sultan Mehmet katına bağlılığını belirten bir mektup göndermesine yardım etmesini istedi. Tekür bunu kabul etti. Mektupta, bağlılık duygularını açıkladıktan sonra, onun yücelikleri gölgeleyen otağına yüz sürmeyi, kendisine sığınmayı ve umutlarla dolu gözlerini mutlu kılacak, göz yaşlarını silcek, kirpiklerindeki çapakları temizleyecek, dünyayı ona aydın gösterecek ilgisini beklediğini yazıyordu. Bu dilek, kullarını koruyan Sultanın katında uygun görüldü ve yanına gelmesi için okşayıcı bir cevap yazdırıldı. İbrahim Paşa gönülleri açan bu cevaptan sevinçlerle doldu. Tekürün de yardımı ile denizi geçti. Bursa'da, otağı göklere serilmiş olan Sultanın eteğine yüz sürdü, iltifat ve ikramlarını gördükten, bunlarla öğünç ve sevinç bulduktan sonra, veziriâzamlık makamına getirildi. Rumeli yakasını ele geçirmek için gerekli hazırlıkları yapmak üzere görevlendirildi. Bu sırada Gebze kadısı olan Mevlana Fazlullah'ın yakınlık ve komşuluk dolayısıyla İstanbul tekkürünün dostu oluşunu gözönünde tutan Paşa onu Sultanın fermanı ile İstanbul'a gönderdi. Rumeli'ye geçmek için lüzumlu gemileri hazırlaması önerisinde bulundu. Söz konusu ülke alındığı takdirde, Tekürün Sultanın sayısız lutuflarına, umulmadık ihsanlarına kavuşacağını bildirdi, gerek duyulan söz ve andları da verdi. Tatlı dilli elçi ise sözün bütün güzelliği ve hoşluğu içinde Tekürü tava getirip ülkeler sahibi Sultana bağladı. Anlaşmayı yaptı ve yardım cevabını alıp yüce Sultanın kapısına vardı. Tekürün Musa Çelebi'den şikâyetlerini ve Sultana sığınmak için can attığını bir bir açıkladı.

yıp, gemileri hazırlamak yolunda verdiği sözü de bildirdi. Otağı yüce Sultan da doğru düşünen beylerinin görüşlerine uygun olarak ordusunu toplayıp on beş bin ök alıcı atlı ile İstanbul'un karşısına gelerek gemilerin yanaşmasını bekledi. Bu tasarının hazırlanmasında görev alan kişi olarak bazı Tarihçiler, İbrahim Paşa yerine Kör Şah Melek Bey'i yazmışlar ve konuyu açıklarken şöyle demişlerdir. Musa Çelebi, İstanbul üzerine at koparıp çevreyi yağmalamakla meşgul iken, Şah Melek Bey bunu fırsat bilip Teküre vardı, ondan sonra Sultanın otağına yüz sürdü. Onun zaferlerle dolup taşan azim ve gayret dizginlerinin Rumeli yakasına çevrilmesine başlıca sebep oldu.

Sultan'ın Rumeli yakasına geçişi ve geriye çekilişi

Zaferleri derleyen ordusu ile ülkeler alan Sultan, İstanbul karşısına inip konaklayınca İstanbul Tekürü başlara tac olan Sultanın hizmetine koştı. Sözünü tutarak askerın taşınması için gemiler hazırlattı, padişahı ağırlamakta da neyse gereğini yaptı. Musa Çelebi durumdan haberdar olur olmaz hiç sakinmadan bütün gücüyle gösterişiyle Sultanı karşılamaya çıktı.

Asker ölçüyü aşmış ve öyle köpürmüştü ki
Yeniden kin bağlamış, öfkesi tazelenmişti

İstanbul'a yakın bir yerde, İncügüz (İncegiz) de, iki ordunun karşılaşmaları zorunu doğdu. Burada öyle bir savaş tutturdular ki, yiğitlerin çatışmasından çıkan gürültü feleğin kulaklarını sağır edecek kadar şiddetli oldu. Hele dökülen kanlar, yer yüzünü sellerle kaphyacak hale geldi.

Savaşın kızıştığı sıralarda, Mihaloğlu Mehmet, Musa Çelebi katına gelip, çevreye dehşet salmak için yoldaş isteğinde bulundu. Halbuki daha önce beylerle şöyle bir karara varmışlardı. Savaş ve uğraş başlar başlamaz devletli Sultan tarafına yönecekler, bağlılıkla yoluna kul olacaklardı.

Şimdi böyle davranmasındaki amacı da beylerle buluşabil-
mek, eski kararları üzerinde durup durmadıklarını anla-
mak ve ondan sonra ne yapılmak gerekiyorsa onu yapmak-
tı. Musa Çelebi'den izin alınca, beylerle görüştü ve hepsinin
verdikleri sözde durduklarını, Sultana samimiyetle bağlı ol-
duklarını, onun yüce eşiğine varmak için istekli bulunduk-
larını gördü. Bunun üzerine bir uğurdan zafer ve devlet ge-
tiren kuş sürüleri gibi iyi niyetli Sultanın huzuruna vardılar,
bağlılıklarını ayakları önüne koymakla duygularını
açıklamış oldular. Geride kalan hasımları bu dehşet verici
manzarayı görünce, el ve ayaklarının tutmaz olduğunu an-
ladılar ve atlarının başlarını kaçış yoluna çevirdiler. Başa-
rılarla şan bulmuş Sultanın askerleri gökten inen belalar
gibi kaçakların arkasına döküldüler, her adımda nice atlıyı
yaya bırakıp nice yayayı da hayat halkasından geçirip ka-
yıtlarını sildiler. Bu durum karşısında Musa Çelebi de bu
tehlikeli vartadan canını kurtarmak isteğiyle

Mısra — Kaçmak da savaşta bir başarı sayılır
kavramının kendisi için uygun görüp, kaçış hazırlığına
geçmişti ki, çevresinde olan yaya asker ile yeniçeriler, o
da kaçarsa kendilerinin, tahtın gerçek sahibi Sultanın gö-
zü dönmüş atlılarının ayakları altında ezileceklerini ol-
muş bilip, Musa Çelebi'nin yolunu kestiler. Fırtına gibi
koşan atın kantarmasına yapışıp ayttılar. Bu işin sonunda
hepimizin yola düşüp dağılacamız, yok edici kılıçlar al-
tında tepeleneceğimiz gerçek. Bari kaçmak ve yenilmek
utancını, ayağımıza dolayıp, namusumuzu alçaltmasın, de-
mişlerdi.

En sonunda ölüm nasıl da geldi

Artık utanmaya gerek ne idi

Bu baskı altında Musa Çelebi, yedi bin kadar yaya
ve atlı ile savaş meydanında direnmek zorunda kaldı. Öte
yandan Sultanın askerleri gökten düşen birer felaket gi-
bi, kaçmakta olan atlıları kovaladıklarından Parişahın

çevresinde az bir kuvvet kalmıştı. Yiğit padişah etrafına
şöyle bir baktıkta askerden kimse görmeyince yanında
bulunan iki yüz cenkçi yiğitle düşmana at saldı ve öyle
bir döğüş gösterdiki savaş meydanı tozlara bulandı. Gö-
ren, işiten ona hayran oldu. İncügüz ovası Ceyhun (21)
ırmağı gibi kanla doldu. Ama Musa Çelebi yanında, yedi
bin atlı ve yaya, emir beklemekte olduğundan bunlar
Sultanın yalnızlığını fark ettikleri zaman fırsatı ganimet bildi-
ler ve gösterdikleri çabayla yenilgiyi düzeltereklerini anladılar.
Sultanın askerlerini öyle bir ok yağmuruna tuttular
ki, insan, kader yayından fırlayan bu okları her kesi
yok eden ölüm meleği sandı. Bu şiddetli saldırı ile Ke-
remli Sultanın adamları birbirine girdiler. Kimi yaralan-
dı, çoğu da Sultanın yoluna canlarını armağan ettiler.
Hatta onun nazik vücudu de yara almış, mutlu varlığı
kana igrine bulanmıştı. Bu gelişme karşısında kaçma-
mak peygamberlerin sünnetine uygun düşmez (22) hük-
mü gereğini yapmak zorunu doğdu.

Allah bilir ki ben onlarla savaşı bırakmadım

Doru atın başını kan seli tâ aşmıca dek

kavramı bundan sonra cihanı eli altına alan Sultan'ın
halinden sezilir ve özüünü böylece belli eder olmuştu

Böyle günde yiğit için kaçmak ayıp sayılmaz

Meğer ki bahadırılığı önceden duyulmuş biri olaydı

Daha önce Sultan ile Tekür arasında yapılan anlaş-
mada, bu savaşta bozgun olur da çekilmek zorunu do-
ğarsa çekilen askerleri Anadolu yakasına geçirmeyi Tekür
kabul etmiş bulunuyordu. Buna göre Sultan, pek az kim-
se ile geçit yerine indiği zaman, anlaşma gereğince gemi-
leri orada hazır bulmuş ve hemen binerek Bursa'ya doğ-
ru çekilmişti. Öte yanda ise, düşmanı kovalamaya çıkmış
olan Sultanın askerleri, topladıkları ganimetler ve yağma
mallarıyla neş'e içinde orduya döndükleri vakit Cihan pa-
dişahını otağında bulacaklarını zan ediyorlardı. Onun için

emrine girmeye koşuştular, orada bulunan Musa Çelebi'nin adamlarını kendi sultanlarının maiyeti sanarak o tarafa gittiler, yaklaştıklarında yanlış iş yaptıklarını anladılar, neye uğradıklarını bildiler. Bu zorunla Musa Çelebi'ye boyun eğerek affı isteğinde elbağladılar. Musa Çelebi ise, beylerin kendisinden yüz çevirmelerinin geçmişteki haşin tutumundan ileri geldiğini artık anlamış bulunuyordu. İlk tutumundan ve huysuz davranışlarından pişman olmuştu. Onun için kaçakların özürlerini kabul etti, suçlarını affın etkileri ile örtüp, günahlarını görmemezlikten, öcünü çıkarmaktan vazgeçti ve herkesin kendi tarafına gelmesini istediğini bildirdi. Dedi ki;

Mısra - Herkes gönül hoşluğu ile görevini yapsın

Kim kardaşım yanını özler, anın kulluğu yolunu gözer, o yana varsın, içinden pazarlıklı er kullanmak inancımıza uygun düşmez. Kimseyi zorla, istemeye istemeye tutacak değiliz. Herkesin dilediğini seçmesinden özge istegimiz yoktur. Onun bu kararı öğrenilince, askerlerden eski andlarına bağlı kalanlar, İstanbul yolunu tutup, Bursa'ya geçtiler ve Sultana bağlılıklarını belirtip, eteğini öpmekle mutlu oldular.

Sultan'ın İzmir Yöresine Gidişi

Kargaşanın içinde kıvranan ülkede, yangınlar çıkmasını bekleyen haset kişiler gözlerini, ona dikmiş bulunuyorlardı. Yaptıkları afsun ile günün birinde onun gözbebeği üstünde bir çıban peydahlanması dar ve kötü görüşleri açısından işin bittiği kanısını uyandırmış ve şöyle bir hesap yürütmüşlerdi. Bu yenilgi ve kaçış artık onun gücünü temelinden sarsacak ikbal ve kudret bahçeleri çer ve çöple dolacak devlet kuşu başı üstünde uçamayıp başka diyara göç edecekti. Ama şu incelikten habersiz ve bu keskin fikirden bilgisiz bulunuyorlardı. Uğurla ve mutlulukla Tanrının yüce katından seçilmiş olduğu gerçek ve

şerefle tahta oturması muhakkak olan kimsenin böyle bir yenilgi sonunda güçten düşmesi söz konusu değildi. Duracağı yüce olan ay, bazen dolun olur, bazan da küçülür ama, değeri ve kıymeti hiçbir zaman ufuklardan kaybolmaz. Denizlerdeki gel-git olayını, ülkeler açan padişahın da zaman zaman güçlü veya güçsüz hallerini görenler, gerçekleri anlayanlar, varlık âleminin gerekleri üzerinde uygulananlar için bunlar değersiz olaylardır.

Ne zaman hangi işi tutsa, hep ters çıktı sonucu

Yaşadığı günler kötü bahtına göre yine de güzel geçti

İşte bu kısa görüşlü ve umudu kırılmış kişilerden biri de İzmiroğlu Cüneyt Bey idi. Daha önce İsa Çelebi'ye yardımda bulunmak ve her dilediğini yerine getirmekle Sultanın gazabına layık olmuşsa da, eylediği sonsuz yalvarışlar, bağlılıklar ve boyun büküşler üzerine suçu af edilmiş, keremli Sultanın ölçüsüz lutuflarını görmüş, bu nedenle de eski beyliğinde bırakılmıştı. Bu bağlılık uzunca bir süre de devam etmişti.

Heryerde bulunur emre hazır beklerim

Senin hizmetine ben durmadan koşarım

Her neredeyse nideyim, nasıl geleyim

Şahın kapısından hiç ayrı düşmeyeyim

diyerek, her fırsatta sözünde durduğunu bildirmekte idi. Denildiğine göre; Sultanın kudretine göz deydiği ve bu bozgun ile durumu azıcık sarsıldığı, Musa Çelebi'nin bah-tının açıldığı, padişahlığa doğru yol aldığı görülünce Cüneyt Bey'in kinle dolu yüreğinde gizlenen fesatlık ateşi de parlamış, geçmiş dostlukları bir anda unutmuştu. Bu dağılma ve bozgun günlerini fırsat bilerek, hakkı tanıma yolunu bırakıp çevresindeki bakımlı topraklara el uzatıp, pençesini atmıştı. Yağma diye Aydın iline dolu dizgin dalarak yolları tuttu, Ayasuluğu kuşatmaya kalkıştı. Kısa görüşü ile şu gerçeği anlıyamadı. Karşısında olan, öyle

bir ikbal daldır ki, kerem ırmakları onu sular, oluşları gerçekleştiren Allah katından beslenir, emelleri veren Tanrı tarafından yüceltir bezemelerle bezenir. Böylece büyüyen bu dal, olayların estirdiği sert rüzgârla yapraklarını hemen dökmez. Yaradanın yardım edici bakışları ile safa bulur, onun koruyucu koltuğu altında göverir, fırtınaların şiddeti ona hiçbirşey yapamaz.

Dönüşlerinden sonra yıldızların tuttukları bir doğrultu var

Güneşe de batışından sonra yine hergün başka bir doğuş var

Tehlikeyi bildiren bu haber, iyi görüşlü Sultanın katına ulaşınca, yüreği bir anda kızgınlık ateşiyle kaynayıp, ök bayraklarını açmak üzere askerlerinin toplanması işine kalkıştı ve çevre beylere gereken buyrukları çıkarttı. Değerli yüce beyler bu emre boyun eğerek, elleri altında olan askerlerle cihanı gölgeleyen Sultanın otağına geldiler. Ankara'ya hâkim olan Firuz Beyoğlu Yakub Bey ise, bu kale Karaman beyliği sınırı üstünde olduğu için, orasını boş koyup padişahın fermanını yerine getirmeyi duruma uygun bulmadı. Yan çizerek, kendi şartlarına göre bir özür mektubu yolladı. Gerçi bu özür yerinde ve akla da yatkın idi. Ama, Sultanın fikrinde İzmir ili'ni ele geçirmek ve hâkimini cezalandırmak yer aldığı kadar, bozgundan hemen sonra ordunun süratle toplanmasından büyük fayda duyduğu için, onun ileri sürdüğü özrü kabul etmedi. Bu olay aydın gönlünde üzüntü ve keder duymak için bir sebep oldu. Sözün kısası, Sultan, askerlerini toplayıp İzmir yoluna düştü. Ayasuluğ üzerine yürümekte olduğunu İzmirli duyunca, can korkusu ile kaçarak kaleye kapandı. Karanlıkta yaşayan yarasanın ışıklar saçan güneşe karşı çıkması nasıl gerçekleşmezse ya da, hilebaz tilkinin avını paralayan arslana direnmesi nasıl mümkün değilse, İzmirli'nun da kükremiş arslanı andıran, güneşler gibi cihanı aydınlatan Sultana karşı durmaya mecali yoktu.

Bunun için, yarasalar gibi, kara yüzü ile gizlenerek, tilki misali kalenin bir gediğine girip, hemen özürler, yüzsüzce yalvarışlar, pişmanlıklar, ezilip bükülüşler içinde devlet erkânını padişahın yakınlarını araya koyup af edilmesini, bu kere de hoş görülmesini dilek eyledi. Araya koyduğu şefaathçilerin desteği ile, işi gücü kerem olan Sultanın merhamet ve lutuf damarlarını kamçıladi. Ettiği edepsizlik karşısında ihsan ile mükâfatlandırılmak dileğini ileri sürünce, zaferle parlayan Sultan, «af eylemek zaferin zekâtıdır» (23) hükmü ile onun terbiyesizlik defterini yine kapatıp, boynunu zincire vurmadı. Gelip eteğini öpmekle şeref bulması için izin verdi. Sözünü tutmak, vâdini yerine getirmek yaradılışının gereği ve öyle tanındığı için, İzmirli de kaleden korkusuzca inerek, Sultanın şefkatli eteklerine, temiz yeninin ucuna yapışıp şu sözleri söyledi.

Otağından başım bir an uzak kalmasın

Lutfun ile çerağım durmadan nur saçsın

Kimseye zor kuvvetiyle bir suç yüklemem

Affin ile onu tartsam bile söylemem

Bu umutlarla ben dal dal çiçek gibiyim

Küstahlıkla kerem eylemeni dilerim

Söyle kul beri olur mu hiç hatâsından

Şiarıdır, bekler kerem, Osmanolu'ndan

Şerefli eteği öpmekle değer bulup, padişahın affına, ölçsüz iltifatlarına mazhar oldu. Eski andlaşmaya uygun olarak sözleşmeyi yeniledi, yeminlerle, andlarla, belgelerle onu bağladı. Böylece bir daha padişahın mutluluk getiren isteklerine ters düşmemeyi, karşı çıkmamayı, hutbe ve para üzerinde yine eski şekliyle Sultanın adının okunmasını, padişahın buyruklarına boyun eğmeyi kabul etti. Keremli Sultan da İzmirli'na ülkesini olduğu gibi bırakıp, Aydınli'nde olan Osmanlı topraklarını sıkı bir taradandan geçirdikten sonra tahtkentine dönmeye karar vermişti ki, bundan vaz geçip Ankara üzerine yürümeyi ve emrine karşı çıkan Yakub Bey'e, olaylar karşısında

bağlılıktan dönenlere de ibret olmak üzere, bir ceza vermeyi uygun gördü. Yakub Bey, bu gelişin anlamını kavradı ve Sultanın gazabından çekinerek en yakın adamlarıyla gizlice yola çıkıp Sultanın otağına vardı. Özüünü akla yatkın belgelerle ne kadar ispatlamaya çalıştı ise de, ilk davranışının aydınlık gönlünde yaratmış olduğu kırılgınlığı gideremedi, temiz kalbinden ona karşı duyduğu güvenlik geçmedi. Bunun için de ağır eziyetlerle öldürülmesini istedi. Ancak iyiliği gözleyen beyleri, vekar sahibi sultanın kızgınlık ateşini söndürme çabasında olduklarından şöyle ayttilar.

Yazardan

Ey düşmanı perişan eden keremi bol padişah

Lutfün karşısında düşmanlar kapunda başeğer

Gönülleri avlamak bilki kerem ile olur

Yoksa bel bağlayanlar hırçınıktan kaçıp gider

Başarıyı az bulduysan ağır söz söyle ama

Hemen öldürmek cezalandırmak mı icabeder

Öldürmek korku vermesin, hakkıyla ceza olsun

Pişman olunca dirilmez tek sözünle ölenler

Hemen de yok olur habbecikler suya düşünce

Damlacıkları çevirmek mümkün olmazsa eğer

Belki de bu söylediklerinde hiç yalan yoktur

Şimdi dedikleri aydınlanmamış olsa meğer

Yaptıklarıyla değerini tartıp ölçme onun

Şöyle bir haline acısan, ona cihan değer

Osmanoğulları'nın töresi şefkat değil mi

Senin de atalarının yolunu tutman yeter

Ayrıca da bu kargaşa ve ayrılık günlerinde böyle tanınmış, meşhur bir kimseyi öldürtmek başbuğluk görevinin gereği sayılmaz. Hem kalede kendi boyunca yetişmiş bahadır bir oğlu koruyucu olarak kalmış, kale bekçilerinin hepsini de avucu içine almış bulunmaktadır. Babasının

öldürüldüğünü öğrenince, başkaldırıp yakınlık dolayısı ile Karamanoğlu'na sığınması oldu bitti sayılmalıdır. Karamanlılara gelince onların her fırsatta sözlerinden döndükleri olağandır, demişlerdi. Gönlü aydın Sultan, bu görüşler üzerine Yakub Bey hakkındaki kararını geriye bıraktı ve Bursa'ya döndü. Yakub Bey'e gösterdiği ihmalkârlığın sonuçlarını bildirtti. Yakub Bey ise, ağır yeminlerle bağlılık duygularını açıklayıp, buna ilişkin deliller ve tanıklar gösterip tutumunun gereğini anlatmaya çalıştı.

Gönlüm safalarla aydınlandı şenlendi

Yolunda hizmette olmak benim hakkımdır

kavramını belirterek, şu gerçeği söylemekten de çekinmedi.

İster korku içinde ol, ister aman muştusunu al

Senin dileğin her ne ise, benimki de hemen odur

Yakub Bey'in bağlılık yolunda direnmesi, sözlerinin düzgünlüğü onun serbest bırakılmasını, şefkat görmesini gerektiren bir özellik gösterdiği halde, temiz ahlaklı Sultan, serbest bırakıldığı takdirde baş kaldırması ihtimalinden çekinip, Baltaoğlu'na onu tutuklu olarak Tokat'a götürmesini ve Bedenî Çartak'ta (24) hapseylemesini emreyledi. Bu olay 814 (M. 1412) yılı sonlarında olmuştur. Ondan sonra, yaradılışı aydın Sultan, Tokat ile Amasya yöresine doğru hareket etti. Evlilik yoluyla akrabalık kurduğu, bu suretle kendisine bağlamış olduğu Dulkadir-oğlu Süleyman Bey'e de mektup gönderip, Musa Çelebi'ye karşı Rumeli'de sefere çıkmak niyetinde olduğundan, onun da dostları ve yakınları ile bu sefere katılmasını dilediğini bildirmişti. Süleyman Bey buyruğa can ve baş üstüne diyerek cevaplandırmış ve şöyle yazmıştı.

Yürekten sadakatle el bağlamışım

Emrini fermanını hep gözlemişim

Varlığı yüce şah, her ne diler ise

Can ve gönülden getiririm yerine

Dulkadiroğlu'nun Sultanın otağına gelişi

Dulkadiroğlu'nun sefere katılacağını bildiren mektu-
bu adı güzel Sultana ulaşınca, gönlü artık huzur bulmuş
oldu. Ankara ovasını askerlerin toplanma yeri seçerek
oraya doğru yola çıktı. Böylece ordu yerine varıldı. Renk
renk çadırlar kurulunca, hükmü altındaki ülkelerden ge-
len birliklerle, kapı kulları, Sultanın önünde büyük bir
geçit resmi yaptılar. Sultan, her birliği ayrı ayrı kutlaya-
rak, gücünün ne mertebede olduğunu gördü, yüreğindeki
şüphe de, kuşku da gitti, güven duydu, güç buldu. Asker-
ler padişahlarına alkış tutarak, duâ ederek, savaş ve uğ-
raş gününde tâc sahibi Sultanları yoluna başlarını feda
edeceklerini bir kez daha tekrar ettiler. Sevinçlere alan
olan bu yerden harekete karar verildiği sırada, Dulkadir-
oğlu'nun gelmekte olduğu haberi alındı. Bunun üzerine
bir kaç gün daha burada kalmak uygun görüldü. Şanlı
beylerini bu değerli misafiri karşılamak üzere gönderdi.
Dulkadiroğlu vâd eylediği şekilde sözünde durarak Sulta-
nın ordugâhına geldiği zaman nasıl bir ikram ve iltifat
gördü, onu yüceltmek için nice parlak törenler yapıldı an-
latılması pek zordur. Ama keremli sultan bu buluşmadan
büyük memnunluk duyarak onu hadsiz hudutsuz lutufla-
rıyla, sevgiyle dolu bakışlarıyla övdü, yüceltti.

Tanışlarının çoğu sözleriyle sevindirirler seni
Ama yaptıklarıyla gönlünü alan pek azdır

Dostluk ve akrabalık bağlarını karşılıklı yardım ve
destekleme ilişkileriyle daha da sağlamlaştırdı. Onu, ağır-
lamak, değerlendirmek için törelerde hiçbir kusur yapılmadı.
Kıymetli hil'atler, çeşitli armağanlar, zengin sofralarla
Dulkadiroğlu ile adamlarına ikramlarda bulunuldu.
Sultan Dulkadiroğlu ile bir kaç kez görüşüp, yakınlığı
arttırmak ve töresel davranışları bir yana atmak için
özel toplantılar da düzenledi. Süleyman Bey'i çocukları

ile birlikte davet etti. Ziyafette güneş gibi parıldayan al-
tın tabaklar, kakmalı gümüş tepsiler, renkten renge dö-
nen bukalemun misali, yıldızlar gibi, ışık saçan kâseler,
zarf ve kaşıklar kullanılmış, tok toyumla şölen düzenlen-
miş, herkes ağırlanmıştı. Sultan ziyafette kullanılan pa-
dişahlara yaraşır süslü bezeli yemek takımlarını, kap ve
kacağı olduğu gibi Süleyman Beye armağan ettiği gibi,
giymiş olduğu ağır elbiseyi adı geçene giydirip, belindeki
gümüş kakmalı kılıçla kemeri de ona kuşatmakla dostlu-
ğunu iyice belirtmiş oldu. Ayrıca gümüş koşumlarla süs-
lü bir at ihsan etmekle, sevginin doruğuna çıktığını gös-
terdi. Değerli çocuklarına, beylerine, adamlarına ise, rüt-
belerine göre, padişahlara yakışır bağışlarda bulunarak
her birini başına tâc edip gönüllerini kendi dileğince al-
mış oldu. Bu bağlanma ve kaynaşma ziyafetinde söz, ta-
sarlanan sefere gelince, konu üzerinde görüşmeler, bilgi
edinmeler yapılmış, alınacak uygun tedbirler hakkında
epeyce konuşulmuş, karşılıklı öneriler sonunda fikirler,
Rumeli tarafına geçmenin gerekli olduğu sonucunda bir-
leşmişti. Buna bütün beyler ve ileri gelen kişiler de ka-
tılmış, herkes, tek bir gönül ve tek bir yürek olmuştu. Bu
karar üzerine padişah, fetih ve ikbal ile yücelmiş sancak-
larını bir kez daha göklere doğru açmış oldu ve Ankara'-
dan göç kösünü çaldırdı.

Sultan, Rum diyarında öyle parladı ki

Benzeri hatıra gelmeyen ordusuyla

Sultan'ın Rumeli'ye İkinci kez gidişi

Çevresinin göz alıcı güzelliği ile tanınmış olan Bursa
şehri padişahın sevinçler uyandıran gelişiyile şenlenmiş,
cenneti andırır bir hal almıştı. Bir süre burada kalındı ve
gerekli işler görüldü. Askerlerin, ordunun ihtiyaçları
tamamlandıktan sonra da İstanbul karşısına inildi. Te-
kürden, daha önce verdiği söz gereğince, ordunun geçişini
sağlamak üzere gemileri hazırlaması istendi. Tekür, Musa
Çelebi'den çektikleri karşısında bu isteği canına minnet

bilmiş, varlığı deryalar gibi olan Sultanın otağına bizzat gelip onu karşılamış, dağlar gibi gemileri hazırlama yolunda canla başla çalışmıştı. Sultanın şanlı otağında, onun eteğini öpmekle değer kazanan, iltifatları ve keremli bakışları ile benzerlerinden üstün tutulan Tekür, Musa Çelebi'nin eylediği zulümlerden bol bol yakınmış, derdini bir bir ortaya dökmüş, daha önce sultana hizmet ettiği, yardımda bulunduğu için Musa'nın gadrine nasıl uğradığını anlatmış, bağlılığını bir kere daha açıklayarak, isteklerini de hafif yollu çıtlatmıştı. Sultan, cennetmekân babasının Temür olayında, azgın kâfirden yardım isteyişinin uğur getirmediğine inandığı ve bu yolun, bir kere de tecrübe edildiğini bildiği için sadece kulların efendisi olan Allahın yardımına güvenerek Tekürün yardım teklifini red etmiş, onun savaşa katılmasına pek önem vermemişti.

Savaş gününde, din uğrunda özüne güven, dinsizden yardım isteme

Birkez tutulan ayın, artık cihanı aydınlatmasını bekleme

anlamı gereğince, Alla'ha tevekkül ettim (25) bayrağının altını kendisine gölgelik edinip kuvvetlerini ona göre harekete geçirmişti. Böylece Vize adındaki gönül açıcı yere doğru yola çıktı. İncügüz konağına indiği zaman, Mihaloğlu Mehmet Bey, oğlu Yahşi Bey'i sultanın sevinçlerle dolu otağına gönderip, bağlılık duygularını bu arada dile getirip onun gücünün yücelmesini beklediğini ve kapısına kulluğunu sunduğunu bildirmişti. İki taraf karşılaştığı vakit de, zaferleri gölge edinen, durağı yüce sultanın ordusuna katılmakla açıkca ortaya koyacağını, keremler dağıtan tahta duyurmuştu. Evrenos Bey de aynı şekilde kulluğunu bildiren bir mektup göndermiş, onun beyliğini gözlemekte olduğunu, sözünde caymadan sapa-sağlam durduğunu, eski bağlılığında devam ettiğini yazmış, ayrıca şu hususları da sözlerine eklemişti. «Mümkün olduğu kadar Musa Çelebi ile karşılaşmaktan sakınınız

ve önce zaferler getiren dizginlerinizi Las diyarının serhaddi olan topraklara doğru çeviriniz. Bu çevrede mutluluklarla dalgalanan sancaklarınızı gösteriniz. Rahvan giden atınızın nallarından kalkan tozlar bu yöre beylerinin gözlerini büyülesin. Sevinçler dağıtan gelişinizi, zaferler getirecek devletinizi serhad beylerinin gözlemekte oldukları bence bilinmektedir. Bunlar arasında özellikle Burak Bey, Paşa Yiğit, Tırhala beyi Sinan Bey ve Las hâkimi cihanın düzeni olan Sultanı, tahta oturtmak konusunda anlaşmış bulunmaktadırlar. Musa Çelebinin askeri ara yerde engel olduğundan, felekler kadar parlak otağa gelerek yüz süremezler. Devletle o yöreye şan verildiği takdirde, gönül rahatlığı ile keremli otağa hizmete koşmaları gerçekleşir. Bu düşkün kullarına gelince, uygun zaman ve gerekli vakitte, sözünü tutarak, felekleri kaplayan bargâhta, devlet gibi, alnını yere koymak kararındadır. Kin tutmayan gönül düzlüğüne sevgi ve bağlılık duyguları kazanmıştır. Gerçekte de bağlılık ve sevgi izleri, sadakati belli olan Evrenos'un sözlerinin akışından anlaşılmalıdır. Sultan onun akla yatkın önerisini kendi hayırlı emelleri için rehber edinmiş ve şanla şerefle Edirne'ye doğru hareket etmişti. Mihaloğlu'nu öncü kuvvetlerine komutan vermiş ve başarısının ışığı altında yola çıkmıştı. Öncüler korkusuzca biraz ilerleyince karşılarına bir kuru kalabalık çıktı ve yollarını keserek savaş niyetini ortaya koydu. Mihaloğlu durumu araştırınca, Musa Çelebi'nin öncü kuvvetlerine Kara Halil'in baş ve buğ olarak, yolu kesen diken gibi zaferleri gölge edinen Sultanın öncülerine engel olmak hevesinde olduğunu anladı. Öncü birlikleri arasında, kılıçların çizdiği halkalar herkese haddini öğretmeye başlayınca, kara bahtlı düşmanda yenilgi belirtilerinin görülmesi de ilk sonuç oldu. Gerçekte iki taraftan da bir kaç kişi hayatını vermiş ve yokluk diyarına göç etmişti. Ama Tanrının verdiği bahtın ışığı, Sultanın öncülerine yardım etmekle, Kara Halil yanında kalan küçük bir grupla bozguna kapılıp kaçmak alçaklığını seçti, bir an

önce Musa Çelebi'nin ordugâhına ulaşmaya çabaladı. Gelir gelmez düşmüş oldukları zor durumu onlara anlattı. Musa Çelebi, ileri gelenler ve beyler hakkında devamlı olarak kötü söz söylemeyi diline doladığı için, bu bozgunu da ihmalkârlığa verip, kendine bağlı beylere ağır sözler ve ithamlar yönelterek, kırgınlığını belli etti. Askerinin bağlılığına güvenmediği, tutumlarını yediği için savaşı, Edirne dolaylarında kabul etmeye kararlı iken, bundan vaz geçerek çekilmeye başladı. Keremli Sultan, Musa Çelebi'nin çekilmekte olduğunu öğrenince, hızla Edirne üzerine yürüdü ve hiç bir yerde konaklamadan şehre girip kaleyi çepeçevre sardı. Şehir halkı, neş'eler getiren bu gelişten sevinç duymuş, hizmet ve bağlılık görevlerini yerine getirmek için adeta yarışmıştı. Ama, kaleyi bekleyenler, durumu şöyle açıkladılar. Bir kere, kaleyi teslim etmek ettikleri yemine ters düşmektedir. Kuşatma gereklerini yerine getirmek için sarf edilecek zaman ise, asıl amacın gecikmesine yol açar. Saltanat tahtı üzerindeki anlaşmazlık ele alınmalı, tek başına devlete hâkim olmak için her şey yapılmalı, padişahlığı ilân eden sancaklar bütün ülkede dalgalanmalı, bütün kaleler hiç bir anlaşmazlık kalmadan hükmün altına girmeli, kayserlik otağı ve sultanlık tahtı özüne düştüğünde, kalenin anahtarlarının mutlu otağlarına sunulması en sonuncu iş olarak düşünülmelidir. Yoksa şimdi burasını kuşatmak, boş yere zaman kaybetmek ve gereksiz yorgunluktan başka bir şey değildir. Kale bekçilerinin öne sürdükleri görüşler, keremli Sultanın katında beğenildiğinden, hemen hareket edilerek Zağra yöresine göçtü. Musa Çelebi fırsat kollamak üzere Sultanın ordusunu izlemiş ve savaş için ön hazırlıkları yapmış iken, Sultanın fırtınayı andıran heybeti karşısında kendi devletinin temellerinden sarsıldığını ve dayanmaya gücü yetmeyeceğini anlamış, emel goncesinin böyle havada açamayacağını hissedince de korku ve telâş ile balkan içinde kaybolup gitmişti.

Açılmaz gül, sivri uçlu diken yüzünden

Bir parça yendir, kırılan kola sargı olan

Sultan ise, kaybolup kaçan bu kalabalığı hiç yokmuş gibi düşünerek, korkusuzca hızla Filibe şehrine doğru yola çıktı. Değirmenderesi'nde konakladı. Sonra da, Meriç kıyısına inip Balkan dağlarına yöneldi. Musa Çelebi ise, çevrede olan derbentlerde Sultanın askerlerini yenilgiye uğratabileceğini hesaplıyor fırsat kolluyordu. Bu önemli göreve de iki bin kan yutucu atlı ile Paşa Yiğit ve İzmir-oğlu Hamza Bey'i tayin etmiş, yolu kesmek üzere derbentlere göndermişti. Sultan, zaferleri derleyen öncülerinin başına Bayezit Paşa'yı getirmiş, Mihaloğlu'nu anlı şanlı iki bin savaşçı ile artçı hizmetine koymuştu. Anlatıldığına göre, Mihaloğlu ile İzmiroğlu arasında şiddetli bir çarpışma olmuş, lutfu deryalar kadar bol Sultanın uğuru sonunda, Mihaloğlu başarıyı elde edip, düşmanın direncini kırmış ve karşı taraftan nice şanlı yiğitleri yakalayıp bağladıktan sonra, yüce tahtın sahibi Sultanın katına yollamıştı. Bunlar, Sultanın ihsan hazinelerini açmasına, keremli şahın armağanlar sunmaya başlamasına vesile oldular. Bu arada Sultanın birlikleri de Balkan dağlarından güven içinde geçerek Sofya ovasına inmiş, görkemli çadırlarını kurup, zaferlerle dolu bayraklarını dalgalandırmaya başlamıştı. Tanrının yardımı ile tehlikelerle dolu geçitlerden geçiş böylece güven içinde, düzgün bir şekilde gerçekleşince, Musa Çelebi, fırsatı kaçırmak, üzüntüye yol açar, ata sözü gereğiyle keder ve sıkıntının yarattığı kırgınlıkla az daha helâk olacak hale gelmiş olan beylerini suçlamış, tahkir etmişti.

Mısra — Artık faydası var mı? İşte geçti fırsat demi

Zaferleri gölge edinen askerler Sofya yöresinde istedikleri yiyecek ve zahireyi kolayca sağlayıp, topladıktan sonra, ansızın at koparıp bir gece içinde Şehirköyü belini aştılar. Musa Çelebi bu derbente de bir başarı sağlayamadı ve emelleri yine dileğine erişmedi.

Bir kimsenin yüzüne Allah gülerse
Gökten taş yağsa da ona birşey olmaz
Artık, kötülük erişmesi ne mümkündür
Haddini bilmezden de gönlü kırılmaz

Sultanın Şehirköyü ovasında konaklamaya geçtiği sırada hayırlı haberlerle gelen posta, Tırhala beyi Sinan Bey ile öteki serhad beylerinin içten bağlılıklarını açıklayan mektuplarını sundu. Mektupların hepsinde de padişahın ferahlıklar getiren gelişini bekledikleri bildiriliyordu. Bunun üzerine Şehirköyünden hareketle vakit geçirilmeden Niş yöresine göçüldü. Musa Çelebi, bu kez de tasarılarından başarısızlığa uğramaması için, derlerki bu zararına bir dönüştür (26) hükmü üzerine yolu gözleyerek gereken tedbirleri almış, kılık ve kıyafetini değiştirip yarı dolama bir sarıkla Sultanın ordugâhına kadar girmiş, onların sayıları ve nicelikleri hakkında bilgi derlemişti. Birbirine öylesine kenetlenmiş bir orduyu parçalamaya olanağının kalmadığına, kendi düzensiz kuvvetleri ile böyle yetişmiş yiğitlere saldıranın akıl kârı olmadığına, ihtiyatsızlık sayılacağına kafası yatarak, o yılınlık ve üzüntü içinde dönüp kendi ordugâhına gelmişti.

İrmağı dalgalarından arıtmak, müşkül bu
Ki yılanlar köpürtürler durmadan onu
İğri büğrü olmasaydı dağlar belki de
Kaynakları sırtlanlara yatak olurdu

İyiliği kovalayan Sultan ise bu arada, huzur ve neşe içinde Niş yöresinden hareket ederek Las ülkesinde, Morava ırmağı kıyısında olan karakol yanına konmuştu. Burada, Las ülkesi hâkimini kazanmak üzere ilk iş olarak Bayezit Paşa'yı görevlendirmişti ki, bu sırada Paşa Yiğit ve Tırhala beyi Sinan Bey ile bütün serhad beyleri yanlarındaki kuvvetlerle Sultanın ordugâhına geldiler. Sultanın eteğini öpmek ve iltifatlarına ulaşmakla şan ve

şeref buldular. Las hâkimi de Bayezit Paşanın çağrısına uymuş Sultana bağlılığını bildirmişti.

Niyet etti padişahın eteğini öpmeye
Elini bağlayıp otağında kulu olmaya

Öte yandan Evrenos Bey de, bütün gösterişi, söz götürmez görkemi içinde kendisini bekleyenlere yüzünü göstererek gizli andını tutmuş, sözünü yerine getirmiş, böylece saygı ve ikrama erişmişti. Bu arada Kör Tekür oğlu (27) bile Evrenos Bey'in aracılığı sonunda gelenekleri kaplayan otağa yüz sürme imkânını buldu. Böylece seçkin beyler, güngörmüş başbuğlar bir bir gelip bağlılıklarını belirtmekte, kulluklarını bildirmekte gerekeni yapmışlardı. Bu toplantı yeri askerlerin orduya katıldığı, serhad beylerinin birleştiği konak olmuştu. Buradan huzur içinde hareketle Vlak oğlunun ülkesine doğru yola çıktı. Daha bir konak gidilmemişti ki Vlak oğlu (28) ölçsüz hediyeler ve armağanlarla tahtın Sultanını karşılayıp etek öptü ve bu devletli katından çeşitli iltifatlar, ikramlar gördü. Oradan merhum Hüdavendigâr Gazi'nin savaş meydanı olan Kosova'ya vardılar. Daha sonra da Kör Tekür'ün ülkesine ulaştılar. O arada, daha önce Mihaloğlu Yahşi Bey ile olan savaşta bahadırlığını göstermiş olan İzmiroğlu Hamza Bey, beş yüz kadar savaş eri atlı ile cihanı kaplayan ordu yanına yüzünü çevirip gelmiş, el öpmekle şeref kazanmıştı. Bu gelişme sonunda Musa Çelebi'nin yanında Mihaloğlu Mehmet Bey ile Timurtaş Bey-oğlu Umur Bey'den başka tanınmış kimse kalmadığı gibi, yedi bin kapı kulundan gayri askeri de olmadığı belli oldu. Bunun üzerine Sultan ileri gelenlerin ve beylerin görüşlerine katılarak bu anlaşmazlığa bir son vermek üzere hareket etti. Karasu yolundan Sofya çevresinde olan Aladdin oğlu ovasına indi. Burada bir kaç gün kaldı. Bu istirahat sırasında Musa Çelebi'ye bağlı olanlardan çoğu, tâcin gerçek sahibi Sultanın otağına ulaşmayı amaç edindiklerinden, onun eteğini öpmek gibi bir şerefle değer-

lendirilmiş oldular. Ondan sonra buradan kalkıldı ve Çamurlu ovası renk renk çadırlarla cennete döndürüldü. Musa Çelebi ise İhtiman'a gelmiş bulunuyordu. Geride kalan adamlarından Tamacıoğlu'nu belki de kaçacak diye yakalayıp hapsettirdi. Bu son davranış, ona karşı gönüllerde duyulan nefreti ortaya çıkaran bir olay oldu ve herkes Sultanın otağına gitmek üzere harekete geçti ve böylelikle bir nice şanlı gazi, vekarlı Sultanın konağına gelip elini öpmek fırsatını buldu. Musa Çelebi artık, şansının döndüğünü anlamış ve devletinin çökmekte olduğuna inanmıştı. Geçmişteki kötü davranışları yüzünden de çevredeki beylerden yardım, destek ve ilgi istemeye yüzü kalmamış, ya devlet başa, ya kuzgun leşe (29) diyerek savaşa karar vermişti.

Artık kaçmak için hiçte zaman kalmadı

El, keskin kılıcın kabzasına sarıldı

Bu amaçla da yanında olan adamlarına, dostlarına geçen çarpışmada gösterdiği uygunsuzluğu unutturmak, gönüllerini alıp onlardaki korku ve kuşkuyu gidermek için yüksek rütbeliler, değerli görevler vâd ederek sırtlarını sıvazlamakta idi. Gerçi bu yiğitler verdikleri sözü tutular, onu yine de değerlendirmekle hizmetinden ayrılmayıp yolunda varlarını sarfettiler. Hep bir uğurdan Çamurlu ovasına inerek savaş ateşini parlatıp, tuzaklarla dolu ovanın altını da üstüne getirdiler. Uçan oklar, kıvılcımlar saçan kılıçlar her an ölüm buyruklarını iletmekten, düşmanlığa son verecek imzayı atmaktan, isimleri defterlerden silmekten geri durmadılar. Savaşçıların yayları, ince okları salmakla gönülden yaralı olanların ciğerlerini parladı. Can alıcı oklar güzellerin gamzeleri misali nice yürekleri yaraladı. Kılıçların çatışması, safaların birbiri üzerine yığılması ile bu savaş meydanı kıyamet gününe dönüp, nicesinin hayat ağacı yağmalanıp, elinde bir şey kalmadı, nicesi ölüm korkusuyla gözlerinden kanlar akıttı. Dolu dizgin at süren Sultan, ecelleri

erişmiş ve yerlere serilmiş kalabalığın dağıtılmasını buyurmakla, bizzat kendisi bahadırlara ve yiğitlere örnek olup saldırıya geçmiş, askerlerine yürek vererek, savaş ateşini bir kat daha alevleyip, o kara kalabalığı bu yalaza ile yakıp yıldırmış, topluluklarının bağını çözerek, düşüncelerini gizleyen kafalarını kırıp geçirmişti. Musa Çelebi, ordusunun dağıldığını ve devletin temelden sarsıldığını anlayınca, elinde ateşler saçan bir kılıç, savaş meydanına dalıp, Osmanogullarının yaraşığı olan yiğitlik, şecaat ve bahadırılığı, gereği gibi göstermişti. Yanına yaklaşan askerleri kılıcının timsahı andıran ağzıyla yutuyor, çevresindeki savaşçıları haklayıp avhyordu. Durum böyle bir gelişme gösterince Bayezit Paşa, bazı beylerle safaları parçalayan şehzadenin önüne çıkıp onu çepeçevre sarıvermişti. Başına buyruk şehzade çevrilmekte olduğunu farkedince, düşmanlarının pengesinden canını kurtarma çareleri aramaya başladı ve savaşa savaşa, elindeki kılıçla vura vura, asker safalarını kâğıt gibi yırtıp, gösterdiği celadette geride kalan kendi kuvvetlerinin yanına vardı. Askerlerinden yardım almak, onları savaşa kaldırmak düşüncesinde iken, çoğunun yaralanmış olduklarını görünce, umudu iyice kırılmış olduğu halde gözlerinden yaşlar dökmeye başladı. Bu halde onları bırakıp o hızla atına atlayarak, savaş meydanından çıkıp kaçtı. Bayezit Paşa, Mihaloğlu, Burak Bey ve daha bazı yiğitler atlanıp talihi dönmüş, zamanın kahrına uğramış şehzadenin ardınca son hızla koşturdular. Cenabı hakkın güzel talihli Sultana aydınlatığı baht karşısında Musa Çelebi, şaşkınlıktan mecalsiz kalmış, kederlerle dolu gözlerine savaş meydanı dar geldiğinden yalpalamaya başlamış, şimşek gibi koşan atının dizginlerine bile hâkim olamamış ve dar bir boğazdan geçerken ayağı takılıp devrilmişti. Ardından gelen asker başı boş şehzadenin yaya kaldığını, daha önceki tutumlarından, sert davranışlarından pişman, ölümünü bekler gibi fikri karmakarışık, gönlü kırık, mahzun ve kederler içinde toprağa çöktüğünü görünce, kara toprağa

düşmüş değer biçilmez bir pırlanta bulmuşcasına onu yerden kaldırıp devletli Sultanın ordugâhına götürmüşlerdi. Ama, ülke üzerindeki çekişme, memleketin felaketine sebep olmakla, toplumun zarar görme ihtimalini ortadan kaldırmak için, özel haksızlığı hoş görerek, Sultanın fermanı üzerine, bahtı civan şehzadenin ömrünü bir yayın kirişiyle hayat düzlüğünden uzaklaştırmışlar, onun gülen gözlerini o anda söndürüvermişlerdi.

Zaman, bahtının incisini avucuna koyunca

Sanki avucunda inci değil bir ejderha tutmada

Beka bezminde eline ölüm dolusu sunulunca

Bir anda doluyu çeken ciğeri, nasıl kan kusmada

İnce düşünceli Sultan, keremli kardeşinin vücut donamını yitirdiği cihetten üzülmüş, onun gençlik deminde yokluk diyarına gidişine yanmış, üzüntüsünü belli edencesine huzursuz olmuştu. Kirpiklerinin ucundan dökülen yaş taneleri, gözbebeklerini nar gibi kan içinde bırakmış, akan yaşlar yanaklarını kızartmış, oturduğu yeri nemlendirmişti. Bu kederle şehzadenin cenazesinin hemen kefenlenip hazırlanmasını ve ulu atası Gazi Hüdavendigâr Hazretlerinin nurla dolu mezarı yanına defnedilmek üzere gönderilmesini buyurmuştu. Tanrının rahmetlerinin indiği bu yerde daha önce öldürülen öteki kardeşi yanına konmasını istemişti.

İbret alınacak bu olay, 816 (M. 1413) tarihinde kendini göstermiştir. Musa Çelebi'nin saltanat süresi ise iki yıl yedi ay yirmi gün tutmuştur.

Utkular dünyaya, işte gönül başak gibi

Konağımız her gün safayla dolup taşıyor

Güzelle oynamak aceb kime layık görülür

Nasıl değerlendirdiyse ona denk düşüyor

Çelebi Sultan Mehmet Devri
Sultanın Osmanlı tahtına tek başına
oturması

Yazardan

Kendini kayıtsız şartsız bağlarsa olgunluğa

Saltanat da layık olur huyu güzel padişaha

Tanrının lutfu keremiyle parlayınca kılıcı

Alev olup tutuşturdu Osmanoğlu ocağını

Bu yolda onun gayreti çabası görülmeseydi

Rum ülkesi soyguncular eline hemen düşerdi

Destek olunca padişaha yüce Tanrı gücüyle

Verdi düzen ülkeye yeniden Sultanın eliyle

Sönmüş iken işte bak uyandırırverdi ocağı

Çözülüp dağılan halkı yine onunla bağladı

Hem yiğit, hem akıllı, hem de bağışlayıcı idi

Hâtem misali cömert, Rüstem gibi savaş eriydi

Devletinin sancakları dalgalanıyor göklerde

Kim erişir böyle bir padişahın eşiğine

Adaleti ile ülkesi baştan başa donandı

Gördüğün bu düzen, bu töre hep ondan eser kaldı

Ya İlahî gayretlerini öğünçle kabul eyle

Arkasından gelenleri de onun gibi destekle

Atalarından kalan padişahlık tahtı ve kayserlerin otağı, durağı yüce padişahın eline geçipte hükümet eylemek yetkisine, devlete, tek başına hâkim olunca, serhadleri korumak için gereken tedbirleri aldıktan, halkın durumunu düzeltecek kararları yerine getirdikten sonra şan ve şerefle Edirne'deki saraya dönmüştü. Böylece padişahlığın adı Osmanlı sultanlarının bu seçkin temsilcisi elinde şan bulmuş, adaletle yoğrulmuş şerefli gölgesi cihanı tutmuş, devrin gözleri rahvan giden atının nallarından dö-

külen tozlarla parlamış, huzur durağı olan Osmanlı ülkeleri sevinçler getiren gelişi ile gülşene dönmüştü. Bu sırada Bursa yöresinden bir feryadçı geldi. Karamanoğlu'nun saldırıya geçtiğini, kaleyi kuşatarak, çevreyi talan eyleyerek halkı zarı zarı inlettiğini bildirdi.

Karaman Hâkiminin Andını Bozması

Karamanlılar yaradılışları gereği and ve sözlerinde döneke, dostluk ve iyi komşuluk davranışlarında kaypak olmakla tanınırlar. Nitekim ülkeler sahibi Sultanın dizginlerini Rumeli tarafına yönelttiği zaman, Karamanlı Mehmet Bey fırsat bilerek Osmanlılara karşı beslediği gizli düşmanlığı ortaya dökmüş, kin ve garazını bir kere daha belli etmişti. Onun böyle bir saldırıya kalkışmasında, geçen defa olduğu gibi Musa Çelebi'nin galip geleceğini umut etmesi ya da, buna benzer yalan yanlış haberler alması, düzme sözler getirenlerin laflarına kanması etkili olmuştur, denilebilir. Bu yargılarla fesatla dolup taşan gönül kuşu, kıskançlıkla kabaran göğüs kafesinde kıpırdanmaya başladı. Kargaşanın kopmasını ve zamanın gelip çatmasını beklerken, zulüm, yaramazlık, fesat kanatlarını da açtı. Böylece Osmanlı topraklarına doğru uçarak, sayılamayacak ölçüde zarar ve ziyan vermeye girişti, yağma ve vurgun amacı ile Bursa üzerine yürüdü. Bursa'yı koruyan Hacı İvaz Paşa, kaleyi bekleyenlere durumu açıklayarak, gereken korunma ve savunma tedbirlerini tamamlamaya başladı. Karamanlılar bu kuşatmanın sonunda zaferi elde edebilmek için zamana ihtiyaç olduğunu çabucak anladıklarından, Pınarbaşı suyunu Çelmiz deresine akıtarak hisarda bekleyenleri susuz bırakmak ve savaşçıları güçsüz kılmak tedbirini öngördüler. İşleri tasarımı gerçekleştirmek için küllükler getirterek kale dışında havuz gibi toplanan suyun mecrasını bozmaya kalkıştılar. Hacı İvaz Paşa durumu anlayınca onları bu işten vazgeçirtmek üzere kale koruyucuları ile

ansızın hücumu geçti. O hırs la, bu kalabalığı yok edecekmişcesine, sel gibi onları önüne kattı, fesatlık ve yaramazlık yollarını kesip, vücutlarını yer yüzünden silip süpürdü. Kaledekiler böyle zamanlı zamansız çıkarlar, düşmanla elleşip, adam kaparlar, yakaladıklarını da sonra, dönüp hisarın burcunda sallandırırldı. Bu durum karşısında Karamanoğlu, bir gece askerine ateşler yakıp, meş'aleler hazırlamalarını ve Kaplıca yolundan dağa çık-malarını, kaleyi göz altında tutan yere tırmanmalarını emretti. Karamanlı askerler kötü kişinin buyruğuna uyarak, arka yoldan inip, taht kentinin eteklerine varmışlar ve oradan halka şöyle seslenmişlerdi. Ey kanlarına susadığımız, kılıçların dişleri arasında parçalanmaya layık olan gafiller. Bunca kalabalık bir ordu bize imdada geldi. Yarın, sabah olur olmaz, savaşa başlanacak ve yürüyüş gerçekleştirecektir. Ondan sonra cenkten kaçmanız ve kaleyi teslim kalkışmanız sizler için utanç olur. Yarın göresiz ki size nice oyunlar gösterilir. Hacı İvaz Paşa, bu tehdit karşısında, Allah dilediğini eyler (30) deyip tevekkül kuşağını beline dolayıp, Karamanlının düzenbaz olduğunu bildiğinden, ordularının durumunu anlamak üzere dışarıya bir kaç adam saldı. Onların gerçek durumlarını anlayınca, seçme bahadurlarını Kaplıca kapısından dışarı çıkartarak Karaman ordusunu talan etmeye gönderdi. Bunlar hiç durmaksızın ordu üzerine düşüp, alacakları kadar ganimet derlediler ve Karamanlılar daha Yerkapuya ulaşmadan selamette, tok toyumla hisara girip aldıkları ganimetleri Hacı İvaz Paşa'ya sundular. Paşa ise, toplanan eşyayı olduğu gibi onlara armağan etti ve daha nice vâdlerle hepsinin gönlünü aldı. Ama, uzun süren bu kuşatma sonunda, kalede olan halk sıkıntıya düşmüş, her bakımdan bıkkınlık getirmiş bulunuyordu. Hacı İvaz Paşa bile Karamanlıların okları ile bir kaç yerinden yaralanmıştı. Öyle olduğu halde, yaralı olduğunu belli etmez, Sultanın, düşmanlarını yenilgiye uğrattığını belirten haberler uydurarak kaledeki koruyucuları oyalar, gönüllerin

gamla dolmasını önlemeye çalışırdı. Böylece tam otuz dört gün, sıkıntılar içinde geçti. Kaledekilerin durumları iyice kötüye gittiği bir sırada, Musa Çelebinin cenazesi, ansızın şehre geldi ve atasının mezarı yanına gömülmek üzere hazırlıklara başlandığı görüldü. Karamanoğlu bu haberi öğrendiği anda direnme gücünü yitirmiş, dağ gibi olan sabır ve dayanma azmini pamuk gibi atıp top top eylemiş, korku yüreğine oturup, iyice işkillenmişti. Bu gösterinin düzme olmak ihtimalini düşünerek gerçeği gözleriyle görmek için defin töreninde bulunmak istedi. Rahmetli şehzadenin nurlarla örtülü yüzünü görünce, daha önce görmüş olduğu için, hakikati anlayarak, görünüşte sanki bu genç yiğit şehzadeye ama, aslında kendi haline gözyaşları döküp ağladı, keder ateşiyle içini yakıp dağladı. Ondan sonra da pek fazla bir pişmanlık ve korku ile kaçış yolunu tutup, şehre ateş bıraktı ve gönül çeken o beldeyi alev alev yaktı. Geldiği yol üstündeki geçitlerin hepsi tutulmuş olduğundan, Kirmastı üzerinden yılgınlıklarla dolu, ülkesine doğru çekildi.

Kaçanlara uymadı, öyle kararsız kaldı

Tıbbı karanlığın ışıktan kaçışı gibi

Latife — Karamanoğlu'nun Harman danası lakabıyla anılan bir nedimi vardı. Gayet şişman ve pek güleç olup çevresine neşe saçardı. Kaçtıkları sırada at tepmekten yorulmuş, canından bezmiş olduğu halde Karamanoğlu'na, Han'ım, Osmanoğlu'nun ölüsünden böyle kaçınca, dirisi gelmiş olsaydı neyler, nişler nereye giderdik diye sormuştu, Karamanoğlu bu şakadan fena halde bozulmuş ve yüzünün her kılından terler dökülerek gazaba gelmiş, uygunsuz sözlerle küfredip, onu hemen orada, iri bir ağaca astırmıştı. Ama bu yılgınlık acısını, korku kamçısıyla döğüp zarar düzlüğüne sürmekten birşey çıkmadı, andından, sözünden dönmenin cezasını en sonunda gördü.

Çakalın sırtlana garezi ne denliyse

Kendi başını da taşa o hırsla çaldı

Neden kavgayı kızıştırdı gör ki şaşkın

İşte en sonunda hasmına güçsüz kaldı

**Padişahın Kardeşi oğlunu cezalandırmak
üzere harekete geçmesi**

Emir Süleyman'ın bir oğlu vardı. Hayatta iken onu İstanbul Tekürünün yanına göndermiş ve yaptığı anlaşma için rehin olarak orada alıkoymuştu. Başka bir söylentide ise, bu delikanlı, babası şehadet şerbetini içtiği günlerdeki kargaşa sırasında kaçarak Tekür yanına sığınmıştı. Şanı yüce Sultan'ın Musa Çelebi'yi arayerden kaldırmak üzere harekete geçtiği günlerde Tekür, Sultan ile bir anlaşmaya varması ve onun buyruğuna göre davranmayı tercih etmesi üzerine sözü edilen şehzadeyi yanından uzaklaştırmaya karar vermişti. O da babası gününden beri hizmetinde bulunan öz adamları ile İstanbul'dan çıkıp, Sultan'ın Musa Çelebi'yle uğraşmasını da fırsat bilip, Eflak'a geçmek üzere Karinovasına gelmişti. Ama Karinova akıncıları şehzadenin yanına akıp onu Eflak'a gitmekten alıkoydular. Atasından kalan payı almakta kendisine yardım edeceklerini vâdederek yolunu Yanbolu tarafına çevirdiler. Bu haber, Sultan'ın yüce katına duyurulunca, Musa Çelebi'nin ortadan kaldırılmasından sonra ona da bir çare aranmasına karar vermiş, gereğini hazırlamıştı. Nitekim Sultanın bayrakları gökten düşen yıldırımlar gibi Yanbolu yöresinde çakınca, akıncılar darmadağın oldular. Şehzadeyi ise Terzibaşı Zağnos adıyla tanınan lalası alıp, Sultanın yanına getirdi. Sultan ülkenin esenliği için şehzadenin gözüne mil çektirip Bursa'ya gönderdi. Daha sonra, Karamanoğlu'ndan öcünü çıkarmaya Bursa'ya geldiği zaman ise şehzadeye ikramlar ederek, çeşitli armağanlar ve hediyeler vererek, zavallının kırık

gönlünü teselli etmiye, görmeyen gözünü lutuf ve ihsanla doyurmaya çalıştı. Bu maksatla Geyve yakınında Akhisar adındaki hristiyan köyünü malikâne olarak vermiş, kız kardeşini de şanlı bir sancakbeyi ile evlendirmişti. On-
dan sonra ne zaman Bursa'ya gelse, şehzadeyi yanına çağırır, lutuf ve şefkatleriyle onu da, kız kardeşini de değerlendirir, bir isteklerini eksik koymaz, kerem ırmakları ile gönül bostanlarını sular, mahzun gönüllerini hoş tutardı.

Her durumu bir bir denedim inceledim
Bil, keremli olmaktan daha iyisi yok
Ne ikram ettimse dönüp geldi katıma
Nice kafiye geçti, ama değeri yok

Padişahın Karaman Ülkesine Gidişi

Geçmişte yaşamış olan filozoflar ince kalemleriyle yazdıkları eserlerin sayfalarına hikmetlerle dolu şu sözleri süs olmak üzere koyarlardı. Padişah dediğin ayaklanmaktan korkar, komşularına fırsat vermez, fesadı teşvik etmez, ırz ve namusu korur. İşte, şimdi de Karamanoğlu onun yokluğu sırasında bir cesaret göstermiş, cennet mekân atalarının tahtkenti olan bu güzel şehri yağmalamış, zarar ve ziyana uğratmıştı. Buna karşılık olmak üzere onun hakkından gelip, yaramazlığının cezasını vermek artık Saltanat makamının hamiyet ve şerefi gereği olmuştu. Bu tasarımı yani Karaman ülkesine yürüyüşü gerçekleştirmek için de kendisine bağlı beylere, hâkimlere buyruldular göndermiş amacını açıklamıştı. Bunların her biri bu emri alınca düzenli ve sefere hazır birlikleriyle rehberi zafer olan orduya katılmak üzere gönülden hazır olduklarını bildirdiler. Bu arada Kastamonu hâkimi İsfendiyar'a da şöyle yazılmıştı. Yapılması gereken bu ferman geldiği zaman bir an bile gecikmeyip ya zaferleri durak edinen orduya bizzat gel ya da, oğlunu mutlu otağa gön-

der, yüce makamda görev alanların arasına kat denmişti. İsfendiyar, bu durumda padişahın fermanı uyarınca hareket etmiş, oğlu Kasım Bey'i seçkin askerlerle göndermiş, bağlılığını hemen duyurmakla padişahın ilgisini kazanmaya çalışmıştı. Germiyoğlu Yakub Bey'e de aynı şekilde belîğ bir yarlığ gönderildi. Bunda; Karaman ülkesi hedef olduğuna göre onun Sultanın önünden Seyyidgazi yoluna çıkması, başarılı ordu için erzak hazırlanması, beklenen yardımı yapması, bu konuda kusuru olduğu takdirde dostluğun bozulmasına sebep olacağı bildiriliyor ve yanlış bir harekette bulunarak yakınlık duygusunu ortadan kaldıracak bir tutum takınmaması, düşmanlık ve savaş için bir ortama meydan vermemesi özellikle isteniyordu. Bu emir üzerine Germiyoğlu da eteklerini beline sardı, yiyecek ve zahire toplamakta çok titiz davrandı ve bunları rehberi zafer olan ordunun yoluna indirdi. Gösterdiği üstün gayret, Padişahın ona verdiği değerinden daha da artmasına sebep oldu. Sefer için ne gerekiyorsa, zaferi, başarıyı sağlayacak ön tedbirler ne ise, hepsi tamam olunca, 817 (M. 1414) yılında, yer yüzü padişahlarının başları tâcı Karamanlılara hadlerini bildirmek amacıyla bahadırların piri Seyyidgazi yolundan hareket ederek adalet getiren gelişi ile Akşehir'e canlılık verip, burasını ayağı bastığı gün teslim aldı. Akşehir, Osmanlı topraklarına katıldıktan sonra da Beyşehir, Seydişehir, Oklukhisari ile Saidili alınmış ve Konya kalesi üzerine yürüyüşe geçilmişti. Burasının kuşatıldığı günlerde şiddetli yağmurlar yağdığından meydana gelen seller, cihanı kaplayan ordunun çevresinden hayli hayvan ve eşyayı alıp götürerek epeyce kayıplara sebep olmuştu. Mevlana Neşri, bu doğal olay, Konya kalesinin zabtına engel oldu. O güne kadar ele geçirilen kalelerle yetinmek, durumun gereği olduğundan, Karamanoğlu'nun barış ve anlaşma dileğine, suçlarının hoş görülmesi için eylediği yalvarışlar, yakarışlar dikkate alındı, barış yolu seçildi. Bu davranışı da hoş görü ile karşılandı, diyor. Padişah şan ve

şerefle oradan ayrılınca zaferlerle parıldayan dizginlerini Canik ülkesine doğru çevirdi. Ama az sonra, Karamanoğlu'nun tehlike geçince andını yine bozduğu, kargaşa kılıcını kınından sıyrarak Osmanlı topraklarını yağmalayıp talan ettiği haberi geldi. Bunun üzerine, kerem ıssı Sultan, bu sözünde durmaz üzerine yeniden yürümek zorunda kaldı. 818 (M. 1415) yılında Ankara'ya indiği vakit, pek ince olan sağlığı ve safalarla pırıldayan güzel yüzü bozulup solmaya, davranışlarında tökezlemeye, gül renkli yanakları sararmaya başlamış, Karamanlının işlediklerinden duyduğu üzüntü ve kederle hastalanarak günden güne kötüleşmişti. Çevresindeki görevliler, yakınları olan hekimler ustalıkla ne kadar ilaç yaptılarsa da onda ne bir düzelmeye, ne de iyileşme görüldü. Gittikçe hastalığı şiddetlendi, günler böylece geçmeye devam etti. Uyanık ve bilgili hekimler çabalarının bir sonuç vermemesinden hayrette kaldıklarını söyledikleri zaman, devlet erkânından temiz yürekli bir bey, ülkeler açan Sultanın katına çıkarak Germiyanoglu'nun Mevlana Sinan adında, edebiyat, sanat meraklıları arasında ise Şeyhi adıyla tanınmış (31) bilgili bir hekimi olduğunu, yaptığı ilaçların şifa getirdiğini, İsai andıran nefesiyle (32) hastaları iyileştirdiğini söyledi. Onun getirtilmesinin sıhhat ve sağlık bulmak için gerekli olduğunu da sözlerine ekleyerek padişahın gönlünü çeldi. Bey önerisini kabul ettirince Germiyanoglu'na gereği için emir verdirdi. Mevlana Şeyhi padişahın katına çağrıldı. Yakub Çelebi de emre uyararak adı geçeni Sultanın otağına gönderdi. İsa gücündeki hekim, şifalar getiren ayakları ile Sultanın yıldızlarla süslü haremüne geldi ve gerekli saygıyı göstererek mutlu Sultanın yanına girdi. Devleti kucaklayan kolunu alıp nabzını anlamaya çalışarak ne kadar uyduğunu, uykusuzluklarını, günü nasıl geçirdiğini sordu. Böylece sebep ve görüntüleri inceleyerek hastalığı ve kaynaklarının ne idüğünü bildi. Sıkıntıların biribiri üzerine yığılmasından doğan çarpıntı ve kargaşanın uzayıp bitmemesinden meydana gelen yit-

rek daralması görüntülerini bir bir gözleyerek işin sonunda duâ ağzını açıp, övgü tanelerini saçıp şöyle ayttı. Ey felek kudretinde, melek yaradılışında olan padişah, kanlar döken kılıcının suyu, sana düşman olanları büyüleyip bağlamaya sebep, her şeyi hallaç pamuğu gibi dağıtan bozdoğanın vuruşları, saltanat ortaklarına korku kaynağı olmalıdır. Güzel vücudunun bu derecede zayıf düşmesinin ve bu tehlikeli hastalığa yakalanmanın başlıca nedeni ruhça geçirdiğin sıkıntılar ve sonu gelmeyen işkiler olmuştur. Vücudünün bütün organlarında ne içte, ne dışta hiç bir kusur yoktur. Fazla yorulmaktan ve hamiyetinden doğan çabadan başka sebep hatıra gelmemektedir. Bu gibi aksaklıkların tedbiri de, ilacı da işkileri ortadan kaldırmaya çalışmak olacaktır. Kendini bilmez, kin ve garazla dolu düşman varlıklarını gök kubbeden söküp atmak gerekmektedir. Çeşitli düşünceler altında boğuntuya uğrayan zihnine ilaç olmak üzere zafer haberinden daha güzel deva olmaz. Gamlı toplantıların neşeye dönüşmesi için müjde davullarının sesinden daha uygun bir nağme düşünülemez. Şerbet veya damla gibi ilaçlardan tatlı haberler daha iyidir. Sevinçler getiren müjde haberleri bu hastalığı def'etmek için bire birdir. İşkillerin meydana getirdiği zehirler, yağları eritip, etleri yitirirken hekim, meşhur Calinos (33) veya zamanın Bukrat'ı (34) bile olsa, bu zehirlenmeyi önleyemez. Çabaları fayda vermez, kullandığı ilaçlar bozulan mizacını da düzeltemez. Şimdi buna göre sevinçler uyandıracak, gönülleri coşturacak haberlerin ortaya çıkması için gereken tedbirlerle uğraşmak lazımdır. Böylece zafer ve başarı müjdeleri ile kısa zamanda iyi olman beklenebilir. Ferahlık ve rahatlık gerekleri bu çeşit bunalımları ortadan kaldırmak için sağlam sebebler olur. Düşmanları tepeleyen vezirler, İsa nefesli hekimin sözlerini dinleyince Anadolu beylerbeyi olan Bayezit Paşa'yı ki, padişahın vücudunu yok edecek günlük olaylardan onu koruyan hâzik bir hekim, hem de komutan ve tedbirleri zamanında alan iyi bir yöneticiydi.

Şeyhî'nin sözlerini yerine getirmek üzere onu görevlendirdiler. Seçkin beylerden, güngörmüş, işbilir bahadırlardan tertip edilen bir kuvvete serdar tayin ederek gönderdiler. Eskidenberi Bayezit Paşa ile Karamanoğlu arasında tanışıklık bulunmakta ve aralarında yazışma, mektuplaşma sürüp gitmekte idi. Birbirlerine karşı gösterdikleri sevgi ve saygı hiçbir zaman bozulmamıştı. Halbuki durağı yüce Sultanın hastalanması, hastalığa çaresiz kalınış, hep o yemininden, andından dönek herifin ahdini bozması, düşmanlık ve fesat yoluna düşmesi nedeniyle çıkmış padişahın sabır ve tahammül gücü onun kötü davranışlarından, endişe duyulacak şekilde bozulmuştu. Daha önce yapılan barışıklığı şimdi anlaşmazlık için vesile etmiş, iyiliği gözetenlere dostluk mektupları göndermeyi aldatmak için bahane tutmuştu. Dostça yazdığı son mektupta Bayezit Paşa, Sultan o kadar bozulmuştur ki, ilâç bile uygulamaya mecâl kalmamıştır. Artık bu deritten kurtulması ve şifa bulması mümkün görülmemektedir. Olaylar ve getirdikleri üzüntüler boynunu bükmüş, gücünü kırmış, vehim ve endişe görüntüleri kuvvetini çökertmiş, her gün gelen krizler onu pek zayıf düşürmüştür. Bu durumda sizin için tutulacak en iyi yol, buraya gelmeye acele etmeniz ve barış isteği ile elçi ve nâme göndermeniz olacaktır. Onun bu hastalıktan kurtulacağı şüpheli ve iyileşme ihtimali de çok zayıftır. Onun için barışa izin vermemesine gerek yok gibidir. Şayet sıhhatini bulursa hiç olmazsa aranızda barış yapılmış olur, olmazsa o zaman devlet kışını Osmanlıların elinden kapmak, yücelik ve saltanat kasrını açık ve parlak bahtının desteği ile yapmak senin için olanak sayılmalıdır. Görüşmeleri geliştirmek yolunda şimdi yaklaşmak en doğru tutum olur, demişti.

Bilirsin senin iyiliğini isterim Sultanım

Yoluna baş koyana el uzatmaktan kaçınma

Karamanoğlu bu parlak sözleri duymaktan pek çok sevindi ise de, bunun yine de bir tuzak olması ihtimalini

düşünerek, ihtiyat tedbiri olmak üzere, Sultanın durumunu araştırmak amacıyla Ankara'ya casuslar gönderdi. Hastalığın doğru olduğu ve yazılanlara uyduğu belli olunca, Bayezit Paşa'nın verdiği haberlerin eski dostluktan ileri geldiğine inandı ve bütün heyecanı ile oraya yürüdü. Bayezit Paşa, Karamanoğlu'nun olmayacak bir tama ile belâ tuzagına düşmüş olduğunu görünce, bir gece baskını yapmayı düşündü. Karanlık bir gecede vuslat hayali, aşktan perişan olmuş kişinin aklını, sabır ve kararını nasıl darmadağın ederse, amaçları zafer olan askerleriyle kötü yoldaki Karamanlıların üzerine de öylece at koparıp gökten düşen yıldırımlar, karanlık gecede kopan fırtınalar gibi konakladıkları alana inmiş, ordu yerlerine girip zaferler getiren askerlerin kılıçlarıyla çevrelerinde çeliktan bir hisar çevirmiş, hepsini teslim olmaya zorlamış ve bu arada başbuğları olan Mehmet Bey ile oğlu Mustafa Beyi de tutsak almıştı. Bu sevinçli haber, vekar sahibi Sultanın nurlarla aydınlanan otağına ulaştığı zaman, ondaki ruhi bunalım ve düşüncesindeki kargaşada bir anda ortadan kalkmış, üzüntülerin boğuntusundan kurtularak esenliğin kıyısına çıkmıştı. Böylece hikmet sahibi, bilgili ve akıllı hekimin teşhisini öğerek, tedavi metodunun başarısını beğenerek ona nice ihsan ve ikramlarda bulunmuş, son dileği olan yurduna dönme isteğini de yerine getirmişti.

Sözü edilen üstad, tatlı pınarlar kadar hoş şi'irleri ile tanınmış olan Mevlana Şeyhî'dir. Edebiyat ve sanatla uğraşan kişilerin ellerinden düşürmedikleri Husrev ve Şirin (35) öyküsü onundur. Şi'irindeki tatlılık nedeniyle daha çok şairler arasında anılmakta olduğundan, bilim alanındaki üstünlüğü ve geniş kültürü çevremizde o kadar tanınmış değildir.

Öte yandan Bayezit Paşa, gönülleri dolduran böyle bir başarıyla Karamanoğlu'nu elleri bağlı sultanın otağına getirdiği ve padişahın yüreğini karartan gam tozlarını

silip götürdüğü için, onun kerem ve izzetinden öyle ihsanlara uğradığı, devlet erkânının hepsinin üstünde bir rütbeye çıkartıldı, vezirlik ile birlikte Rumeli beylerbeyliği rütbesini de özünde toplaması uygun görüldü. Karamanoğlu'na ise otağın yakınlarında büyük ve benzeri olmayan bir çadır kuruldu. Değerli elbiseler, iştihâ açıcı yemekler gönderilmek suretiyle gereken ilgi gösterildi, hatırı sayıldı. Padişah iyice iyileştiği neş'eli bir gününde onun, katına çıkarılmasını istedi ve kırılgan bir eda ile ona şöyle seslendi. «Bu ne haldir ki, olaylar hep, kuşku nedir bilmeyen bir tâifeden çıkar? O ne sözünde durmazlıktır ki, daima sizden olur? Kanlar yutan kılıcın dili, henüz kınında ağzını kurutmamış iken, savaş, cenk sözlerini nasıl da konuşursunuz. Düşen kellelerin kanlarından yer yüzü daha ıp ıslak iken kavga ve uğraş tozlarını nasıl kaldırırsınız? Özümüzü dile getirmek isteyen sözleriniz henüz girişe başlamış, özürleri sıralamaya daha geçmemiş iken, başkaldırmaya, isyan sözünü tekrarlamaya nasıl yeltendiniz? Düştüğünüz azarlanma çukurundan kurtulur kurtulmaz, ayaklanma yolunu yine nasıl tutturursunuz? Söz tutmamağtaki andınız doğru, karşı tarafa saygılı olma bakımındansa düşünceniz terstir.

Biliyorum ki, verilen and ta, söz de bize iken

Hem sözünden dönmek hem de bunda direnmek niye?

Şimden girü ne güne muamele edelim? Ve size nice şefekat ve güler yüz gösterelim? Dostluk yolunda rica ettikçe, fesatlık göstermekten çekinmediniz. Anlaşalım diye istekte bulundukça, anlaşma olanaklarını kaldırıcı gösteriler yaptınız. İnsaf ölçülerinde haddi aştınız. Fesatlık akınları ile bakımlı ülkelerimize taştınız. Bundan sonra size aman vermek ihmal ile bir olur. Sizi salmak kargayı sürdürmek demektir.» Karamanoğlu bu kızgın sözlerden dehşete düşmüş, o korku ile aklı başından gitmiş bir zaman öyle sus pus olmuştu. Sonra duâ ve niyâzla ağ-

zını açıp kulluğunu sunarak şöyle ayttı. «Ey zaferleri başına çelenk edinen padişah, ey kerem ve ihsan sahibi, bu kez dahi bu zayıf kuluna kerem göster. Cennet mekân atalarının azatlı kölesi ve sonsuzadek yaşayacak olan bu hanedanın yetiştirmesiyiz.

Bir saman çöpüyle su kirleniyor, bu ne hikmettir

Kendi yetiştirmen, aşağılık kimseden utanıyorsun

diyerek, ağır yeminlerini tekrar edip, emel edindiği dallara tutunarak madem ki bu can bendedir, bu tövbekâr kölen, bu suçlara batmış kulun kapıda sadakatle kölelik edecektir. Şimden girü fesatlık kılıcını kınından çıkarırsam, ona göğsüm yatak olsun ve ölüm yayının gerileceği nişan tahtası yapılsın

Kul oldum yoluna padişahım affet

Yüceliğin ile kusurumu mahvet

Suçlu isem n'ola keremin nerede

O hırsla bir avuç kanı dökme yere

Hoşgörüyle kurulmuştur senin yapın

Azadeylemiş olsan çok mudur kulun

Afdır bilirim sultanlara şan veren

Osmanoğlu'nu özellikle yücelten

Daima keremli bağışlayıcı ol

Çerhin bineği özengine bulsun yol

Çevresine armağanlar sunan, bütün kusurları hoşgören Sultanın, merhamet denizleri, Karamanoğlu'nun yalvarışlarını dinleyince yine coşmuş, onu af eylemiş, suçunu bir kez daha görmemek yolunu seçmişti. Cezalandırmayı bırakıp kudretli olanın verdiği bağışlama ne de güzeldir. (36) sözüyle hareket ederek günahlara batmış, özürlerini söyleyen bir kişiye kerem ve iyilikle muamele edip emellerinin gerçekleşmesine izin vermiş, ülkesini yeniden ona bağışlamakla, gönlünü alıp bu güzel insanlık

gösterisiyle serbest bırakmıştı. Ama, bir gerçektir ki, zamanın dili şu iki beyti söylemekte devam ediyordu.

Değeri olmayan başlar yükselirse de

Onlardan ne umut edilir, ne beklenir

Kendi öz varlığını bağlamışsın nice

Koynunda yılan besleyen böyle kişilere

Vaktâki bu kötü huylu, içi kararmış kişi, huysuz, çifte salan bir katır gibi, zaferleri kendine bayrak edinen Sultanın ordugâhından çıktı eski eşyikalığına yeniden yöneldi ve koynundan çıkardığı bir güvercini havaya saldı.

Meğer ol hilebaz düzenbaz kişi

Koynunda saklamış bir güvercini

Eylemiş andını onun üstüne

Akıbet salınca, andı da bitti

Yanlı inancı ve saçma kanısına göre, ettiği yemini böylece tamamlamış, yeminden kurtulmuş, tutumuna karşı olan adamlarının şüphelerini de öylece gidermiş oluyordu. İşte bu hınç ve öfke ile padişahın ağırlıklarının bulunduğu yere uğrayıp oradaki atları gasbeylemiş, karşı koyma ve direnme sancağını yeniden açmış oldu. Çevresindekilere şöyle dedi. Bizim Osmanlılara düşmanlığımız beşikten başlar, mezara kadar sürer. Başbuğluğumuzun gereği, beyliğimizin temel kavramı da and ettiğimizi bozmaktır. Karamanoğlu'nun andını yine bozduğu ve karşı koyma çabası ile direnmeye kalkıştığı aydın gönüllü Sultan'ın tahtına iletildiği zaman, şöyle buyurmuşlardı. «Elbetteki yemin ettikleriniz hakkında sorguya çekilirsiniz (37) demiş, bu sözünden dönenin can düşmanı olmak ve kim sözünden dönerse kendi özüne eder (38) buyruğunun gerçek hükmüne uyarak, bu gönül kırıcı kişiyi sıkıştırmak gerektiği, işte tutumundan bellidir. Çok yakın bir zamanda uygunsuz davranışlarına denk cezayı bulacaktır.

Mısra — En sonunda ettiği yeminler, ayağına bağ olur

— Her kesin ayağına, kendi ettiği dolandır

Gerçekten de keremli Sultanın gönlüne doğan bu sözlerin anlamı az sonra belli oldu. Adalya diye tanınan Antalya kalesini kuşatmaya kalkıştığı sırada Mehmet Bey bir top tanesiyle yaralandı ve azgın başı tekerlenerek adı ve sanı zamanın günencesinden silinip kazındı.

Özüne kötülük edenleri sen Hakka ısmarla

Zira zaman, öcünü almada sana kul köledir

Onu yere seren top tanesi, hâlâ sözü edilen hisarın kapısı üzerinde asılı durur. Karamanlılar oradan geçtiklerinde huzursuzluk duyarlar ve ulularını anıp ulurlar. Mevlana İdris'in Tarihinden anlaşılan ise şöyledir. Ülkelere sahip olan Sultan, Karaman ülkesine yürüdüğü zaman, Akşehir'den Konya'ya doğru ilerlemiş ve Konya ovasında iki ordu karşılaşmış, Karamanoğlu yenilgi almetlerini görünce oğlu Mustafa Bey'i kalenin muhafazası için orada alıkoyup kendisi, başını alıp Taşili'ne kaçmıştı. Konya'nın kuşatılması sırasında Sultan rahatsızlanmakla Bayezit Paşa işi ele almış ve Karamanoğlu'nu bu arada yakalamıştı. Mehmet Bey, Sultanın affına mazhar olduktan sonra Konya önüne gelmiş, oğlu Mustafa Bey'e de Sultana itaat etmesi için çağrıda bulunmuştu. O da tutumundan vaz geçerek, babasının zorlamalarına bakmadan, kale kapılarını açıp, Sultanın eteğini öpmeye koşmuştu. Baba oğul gereken saygıyı bulmuşlar, yemin ve andlarını yeniledikten sonra serbest bırakılmışlar, boyunlarının tutsaklık halkasına bağlanmasından kurtulmuşlardı. İşin doğrusunu en iyi bilen, elbette Cenabı Hak'tır.

Sultanın Eflak ve Engürüs Üzerine Seferi

Devletli Sultan Karamanoğlu'na haddini bildirdikten sonra askere izin verip Bursa tantkentine doğru hareket etmişti. Bir süre bu güzel şehirde dinlenerek vakit geçirdi. Bu sırada Osmanlı devletine boyun eğmekle kıvanç bulan ve her yıl cizye ile haracını ödeyen Eflak kâfirinin tutumunu değiştirdiği ve karşı koyma belirtileri gösterdiği, hakkı koruyan tahtın eşğine duyurulunca, bu yöre nin tekrar düzen altına alınması gereği için padişahın harekete geçmesi gereği ortaya çıkmıştı. Bunun üzerine askerlerin toplanması için buyrulduklar yazılıp ilgililere gönderildi. İsfendiyar Bey'e de, ya kendisinin devletli otağa yüz sürmesi ya da, oğlunu göndermesi ferman olundu. Bunun üzerine İsfendiyar Bey, oğlu Kasım Bey'i hazırlanmış bir kuvvetin başında mutlu otağa yollamak zorunda kaldı. Zaferlere hükmeden askerler her yönde hazır ve savaşa müheyya olunca Padişah, 819 (1416) yılında Rumeli yakasına geçerek bakımlı Edirne şehrini sevinçler getiren ayaklarıyla ihya eyledi. Orada kalkıldıktan sonra da Tuna kıyılarına indi. Padişahın buradan verdiği buyruk üzerine nişanları zafer olan sipahiler Tuna'yı geçerek Eflak diyarına at saldı. Bu arada Tuna kenarında dağ gibi yükselen Yergöğü adındaki kalenin yapılması da tamamlandı. İsakçı ve Yeni Sale kaleleri tamir ettirildi. Akıncılar ise Eflak diyarından ay çehreli oğlanlar, gümüş endamlı köleler toplamışlar, hesapsız çeşitli ganimetlerle Cihan Padişahının otağına dönmüşlerdi.

Padişahın kapısında nimet gözleyenler

Onun önüne sayısız ganimet çektiler

Eflak hâkimi baş kaldırmanın, bedelinin nice olduğunu göricek, uygunsuz tutum ve davranışına pişman olarak aman ipine yapışmış, araya devlet erkânını koyarak üç yıllık haracı bir anda çıkarıp Musa Çelebi'nin adamların-

dan olup daha önce Eflak'a kaçmış olan İzzet Beyle Padişahın otağına göndermişti. Ayrıca suçunun bağışlanmasını, günahlarının hoş görülmesini diliyor, her yıl cizye göndereceğini, askeri ile Sultanın kapısında bekleyen kullarından olacağını bildiriyor, and ve sözünü bir kere daha yeniliyordu.

Mısra — Eğer barış istiyorsan düşmanın başını ezme

Kavramını özüne rehber edinen Padişah, Eflak hâkiminin suçlarını affın etekleri ile örtüp, onu daha fazla sıkıştırıp bezdirmekten vaz geçti. Başını Engürüs diyarına çevirdi. İlk hamlede Severin kalesini fethetmekle Engürüs kâfirinin direnme ve savunma gücünü kırıp onları da barış isteğinde bulunmaya zorladı. Bunlar şahane hediyelerle, af ve dostluk dilekleriyle üç beyzadeyi Sultanın otağına gönderdiler.

Aczile düşman başını alıp gittiğinden

Öteki döküntüleri aramaya artık gerek yok

anlamını bahtı yar olan Sultan seçti ve devletle Edirne'ye dönmeye karar verdi.

Bu günlerde idi ki, Padişah bir kaza geçirmişti. Hızla koşan atından düşmüş, cihamı aydınlatan güneşin, göğün doruğundan inişi ve ufukta batışı gibi toprağa kapaklanmış, bu düşme sonucu bir süre rahatsız olmuştu. Nihayet Allahın yardımı ile yine sağlık buldu. Bu arada İsfendiyar oğlu Kasım Bey, ülkeleri açan Sultana bağlılığını açıklayarak

Köleni azad etmek ki, senin kapına özgüdür

Kulunu sevindirmek ki, senin katına özgüdür

demiş ve mutlu otağlarında kalmak dileğini açıklamış, yurdunu, atasını terk etmişti. Sultan onun isteğini hoş karşılamış pek çok armağanlar, hediyeler vermiş, gönltünü almış, kimseye nasip olmayan, ölçsüz ikramlar ile

verimli tımarlar bağışlayarak memnun etmişti. Öteyandan İsfendiyar'a da bir mektup göndererek oğlunun tımarlarına eklenmek üzere topraklarından bazı yerleri istemişti. Kudretli hükümdarların töresi gereğince ondan Tosya, Çankırı, Kalecik, Kastamonu ile Bakır Küresi istenmiş oldu. Bunun üzerine İsfendiyar, vezirini ve Vaiz Mehmet adındaki kutlu kişiyi gönül okşayıcı hediye ve armağanlarla Sultanın katına göndermişti. Bey, elçileriyle şu durumu duyurdu. Benim geçim kaynağım Kastamonu ile Bakır Küresi'dir. Bu illerin geliri öteki toprakların mahsulünün özüdür. Keremlerle dolu otağdan önemli dilek ve istek odur ki, bu iki yeri kullarına lutuf buyursunlar, geri kalanı alsınlar ve devletine duâ edenlerden biri olan beni sevindirmiş olsunlar. Ancak benden alınacak toprakları kendi ülkelerine katmak üzere ayırmış olsunlar. Kasım adındaki kullarına vermelerine rızam yoktur. Zira ki, gönlüm ondan iyice kırılmış bulunmaktadır. Padişah, bu dilek karşısında İsfendiyar'ın isteğini kabul ederek Tosya, Çankırı ve Kalecik ile yetindi. Ilgaz dağı iki memleket arasında hudut tayin ederek, Çankırı sancağını Kasım Bey'in tımarlarına kattı. Kasım Bey, ömrünün sonuna dek Osmanlı devletine bağlılığını canına minnet bilip, bu yolda kalıp hizmette kusur etmedi.

Yazardan — Lutfü ihsanın oldu, senin Osman ocağın-
da bir cevher

Devlet anın olur kimse, bu kerem evinin bekçisi

Sultanın Rumiye Suğra'da görülen karışıklığı
bastırmak üzere hareket edişi

Varlığı neş'e sağan Sultan, hak ve adalet ağacının meyvesi, dileği dalının goncesi olan Sultan Murad hazretlerini daha önce Amasya sancağına göndermiş, Rumiye-i Suğra illerini yönetmek, bölgede adaleti, düzeni onun

eliyle yeniden kurmak istemişti. Cennetler kadar güzel olan bu toprakları, anılan şehzadesinin gölgesi altında düzenli, bakımlı ve refah içinde olan bir ülke haline getirmiş, hudutlarının korunmasını onun çabalarına bırakıp, omuzlarına yüklemişti. Şehzadenin güneş gibi parlayan kılıcı yöreyi aydınlatmış, ülkede yaşayanların gözleri Sultanın dergâhında emellerini bulmuş, ülkeleri açan kılıcında zaman zaman zafer ve başarılarının akisleri kendisini göstermiş, ok temrenleri de dilek menzillerine gün gün rehberlik edegelmişti. Şehzadeye Biceroglu Hamza Bey lala tayin edilerek ülkenin yönetimi ve korunmasında görevlendirilmişti. Denildiğine göre, 821 (M. 1418) tarihinde Ermeniye-i Kübra (39) topraklarında yani Ermeniye-i Sugra'nın sınırı üzerinde çeşitli karışıklıklar baş göstermiş ve bunlar sürüp gitmişti. Bu olaylar Osmanlı topraklarına yakın çevrelerde geçmekle Sultan Murad, eli altındaki kuvvetleri güçlendirmek zorununu duymuş ve kendi yönetiminde olan beylere toplanmaları için emir vermişti.

Yine bu yıl, Amasya ile Tokat illerinden Kastamonu'ya varınca ve Bursa'ya gelinceye kadar olan alanda şiddetli bir deprem olmuş, bölgede yaşayan halk çadırlara çıkarak üç ay süre ile açıkta oturmak zorunda kalmışlardı.

Karışıklıkların başında ise, Timur fitnesinin kaynaklarından biri olan, Rum diyarına dehşet sağan varlığını uğursuz ayağını attığı günden beri fesatlık eyleyen Karakoyunlu Yusuf (40) bulunuyordu. Bu adam Timurdan sonra Azerbaycan ve Irak topraklarında istiklâlini ilân etmiş, Erzincan ile Bayburt illeri için Diyarbakır hâkimi Kara Osman ile çekişmeye başlamış, kargaşa ve savaş tozlarını ayağa kaldırmıştı. Uzun çekişmeler sonunda Kara Yülük Osman Bey Erzincan'ı ele geçirip Pir Ömer'e vermişti. O da Kara Yusuf'a baş kaldırdığı gibi, direnme-ye, hele ülkeleri zabtettmeye heveslenmiş ve Karahisar (Şebin) ı fethetlemeyi başlıca düşüncesi ve tek eme-

li haline getirmişti. İşte kargaşalıkla dolup taşan bu yılda Pir Ömer, asker çekip bütün gücüyle adı geçen hisarı kuşatmıştı. Buna karşılık Karahisar hâkimi olan Melik Ahmetoğlu Hasan Bey ise Şehzade Sultan Murad'a baş vurmuş, daha önceki hizmetlerini, bağlılığını vesile edine rek, kulluğunu, onun buyruğunda olduğunu bildirmiş, Pir Ömer'in davranışlarından yakınlıkla yardım dileğinde bulunmuştu. O günlerde Alparslan oğlu Hasan Bey ise Cüneyd Bey'i öldürerek Canik ilini eline geçirmiş, İsfendiyar Bey de Samsun ve Bafra'yı alıp oğlu Hızır Bey'e vermiş bulunuyordu. Bu gelişmeler Keremli Sultan'ın kulağına erişince, Anadolu'ya geçmek gereğine inandı 822 (1419) tarihinde ordularını toplayıp, amacı zafer olan bayrakları Rumiye-i Sugra iline doğru yöneltmiş oldu. Onun uğurlu ve gerekli ayaklarının bu illere basması ile fitne görüntüleri bir anda ortadan kalktığı gibi, kargaşa ateşi de söndürüldü. Adalet ve yiğitlik naraları yerin ve zamanın kulaklarını doldurdu. Her yörede saygısız düşmanlar çapraşık yollara kaçan çakallar gibi kaçıp saklandı, ad ve sanları ortadan kalkıp hükümleri geçmez oldu. Amasya çevresi Padişah ordusunun renkli çadırları ile Mani'nin iş yerinden (41) örnek vermiş, bu illerin kararan göklerinde sevinçler getiren tuğlar açılmış, boy göstermişti. Bu gelişme karşısında Gâvur Samsun'u (42) koruyan askerler hisarı yaktıktan sonra Karadeniz gemilerine binmişler, kaleyi boş koyup kaçmışlardı. Bu haber şanı yüce Sultanın otağına iletilince, Biçeroğlu Hamza Bey hemen kaleyi zabt etmek üzere Hazreti Hamza gibi hareket etti ve kâfirlere durak olan hisarı müslümanlar için konak yaparak, insanların efendisi olan Peygamberimizin kurallarının burada da geçmesini sağladı.

Sultan'ın Samsun'u fethetmek üzere yola çıkışı

Hamza Bey, Gâvur Samsun'unu fethettikten sonra Müslüman Samsun'un ele geçirilmesinin daha da kolay olduğunu, burayı koruyanların padişahın gücü karşısında yalınlaşmış bulunduklarını anlayınca, hisarın kulelerine fetih kemendlerini atmış, bölgeye zamanlı zamanlı akıncıları salarak baskın savaşları ile hisar ve çevresini İsfendiyar oğullarına dar eylemişti. Kalenin fethinin kolay olacağını padişaha bildirmesi üzerine zaferler yayan sancaklar bu kez anılan il'e doğru yöneldi. Padişahın otağı Merzifon'a bulunduğu Samsun muhafızı Hızır Bey'in kulağına ulaşınca, inat etme ve direnme yolunu tutmanın durumu kurtarmayacağı kanısına vararak Sultanın yakınlarına, boyun eğdiği haberini gönderip, onların şefkatlerine sığındı. Samsun çevresi padişahın askerleri ile dolunca, devletli Sultanın atının ayak tozlarını gözlerine sürme eyleyip, kalenin anahtarlarını teslimine kalkıştı ve keremli padişahın lutufkâr bakışlarıyla ögünç buldu. İsfendiyaroğlu Hızır Bey, işin sonunu gören, akılcıca tutumu ile Sultanın gözüne girdi. Kardeşi Kasım Bey gibi hareket ederse, kendisine gereken ilginin gösterileceği ona da bildirildi. Ancak, aralarında geçimsizlik ve kışkırtılı olduğu, dargın bulundukları için, yüce tahtın ayakları ucunda bir araya gelmelerini kabul edemeyeceğini açıkladı. Bu özürleri, durağı yüce Padişah katında hoşgörü ile karşılandığından, gereken armağanlar ve yapacağı yolculuk için icabeden gereçler kendisine verilerek kaleden ayrılp gitmesine müsaade olundu. Böylelikle bu güzel günler sonunda, Canik ili, keremli Sultanın değerli beyleri eliyle şirin bir ülke olarak, Osmanlı topraklarına katılmış oluyordu. Bu ilin ve kentlerin korunması işi, doğru düşünen ve davranan beylere bırakıldıktan sonra, Rumiye-i Sugra ve Ermeniye-i Kübra bölgesinin çeşitli konuları birbir ele alınıp çözüldü.

Zaferler taşıyan bayraklar Bursa'ya doğru geri döndüğünde, İskilip ili'ne girdiklerinde, Padişah neş'e içinde yola devam ederken, bir kaç bin hane konar göçer tatarın geniş bir ovada konakladıklarını gördü. Bunlar kimdir diye sordu. Minnet adında bir tatar beyinin adamları ve boyu olduğu, başbuğları Samagaroglu'nun düğün ve dernek kurması nedeniyle orada bulundukları, ancak, padişahın eteğini öpmeye yüzleri olmadığı, yüce tahtın sahibine iletilince, fena halde gazaba geldi. Azarlayarak şöyle dedi. Bunca kalabalık, bu kadar insan, lutfumuzun gölgesi altında dünyanın yazından kışından, aksilik ve üzüntülerinden beri, güven içinde oturuyor, düşmanın ezici pençesi altında yok olmaktan güven buluyor, gönülleri istediği gibi düğün, dernek kurup, huzur içinde eğleniyor, sevinçler derliyor, günleri rahatça akıp geçiyor, keyif çatmak için diledikleri yere gidiyor da Padişahlarının sefere çıktığı sözünü duydukları halde, hizmette bulunmayıp, orduya katılmaktan niye sakınıyorlar? Bu, başına buyruk olmak, dilediği gibi beylik etmek, boyun eğmekten kaçınmak demektir. Şimdiye kadar saltanatının tahtına sunulan bilgiler hep, iş ve güçlerinde hayır olmayan bu tatarların zalim Timur ile birlikte çekilip gittikleri, Rum ülkesinden uğursuz ayaklarının kesilmiş olduğu ve bu pis topluluktan kurtulmuş bulunduğumuz idi. Bu bilgilerin aksine bunlar hâlâ görülmekte iseler bunun sebebi, bu ihmâl ve hoşgörünün dayanağı nedir? diyerek, keskin görüşlü vezirleri ağırca suçlamış ve bu uygunsuzlar, ayrıkotu gibi zamanla çoğalır, fesat ve yaramazlıkları da o oranda artar. En iyisi bunları Rumeli yakasına göçürüp Filibe çevresine kondurmaktır. Böylece o çevrede oturmakla, bu güzel diyardan ellerini kesmiş, fesat kaynağı topluluklarını da yok etmiş oluruz, dedi. Bu emir gereğince sözü edilen topluluk oradan kaldırılıp göçürüldü. Filibe yöresinde hâlâ Konuş diye anılan yere yerleştirildi. Bu çevre yeni gelenlerle onarılmış, Minnet Beyoğlu Mehmet Bey de burada bir imaretle bir kervansa-

ray ve daha bazı hayır yapıları yaptırarak yeni vatanlarını şenlendirmişti. (43)

Camilere Vakıflar Sağlamak Üzere Bazı Yörelerin Eleğeçirilmesi

Kişiden kalan anılar her an söylenirse de

Varlığının ağacı bu anışlarla dirilmez

Ölür insan ama, ondan bir hayır kalmadıysa

Ölümünde ona rahmet okur kimse, pek çıkmaz

Gerçekte bu, yolcuların gelip geçtiği, konukların bir nebze durakladığı, herkesin misafir olduğu şu âlemde, insanoğlunun ölümsüzlüğü olanaksız, giriştiği işlerin yarım kalmasının, emellerini dokuduğu tellerin bir gün kopmasının olağan olduğu zihinlerde okunduğu halde, adını unutturmayacak ve kendisini hayırla yadettirecek gerekleri hazırlamakta tembellik etmesi, ihmâl göstermesi de beğenilir bir tutum değildir. Özellikle padişahlık makamı gibi yüce bir otağda oturan ve Tanrının sonu olmayan nimetlerine erişen kudretli hâkanların, keremli sultanların hayır işlerinde, yardım kuruluşlarında kendilerine göre bir parça ihmalkâr davranmaları ya da gurura kapılarak günlerini öylece boşu boşuna geçirmeleri, gerçekleri kavramamak gafletini göstermeleri demektir. Onların inançlarından şüphe edilse yeri vardır. Kendilerine verdiğimiz rızıklardan yerli yerince infak ederler (44) hükmü ile sıfatlanmış olan, özünü koruyan kimse için, bu konuya önem vermek, temiz inancın bir gereği olarak kabul edilmelidir. Yüce ve Kutlu Tanrıma şükürler olsunki, töreleri kerem olan Osmanlı sultanları bu gerçeği bilerek onu kurmuşlar, ülkeleri dolduran mimarları eliyle yeryüzünde nice şanlı ve güzel eserler meydana getirmişlerdir. Böylece sosyal güvenliği sağlama yolunda önayak olmuşlar, gönülleri kırgın kimselerin durumlarını düzeltecek ted-

birleri koyan, çaresiz kalanlara rızıklarını dağıtan kişiler olmuşlardır. Mum dumanıyla zihinleri islenmiş, bilgi derleme yolunda tabanları şişmiş, bilimden başka birşey düşünmeyen bilginleri, dünyanın dört yönündeki ergin kişileri bakımlı vakıflarının gelirleriyle huzura kavuşturmuşlardır. Kerem bulutlarından dökülen bereket yağmurları bu olgun topluluk üzerine yağdıkça Osmanlı ülkeleri de çeşitli bilimlerin kaynağı haline gelmiştir. Arap ya da Acem ülkelerinden bilim derlemek isteyen herkes bu ülkeye gelmek zorunluğuyla karşılaşmaktadır. Bilim yolcuları dileklerine erişmek için öz yurtlarını bırakıp bu topraklara gelirler. Sayıları nice yüz bin kişi olurki, içlerinde bulunan nice yoksul ve umutsuz kimse, Osmanlı devletinin kurduğu vakıfların gelirlerinden faydalananarak, geçimlerini sağlar ve okur. Bu işin nasıl olduğunu Osmanlı ülkelerine yaygın vakıfları derinlemesine tanıyan inceleyicilerin rakamlarından, kalemleriyle yaptıkları tespitlerden anlamak mümkündür. Her topluluk, hükümdarlarının yolunda olur (45) atasözünde belirtildiği gibi Osmanlı egemenliğinde huzur içinde yaşayan, rütbe ve mal edinmiş hayır sahipleri de aydın yolu tutan padişahlarının izinden gitmekle, bunca yerde, bucakta belirli vakıfları, göklere yükselen hayırlar kurarak, zamanın kahrına uğramış, devrin çilesini çekmiş, yaşama gücü kalmamış kimselere derlenip toplanma fırsatı vererek onlara dar günlerinde ferahlık getirmişlerdir.

Dinin ulu sultanlarına olsun rahmeti Hakkın

Nur ile doldu cihan adaletlerinden onların

İşte bu öğülecek tutumları gösteren, gözdegecek güzel eserler meydana getiren, vekarlı padişahlardan biri de yüce Tanrının rahmetine ataları ve babası ile birlikte kavuşası Sultan Bayezit'in oğlu Sultan Mehmet'tir ki, o da keremli yaradılıştaki cennetmekan atalarının yolunu bir kez daha yenilemiştir.

Hayatta borcu ödemeye çare elbet bulunur

Meğer ki onda bile elin boşa kalmadıysa

gereği zamanın sillesini yemişlere, bilgi sahibi âlimlere şefkat göstermekten, yetimlere, dullara yardım etmekten bir an geri kalmamıştır. Bütün işi gücü, aklı fikri, adını hayırla andırarak işler yapmak değerince savab kazanmak için kötülüklerden sakınmak olduğundan, Osmanlı ülkesine tek başına egemen oldukça ve o güzel topraklarda şanlı ve güçlü sancaklarını dalgalandırmaya başladığında, yalvarıp yakaranlara, muhtaçlara, kerem ve varlık sofralarını çekip yaymayı, iktidarının dayandığı temel ilke, emellerinin gereği saymıştı. Bu dilekle ondan halkın yüzüne durmadan esen nimet meltemleri ile çevresine miskler saçmıştı. Onun devrinde bütün diller, bütün gönüller duâlar etmekte, onu öğmekte böylece oda kendini huzur içinde bulmaktaydı.

Yapısı böyle sağlam bir soy ve esaslı temellere dayanan bu ocak, adalet ve bağış cevherlerinin kaynağı, derişlerin, bilginlerin durağı olmuşken, aşağılık zamanın birden bire yüz döndürmesiyle kin ve garazla köpüren Timur'un felaketli gelişi sonunda yıkılayazmış, sıra dağları andıran yüce devletleri, hemen hemen çökecek hale düşürmüştü. Ancak, sultanın mimarlar kadar değerli himmeti ile virâneye dönen o bina yeniden yapılmış, onarılmış ve ülkenin halkı huzur ve güven bulmuştur. Uzun ömürlü bu devletin gücüyle Sultan, İslâma şan kazandırmış, halkı refaha ulaştırmış, din ve millet yolunda konup göçtüğü çadırlarla ettiği işlerle, yürekten gayretleriyle nice güzel sevaplar kazanmıştı. Nice hayırlar meydana getirecek fırsatlar elde etmekle, tutumunun temeli olan keremiyle günahlarını yazan satırları bir bir sildirmiş, yaptırdığı binalarla, vakıflarla duâlar, övgüler kazanıp Yüce Allahın yarlığına erişmiş olması yeterliyken, bu öğünülecek işlerle de yetinmemişti. Bu nedenle Bursa'da yüksekçe bir teppe üzerinde, geniş bir alanda görünüşü pek de güzel olan

bir cami'in yapımına kalkışmıştı. Bahtının parlaklığı, ricali gaybin himmeti, halalinden harcettiği paralarla bina temelden çıkmış, yerden göklere doğru yükselmiş ve en güzel işçilikle tamamlanıp bitirilmişti. Dış yüzü ben taneleri gibi beyaz mermerle, içerisi de yeşil ve lacivert renklerle bezeli çinilerle kaplanarak pek zarif ve gönül alıcı bir görünüşe bürünmüştü. Kapı ve duvarları ferahlık ve sevinç veren müsenna (46) ile yazılı âyet ve hadislerle o kadar nefis bir şekilde bezenmiştir ki, kılı kırk yaran eleştiriciler bile onu yapan ustaları binlerce alkışlayıp, bakmaya kıyamaz, seyrine de doyamazlar. Mihrabıysa görünüşiyle yeryüzünde eşi olmayan bir güzelliكتedir. İnsanoğlu arasında bu sanatları bilenler için örnek alınacak bir eserdir. Böylece bu şerefli ve değerli mescit, şehrin görünüşi üzerinde boyu bosuyla, beldenin büyük yapılarının üstünde yükselen minareleriyle baş çekmiştir. Bu güzel eseri yapanın iyi niyetine ve temiz kalbine tanık olan namazgâhı, Tanrıya yakaranlar için barınak olmuştur. Yanbaşında keremler dağıtan bir imaret kurularak, konan ve göçen konuklar her gün, sabah akşam çeşitli yiyeceklerle karınlarını doyurmaktalar, durağı yüce olan kurucusunun ruhuna hayır duâlar, senalar etmektedirler. Ayrıca yaptırılan medrese, pek güzel, yürekleri çeken görünüşiyle bilginlere toplanacakları, öğrencilere de üstünlükleri derleyecekleri bir yer olmuştur. Bu medresede müderrisler değıştikçe yeni gelen müderrise ders-i âm (47) etmek zorunu konmuş olduğundan o gün ders-ten sonra çeşitli yiyeceklerle sofralar, siniler donatılır, yakın uzak herkes, bu iştiha açıcı yemeklerle, ağzı sulandıran tatlılarla doyurulurlardı. Bu gibi ziyafetlerde elli filori harcandığı muhasebe kayıtlarından bellidir. Ayrıca bu söylenti halk arasında da yaygındır. Sultan sözü edilen cami'in kible tarafında istirahat demi geldiğinde, kendisinin yatıp uyuyacağı bir yüksek kubbe ve ferah bir türbe yapılmasını da istemişti. Onu seyredenler bir mezarın bu kadar ferah ve bu kadar huzur getireceğini dü-

şünemezler. Bu cenneti andıran mezar, ruhların tavaf eyledikleri yerlerden olmakla sabahları ve günün batışı sıralarında gelen ziyaretçilere huzur ve sükûn vermektedir. Kendisi halen bu nurlu mezarda, misk gibi kokular saçan kubbe altında yatmaktadır.

Bu satırları yazmak için mürekkebi kullanan, yerle bir olan, değersiz ve zayıf kişinin yaradılışına kaynak, varlık dünyasına gelişine neden olan, Allah onların hepsini cennet bahçeleriyle nimetlendirsın Isfahanlı Hafız Cemaleddin'in oğlu Hafız Mehmet oğlu Hasan Can'dır ki, yeryüzü padişahlarının öğüncü, bahadrlığı ve yiğitliğiyle Acem ve Arap illerinin fâtihi, Osmanlı soyundan şerefli Haremeyn'in hizmetiyle değer bulmuş ilk hükümdar, zamanında saltanatı şanı, bütün dillerde konuşulan padişah oğlu padişah,

Yazardan — Osmanoğullarının öğündüğü padişah Sultan Selim

Rahman Allah ihsaniyle onu cennetiyle sevindirsin hazretlerinin lutuflarla gölgelenmiş dergâhına daha ergenlik çağındayken varmış ve bu padişahın parlak ihsanlarıyla yüzünü aydınlatmış, emellerle dolu alnını parlatmıştı. İşte Hasan Can, o namılı padişahın hizmetinde tam altı yıl, gece ve gündüz, aralıksız hizmette kalmış, özel hayatında kendi gönlünce edep içinde görevini yerine getirmişti. Onun gizli, kendine özgü yaşamında bile her an yanında olmak derecesine ulaşmıştı. Sadakat ve bağlılıkta gösterdiği sonsuz yakınlık onu kendine daha da bağlamış, padişahın lutuflarının çokluğu, hükümdarın sofrasında bulunmak şerefiyle öğünür, gururlanır olmuştu. Yaradılışının yumuşaklığı, terbiyesinin sağlamlığı, keremlere alışmış gönüllerine ve şerefli varlıklarına uygun düştüğünden, padişah onu meclisinde kendisine dost ve sıralarına da sırdaş eylemişti. Böylece kerem taşan haremle- rinde yetişmiş, lutuf göstererek kendi elleriyle onu terbi-

ye etmişlerdi. Devlet ve ikbal güneşi batıncaya kadar mutluluk alameti olan hizmetlerinden bir an dahi ayrılmamış, sevinçler dağıtan huzurlarından uzak kalmamış ve son nefesinde bile tilavet ve telkini o yapmış, elleri elinde iken,

Yazardan — Durağı kutlu olan yiğit ruhu
Yüceliklere doğru uçup gitti
Ayrılınca yanından kulu babam
Ah ve feryad ederek inil dedi
Rahmet ol sultana ki kılıcıyla
Yer yüzünde düşmanlara n'eyledi

Onun ölümü sırasında geçen olayları, yeni sultan gelinceye kadar göçtüğünü halktan gizlemek konusunda aldığı tedbirleri, durağı yüce padişahın anlattığı öyküleri, doğruyu ve gerçeği söyleyen babam merhumdan, yeri geldikçe aktarmak, anber taneleri gibi harfleri dizen kalemle gönül sahifeleri üzerine yazmak, inşa'Allah bize nasip olur. Hasan Can'ın sonsuza dek sürecek olan bu soyun iyiniyetli temiz yürekli bir duâcısı olduğunu, bütün gücüyle hizmetinde bulunduğunu durağı yüce, gökleri tutan şanı ile padişah olan,

Cömertlik, yücelik, ihsan kaynağı
Mekâmı cennet olan Sultan Süleyman

hazretleri de ilham güneşi ile aydınlanmış gönlü aynasında görmüş olmakla tahta çıktığı zaman ona yüksek rütbeli görevler teklif etmişti. Ama, Hasan Can bir kenara çekilmek isteği baskın gelmiş, padişaha bir köşede sessiz, kimseyle uğraşmaya gerek kalmaksızın sadece onun adaletli günlerinin sürüp gitmesi için duâ etmeyi, Osmanlıların şan ve şeref çadırlarının kurulup göçmesi için yakarmayı alışkanlık ve baş kaygu bilmeyi arzu ettiğini açıklamıştı. Ayrıca ölmeyecek kadar bir aylık bağlanırsa onunla yetineceğini de bildirmişti. Bunun üzerine, kendi-

sine günde yüz yirmi akça maaş tayin buyurulmuştu. Bunun yanında padişah ara sıra ikiyüz filoriden bin filoriye varınca bağışlarda bulunmakta, ona duyduğu şefkat ve sevgiyi göstermek için zaman zaman durumunu soruşturmakta idi. Bu fakir kullarına ve kardeşlerine ise günde yirmişer akça tayin verilmişti. Bu durum babamın ölümüne kadar öylece sürüp gitti ve Sultanın bağışları ile bizler himâye edilmiş olduk. Bu fakire gelince, zamanın mollaları hizmetinde özünü yetiştirdikten sonra, değerli bilginlerin ve günümüz şöhretlerinin baş tâcı, Osmanlı ülkelerinin öğünç kaynağı, bilgi ve kültür alanının en büyük sermayedarı, bilim ve sanat meclislerini gün gibi ışıtan, en güzel yazıları yazan kalemin sahibi, doğru yolda cevaplar hazırlamaya kaynaklık eden, toplumların sorunlarını en iyi şekilde çözen, yüce himmetiyle yükseklik doruğunda ulu bilginlerin dünyasına sultan olan,

Her dalda başarı gösterdi, herkese üstün geldi

Bir yarışçıymış gibi bütün rakiplerini yendi

onun yüce şanını ve üstün durağını zamanenin dili şöylece açıklar,

Ey söz tahtının sultanı sözü iyice süsle ki

Önde koşan yine sen ol, yüzlercesi ardta kalsın

üstün varlıkları ve erişilmez değerleri konusunda da şu kavramı söyler,

Nasıl fayda varsa süt veren deveyi damgalamada

Hazır olmalı herbir soruya senin cevabın da

Yazardan — Temiz varlığına bütün kavramlar tutkun

Anlayışına kim ulaşır pek de olgun

Anahtar oldu irfanın hazinesine

Sahip, atadan kalma bilgi ülkesine

Kalemi ne güzel inciler döktürüyor

Yürüyüşü, uysallığı gönül çekiyor

Gerçeği çözmeye oldu kefil kalemi

Övgüsü süsledi toplantı yerlerini

Sözü bir bir çözüyor Tenzil'in sırrını (48)

Düzgün yapısı ne kadar da yakışıklı

Tefsirinde ki ateşle yandı kıskançlar

Sevgisiyle dolup taşı bütün ufuklar

üstünlük dairesinde tek varlık olalıdan ve bid'atleri, karanlıkları, cehaleti yok eden kalemi nur saçmaya başladı. Onun içindir ki, hikmetin, bilimin toplandığı, müşküllerin çözüldüğü makamdır onun yeri,

üstünlük dairesinde tek varlık olalıdan ve bid'atleri, karanlıkları, cehaleti yok eden kalemi nur saçmaya başladı. Onun içindir ki, hikmetin, bilimin toplandığı, müşküllerin çözüldüğü makamdır onun yeri,

üstünlük dairesinde tek varlık olalıdan ve bid'atleri, karanlıkları, cehaleti yok eden kalemi nur saçmaya başladı. Onun içindir ki, hikmetin, bilimin toplandığı, müşküllerin çözüldüğü makamdır onun yeri,

üstünlük dairesinde tek varlık olalıdan ve bid'atleri, karanlıkları, cehaleti yok eden kalemi nur saçmaya başladı. Onun içindir ki, hikmetin, bilimin toplandığı, müşküllerin çözüldüğü makamdır onun yeri,

üstünlük dairesinde tek varlık olalıdan ve bid'atleri, karanlıkları, cehaleti yok eden kalemi nur saçmaya başladı. Onun içindir ki, hikmetin, bilimin toplandığı, müşküllerin çözüldüğü makamdır onun yeri,

üstünlük dairesinde tek varlık olalıdan ve bid'atleri, karanlıkları, cehaleti yok eden kalemi nur saçmaya başladı. Onun içindir ki, hikmetin, bilimin toplandığı, müşküllerin çözüldüğü makamdır onun yeri,

Yüce değerini irfan sahipleri öğdüğü gibi, inciler döküren kaleminin damlaları da bu üstünlüğe yeter belgedir. Onun içindir ki, hikmetin, bilimin toplandığı, müşküllerin çözüldüğü makamdır onun yeri,

Üstün gayretli bu ulu kişi, ilmin deryasına dalmış bilgin, Arap ve Rum ülkelerinin müftüsü olduğu kadar, yazarlar arasındaysa değerli bir varlıktır.

Olgunluk göğünde parlayan bu ay'ın, Rabbin ihsanlarına ulaşan bu büyük insanın şerefli onurlu etekleri çöküntünün kara tozlarına bulanmasın, devletli varlığı sarıntılarla karşılaşmasın.

Benim de dileğim, işte budur.

Olgunluk ve üstünlük sahibi, erdemin giysisine bürünen, zamanımızın uğuru ve güvenliğinin desteği, kerem, yücelik ve üstünlüklere ulaşmış Ebu's-Su'üd adıyla tanınmış üstadımızın vücudu, rükû ve secde görevlerimizi yaptıkça, varlık sahifesi üzerine yazılan yüceliği, sürüp gitsin. Ben de efendimizin yüce eşiklerinde süpürge sallayan öğrenciler arasına karışmış, onların önüne geçmiş ve değerli ilgilerini görerek akranlarımla arasında sevilmiştim. Bir nice yıl, bu fazilet ocağında, olgunlaşma yolunda çalışarak, emellerimin چراğı tutuşunca mülahazet (50) pâyesi ile mezun oldum. Öğretim üyeliği derecesini aldıktan sonra, 971 (M. 1563/64) tarihinde, Bursa'da bulunan Yıldırım Han medresesinde ders vermekle görevlendirildim zaman, anılan beldeye vardığımda, merhum babam da, babalık duygusu temiz gönlünün gereğiyle, benimle birlikte gelmişti. Bir nice yıl orada oturup yaşamış ve 974 Şabanının 17 nci Çarşamba günü (M. 27 Şubat 1567) ki berd el-acûz'un en sert günü de (51) ecel bayraklarının «haydi çabuk» (52) dediğini duyunca, sonsuz hayat kadehinden yudumlayıp şu eğreti hayat kisvesini taşınmaz bir yük gibi çıkarıp atmış, kutlu âleme göçmüştü. İşte o zaman babamı yukarıda anılan türbenin giriş yerin-

de, müslümanların geçtiği yol üzerine defn etmiştik. Sağlığında adaleti töre edinen sultanların kapısını kendisi için şan ve şeref köşesi, ayakları tozlarını, keremli otağlarının topraklarını, dünyayı gören gözlerine sürme eylediği gibi, ölümünden sonra da onların duraklarında kapıcılık ve rahmet sofralarında misafirlik etmek dileği, vasiyeti gereğince yerine getirilmiş ve rahmetlere kaynak olan bu toprağın yakınına uzatılarak istirahatı sağlanmıştı.

Matemlere bürünen Sadî dedi (53)

Haydi «ilâ rahmeti Rabbi cemil» (54)

Söz konusu ettiğimiz bu binaların kiminin temelleri 822 (M. 1419) yılında atılıp inşaata başlanmış, kimi de tamamlanmıştı. Bunlara gereken vakıfların bulunması Padişahın mis kokulu gönlüne düşünce, görüşme konusu edildi. Bu toplantıda güzel öneriler ileri süren beyler, İstanbul çevresinde küffar elinde kalan daha bazı kasaba ve köyler vardır. Bunlar bir süre önce Gaza ve fetihlerin sultanı Orhan Gazi zamanında alınmış iken, Timur saldırısı nedeniyle şimdi elden çıkmış bulunuyorlar. O karışıklık içinde bunlar İstanbul tekürünün hükmüne geçmişti. Şimdi, bunları yeniden feth edip, yaptırılmakta ola hayır eserlerine vakıf olarak katmak yerinde olur düşüncesindeyiz, demişlerdi. Şanı yüce Sultan, bu görüşü beğendi ve Timurtaş oğlu Umur bey'i serdar tayin ederek, bu önemli görevi bitirmeyi ona bıraktı. Zaferleri gölge edinen sipahiler, İstanbul kıyılarına ulaşmak üzere yola çıktılar. Hereke kalesine geldikleri zaman buradaki kâfirlerin durumu öğrenerek, İstanbul'a kaçtıklarını gördüler. Kale boş bırakıldığından hemen zabt eylediler. Oradan eski Gegbuze (Gebze) ye ulaştıklarında bir bölük kalabalığın direnmeye kalkışıp cenge tutuşması üzerine burayı yağma ederek fethettiler, korunması için gereken tedbirleri aldılar. Tarucu (Darıca) kalesinde oturan halk ise padişahın buyruğuna uyarak kaleyi aman ile teslim etti. Bütün bu kaleler padişahın hayır eserlerinin vakıfları

olmuştur. Ondan sonra Kartal ve Pendik ile yakınlarındaki köylerin ele geçirilmesi de tamamlandı. Askerler tok toyumla padişahın yanına döndüler. Söz konusu köylerden bazıları İstanbul'a pek yakın bulunduğundan, bazan lanetlenesice küffarın baskısı ile o yöne boyun eğler, İslâmın gücünün parladığı günlerde ise, bu tarafa bağlanırlardı. Ama, en sonunda Kontantaniyye (İstanbul) fâtihi, Gaza ve fetihlerin atası, yüce tanrımız ona cennet ve rahmet giysileri giydirdi Sultan Murat Han oğlu Sultan Mehmed'in ikbal yıldızı doğup, devlet ve saltanat gücü kendisini gösterince, ateş saçan kılıcının kıvılcımları ile karanlık ve küfür pislikleri bu çevreden yok olmuş, İslâmın mutluluklar getiren tuğları bu topraklar üzerinde dikilerek, Osmanlı ülkeleri arasına alınmaları ve müslüman halk elinde onarılmaları sağlanarak iş bitirilmişti.

Yazardan — Bu devleti Tanrım Osmanoğullariyle te-yid eyle

Güvenlik ver, otağları gölgesinde imân ehline

Şeyh Bedreddin'in Ayaklanması, Onun ve Ona Bağlı Olanların Ortadan Kaldırılması

Musa Çelebi'nin ikbal yıldızının varlık ufkunda kaybolduğu günlerde, onun kazaskeri ve saltanatının da başlıca direklerinden biri olan Simavna Kadısı oğlu Şeyh Bedreddin Mahmud (55) a Çelebi Sultan ayda bin akça maaş vermiş, onun İznik'te oturmasını buyurmuştu. Yine Musa Çelebinin beylerbeyi olan Mihal oğlu Mehmet Bey ise Tokat'ta Bedevi Çardak adıyla bilinen kalede hapsedirilmişti. Sözü edilen Molla çağının değerli ve yetenekli bilginlerinden sayılmakta idi. Ortaya koyduğu eserler bilginler katında elden ele dolaşmakta ve üstünlüğüne delil olmaktadır. Bunlar arasında Cami'ul-fusuleyn ve Teshil (56) onun bilimdeki rütbesini tanıtmaya yeter iki şahit oldukları gibi, bilginlerin, üstün kişilerin toplandıkları bilim

ocakları için de birer süstürler. Anılan Molla, gizli ve belli bütün bilimlerde apaçık bir şöhrete ulaşmış olduğundan, hem din bilgilerini öğrenmek, hem de gerçek bilgileri, ve rileri derlemek için çevresine iki çeşit öğrenci toplanmakta ve bunlar onun bilim چراغından alabildiklerini alıp gitmekte idiler. Onun yetiştirdiği bilginler, çömezler bütün ülkelerde ayrı bir şöhet kazanıyorlardı.

Şeyhi sevenler sayılamayacak kadar çoğaldı

Otağıysa onun gence yaşlıya durak oldu

Böylece gizli bilgilere yaklaştığını gördükçe, halk üzerindeki etkisinin gittikçe arttığını hissettikçe, vesveseli bir gurura kapılmış, çıkabileceği en yüksek yerin darağacı olması ihtimalini aklına getirmemiş, hele huzur ve rahat içinde yaşamının gereğini hiç düşünmemiş bir kişi olarak, halkın gönlünü kendine çekmek için çaba harcamaya ve halifeleri eliyle onları kendisine bağlamaya koyulmuştu. Şeyh daha kazasker iken, kethüdası ve özel işlerinde tek adamı ama, halifeleri arasında lanetlenesicelelerin başbuğu olan Börklüce Mustafaysa Musa Çelebi olayından sonra Aydınili'ne gitmişti. Orada halkın ve ileri gelenlerin gözünü fesatlık bağları ile bağlayıp nice saf kimseleri hile ve düzenle tuzağına düşürmüş sevgi tohumlarını, kavrayışları kıt Türklerin gönül tarlalarına ekivermişti. Bu çalışmalar sonunda Aydın halkının zayıf yüreklerini bir bir kendisine bağlamıştı.

Sofu davranışıyla hilekârlıkta başçektir nice düzenler kurdu

Hilebaz yapısıyla feleği aldatıp ne oyunlar oynadı

Aslında tek inandığı sapıklık, gerçek tutumu da fesatlık olup kalp ocağında serkeşlik ateşini yakmakta idi. Nitekim dünya tutkusunu dile getiren dolu ile sarhoş, şehvet azgınlığı ile kendini kaybetmiş, nefis denilen şeytana tutsak olmuş bir nice cahil ve günü gününe yaşayan

insanı, refah ve güzel günler umuduyla tava getirip, aldatıcı sözlerle kendi tarafına çekmişti. Bu suretle çevresinde toplananların sayısı arttı, kendi havasına uyanlar çoğaldı. Böylece üçbinden fazla yaya ve atlı fesatçıya başbuğ olup, kendi görüşlerini uygulama davasına kalktığı, sapıklık sancaklarını açtığı, kargaşayı kopardığı haberi Şeyh'e ulaşınca, Simavna oğlu için sonunun felaket ve bu düzme alayın elde edeceği tek şeyin dehşet olacağını düşündü. Bu yüzden kendisinin sorguya çekilme ihtimalini de hesaba katıp kaçmaya kalkıştı. Önce İsfendiyar'ın ülkesine gitti. Musa Çelebi'ye olan yakınlığı nedeniyle Eflak hâkimiyle de tanış olduklarından, İsfendiyar diyarından gemiye girip, uygun esen yelle Eflak diyarına ulaştı. Eflak kâfiriye şeyhin gelişini sevinçle karşıladı ona hesapsız ikramlarda bulundu. Bu ayrılık rüzgârının esmeye başladığı günlerde, şanı yüce Sultan ise Rumeli yakasına geçmiş ve Selanik kalesini fethetmeyi tasarlamış, oraya hareket etmiş bulunuyordu. Börklüce Mustafa'nın başkaldırdığı, bir fesat kopardığı haberi adaletin derlendiği tah-tın önüne getirilince, Rumiye-i Suğra hâkimi olan Şehzade Sultan Murad hazretleri bu yaramaz güruhu def'etmek üzere görevlendirilmiş, Bayezit Paşa da yanındaki seçme askerlerle onun emrine verilmişti. Mevlana İdris'in eserinden, Bayezit Paşa'nın Börklüce cenginde bile olmadığı, belki Rumeli'nde Kadı Bedreddin'e karşı yapılan harekâtta padişahın kuvvetlerine komuta ettiği anlaşılmaktadır. Yine bu eserde Börklüce'nin yanında on bine yakın bir kuvvetin, Kemal oğlu Torlak Hud'un (57) yanında ise üç binden fazla insanın toplandığı sonucu görülmektedir. Neşri'nin Tarih'ine gelince her ikisinin topladıkları asker beş binden az olduğu, Börklüce Mustafa ile Şehzade'nin, Aydınili'nde, Karaburun denilen yerde savaşa tutuş-tuklarını, iki tarafın birliklerinden, atlıların ayaklarından kalkan tozların dönen gök kubbenin parlak yüzünü kara renge bürüdüklerini, kılıçların şakırtılarından, safların to-kuşmalarından bunların Behram'ın kan dökücü askerle-

rine denk olduklarının belirdiğini anlatır. İşin sonunda sapıklık ve ahlaksızlık denizinde yüzen kendini bilmezler, kaçış yolunu tutmuşlar, yiğitlerin saldırıları karşısında helâk olmuşlardı. Başbuğları olan sözde sofuyu ise müşriffi (58) ye lokma eylemişlerdi. Beklenmeyecek derecede bol ganimet çıkaran askerlere gelince, onlar eşrefi (59) altınlarına sahip oldular. Şehzade bu ili, tımarlara bölerek başarılı askerlerine üleştirdi. Bayezit Paşa'yı Manisa yöresine gönderdi. Paşa da burada yakaladığı Kemaloğlu Torlak Hud'u idam ve adamlarını temizlemekle koparılan bu fitneyi bastırdı.

Bu günlerde ise Şeyh Bedreddin Rumeli yakasında kendisine bağlı olanları çevresine toplamıştı. Kazasker iken bir çok kimseye iş vermekle, nice kimseye görev bulmada yardımcı olmakla, mal ve mülk sahibi birçok kişiyi korumakla, işsiz güçsüzleri iş sahibi etmekle kendini sevdirmiş olduğundan, yanında kalabalık bir topluluk meydana gelmişti. Bunlarla önce Silistre'ye oradan da Deliorman denilen ağaç denizine girerek çevredeki yakınlarına sofularla gizlice mektuplar yolladı. Bu ürkütücü haberler, zaferlerle aydınlanmış Sultanın kulağına erişince, aydın gönlünde üzüntülere sebep oldu. Selanik fethini bir yana bıraktı ve sadece çevresinin talan edilmesiyle yetinip, saltanatının ana yolunda türeyen ot ve çalıları temizlemeyi, gidiş geliş engel olan taşları, çakılları kaldırmaya öncelik vermeyi daha uygun görerek Serez tarafına hareket etti. Simavna oğlunun tutuşturduğu ateşi söndürmek üzere, sel gibi akan atlılarını gönderdi. İki taraf karşılaştığı gibi, Şeyh Bedreddin Mahmud hakkın kendisinden yüz çevirmesi ile yılgın, engin, kaçış yolunu tutup Deliorman'a girerek kayboldu. Bu esnada Börklüce Mustafa ile Kemaloğlu Torlak Hud'un yenilgiye uğrayıp varlıklarının ortadan kaldırıldığı duyulmuş ve bu bozgun Şeyhin kulağına da ulaşmıştı. Bu haber, onun çevresinde toplananların, birbirlerine desteklemedeki inançlarını

sarsmış, dağılıp, parçalanma görüntülerini ortaya çıkar-mıştı. Çoğu yüz çevirince de iş, çorap söküğüne dönmüş, kendilerine önder ve baş olarak tanıdıkları şeyhi unutup kendi özlerini kurtarmak amacıyla Bedreddin'i yakaladıkları gibi Yüce hâkanın katına getirmişlerdi. Mevlana İdris, Bayezit Paşa'nın Şeyh ile savaşarak galip geldikten sonra, bazı güvendiği kimseleri Şeyh'in yanına gönderdiğini, biat ettirir gibi yaptırarak onu, bunların eliyle yakalattığını söyler. Şeyh'in bilim alanındaki üstünlüğü, ilim ve bilgi göğündeki parlayan kişiliği, herkesce bilinen ve kabul edilen bir gerçektir. Zor konuları çözmekte adı unutulmayan bir bilginin, ortaya çıkardığı durumun incelenmesi işini padişah, bu gerekçeyle din bilginlerine bıraktı. Bu maksatla toplattığı kurulun konuyu hak üzere çözmelerini istedi. Yüce Padişahın önünde din bilginleri toplanarak söz aldılar. Herbiri Şeyhi bilim oklarına hedef alarak serzenişlerde, azarlamalarda bulundular. Ayaklanmakla, başkaldırmakla bilim adamlarının yüzlerini kara toprağa düşürdüğü için onun ağır hakaretlere ve cezalara layık olduğunu, açık ve kesin sözlerle belirttiler ve ortadan kaldırılması gereğini bildirdiler. Bunlar arasında Mevlana Sa'deddin-i Taftazani'nin (60) öğrencilerinden olup o tarihlerde İran'dan gelerek Anadolu diyarını uğurlu ayaklarıyla sevinçlerle doldurmuş olan, bilgi derlemek isteğinde olanlara mutluluk getiren varlığı ile neşeler vermiş bulunan Mevlana Haydar-i Hetevi (61) şer'î delillerle Şeyh'i susturduktan sonra, görüşünü âyet ve hadislerle de bir kat daha berkitip, Bedreddin'in «Allah onu bilgisi olduğu halde yanılttı» (62) hükmüne bağlandığını açık ve kesin delillerle ispat etmişti. Doğruluğunda şüphe olmayan «kim ki size gelir de hepinize baş olan bir kimse üzerine ayaklanmanızı buyurur ve varlığınızı parçalamak isterse, onu öldürünüz» (63) emri gereğince kanının dökülmesi için gereken fetvayı vermişti. Şeyh ise, eylediği suçu itiraf etmekle, temizleyici kılıcın hükmüne ve padişahın geçerli fermanına boynunu teslim ettiğinden, düze-

ni sağlamak ve insan oğlunun yaşantısını korumak için vücudünün asılmak suretiyle Serez pazarında idam edilmesi buyruldu. Böylece, rıza yolundan şaşırın kişinin ayaklarının gideceği yer, bu ölümlü dünyada darağacının dibine oldu ve baş kaldırmasını gerektiren asıl sebebin ise tahta değil darağacına çıkması idüğü anlaşıldı. Önde gelen şeyhlerin uygunsuz davranışlar sonunda devrin ölüm oklarına hedef oldukları bir gerçektir. Börklüce'nin köpürüp isyan etmesi ve ayaklanıp başkaldırması üzerine soruguya çekilmek Kuşkusı Şeyhi, bu sonuçla karşı karşıya bıraktı. Yoksa bu kadar değerli dinî eserler ve kıymetli kitaplar yazmış olan üstün yaradılışlı ve saygıya layık bir kişinin ayaklanma, başkaldırma, hukuku, düzeni çiğneme gibi kötü bir yolu beğenmesi çok uzak bir ihtimaldir. Kim ki bir başkasının hayat elbisesini yırtar, elbette öldürülür, kavramını unutmuş olmak ve dürtüst yoldan sapıtmak usul ve fîrû (64) alanlarında böyle eserler vermiş, yazılarıyla dersleriyle tanınmış bir kimse için imkânsız bir haldir. Eserleri ise bilginler ile müftüler katında buna delil tutulmaktadır.

Padişah Hazretlerinin Kutlu Cennet Bahçelerine Göçüşü

Kendi güzel Rabbimizin ihsanına ulaşan, sapkınlık kırlarında şaşırıp kalanlara kurtarıcı ve rehber olan şanı yüce Sultan, yol üzerindeki bütün güçlük ve engelleri ortadan kaldırmış, Osmanlı devletin yapısını yenilemiş, cihan padişahlığı ilkesini yeniden parlatmış oldu. Sonsuz dek sürecek olan bu soy'un ışığı ve mutluluklara ulaşmış bu ocağın چراغی, sönme derecesine gelmiş, Osman oğullarının gücü kudreti bahtlarının yıldızı yücelik ufunda batmak üzere iken, üstün gayret ve himmeti, ol چراغی yeniden parlatmış ve nice mutlu doğuşları müjdeleyen yıldızı, tekrar doğmuş oldu. Zamanın gerektirdiği yenileşme zorunları, günün getirdiği çok yönlü değişiklik-

ler sonunda, 824 (M. 1421) yılı Cemaziyülevvelinin başlarında, Edirne şehrinde iken, durağı yüce Sultanın ömrü gülistanına hazan yelleri esmeye başlayıp, keremli varlığına bağlı hayat dalını, o sarsıntı ile yapraklarından etti ve bereketlerle dolu yaşam çiçeklerini soldurup sararttı.

O dem ki düzde güz rüzgârları esmeye başladı

Dalların görünüşleri de bam başka bir renk aldı

Böylece ol öğünçler gülü, üstünlük ve kudret gülistanının cihan değer kokular saçan kaynağı, mutluluk ve refah getiren, güzel görünüşlü bağların süsü, fena rüzgârı dalını kırmasıyla bükülmüş, zaman kurgusuyla dağılıp saçılmış oldu.

Bir töredir bu rüzgârlar esip durdukça

Dökülen her yapraktan göz yaşları damlar

Yaseminin güzel yüzü solar bir anda

Gül elinde keder dolu mektubu tutar

Uzaklardan sert bir fırtına koptuğunda

Yaprak yere düştüyse elbette özrü var

Ne vakitki kerem ve cömertliğin pınarı, hastalık ve dert fırtınaları karşısında kuruyup tükenince, vücut yapısını da yokluk rüzgârı sarsar. Bu boş dünyada kalmak isteğinin, sakınan kişilerin ilhamlara kaynak olan gönüllerine artık uygun düşmeyeceği fikri takdir kalemiyle yazılınca,

Bir fâni dünyadır bu, onda vefa görülmez

Bir köhne cihandır ki, onda safa edilmez

Eğer o yerde dilerse oturup kalmayı

Bir akarsu gibi ol daha uygunu bilinmez

kavramı da gönlü alır. Kişi böylece dünya ilişkilerinden kopup tek başına kalmağa niyet eder, efendiler efendisi yüce Allahın rahmetler ileten kapisına yol bulur.

Yazardan — Ayak çekti hükümet kapısından
 Soyundu padişahlık hırkasından
 Gördüki bu dünya bir boşça yerdir
 Su üstüne kurulmuş bir binadır
 Bu tarlaya kerem tohumunu ekti
 Dâr-i karara doğru niyetlendi (65)
 Güzel adını yazıp koydu cihanda
 Keremden el çekmedi bir zamanda
 Güven, huzur idi çünkü dileği
 Sultan Murad'a atadı yerini
 Vasiyeti bu oldu o, şâh gelsin
 Üstünlük göğünün ayı yükselsin
 Refah getirsin bütün insanlara
 Lutfünü göstereceğin gününde halka
 Saygı duysun Osmanlı töresine
 Kerem kuralı yenilensin yine
 Kılıcı gidersin zulmün kirini
 Kısaksın çağlar keremli devrini
 Yine Sultan beylerine buyurdu
 Ki askerden gizlesinler özünü
 Yani, aydın eden ayın battığını
 Saltanat tahtından göçmüş olduğun
 Veliahdi gelince otağına
 Verince düzen din yoldaşlarına
 Asker arasında duyurulmasın
 Zulüm töresi yine kurulmasın
 Şahın ölümü fitneye yol açar
 Kötü dileyciler fırsat sayar
 Nasihat eyleyerek beylerine
 Yapmayın onu ki alçaklık ola

Hizmet eylen ciğer köşem Murad'a
 Sarfeyleyin gücünüzü yoluna
 Adalet semtine yöneltin onu
 Onun ile ferah kılın cihanı
 Zulüm töresini hiç öğretmeyin
 Zalimlikle adını belletmeyin
 Selamım duyurun ol nevcivana
 Benden söyleyin ol yüce durağa
 Kaçınsın o, cefa etmekten aman
 Gaflet etmesin bir dem sakınmadan
 Armağandır ona Hakkın kulları
 Sakınsın, olmasın zulmün aracı
 Yaraşmaz hakkı tutan soya zulüm
 Yanar cihan feryadederse mazlum
 Ortadan kaldırsın zulüm töresini
 Adaletle tanıtsın güzel ismini
 Lutfile şeriat ehlin gözle sen
 Bilgi sahiplerin her dem kolla sen
 Eyle gayret yaymağa din bilgisin
 Temeli olsun şeriat hükmünün
 Boyun eğme sen gönlün hevesine
 Dost etmeyesin kötüyü kendine
 Dilersen her ülkeye el koymaya
 Bağla özünü yüce yaradana
 Haktan sakın dönmeye heveslenme
 Kinle zulmile eteğini kirletme
 Düşmanları kırsın keskin kılıcın
 Tünü gün halka yardımcı olasın
 Her günü Nevruz (66) kadr olsun her gecesi (67)
 Rahmanın yardımıyla olur yücelmesi

Onun vasiyeti üzerine Çeşnigirbaşı Elvan Bey daha önceden apaçık mutluluk içinde olan Şehzade Sultan Murad'a padişahın çağrı mektubunu götürmek üzere yola çıkmıştı. Misk kokuları ile mühürlenmiş bu mektubun başında hasretliği dile getiren şu kavram yazılı idi.

Artık bizim için gece geçti gün doğdu

Keder gitti, dem günlük gülistanlık oldu

Vaktaki gönlü uyanık padişah, Allah'a çağırana (Muhammed'e) uyunuz (68) emrini gizli haberciden aldı. Yanında bulunan ileri gelenler ile saltanat erkânı, bir kargaşaya meydan vermemek, her hangi bir kötülüğün çıkmasını önlemek için, değerli Sultanın ölümünü uzak yakın bütün görevlilerden gizlediler. Töre gereğince Divan sürdüler ve halkın işlerini alışı geldiği şekilde gördüler. Öte yandan ölüm haberinin yayılma ve kargaşalığa sebep olma ihtimalini gözönünde tuttuklarından bu kuşku ile askeri sağa sola dağıtma tedbirini gündeme alarak Divan ettiler. Adaletli tahtın bulunduğu gönül açıcı kasrın (Adalet Köşkü) önüne çıkıp, askere «Alemlere gölge olan Padişah, İzmiroğlu üzerine yürümeye karar vermiştir. Yeri ne getirilmesi gerekli fermanlarına göre önce sizler, sipahilerin en seçkinleri, o yöne doğru yola çıkacak ve Biga'da Anadolu beylerbeyi emrine katılacaksınız» dediler. Ondan sonra ulûfelerini sür'atle dağıtarak, yenîçerilerle bazı şanlı birlikleri oraya gönderdiler. Anadolu beylerbeyine de bir hüküm yazıp, «Sancağın altında olan beyleri sipahileriyle topla, Biga'ya gelerek ikinci bir fermanı orada bekle» demişlerdi. Ama, yuvası cennet olan Sultanın dünyaları aydınlatan güneş gibi varlığının ufuktan batıp kayboluşuyla günler geçtiği halde gül yüzünü göstermeyişi askeri tedirgin ettiği için, sonunda silahtarlar Divan'a gelerek, Sultanın ahvalini sormak ve özlemlerini duyurmak cesaretini gösterdiler. Ferahlık veren yüzünü göstermek suretiyle gözlerini nurlandırması ricasında bulundular.

Doğru görüşlü vezirler bu dileğe karşı bazı özürler ileri sürerek, gerçi padişahın sağlığı düzelmeye, iyileşmeye yüz tutmuştur. Ama şimdi hareket etmesi iyi olmaz diye, hekimler dışarıya çıkmasına izin vermiyorlar, hem böyle şüphe eder gibi davranırsanız nazik gönlünü gücendirmiş, Sultanı kırmış olmanız ihtimali de vardır diyerek, onları haklı isteklerinden vaz geçirmeye çalıştırlarsa da fayda etmedi, baştan savmaya çabaları yetmedi. Bu zorunla Padişahın gül yüzünü göstererek onları sevindireceğine söz verip hepsini Divan'dan çıkardılar. İzin almak üzere gereğini yapmayı yarına bıraktılar. Bu zor işin altından nasıl kalkacaklarını görüştüklerinde, genç ve becerikli hekimlerden biri olan, padişahın katında değer kazanmış bulunan Kürt Ozan, durağı yüce Sultanı her zaman oturduğu yere, her gün giydiği elbiselerle oturtup zaman zaman elini, vücudünü oynatacak birini de arkasına gizlemelerini, cereyan olmasın diye de köşkün kapısını, perçesini, perdesini sıkıca örtüp bulunduğu yeri karartmayı, böylece, bakanların gerçeği anlamalarına engel olmalarını, tavsiye etti. Çaresiz bu yolu denemek zorunda kaldılar. Gerekeni, anlatıldığı şekilde yaptılar. Divan'a gelen askeri içeri aldılar. Köşke girmeye doktorlar izin vermiyor diye ileri gelen ağalarından başkasını köşk dışında bırakarak, serdarlarını, bölükbaşılarını alıp götürmüşlerdi ki adı geçen hekim, o sırada bağıra çağıra oraya geldi

Yazardan — Sarığı başından attı da yere

Dedi devletin en büyüklerine

Dat bir feryât senin elinden Paşa

Niçin ettin Sultana bunca cefa

Rahat döşeğinden anı ayırmak

İyileşmesin demektir muhakkak

Biz verdikçe ilaca kuvvet, önem

Yok edersin etkisini sen o dem

buna benzer sözlerle şamata edip, orada olanları, vezirleri pencere önünden alı kodu ve bir yığın gürültü ile boş sözler okudu. İlk bakışta bir şey anlaşılmaz anlamındaki ata sözü gerçek oldu. Kimse durumu sezemedi ve bir bakışla görülebilen hareketleri yapma sanmayıp gerçekmiş gibi sanarak, bir yandan da Sultanın nurlu varlığı, heybeti heyecan verdiğinden herbiri duâlar ederek, onu selâmlayıp döndüler. Kapının dışından bakan askerler de gönüllerindeki kuşkuyu silip duâlar ve senâlar ederek yerlerine gittiler. Tam bu olay kapanmıştı ki, Sultan Murad Han'ın Bursa'ya ayak bastığı haberi, vezirlerin kulağına da ulaşmış oldu. Bu haber üzerine onlar da padişahın kutlu cesedini tahtırevanla Bursa'ya doğru yola çıkardılar. Yüce tahtın vârisi olan yeni padişahın otağına varıncaya kadar bu sırrı gizlediler. Bu akıllıca tutumla halkı çapulcuların yağmalarından korumuş, fesatçıların baş kaldırmalarına fırsat vermemiş oldular. Bu sırada yüce yaradılıştaki olan Sultan Murad, cennet mekân babasının tahtırevanını karşılamak üzere bir konak ileri gitmiş, gözleri yaşlı, sessiz sakın tabutu karşılamıştı.

Yazardan — Çevresinde olanlar karalar bağladılar

Şah ta askerler de onun için ağlaştılar

Cihanın kulağı feryadü figanla doldu

Gülstan kanlı gözyaşlariyle al renk oldu

Ol varlığı ile keremin merkezi olan

Ol özü ile ülkeye güzelliği veren

Hak ve kerem ıssı, âlemin ayı, güneşi

Tanrının gölgesi, üstünlüğe eren kişi

Terk eylediği anda sultanımız bu cihanı

Yasıyla gama boğdu zemin ile zamanı

Herkes dedi, o padişahın ruhu şadolsun

Yerini de gözünün nuru Şeh Murad tutsun

Yaygın ola gölgesi, üstünlüğü, keremi,

Varlığıyla aydınlatsın bütün ufukları
Madem ki çare yok onu toprağa vermeli
Bu şahın yüceliği âlemi bezemeli
Onun olsun ulu köşkler, yuvası uçmakta
Bunun ise, sarılsın zaferler yularına

O tarihte cennet mekân Sultanın ölümünden kırk iki gün geçmiş bulunuyordu ki, nurlarla aydınlanan kendi cami'i yanında yükseltilmiş bulunan, ışıkları derleyen kubbe altına, bir hazineymiş gibi gömüldü. Osmanogullarının töresi gereğince, pek çok hatim duâları, değerli hayırlarla birlikte sofralar kurulup, sergiler yapılarak dul, yetimler doyuruldu, gereken bütün törenler yerine getirildi.

Padişahlık süresi sekiz yıldan beşgün eksik idi. Güzel huyu ve şefkatli tutumuyla her yanda şöret yapmıştı. Âdet edindiği şekilde dileyenlere nafakalar dağıtır, her Cuma günü fukarayı doyurur, ihtiyaç sahiplerine gereken yardımı yapar, hesapsız hediyelerle kırık gönülleri sevin-dirirdi. Allah şanlarını yüce etsin Haremeyn'de konuklayanlara her yıl sayıya gelmeyecek ölçüde mal gönderirdi.

Yazardan — Rahmet olsun üstün gayretli sultana

Ülkenin düzenini koydu yoluna

Osmanlı devletini yeniden kurdu

Adalet kasrının temelini attı

Rum diyarı tutumuyla nizam buldu

Kıyamete dek durağı olsun kutlu

Buna göre, tarihlerde yazılı olduğu gibi ömrü kırk üç yılı bulmuştur. Hadidî'nin,

Otuz bir yıl cihanda şahlık etti

Cihandan kırk dokuz yaşında gitti

sözleri doğru olmayıp, apaçık hatadır. Yüce Allah en doğrusunu bilir.

**Sultan Murat Han'ın tahta
Oturması**

Cihan padişahlığı, saltanat tahtı sevinçler getiren o şehriyarın ayaklarının basışı ile tazelik buldu. Memleketin ileri gelenlerinin gözleri, rahvan atının ayaklarından kalan tozlarla parladı. İslâm ülkelerinde ki minberlerin perdeleri, şanlı adının okunuşuyla titredi. Altın ve gümüş paralar padişahın şerefli adını taşımakla bir kat daha değer buldu. Hak ve insafı koruyan devlet kuşunun kanatları her köşeyi, her yöreyi gölgesi altına aldı. Koruyucu ve kayıncı kolları reâya ve berâya için sığınacak bir kucak olunca, güvenliğinin ve beyliğinin getirdiği mutluluk kendini gösterdi. Susen ağzını açıp öğüşlerle bezeli cülûslarını bildiren nâmesini ezberden okuyarak gülzarda toplananlara tekrar ettikte, nergiz ile gül bu sözlerle kulak tutmuşlardı. Birinin gözü aydın oldu, ötekinin kulağı da bu kutlu haberle doldu. Şimdi Gültzar, hakkı, keremi okuyan hafif nağmelerle yeniden neş'e buldu. Şakıyan bülbul hatib efendi gibi dallardan oluşan minberler üzerinde, bağ ve bahçelerde sıra sıra dizilenlere onun padişahlık hutbesini duyurdu. Okuyucu kumru da en açık ve seçik kelimelerle onu öğmek yolunda nice tumturaklı seciler meydana getirdi. Dilbâz tuti ise, uygun düşen aşağıdaki beyitleri okuyarak ve güzel bir nağme tutturarak gönüllere sevinç kattı.

Cihana eşsiz bir padişah arandı
Tanrımız verdi ona Sultan Muradı
Gelişi aydın eyledi ufukları
Misk gibi kokusu tuttu bucakları
Düşmanı kavuran kılıcı tutmakta
Gönlü aydın eden töre'ye uymakta
Güven ve huzurun dayanağı odur
Adlinin gölgesi zalimi korkutur

Kutlu olsun herkese Şahın cülûsu
Olacak âlemde sultanlar ulusu
Akı ile yücelmiştir güzel başı
İnci gibi parlıyor gökte yıldızı

Gerçektende adaletin konakladığı yüce bir durak olan, halkı ve askeri koruyan bu padişah, Allah'ın kulları için bir barınak idi. Olgun kişilere, bilginlere pek fazla ilgi gösterirdi. Çelikten bir duvar olan, ülkeleri açan kılıcı, halkı zulümden koruyan en sağlam engeldi. Deryaları saçan cömert avuçları ise pırıl pırıl, tertemiz bir ayna gibi parlar, cömertlik, lutuf orada görülürdü. Zekâ ile tutuşup yanan alnı susamışlar için bir serin pınar, cihanı tutan kılıcının suyuydu düşmanları için kavurucu bir ateşti. İnce ve derin sözleriyle kılıcın yalmanı gibi müşkülli çözer, her zor başarıyla halleder. Özüyse deniz gibi kıymetli cevherlerle dolup taşardı. Düşüncelerinin güneşi, güneşten bir bayrak gibi parlar, sancağının ayı, ayın hilâli gibi dalgalandırırdı. Saldırırken saldırdığı ateş alevin yalazası gibi kavurucu ise de, kereminin rahmeti, bereket yağmurları gibi cihanı sulardı.

— Yücelen başı güzel huyundan da ilerde
Yüceliği yıldızından ışıklar saçılır
— Bir gençki keremi rahmeti avuçlarına almış
İnsanları acılardan yoksulluktan koruyan o
Ülkede geçen her işten sorumlu tek kimse, padişah
Zamanı olaylardan esenliğe ileten o
Değerse uğurlu eli bir kuru dal parçasına
Onu yeşil yapraklı bir dala çeviren o

Dervişleri seven, onlara cömertlik gösteren padişah, adaletin otağı olan taht üzerinde boyunu gösterdiği zaman, ilk iş olarak ülkenin korunması için gereken çalışmalara başladı. Zira, İzmirli gibi çevrede bulunan bazı

beylerin böyle günleri fırsat bilerek, uygunsuz girişimlere kalkışmış oldukları haberi gelmiş bulunuyordu. Padişah bunların her birine gönül alıcı mektuplar ve pek değerli giyimler göndererek, içlerinde yaşattıkları garezi bastırmalarına, kargaşa çıkarmak için fırsat gözetken kin ocaklarını söndürmelerine yardımcı oldu.

Padişahın tahta oturduğu yıl 824 (M. 1421) dir. Bu tarihte Mısır Sultanı ölmüş ve Tatar Beğ (69) bu ülkeye padişah olmuştu. Aynı zamanda Menteşeoğlu İlyas Bey de göçmüştü. Ertesi yıl ise, Mısır padişahlığı Pars (70) Bey'in eline geçmişti.

Dizme Mustafa'nın Ortaya Çıkışı ve Arayerden Kaldırılması

Dileğine ulaşan Sultan Murat, tahta oturarak çevresine bağışlar, armağanlar, rütbeler dağıtıp gücünü gösterdikten sonra, Anadolu yakasındaki kargaşa ve anlaşmazlıkları gidermek üzere hareket etmiş, bu yörenin düzen ve güvenliği için gerekli çalışmalara başlamıştı ki, Mustafa adında sonu kötü bir kişinin, Selanik'te ortaya çıktığı ve bir fitne koparmak üzere olduğu haberi gelmişti. Bu adam, ben Timur olayında kaybolan, Sultan Yıldırım Han Bayezitoğlu Mustafa'yım diyerek, padişahlık davasında bulunuyor, atadan kalan mirasta kendisinin daha önde olduğunu ileri sürerek, şeytanlık ediyordu. Bu sözleriyle nice kafasız ve bön kişiyi, saflıkları yüzünden başına toplayıp, emri altına almıştı. Böylece Vardar Yenicesine gelince, Evrenos oğulları da ona uymuş, Serez'e geldiği zaman, kalede bulunan askerler teslim oldukları gibi onun hizmetine de girmişlerdi. Bu ürkütücü, dehşet verici haberler, bilgiyle dopdolu genç padişahın katına bildirilince, vezirler ve beylerle görüştü. İbrahim Paşa ile Hacı İvaz Paşa, Bayezit Paşa'yı çekemedikleri için onu bu zorlu düşmanın ağzına atmağa can attıklarından, toplantıda şöyle

söylediler. Rumeli beyleri, Paşanın tanışları olup, o taraftaki sipahilerin başbuğları onu sever, ancak ona boyun eğmezler. Eğer serdarlıkla öteki yakaya geçerse en ileri ölçüyle bu derneğin dağılmasına aracı olacağı ve alacağı akla yatkın tedbirlerle istenen sonucu elde edeceği aşîkârdır. Bu önerinin hasetlikle yapıldığını bilen Timurtaş Paşa'nın oğulları, Umur Bey, Oruç Bey ve Ali Bey karşı çıktılar ama, fayda vermedi. Çoğunlukla ve padişaha olan yakınlıklarıyla önerilerini kabul ettirdiler, fitnenin tozumasına da böylece gayret etmiş oldular. En sonunda Sultan Murat, Bayezit Paşanın yola çıkmasını dileyerek şöyle dedi «Bayezit Lala, bu dileğe hayır deme, varmak gerektir. Himmet kuşağını güçlü bileğe sarmak gerektir. Bu işin üstesinden senden başka kimse gelemmez. Bu devlet uğruna çalışmayı senin gibi kimse bilemez.» Bayezit Paşa ülkeler açan Padişahın emrine uymaktan başka çare kalmadığını görünce şöyle ayttı.

Bir başki senin uğruna ölmez, ham kabaktır
Bir kulun ki sözünü tutmaz inan düşmandır
Dökülse de çok mudur yolunda benim kanım
Feda olsun sana bilesin başımla canım

Ama, iyi bir savaşçı olarak kendini gösteren ve tahtta hakkı olduğunu da savunan bu adamı, nice ahmak, yaban saymayıp ona itaat etmiş, bağlılık kuşaklarını bellerine dolamış, saygı zincirlerini de boyunlarına halkalamış bulunuyorlar. Sanırım ki asker çoğunlukla ikiye bölünmüştür. Bunları yola getirmek için işin başında olanlara zorlu bir yenilgi gerekir. Böyle bir gelişme sezdiğim anda öte tarafa boyun eğmiş gözükrsem ve bu tarafa gücenip düşmanın yanına gidersem, bunu hiyanet etmiş gibi yormayasın. Kıskaç kişilerin sözleri de katında değer bulmasın. Eğer bu yolla işi düzene koyarsam, iki taraf karşılaştığı zaman, onların beyleri arasında ayrılık ve bölünme gereklerini hazırlar, ileri gelenlerini ürkütür, böylece yenilgiye uğramala-

rını kolaylaştırmam mümkün olur, demişti. Sultanın gerçekte bu güçlü serdara kesin güveni ve inancı vardı. Önerisini de beğenerek, onu söz edilen azıtmışları ara yerden kaldırmakla görevlendirdi. Böylece Bayezit Paşa başını ortaya koyup, Allahtan başarı dilekleri ile yola çıktı. İstanbul Tekürü, Düzme Mustafa'yı ortaya çıkaran kimse olduğundan ve fesatlık yolunda ikisi aralarında bir de anlaşma yapmış bulunduklarından ona, İstanbul üzerinden yol vermedi. Bunun üzerine Paşa Mevlâna İdris'in dediğine göre, şehrin üst tarafında, padişaha bağlı sipahilerin koruculuk ettiği Güzelcehisar önünde bir kaç kırık dökük gemi bularak onlarla karşı yakaya geçti. Türkçe Tarihlerde ise Gelibolu boğazından geçmiş olduğu yazılıdır. Her ne hal ise, Rumeli'ye ulaştığı zaman, Düzme'nin yanında toplanan askerlerin, beylerin, yoldaşların savaşa hazır ve sanılanın da çok üstünde olduğunu gördü. Bu durum karşısında öne sürdüğü tasarıyı uygulamaya kalkışırca korktuğu tehlikeyle karşı karşıya kalacağını, adamların yüzlerinden anlayarak çaresizlikle

Mısra - Düzme'den yana durmayup kaçarak diyerek ona sığındı.

Düzme, gelişini önce hoş karşılamış, onu derhal vezirlik makamına oturtmuş, her önerisini inanıyormuş gibi kabul ederek ülkesinin yönetimini bütünüyle ona bırakmıştı. Davasının gerçek olduğunu kabul ettirmek ve dileğine inandırmak için, vücudünde olan bazı yara yerlerini Paşaya göstermekle kalbini kazanmak isterken Paşa'nın olanca şüphesini de gidermeyi düşündü.

— De ki isteklerinden bazı şeyleri ele geçiren

Ancak tanınan duyulan adıyla bunu elde eder

Dediği gibi o da Paşanın tavırlarından kendisine inmadığını sezinlemiş, onun gelip, boyun eğişini bir tuzak olarak değerlendirmeye başlamıştı. Yanındaki şeytanlar yani, yoldaşları da bu görüşü benimsediklerinden, Sazlıdere-

ye varıldığı zaman, bunlar Paşa'yı şehit ederek, varlık aleminden sürüp götürdüler.

— Devrilen her tas, cefadan boş kalmamıştır bir an bile
Hal böyledir, akıllıysan sakın dünyaya gönül verme

Merhumun Bursa'da mecsit ve medresesi vardır. Bursa kalesinde mescit, medrese ve bir imâret yaptırmış olan İsa Bey, onun öz be-öz oğludur. Bayezit Paşa daha şehit edilmeden İzmirli Cüneyt Bey adamları ile Düzmenin yanına gelmiş, ondan vezaret rütbesini almıştı. Rumeli yaya-larını müsellemler haline koyarak bazılarını harçlıkçı tayin edip, ellışer akça vermek, onun yaptığı işlerden biridir. Bu yöntem Düzme zamanında ortaya çıkmıştır. Ayrıca azep adıyla bilinen yaya askerlerini toplatarak, Rumeli'nin bütün tavaçlarını da çağırarak kalabalık bir ordu meydana getirdi. Bu sayısız askerle Gelibolu'dan geçerek Mihaliç ovasında çadırlarını kurup güçlerini gösterdi. Sultan Murad'ın, Düzme Mustafanın ağır ve kalabalık bir ordu ile Gelibolu'dan geçtiğini, Bayezit Paşa'nın öldürülerek onunla birlikte giden askerlerin Düzme'ye katıldığını öğrendiği zaman, dayanma gücü kırılmıştı. Bu durum karşısında ilâhi güçleri sağlamak umuduyla gizli sırları bilen kişilerden, kırılmış gönlü ile yardım dileğinde bulundu. Bunların başında, Din meclisinin ışığı, şeriat bağının güzelliği, tarikat sarayının sütunu, diyanet evinin direği, kaçınan kişilerin tek dayanağı, yaşadığı günlerin en büyüğü, o çağın ulusu, erdemlik pınarı, velilik yolunun serçeşmesi, Peygamber soyunun öğüncü, Hazreti Ali evladlarının gülü, Yüce Tanrı'nın otağına komşu olan, gerçek bilgilerde erişilmez bir doruk olarak bilinen, Emir Seyyid Şemseddin-i Buhârî hazretlerine sığınmış, ondan hayır duâ eylemesini dilemiş ve âlemleri tutan, ateş saçan kılıcının himmeti ile bu âsinin yüreği yağın eritmek, sihirli nefesleriyle fesatlık yangınlarını söndürmek ricasında bulunmuştu. Başlara tâc olan Efendi hazretleri de sırlarla örtülü âlemin perdesini açar-

casına duâ etmek üzere ellerini açmış, nice yalvarmalar yakarmalarla ulu Allahın katına yönelerek, Osmanlı devletin devamını, kötü yüzlü düşmanın yıkılıp devrilmesini dilemişti. Böylece Sultan Murad'ın bermurat, Düzme'nin kurduğu yıkılsaca devletinin berbat olmasını dilek eyledi. Vaktaki gayb âleminde bu dileklerin kabul edildiğini müş-tulayıcı ilk işaret, evliyaların en büyüğünün nurlarla dolu göğüsünde kendini belli etti. Yaradılışı güzel Sultan Murad'a muştuyu verdi. Gül kokulu gönlüne ferahlıklar getirdi. Bunun üzerine yüce Padişah, bu ulu şeyhi makamında ziyaret ederek, onun himmetini kendine yolda rehber, bazı tasarıları için delil edinmek isteğini açıklayıp, nice saygı ve bağlılık görüntüleriyle ona veda etti. Bu törende o mutlu kişi, bahtı parlak padişahın beline cihad kılıcını bağlayarak, uygun düşen nasihat ve tavsiyelerde bulundu. Kabul edilmesi dileğiyle duâlar, yerine göre senâ-lar edip yolcu etti. Sultan Murad, bu inan ve güvenle Ulu-bad kıyısına inerek, köprüyü kestirdi ve ırmak boyunca uzanan düzde çadırlarını kurup, zaferlerle süslü tuğ ve sancaklarını diktirdi, istirahat geçti. Bu günlerde Timurtaş Paşa'nın çocuklarına yani, Umut Bey, Oruc Bey ve Ali Bey'e vezirlik rütbesini vermiş İbrahim Paşa ve İvaz Paşa ile birlikte onları da Divana almış bulunuyordu. Bu üç kardeş, Musa Çelebi olayı sonunda cennet mekân Sultanın fermanı ile Tokat kalesinde hapsedilmiş ve bu güne kadar o sıkıntılı yerde mihnet ve kederlere terkedilmiş olan Mihaloğlu Mehmet Bey'in, Düzme'ye boyun eğen ve ayak uyduran bütün beylerin, serdarların başı olmakla onlara söz geçirebileceğini genç Padişaha anlattılar. Ayrıca devleti sağlamca tutmak istersen, bu cefa çekmiş ihtiyarı hapisten salıverir, yüce tahtının eteğine ve ulu çetresinin gölgesine çağırır, onunla görüşerek, savunma tedbirleri hususunda bir karar alırsın. Zira gün görmüş bu koca, umur sürmüş büyük bir beydir. Rumeli serdarlarını ol mırda Düzme-den soğutmak, isyan yolundan vaz geçmelerini sağlamak, ancak onunla ve onun alacağı tedbirle mümkün olur, ka-

nısında yız demişlerdi. Temiz yürekli padişah, genç vezirlerin tavsiyelerini kabul etti. Mihaloğlu'nu, ona yakışacak şan ve itibarla otağına getirmek üzere, hemen çavuşlar gönderdi. Öteyandan destekleri zafer olan Padişahın askerleri ile Düzme'nin kuvvetleri suyun iki yanını rengâ renk çadırlarla donatmış bulunuyorlardı. Savaşa tutuşacakları gün, Düzme Mustafa'nın hırstan gerilen sinirleri baskısıyla burnundan kan boşanmış, kendini bilmezine giydikleri kana bulanıp, heder olmuştu ki, işin sonunda kanlar içinde yere düşeceğine, bu olay da bir işaret gibi gözükmişti. Kan durdurulmadı, üç gün boyunca zaman zaman akararak, onu canlı cenazeye çevirdi, ölümün eşiğine getirdi.

Duâ okunun eseri olarak aktı o kan

Olmadı durdurmak için hiç bir şey ona derman

Ancak geride kalan sayılı nefesleri Tanrının takdirinde olduğundan ölümü gecikmişti. Dördüncü gün kanın akışı bir parça durdu ise de zayıf düşmüş, hiç gücü kalmamıştı. Dünya, gözlerine kap kara gözükmele bir kaç gün beklemek lazım geldi. Bu aralıkta geriden gelen askerler de ordu yerine ulaşmış oldular. Mihaloğlu Mehmet Bey de bu sırada geldi. Devlet tuğunun saçığını öperek şeref buldu, ikram ve iltifatlarla karşılandı. Bu dirayetli Bey ile söz konusu tehlikenin giderilmesi üzerinde görüşmeler yapıldı. Vezirlerin de oyları ile onun ırmak boyuna inerek Rumelinin namdarlarına adları ile seslenmesi, bire Türk Tarhan, bire Gümlüoğlu, bire Evrenos oğulları diye çağırarak, giriştikleri bu fesatlık konusunda konuşmak için, ırmak kıyısına gelmelerini istemesi uygun görüldü. Böylece adları anılan beyler suya indikleri zaman onlara, ekmek hakkını yitirip, baş çekmek töresini uyandırmak şanlarına layık mıdır? kim olduğu bilinmez, aslı karışık bir kimsenin davasını kabul edip, soyu belli, şahıha liyakati bilinen genç padişaha bağlılıktan yüz döndürmek, bahadır kişilerin yapacağı iş değildir, böyle davranışların sonunun nedamet ve pişmanlık olacağı gerçektir, demiş

Kismetim dışarıdan geldiyse de
Bahtım bir kere dönmüştü tersine

gibi sözlerle onları azarlayıp, bazı nasihatlerde bulunmakla bunların kararlarını ve dirençlerini kırmış, akla yatkın söz ve uygun düşen delillerle hepsini, deryalar kadar geniş bir yüreğe sahip olan Padişaha çevirmiş, etikleri andı kuru bir söz haline getirmişti. Her birinin kafasında şekillenen düşünceler yıkılmış olmakla, fikirlerinden sıkılır oldular. Mihaloğlu'nun hapse atıldığı sekiz yılı bulmuş olduğundan, kulakları onun şöhretinden, şanlı davranışlarından uzakta kalmakla Rumeli beyleri sağ olup olmadığını dahi bilmiyorlardı. Şimdi onu aralarında görünce, geçmiş yıllardaki serüvenleri, anıları hatırlayıp sözlerini onayladılar, sağlığını bildiler ve geçmiş yıllardaki gibi dostluk ve bağlılık duygularını yenileyip, tekrar bir arada olmayı gözler oldular. Bunun için de yüce otağın sahibi Padişahın ayağı tozunu gözlerine sürme çekmeyi umud edip özler oldular. Mevlana İdris şöyle demiştir. Daha önce Düzme Mustafa dedikleri ahmak, Sultan Murad'ın saltanatını yıkmaya ve devletin yapısını temellerinden çökmeye kastederek tün baskını yapmak için beş bin kadar yaya ve atlı asker seçmiş ve onlara köprüntün üst başından geçmelerini buyurmuştu. Bunların hedef aldıkları yeri beş yüz yeniçeri korumakta idi. Onların harekete geçtikleri ve fesat dolabını çevirmeye giriştikleri Sultan Murad'a duyurulunca, Umur Bey'i iki bin zorlu sipahi ile o yöreye gönderdi ve bu gece kuşlarına onun, tün baskını eylemesini buyurdu. Umur Bey aldığı emir gereğince, söz konusu yere geldi ve askerlerini pusuya yatırarak fırsat gözetmeye koyuldu.

Yazardan - Giyince geceliğini dünya yine

Bu yönden yürüyüş eyledi asker de

O su'dan geçince düşman kuvvetleri

Çıktı pusudan Umur Bey'in askeri

Düşman atlısına göz açtırmadılar
Dönmüştü kabağa dökülen kelleler
Şu denlü kırdılar ki hâricileri
Çarpışma gürültüsü tuttu burcları
Ok gibi uçtular, tepeler aşılar
Ölümün haberini ilettiler oklar
Birden yaycılar şu denlü ok serptiler
Toprağa döküldü gül gibi siperler
Düşmanın boynu kını oldu kılıcın
Kara buluta erdi tozu savaşın

Böylece karanlık gecede ki saldırıda pek çok azep yakalandı. Bunların sayıları öyle oldu ki bir yeniçeri iki azebe yederek Başbâki kulu çadırına götürüp bir azebe karşı iki baş esir eyler idi. Yeniçerilerle azepler arasındaki düşmanlık o günlerden bu olayla başlamıştır. Düzme Mustafanın gönlü bu bozgun yüzünden zaten kırılmışken şimdi, bir de Mihaloğlu'nun beylerle görüşmesini öğrenince, perişan olmuş ve her birinin kendisini bırakıp gitmesinden korkuya düşmüştü. Bu sırada, Hacı İvaz Paşa ona gönül okşayıcı bir mektup yazıp, göndermişti. Bu mektupta;
Yazardan - İşte bak hizmetindeyim ben dâima

Ey doğru görüşlü, kulunum kapında

Atandan padişahlık hakkındır senin

Şahlar bir gölgedir, sen ise güneşsin

Bütün beylerin fesat karıştırdılar

Sana baş kaldırmada hep anlaştılar

Bu taraftan hücumla kalkışılınca

Su reziller koşarlar seni tutmaya

Bu sözümde hiç bir hata bulamazsın

Sanma kim kalbim sana bağlı olmasın

Ayrıca mektubunu yeminkilerle berkitmiş iyilik ve esenlik duygularını bildirmişti. Mektubu, ayağı tetik bir peh-

livanla gönderdi. Timurtaş'ın çocukları ise topluca İzmir-oğlu'na mektup yazdılar. Bunda, şimdiye kadar üstün bir kişi olduğun herkesçe teslim edilmekteydi. Hele kılıcının kuvveti, güzel davranışların sana büyük bir şöret kazandırmıştı. Soylu bir ailenin çocuğu olarak ileri gelen beylerden biri sayılırken soyu sopu bilinmeyen bir kimseye baş eğmen, onun vezirliğini alacak kadar düşmen, senin gibi yüce şanlı bir kimse için utanç verici bir olaydır.

— Sen kendi soyundan hiç utanmaz mısın

Sen gibi ince kimseye böyle işler düşer mi

Artık sizinle birlikte olan beyler de adı sanı bilinmeyen bu adamın atalık hakkının boş bir söz olduğundan şüphe etmiyorlar. Bu gelişmelerden sonra ona uymayacakları da anlaşılmış, aralarında karar verip söz kesmişlerdir. Buna göre keremli padişah, yıldırıcı birlikleriyle tün baskını yaparcasına suyu geçtiği, alevler saçan kılıcıyla, savaş yerini meşalelerle aydınlatmış zaman, aslı bilinmeyen bu adamı yakalayıp Sultanın otağına getireceklerdir. O zaman, bu adamın vezirliğini edene de elbette acı cezalar düşecektir. Aklın gösterdiği yol budur.

Mısra - Olaylara çare aramak, iş olup bitmeden gerek gereğince, söz konusu baskın gecesi gelip çatmadan devletli Sultan Murad'ın çadırının ipini tutmalısın, özür ve af dilekleriyle ayak basıp onun atadan gelen lutuf ve bağışlama duygularını kırbaçlamalısın.

Arapça Beyt - Doğrusu bu ki gülümsemekteyse halkın yüzü

Görür gibi olursun ok uçlarında başarıyı ay gibi

Bu ince sözlerle süslü mektup, Cüneyt Bey'in eline ulaşınca onun direnme gücünü de temellerinden sarsıp yıktı. Şaşkınlık içinde yüreğini vesvese kapladı. Hacı İvaz Paşa'nın yazdığı mektubu ise, Düzme okuyunca, bütün varlığıyla sarsıldı. Mektupta verilen bilgilerden yüreği işkille,

sıkıntıyla doldu. Veziri, yol göstericisi, tasarılarını yürüten bir adam olmakla hemen, Cüneyt Beyi yanına çağırarak, durumdan onu haberdar etti. Cüneyt Bey de kendisine gelen mektubu açıkladı. Her iki mektubun da aynı haberleri vermekte olduğu ortaya çıkınca artık, şüphe ihtimali kalmıyordu. Bu durum karşısında ayakları titremeye, zihinleriyse kaçış yollarını araştırmaya başladı. Mektupta belirtilen gece gelip çatığında; Hacı İvaz Paşa, Sultanın askerleriyle suyu geçti. Boru sesleriyle düşmanın kulaklarını doldurup, onları ürküttü. Zafer muştularını vuran davul sadaları çevrede şaşkınlığa yol açtı. Tehlil ve salavat sesleri, içlerinde yanan korku ateşini parlattı, yürekleri kavurdu. Mektubun satırları arasında bildirilen vâdenin boş bir tehdit olmadığı böylece anlaşıldı. Beylerin çevirdikleri dolap da ortaya çıktı. Yıkılıp kaçmaktan başka çare kalmadığını gören Düzme, yanında bir kaç adam olduğu halde dört nala oradan uzaklaştı, kasaba ve köyleri aşarak Biga'ya vardı. Denizden nasıl geçilir bundan haberi olmadığı için belde kadısına epeyce bir para vermek suretiyle onun rehberliğiyle Gelibolu yakasına geçebildi. Karaya ayak basar basmaz binmiş olduğu geminin donatılarını söktürdü, karaya çekti. Cüneyt Bey ise, karanlık gece içinde Aydınline doğru kaçmıştı. Geride kalan beyler, Hacı İvaz Paşadan aracı olmasını rica ederek kondukları yerlerde kalmışlar, padişahın gelişini beklemeye başlamışlardı. Hacı İvaz Paşa'ya gelince o, Düzme'nin tavilesine imiş hazinesini, nesi varsa bütün eşyasını zabt ederek vezirlik ve serdarlık gereği tedbirlerini almış bulunuyordu. Ayrıca ırmak üzerine gidiş gelişi sağlayacak köprüyü kurdu. Zafer ve başarı haberini keremi deryalar kadar bol olan Sultanın otağına bildirmişti. Bu sırada tan yeri atarken cihan yeniden aydınlanıyordu ki, zaferiyle parıldayan Sultan, İskender görünüşlü hâkan sözü edilen köprüden geçmiş bulunuyordu. Gelişini gören Rumeli beyleri, her biri kefenini boynuna bağlayıp, pişmanlıkla kan ağlayıp, özürler dileyerek keremli Sultanın eteğini öpmeye başla-

dıklarında, Hacı İvaz Paşa, Mihaloğlunun da desteklemesiyle onların af edilmelerini diledi. Bu dilek hoş görüldü. Padişah öc almaktan vaz geçerek suçlarını kendilerine bağışladı. İbrahim Paşa her ne kadar suçluların cezalandırılmaları gereğini, bu gereğinde devlet başkanlığının bir icabı olduğunu ileri sürdüysen de, padişahlığın kerem dağıtıcı tarafı, gazablanmayı engelledi. Böylece onların boyunlarına yeniden kulluk zincirlerinin takılmasıyla konu kapandı. Öte yandan kaçan hasmı kovalamak, gizlendiği ve konakladığı yerleri araştırmak başlıca sorun olmakla ilk hızla, Biga'ya varıldı. Belde kadısının para hırsıyla Düzme'ye geçiş yolunu gösterdiği haberi, yüce tahtın ayaklarına bildirilince, idam edilmesine ferman çıktı ve vücudu darağacında sallandırdı.

Bütün hataların başı şu dünyayı sevmektir

Para tutkusuyorsa kaynak olur her üzüntüye

Oradan Lapseki'ye geçildi. Ancak limanda tek bir gemi bile bulunmayınca vezirler şaşırıldılar. Bunun üzerine İbrahim Paşa bir ihtar mektubu yazdı. Gelibolu mütevellisine götürmek üzere yiğit bir yüzüciye verdi. Gelibolu mütevellisi İbrahim Paşa'nın adamlarından akıllı bir kimse olup, Taharetsiz Hatip sanıyla tanınmıştı. Anılan yüzücü sanki sabah rüzgârıymışçasına deniz üzerinden geçti, mektupla ona ulaştı. Müteveli efendi gemi bulmak için işe koyuldu. En sonunda, Ceneviz'den yeni gelmiş bir Frenk gemisi üzerinde satın alacakmışçasına, gemicileriyle birlikte beş bin filoriye pazarlık edip gemiyi gece olunca uygun rüzgârla padişahın katına iletti. Bu gemi, alacağı kadar savaşçı ile doldurulup diğer gemilere el koymak üzere limana doğru gönderildi. Karşı tarafa varınca liman korucularıyla ufak yollu elleştikten sonra, oradan bir kaç gemi daha kaldırıp, geriye döndüler. Böylece padişah ve yanındaki asker, Allah'a tevekkül ettik deyip deryayı geçtiler, Tanrının buyruğu gereği başarı meltemleri esmiş, emel edinilen kıyıya çıkmak mümkün olmuştu. O gösterişle Ece

ovasında konağa geçildi. Düzme bu gelişmeyi haber alınca, Bolayır yolundan kaçıp gitti.

Yazardan - Yönelde ol avâre Edirne'ye doğru

Yıkılan bahtıyla tuttu yokluk yolunu

Keremli padişah ise, zaman rüzgârının elinde uçuşan yaprak misali Düzme'nin ardından at kopardığı için Edirne'de kalması da mümkün olmadı. Oradan oraya kaçarken Kızılbaş Yenicesi'ne vardığında onunla birlik olan sipahiler işin artık nereye varacağını anladıklarından, Düzme'yi yakalayıp ardlarından gelen askere teslim ettiler.

Düşmanın eli bağlansa tuhaf olur mu

Ancak ulular andlarını çiğnemezler

Böylece aslı, soyu soppu bilinmeyen bu adam, zincire vurularak Padişahın otağına getirildi ve hükmü derhal görüldü.

Edirne kalesi burcunda o böyle sallandırılırken

Osmanlının cümle düşmanları yenilsin sözü dilek oldu. Bu garip olay 285 (M. 1412) yılında olup bitmiştir.

Şehzade Mustafa Çelebi'nin

Başkaldırması

Varlığı sevinçler getiren Padişahın Düzme Mustafa olayı ile uğraştığı günlerde küçük kardeşi Mustafa Çelebi, rahmetli babası zamanında, daha çocuk iken, Hamidili'ne sancakbeyi tayin edilmekle değerlendirilmişti. Germiyan-öğlü şehzadeye oğul der, ona karşı her zaman babaca bir ilgi gösterirdi. Şimdi padişahın yokluğunu fırsat bilmiş askerlerini onun emrine koşmuştu. Karamanoğlu ise zaten fesat çıkarmaya hazırdı. Anlaşmaları korumaya, yürütmeye taraflı olmadığı için Turgutlu boyundan kalabalık bir kuvveti ona vermekle hemen yardımda bulundu. Böylece ol yeni yetişen dalı, serkeşlik yönüne eğip padişahlık hevesine, istiklal davasına düşürdüler. Gönül aynasına, tah-

ta ortak olma resmini nakşettiler. Çevresine uğursuz görünüşte bazı yaramazları toplayıp, fesat yolunda rehber ederek Şehzadenin dizginlerini salıverdiler. Bunlardan Şarapdar İlyas ki, hatırlanacağı gibi, daha önce Emir Süleymanla uğraşılırken, Sultanın otağundan sıvışıp Süleyman'ın yanına kaçmış, deryaları andıran coşkun gönüllerde telaşa sebebi olmuştu. Giderek bu adam Mustafa Çelebi'nin baş danışmanı, lalası ve ülkeyi yönetmede önderi durumuna yükselmişti. Şimdi Mustafa Çelebiyle birlikte tahtkenti olan, Bursa'yı ele geçirmek için yola çıkmış önündeki askerlerle şehrin yanbaşında bulunan Fidyе kızığı adındaki köye inmişti. Şehir halkı durumdan haberdar olunca, elbirliği edip savunma tedbirlerini aldılar, kaleyi berkittikten sonra durumu tartışmak üzere toplandılar. Epeyce tartışmadan sonra gelen askeri karşılamada gereken ilgiyi göstermeyi, akla yatkın sözlerle onları başka yöne çevirmeyi denemenin uygun olacağına karar verdiler. Bunun için de önce mal, eşya, para ve armağanlar toplayıp Ahi Yakup ve Ahi Hoşkadem adında iki saygıdeğer büyüğü, şehrin ileri gelenleri adına elçi olarak onlara gönderdiler. Yüz top kıymetli kumaşı da başına buyruk Şehzadenin ayak yaygısı için beraberlerinde iletiler. Bu iki saygıdeğer kişi, Şehzadenin ordugâhına ulaştıkları zaman, gereken ilgi ve bağlılık töresini yerine getirerek, şehrin uluları adına şöyle konuştular. Gerçektir ki, bahtı civan şehzade hak ve bütün özgürlüğü ile taht ve tâcın vârisidir amma ki, yaşca kendisinden ulu olan, tâc ve tahta layık bulunan kardeşine biat edilmiş iken bunu bozmak zordur. Hem de bahtiyar bir padişaha hiyanet etmek töhmeti ile karşılaşmak doğru olamayacağından gönül hoşluğu ile kaleyi teslim etmek ihtimali yoktur. Zorla, baskı ile yığınla asker sürmek suretiyle burayı ele geçirmeyi düşünmekse akıl sahiplerinin katında olacak iş değildir. Şanınızın gereği budur ki, ele geçirilmesi kolay bir tarafa yönelmek, gücünüze uygun düşecek bir kaleyi araştırmak ve onu almaya çalışmak akıllıca bir iş olur. Zira bu sarp kaleye el koymak, cihan hâkimi padişahın

selleri andıran bir ordu ile gelmesi sonucunu doğurur. Gayretiniz boşa gittiği gibi, çabalarınız da hiç olur. Bu görüşmeler sonunda Şehzadenin iş erleri, akılsız yöneticileri Bursa'yı ele geçirmek umudunun kalmadığını görünce İznik'e girmek hevesiyle yola düştüler. O günlerde İznik dizdarı Firuz Beyoğlu Ali Bey idi. O da kalenin giriş yerlerini kapatıp teslim olmaktan kaçındı. Onlarda kuşatma sevdasıyla bir süre kale önünde beklemeye başladılar. Padişah ise bu günlerde kalabalık bir ordu ile gökten inen yıldırım gibi İstanbul yöresine düşmüş, Tekürün Düzme ile anlaşması, Osmanoğlu soyuna fesatlık eylemesi sonunda gereken cezayı vermek üzere şehri kuşatmış bulunuyordu. Durum böyle iken haberciler, rehberi zafer olan Sultanın katına çıkmışlar, olaydan bilgi verip Anadolu'ya geçmesine gerek olduğunu anlatmışlardı. Bunun üzerine Padişah önce, İznik dizdarı Ali Bey'e görünüşte barışıklık yolunu tutup hisarı vermesini, onlar kaleyi zaptetmekle meşgul iken ordunun gelip yetişeceğini ve düşmanı belleyeceğini bildiren bir ferman yolladı. Arkasından da Şarapdar İlyas'a Anadolu beylerbeyliğini vâdeden gönül alıcı bir mektup yazarak gizlice gönderdi. Öte yandan İznik'teki kuşatma uzadıkça uzamış, kırk günü geçmiş, iki taraftaki savaşılar da yorulmuşlardı. Durum böyle iken Ali Bey aldığı buyruk gereğince, aman dileyerek, yeminler, andlar ederek, kaleyi teslim etti. Şarapdar İlyas cihan padişahının gazabından iyice yıldıgından, kendisine gönderilen vâdlerle dolu mektubun geldiği günü, bayram bilmiş, asıl görevi gereğince huzur ve keyif gereklerini hazırlamıştı. Herkesi içki çekmeye, keyif sürmeye yönelterek, hile ve aldatma ile şehzadeyi gâflet içinde bırakıp eğlemişti. Böylece onu bir kaç gün geçici bir taht üstüne oturtup bekledi ve saldıracı eli altına düşen şehri belledi. Germiyan ve Turgutlu beyleri Şarapdar İlyas'ın tutumundan, neler kurduğunu anladılar. Şehzadeyi alıp gitmeye, geriye dönmeye karar vererek, bunu teklif ettilerse de İlyas, şudur budur diye günlerini geçirmekte diretti. İznik'teki İbrahim Paşa sarayını Şehzade

için hazırlatarak Divan sürdü, nice kişilere timar ve görevler vererek saltanat töresini yerine getirdi. Bu süre içinde Sultan Murat, Rumeli'deki işleri yoluna koyup Evrenosoğlu'nu serhadlerin korunması için sınır boyuna vali eylemiş, Firuz Bey'in tuğlarını da Eflak serhaddine diktirmiş, kendisiye zaferleri emel edinen ordusuyla yola çıkmıştı. Ordunun öncüleri dokuzuncu günde İznik ovasında boylarını gösterdiler. Çadır ve bayraklarla geniş ovayı doldurdular. Taceddinoğlu ile Mihaloğlu arasında savaş başladı. Sonunda yargı ve kararı eli altında tutan ulu hâkimin ecel hükmü, Mihaloğlu'nun şehadet beratını kanla yazıp, hakkını teslim ve yaptıklarının bahasını da hemen ödedi. Zaferler saçan sancaklar, İznik göklerinde kendini gösterince, padişahın gazab fırtınası karşısında kirli ve pis ruhlu insanlar çer çöp gibi dağılıp kaçtılar, çoğu da can korkusuyla kaleye sığındılar. Hisarın dizdarı padişahın gelişini duyduğu anda kale kapılarını açmış bulunuyordu. Şarapdar İlyas, yüksek bir görev elde etmek hevesiyle o ana kadar oyaladığı şehzadeyi bekletmeksizin alıp huzura götürdü. Günahı olmayan bu masum çocuğu Padişahın önüne getirdi. Onun işini görmek üzere Mirahur Mezit Bey buyruldu ile görevlendirilmişti. Fesatlık ateşinin söndürülebilmesi için İznik dışında, yol üzerinde, bir incir ağacı dibinde, şehit edilerek, cenazesi cennet mekân babası yanında gömülme üzere Bursa'ya gönderildi. Çarpışma sırasında Mihaloğlu'nu şehit eden Taceddinoğlu gizlenmiş bir tavuk kümesine saklanmıştı. Araştırılarak bulundu ve Mihallılar elinde kılıç altında param parça edildi. Bu olay 826 (M. 1422) yılında geçmiştir.

**Padişahın İsfendiyar ile savaşmak üzere
yola çıkışı**

Özüne cennetler vâdedilmiş olan Sultan, fesatçıları aradan kaldırıp ülkeye ortaklık iddiasında olanları temizleyerek, kendi saltanat sancaklarını tek başına dikince, vezirlerin sayılarını azaltmaya karar vermişti. Bu maksatla Umur Bey'i Germiyanoglu'na elçi olarak gönderirken, kardeşi Oruç Bey'e beylerbeylik ve öteki kardeşi Ali Bey'e de Saruhan sancakbeyliğini vermiş, vezirlik makamında sadece İbrahim Paşa ile Hacı İvaz Paşa'yı bırakmıştı. Daha önce lalası olan Yörgöc'ü ise Amasya sancağına tayin etmiş ve Bursa'ya dönerek keremli varlığı ile bu şehre gölge salmıştı. Bu sırada İsfendiyar'ın Osmanlı topraklarından Taraklı Borlu'ya saldırdığı ve kaleyi kuşattığı haberi, adalet dağıtan tahtın ayakları dibine iletilmişti. Bu haber üzerine Padişah, düşmanı tepelemek için ordusunu toplayıp dizginlerini o yöne çekti. Yenişehir'e vardığı zaman, mutluluk getiren bu otağa hizmeti kendisi için öğünç bilen İsfendiyar oğlu Kasım Bey, gelip elini öpmekle sevinç buldu. Bolu yöresi, zaferleri izleyen ordunun konak yeri olduğu günlerde ise, Kasım Bey'in orada olduğunu öğrenen İsfendiyarlılar, gelerek onun aracılığı ile padişahın hizmetine girmeyi ve kulluğunu kabul etmeyi kendilerine öğünme vasıtası bildiler. Bolu önünde iki taraf karşı karşıya gelip gök kubbe, yiğitlerin atları ayaklarından kalkan tozla dolduğu zaman, kılıçların çatışması, safların çarpışması sonunda binlerce insan yere düştü. Çelikten yapılma hançerler, ciğerlerle yüreklerle beslendi. İşin sonunda İsfendiyarlılar yenilgiye uğrayıp yüz geri ettiler. Kaçarken İsfendiyar Bey yolunda Kapıcıbaşı Yahşi Bey'in kılıcı altında ezilmiş, kuşca canını kurtarmak için savaşı bırakıp soluğu, Sinop'ta almış, kaleye kapanmıştı. Yediği kılıç muştasından sonra ise bir kulağı artık duymaz olmuştu.

Sıyup Sultan Murat İsfendiyar'ı

Anın mülkünden aldı çok diyarı

Ele geçirilen yeni topraklar arasında Kastamonu'dan başka, ürünleriyle ülkenin taze bir kız kadar güzel olan şehirlerinde Bakır Küresi de vardı. İsfendiyar, işlediği kötü işten pişmanlık duyarak oğlu Murat Bey'i özürlerini bildiren bir mektupla adı güzel padişahın katına gönderdi. Ettiği hataya karşılık kerem dileğinde bulundu. Padişahın katılacağı her savaşta elindeki olanaklar ölçüsünde hizmet etmek vâdinde bulunarak, öz kızını Padişaha nişanladı. Gönderdiği çeşitli hediyelerle suçunu hoş gördürmek amacıyla Paşaların yardımlarını da diledi. Yaradılışı yüce padişahın baba ve atalarından gördüğü dostluğu, keremi, lutfu bir bir sayıp onların hakkı tutup, adaleti korumaları sonunda bugüne kadar beylik ettiğini açıkladı. Hatasını itiraf ve kereminden bağışlar beklediğini bildirdi. Böylece Sultanın affını sağladı. Hakkındaki şüpheler, ol padişahların teki, sultanların eşsiz örneği yüreğinden silinip atıldı.

Yazardan - Eyle kabul pişman olan düşmenin özü'n

Ortadan kaldırmaya çalışıpta üzme özün

Denildiği gibi, özrünü kabul ederek şanla şerefle Bursa yöresine dönmeye karar verdi. Bu günlerde idi ki, dedikoducular Hacı İvaz Paşa hakkında düzdükleri sözlerle, padişahın deryalar kadar geniş gönlünü sıkıştırdılar, ondan soğutmuşlardı. Paşa hiyanetle töhmet altında tutulurken, silahlı olarak Divan'a geldiği ortaya çıkınca, söylenenlerin gerçek olduğu kanısı kuvvetlendi ve gözlerine mil çektiler. Görme duygusu yok edildi, kara bir perde onun artık görmesine engel oldu.

Eflâk Hâkiminin Gelişi

ve

Anlaşmazlığın Giderilişi

Cihan hâkimi padişah İsfendiyar diyarını hükmü altına almak sorunları ile uğraşmakta iken, Eflâk beyi Dragula'nın (71) Silistre üzerinden Osmanlı topraklarına geçtiği

ve saldırıya kalkıştığı haberi, yüce tahtın eşiğine iletilmiş bulunuyordu. Bu haber Padişahın gazaba gelmesine yetti. Haddini bildirmeyi o yöreye dönüştürüp bırakıp, bu hususta Cenabı Hak'tan başarı dileklerinde bulunduktan sonra, Firuz Bey'e gönderdiği bir hükümde, çevresindeki beylerle Eflak topraklarına akın salmasını, İslâmın yönetimi altında yaşayanların öclerini komamasını, pis varlığını ve çevresindeki göze batanları ele getirerek Dragula'ya hak ettiği cezayı vermesini buyurmuştu. Firuz Bey, cihanı tutan otağdan gelen ve sevinçler getiren buyruldu üzerine Eflak diyarına at koparıp kâfir kanını öyle bir döktü ki, Dragula'nın bundan aklı şaştı, akan kanın rengiyle gözü kamaştı. Durağı yüce Padişahın ise İsfendiyar diyarında, dileklerini gerçekleştirip, dönüştürdüğünü ve arkasından Edirne'ye hareket ettiğini öğrenince, gazap fırtınalarının Eflak üzerinde esmesini ve öc kılıçlarının soydaşlarını kesmesini engellemenin kendisi için başlıca görev olduğuna, öteki bütün işlerden önce geldiğine inanmış bulunuyordu. Bu amaçla pek parlak peşkeşler çekip iki oğlu ile saltanat merkezine doğru yola çıktı. Edirne'de ayak öpmek şerefine ulaştı ve iki yıllık haracını teslim ederek, devlet erkânının aracılığı ile özrü kabul edildi. Cezalandırılmaktan vaz geçilerek, iki oğlunun Kapıda, padişahın hizmetine bıraktıktan sonra fermanı hümayun ile kendi diyarına dönmesine 827 (M. 1423) yılında izin verildi.

Öte yandan Arnavut kâfirleri de ayaklanmış olduklarından onları yola getirmek üzere sayısız askerle Evrenos-oğlu İsa Bey'in akına çıkması uygun görülmüştü.

Padişahın İsfendiyar'ın kızı ile evlenişi

- Kerem ve dostluk ülkesinin tek hâkimi
- Kulların gönlüne Sultan olan keremkâr
- Geldiği gündenberi cihan halkı şâd oldu
- Şah Murat yani, Cem yaradılışlı hünkâr

Durakları cennet olan atalarının töreleri gereğince «evleniniz ve soylar yetiştiriniz» (72) buyruğuna uygun davranmak padişahın emeli olduğundan, devlet işlerine bir düzen verdikten, ülkenin ve halkın sorunlarına çözüm yolları bulduktan sonra, bir çeşit huzur ve rahatlık duygusuna erişince, bu dileğiyle atının özençilerine ayağını atmış ve zaferlerle dolu bayraklarını Bursa'ya doğru yöneltmişti. 828 (M. 1424) yılında bahtı açık gönül güvercini, anılan şehrin göklerinde kanatlarını çırpıtıdığı zaman, geniş düzlüklerle dolu bu şehir, onun kerem ve cümertlik eliyle yeniden onarılmış, düğün hazırlıkları tamamlanınca da neş'e ve sevinç bulmuştu.

Daha önce İsfendiyar Bey, iffet perdesinin ardında yetiştirdiği temizlik ve saflığından pırıl pırıl ışıldayan, yarıdılışı güzel kızını, melek görünüşlü Padişahın otağına sunmak dileğini işaret etmiş bulunuyordu. Yüce ve kudretli hükümdar ise, akrabalık ve yakınlık kurma yolundaki bu öneriyi kabul etmekle İsfendiyar'a öğünme payı vermeyi uygun görmüş, düğün ve nikâh hazırlıklarında bulunmak, gelini getirmek üzere gerekleri derlemek için kadın ve erkeklerden oluşan kalabalık bir heyeti İsfendiyar ülkesine yollamıştı. Bunlar arasında Çaşnigirbaşı Elvan Bey ise kapı kullarından derlenen bir birlikle oraya önceden gitmiş bulunuyordu. Ak hadımlardan Şerafeddin Paşa ile Reyhan Paşa, kadınlardan padişahın tayası olan Halil Paşa'nın eşi Daye Hatun ile yine Padişahın Şah ana diye çağırıldığı Germiyanolu Yakub Bey'in hatunu ve Merih (Meric) Bola (Bala) ile daha bazı kadınları,

Mısra - Tahtirevanla yola çıkardı

Çeşitli eşyalar, para ve sayısız takılarla mihr-i muacel (73) vermek üzere gönderdi.

— O gayretle iş bilen erleri gönderdi

Yuvayı süsleyecek olanı almaya

Öz hazinesinden düzdü gelin alayını

Pek fazla mal çıkarıp yolladı taşraya

Herkesten, eli, gücü yettiğince çekti

Onları da kattı kervan kervan alaya

İsfendiyar Bey ise düğünve derneği Derekâni (Devrekâni) de kurmuş, gelin alıcıları beklerken, durağı yüce şahın temsilcilerini, rehberlerin Kastamonu'ya götürdüklerini öğrenince, beylerinin önde gelenlerini karşıcı çıkmak üzere göndermiş, Kastamonu'da şölenler döşeyerek, ağırlamakta gerekeni, eksiksiz yapmıştı. Heyetle gelen her kişiye rütbesine göre ilgi gösterdi. Bir hayli altın saçmakla da hepsini sevindiren tekrar padişahın otağına yolcu etti. Gelin hanımı, yani gözdeğmemiş dilberi ise, Germiyanolu Yakub Bey'in eşi ile Halil Paşa'nın hatununa teslim ettiği gibi, yanlarına da kendi beylerinden güvendiği bazı kimsele-ri koşmuş, kaleme gelmez elmas, özellikleri dille söylenmez cevahir ve bir nice kıymetli eşyalar ile donatılmış çeyizini de yüce padişahın gözlerini doyuracak şekilde hazırlayıp birlikte göndermişti. Gelin alayının yaklaşmakta olduğu haberi alınınca, Sultanın devlet erkânı onları karşılamaya çıktılar. İsfendiyar Bey'in gönderdiği sağdıçlar her zamanki gibi ikram görerek ziyafetlerle ağırlandılar. Seçilen uğurlu anda, mutlu bir saatte beklenen hayırlı birleşme gerçekleşti.

— Savaş günlerinde şansı hep yaver giderdi

Daima ulaştı göz koyduğu dileğine

Ataları gibi cihanı tutmak istedi

Bir peri soylu kızı eş eyledi kendine

Bu mutlu düğün ve sevinçli dernek dolayısı ile kayserler hanedanından ve kutlu soydan gelen üç kız kardeşini de, zamanın saygıya değer namı üç kızı zadesiyle evlendirmişti. Bunlardan birine İsfendiyar Bey'in oğlu Kasım Bey, ötekine Varna gazasında şehit olan Anadolu Beylerbeyi Karaca Paşa, birine de İbrahim Paşa'nın oğlu Mah-

mud Çelebi aday seçilmişlerdi. Mahmud Çelebi'nin eşi olan soylu, sanlı hatun, daha sonra yüce Mekke toprağında Tanrının rahmet kanatları altına çekilmiştir. Böylece bu dört düğünün bütün gerekleri tamam olunca, derneğin gerektirdiği eyvence ve ziyafetlere geçildi. Ceng borusunun yerini çenk ve çağnak aldı. Savaş davullarına karşılık ta şarkı okuyanların defleri vurmaya başladı.

Yazardan - Savaşçı bir kimsenin elde çenk çalması ne zor
Tef çalanlar her düğünde olur iki yüzünden
Yay kemeçe başın eğip iki büküm oldu
Dolup taşı gök kubbe çalgıların seslerinden

Düğün meydanı böylece, ud sesleriyle, öd ağacından yayılan kokularla insan oğluna vâdedilen ebedî uçağı andırdı. Keremin kaynağı, mutluluğun durağı olduğu kanısı görenlerin zihinlerinde yer etti. Dâvetlilerin, seyre gelenlerin etekleri altınlarla, parayla doldu. Çalgıcıların tatlı nağmeleri, okuyucuların güzel sesleri zevk sahiplerinin ruhlarını doyurdu. Eli avucu boş olan fakir ve fukara aldıkları bahşış ve armağanlarla oturaklı para babalarına döndü. Nikâh törenlerini yapan belli din bilginlerine, değerli tarikat şeylerine de en yakın dostlar olarak câzeler verilmesi için gereken buyruldu. Sevinç ve neş'e o kadar yaygınlaştı ki, sanki yeryüzünden gam ve keder yok olmuştu. Bütün eyvence takımları, oyuncular bu neş'eli düğün için Rum diyarına gelmiş olduklarından herkes onların neş'elerinden, eylencelerinden zevk alarak üzüntülerini unutmıştu.

Osmanlıların otağı daima böyle olur

Düşmanları mahzun kalır, şen gönüller neş'e bulur

Menteşe Ülkesinin ele geçirilmesi

Sen mülkü dilediğine armağan eylersin (74) ilahî fermanı gereğince Menteseili'nin de ülkeler açan padişahın beyleri eliyle zaptedilmesi ezelden hüküme bağlanmıştı. Atadan oğula Mentese iline soycak hâkim olan Mentese oğlu

Yakub Bey geçici olan hayat elbisesinden soyununca, İlyas ile Mahmud adında iki oğul bırakmıştı. Bunlardan Mahmud'un baht yıldızı sönüp kaybolmuş, İlyas'ın devlet ve ikbali bu ülkede sağlamca yerleşmişti. İlyas Bey, Üveys ve Ahmet adlarındaki iki oğlunu, aradan çekişme ihtimallerini kaldırmak, padişahın gönlünden kuşkuları söküp atmak için, sultanın eteği dibinde hizmette bulunmak, padişahın özel ilgisiyle üstün derecelere ulaşmak üzere, cihanı gölgesi altında tutan otağa göndermişti. Bir süre sonra İlyas Bey de hayat giyisini çıkarınca, bu iki oğul yani, Üveys ile Ahmet Padişahın kendilerine gösterdiği ilgiye kanmayıp, atalarından kalan toprakları ele geçirmek hevesine düşmüşler, kaçmayı tasarlamaya koyulmuşlardı ki, durum yüce tah-tın eşiğine duyuruldu. Hemen alınan bir kararla bunlar, Bedevî Çardak'ta zindana atıldılar. Menteseili'nin yönetimiyle ise Balaban Paşa görevlendirilmişti. Gönüller açan bu güzel ülke gürültüsüz, patırdısız keremli sultanın beylerinin hükmüne bağlandı. Gereksiz çekişmelere meydan bırakılmadı. Bu olay 829 (M. 1428) başlarında gerçekleşmişti. Üveys Bey ile Ahmet Bey'e gelince, bunlar iki yıl kadar zindanda meşakkat çekmişler, kafesteki kuşlar gibi çıkıp uçmaya olanakları bulunmamakla, gam ve keder içinde yatmak zorunda kalmışlardı. O yıl, kış geldiği sırada kışlık tedarikine girişmişlerdi, bir kaç yük odun satın almışlar, hücrelerini döşemek için de bir kaç çuval kuru ot getirtmişledi. Otları taşıyan hamala dertlerini anlatıp kendisinden yardım istediler. Kurtuldukları takdirde bu hizmeti kat kat ödeyeceklerini vâdederek otçuyu meramlarına kandırdılar. O da mahpuslardan birini çuvala koyup etrafına ot bastıktan sonra sırtlayıp dışarı çıkarmıştı. Dizdar otu nereye götürdüğünü sorduğu zaman, çürümüş ve pis kokulu imiş, beğenmediler diye cevap vererek birisini bu şekilde kurtarmıştı. İkinci defa bir çuval arpa ile gelip onu da aynı şekilde geri götürürken, her ne getirsem beğenmezler, amma nazik, çıtkırdım insanlarmış, Osman-oğlu da bunları neden yaşatır diyerek, kale önünden

dizdarın yanında şikâyet edip, söylendikten sonra çekip gitmişti. Ahmet Bey böylece kurtulduktan sonra, yollu bir at tedarik edip, kaçmağa başlamıştı ki, Diyarbakır hâkimi olan Bayındırlı Kara Osman Bey yayladan dönmekte iken onunla karşılaştı. Osman Bey'e sığındı ise de yanında fazla kalmayıp, Mısır'a gitti. Sonra Acem diyarına geçti ve orada kayboldu, adı sanı bilinmedi. Üveys Bey'e gelince kaçmaya dahi güç bulamadı. Kırlarda şaşkın şaşkın dolaşırken yakalandı ve Saltanat makamından gelen hüküm gereğince onunla birlikte kale dizdarı da yokluk hapisanesinde yoldaş oldular.

İzmir İli'nin ele geçirilmesi

İnsanların efendisi olan Allah'ın yardımları ile Sultan Murad'ın saltanat bahçesi hiç bir ülkede benzeri olmayan sütunlarla çevrili İrem» (75) cennetine dönmüş bulunuyordu. Onun devrinde zafer ve fetihlerin gülleri yedi verenler gibi her an açmada, hak ve adaleti koruyan adamları ile ülke mutluluğun dağıtıldığı bir yer olmada, Rum diyarının gönül çekiciliği cihanı tutmada idi. Ama cihan bahçelerine örnek bu gülistanın çevresinde yine de meyva vermez ağaçlar yükselmiş, pis kokulu otlar bitmişti. Bunların temizlenmeleri, köklerinin kurutulması önemli işlerden sayılıyordu. Bunlar arasında İzmiroğlu Cüneyt Bey, hatırlanacağı gibi Fetret devrinde haddini aşarak Osmanlı topraklarına saldırmaya kalkışmıştı. Hele Düzme Mustafa olayında kendi kendine gadretmekle değerini iyice yitirmiş, Düzme'nin vezirliğini kabul etmekle de, devrilece sancağının biran önce yıkılmasını kendisi hazırlamıştı. Cezalandırılması kaçınılmaz bir olay olmuştu. Bir hayli zamandan beriye ülkenin onun pis vücudünden temizlenmesi padişahın zihninde yer etmiş bulunuyordu.

Ama, önce en önemli konulara eğilmek zorunu, yapılması gereken bu işi geciktirmişti. Aydınoğlu İsa Bey'in çocuklarından, felekler kadar yüce otağın hizmetinde bulu-

nan ve ağır timar sahibi olan beylerden biri, bu konuya sıkça sıkça eğilir, mademki Cüneyt gereken tedbirlerle ele girmez, İzmir bölgesi de ülkeler açan padişahın toprakları arasında sayılmaz, bu çevre halkı onun işlediklerinden, ettiklerinden güven bulmaz derdi. 829 (M. 1428) yılına doğru ülke işlerinin oldukça yoluna konduğu, başka konulara eğilme olanakları doğduğu zaman, İzmirli'ni ele geçirmek üzere hazırlanmak ve tasarıları yürütmek için de harekete geçmek fırsatı gelip çatmıştı.

İşleri yoluna koyduktan sonra ayrıldı

Şerefle devletle Bursa'ya doğru yola çıktı.

Ayasuluğ, Tire ve çevredeki eski kasaba ve şehirler altında Osmanlıların hükmü altında bulunuyor, Aydın sancağını da Yahşi Bey adındaki yiğit yönetiyordu. Yahşi Bey, Cüneyt Beyle zamanlı zamansız tutuştuğu uğraşlarla topraklarını koruyor, onun ülkeye getireceği zarar ve kargaşayı önlemeye çalışıyordu. Söylendiğine göre, tam bu günlerdeydiki, Cüneyt Bey, Yahşi Bey'in kardeşini tuzağa düşürmüş ve hayat giyisini vücudünden soyup onu toprağa karmıştı. Haddi aşan bu davranışı yüce tahta duyurulunca, Anadolu beylerbeyi Timurtaş Paşa oğlu Oruç Bey, hilebaz Cüneyt'i tepelemek üzere görevlendirildi. Yahşi Bey de kuvvetleriyle Umur Bey emrine verildiği gibi, gereken bütün askeri tedbirler de alınarak, seferin başarı ile sonuçlanması sağlandı. İzmir ili zaferleri gölge edinen askerlerin ayakları altında kalınca, Cüneyt Bey kendi gücünün karşı koymaya yetmeyeceğini bildiğinden, can korkusuyla İhsili kalesine kapanmış, tilki gibi inine sinmişti. Bunun üzerine Oruç Bey, boyun eğen il topraklarını timar yoluyla askerlerine, açıkta olan yeteneklere üleştirdikten sonra dönmüştü. Cüneyt Bey, meydana boş bulunca tekrar ininden çıkarak köşlerini çaldırmaya başladı. Bu arada Yahşi Bey'in kardeşi Sinan Bey'i de şehit ettiği gibi bir çok yaramazlıklarda bulundu. Osmanlı topraklarına epeyce zarar verdi. Onun uygunsuz hareketleri ulu dergâha bildirilince,

padişahın gayret ve hizmet damarları kabardı. Vezirleri azarlayıp, şöyle söylendi. Bu tilki kılıklı çakalın ülkemiz halkına zarar verip onları tedirgin etmeye kalkışması hep sizin ihmalkârlığınızın sonucudur. Ya onu ortadan kaldırmak için elbir edin, ya bu hak kapısından çekin gidin. Bu sıralarda Oruç Bey ölmüş olduğundan Anadolu beylerbeyliği de Hamza Bey'e verilmiş bulunuyordu. Bu sözler karşısında doğru görüşlü vezirler Padişaha yakarıp şöyle ayttılar. Oruç Bey, içkiye, çalgiya tutkun, yemeye içmeye meraklı bir kimse idi. Rahatına düşkün olduğundan düşmanı kırmağa eli değmez, sıkıntılarla uğraşmayı sevmezdi. Hamza Bey kulunuz, yiğitlerin yiğidi, bahadırların teki, secaat meydanının Hamzası, yiğitlikte ciğer söken okun da temrenidir. İzmiroğlu'nun hakkından ol gelür. Bu konuda izniniz olursa bu garazkâr herifi, derneği devrile-sice rezili o temizlesin, vücudü çöplüğünü memleket bahçesinden kaldırsın. Böylece vezirlerin önerileri sonunda Hamza Bey ile Yahşi Bey ve Bursa sancakbeyi, Cüneyt'i ele geçirmek üzere görevlendirildiler. Bunlar çekirgeleri andıran sipahiler ve seller gibi akan akıncılarla İzmirli'ne yöneldiler. İlk çarpışma Saruhan yöresinde Akhisar'da Cüneyt Bey oğlu Kurt Hasan ile oldu. Karşı tarafın askeri hemen kaçış yolunu tutuverdi. Kurt Hasan, kendisini gün görmüş bir kurt sanırken, kuyruk sallayan bir tilki gibi, ne yöne gideceğini, kurtulmak için ne edeceğini bilemedi. En sonunda babasının yarına çekilmeye karar verdi. Böylece ovaları aşıp babasının ordugâhına ulaşınca, her ikisi de korku ve yılgınlıktan kurtulmuş, yeniden cesaret bulmuş oldular. Bu cesaretle tekrar fesatlık bayrağını açtılar. Düşmanlık kılıcını sıyrarak, yüreklendirici çeşitli sözlerle savaşa girdiler. İki taraf karşılaşıp kılıçlar birbirleriyle çakışınca, Kurt Hasan Osmanlı kuvvetlerinin bir yanını bozguna uğratıp kaçan askerlerin ardına düştü. Bu gaffletle babasından epeyce uzaklaşmış oldu. Düşman kuvvetlerinin yayıldığını gören Osmanlı birlikleri, bunu fırsat bilip, onların üzerine tekrar döndüler ve göz açıp kapayıncaya

kadar, şakayıkları andıran al kanlara bulanmış kellelerle savaş alanını süslediler. Ok ve kılıçlarının himmetiyle, İzmirlinin askerini ezip tükettiler. Cüneyt Bey ölüm tuzağına düşmek üzere olduğunu hissedince, hemen hisara girip kapandı. Kurt Hasan ise takipten sağ ve esen dönmüş, kurdun koyun sürüsüne girişi gibi, zaferi kazanmış birliklere dalmak ve zor bazı ile muradına ermek sevdasına düşmüştü. Bir an önce savaşı bitirmek zafer çelenkleri takınmak için oraya geldiği zaman, İzmirlinin yenilgiye uğramış olduğunu gördü. Ne edeceğini şaşırdı. Çekilmek, önceki kararını kaçmaya çevirmek için de vakit geçmiş, artık gücü de tükenmişti.

Yazardan - Avlanmak için kurt kaptırdı özün yele

Bu zorunla elbet verir boğazın ele

Kurt Hasan yakalanıp tomruğa vurulduktan sonra, zaferleri izleyen askerler kaleyi kuşatmaya giriştiler. Hamza Bey, oğlu ile babaya itaat teklif edip kabul ettiği takdirde aracılıkta bulunacağını bildirdi. Cüneyt Bey, bu sözlerle tuzağa düşürülmekten korktu, baba oğul ilişkilerinden, yakınlık gösterilerinden el çekti. Kalede direnmekle de kuşatanlara sıkıntı verdi. Boş yere kan ve savaş tohumlarını ekti. Osmanlılara karşı beslediği kin ve garazla, o inatla bir gün kırk kadar ciğer söken atlı ile ansızın kale-den çıkıp, şimşek misali kuşatanların saflarını yararak, Karamanili'ne doğru at salıp yel gibi uçup gitti. Karamanoğlu'ndan kendisine yardımda bulunmasını istediye de padişahın korkusuyla dehşet içinde olduğundan o, bu yardımı vermedi. Cüneyt Bey bu durumda üzüntü ve ke-der içinde geri dönüp tekrar kaleye geldi ve çıkışında olduğu gibi kuşatan askerin arasından geçip o bahadırlıkla kaleye girdi.

İnsan da düzen yoksa yiğitlik yeterli olmaz

Ne dostu, ne yaranı azgınları kurtaramaz

Kuşatma böylece sürdü. İçinde olanların sıkıntıları gittikçe arttı. Açlık kendini gösterince, bakımsızlık yüzünden hastalıklar çoğalınca, Cüneyt Bey boyun eğmek yoluna döndü. And ve sözler kesildikten sonra hisardan çıktı. Bunun üzerine Yahşi Bey, Balta oğlu ve Halil Bey bir yere gelip görüştüler. Bu sözünde durmaz,

Düşmanıdır Osmanlı soyunun

Durmadan baş çekmek işi onun

Bir kere padişahın gazabından kendini kurtarırsa, tekrar eski yaşamını sürdürmesi, hele halkı zarara uğratması ihtimali vardır. Gereken, pis varlığını yok edip, nam ve nişanını ortadan kaldırmaktır dediler. Bu arada Yahşi Bey de öldürülen kardeşlerinin kanını istemekte, onların öcünü almak için directmekteydi. Bunun üzerine Hamza Bey'in haberi yoğiken önce Kurt Hasan'ı koyun gibi boğazlayıp,

Mısra — Ölüm acısı niceymiş sen de gör dedikten sonra Cüneyt Bey'i öldürdüler. Durum bu şekilde gelişince, kesilen iki başı, hisarın karşısına diktiler. Halk, olaydan haberdar olunca, bir yandan kapıları açarken anlaşmazlık kapılarını da öteyandan kapadı, çomağı eğdirerek devlet topunu kaptı. Ülkeleri ele geçiren padişahın uğuru bereketiyle İzmirli bütünüyle zabt edilmiş oldu. Kin ve ateş tozu bastırıldı, iyi yaradılışlı padişahın güzel talihinin eseri, düşman kelleleri darağacına asıldı.

Osmanoğlu'na yağı olan dar'a asılsın

Düşmanları Osmanoğlu süğüsünden tad alsın

Mevlâna İdris, sözü geçen Yahşi Bey'i Timurtaş Paşa'nın oğlu olarak düzeltmiş ve ba ile olanının yani Bahşi Bey'in Timur olayında şehit olduğunu açıklamıştır. Doğrusu hangisidir bulunamadı. Gerçi Yahşi ve Bahşi Bevelerin her ikisinin de ba ve ya ile ayrı ayrı yazılışlarına göre iki kardeş olmaları ihtimali varsa da, gerçek tamamı tesbit olunamadı.

Tekelli Beyinin Ortadan Kaldırılması

Adalet ve güven içinde yaşayan ülkelerin padişahı, cihad atının şehsüvarı olan Sultan Murat, ata ve babalarının töresine bağlı olarak bütün gayretini gaza yolunda sarf etmekte, iyi bir ad bırakmağa çaba göstermekte ve bu kutlu amaca ulaşmak için dilekleri veren Tanrıya dayanmakta idi. Her günü, her anı İslam ülkesinin sınırlarını genişletmek tasarıları arasında geçiyordu. Nitekim sözü edilen düşün sırasında Vlak oğlu dedikleri kötü davranışlı kâfir, geçmişte verdiği söz ve andı unutmuş, serhad beylerinden İshak Bey'in oğlu Paşa Bey'i yani Delü Paşa sanıyla tanıyan yiğidi tutup hapsedtirmişti. Bu yaramazca davranış, mutluluğun yuvası olan otağa duyurulunca, 830 (M. 1430) yılı başlarında Edirne yöresine devletle göç kararı alındı. Las sınırına askerler gönderildiği gibi, Filibe çevresi de ordu yeri seçilmekle, çadır ve otağlar burada kuruldu. Bu sırada Karamanoğlu'nun Tekeoğlu Osman Çelebi ile birleşerek Antalya kalesini kuşattığı haberi gelmiş, bu fesat sultanın eşiğine duyurulmuştu. Bunun üzerine yıkılasıca Las beyliğini yola getirmek görevini Rumeli beylerbeyi Sinan Paşa'nın alması, yanına namlı beylerden bir nicesi katılarak boynunda zimmet halkası bulunan kâfirle cihada koşulması, iki tarafı da kollamak için Padişahın ordu yerinde kalması, gelişmeleri beklemesi uygun görülmüştü. Sinan Paşa aldığı buyruk gereğince, kalabalık bir ordu ile Las ülkesine girmiş ve bu ülkenin tahtkenti olan Alacahisarı fethetmişti. Kâfirlerin tapınak ve kiliselerini mescit eylemiş, ülkenin çoğunu İslam yurdu haline getirmişti. Yine Padişahın verdiği yüce buyruk üzerine, Mezit Bey'i bu yeni vilâyetin başına geçirmiş, onun üstün cesareti ve yiğitliğiyle fütuhatin günden güne genişlemesini, İslam sancaklarının her yöreye dikilmesini ve küffar diyarının İslam ülkelerine katılmasını sağlamıştı.

Öte yandan Osman Çelebi,

Osman ülkelerinin padişahı

Müslüman beldelerin sultanı

olan Sultan Murad'ın gazabından duyduğu korku ile kaçıp Karamanoğlu'na sığınmıştı. Ol andında durmaz da onu korumaya kalkışmış, atadan kalma topraklarını kurtarma konusunda bir de söz vermişti. Bu yardım sonunda Tekeili'nden bir kısım akılsız Türkler de Osman Çelebi'nin emrine girmeye yatkınlık göstermişler, bu çabaları hayır getirecek işler sayıp hizmetine koşmuşlar ama, bilmezlikle hayat pullarını bedevaya satmışlardı. Bu yalgın insanlar, Tekeili'ni geri almak hevesiyle Osman Çelebi'nin yanına toplanmışlar, Antalya'yı kuşatmayı da ilk iş olarak ileri sürmüşlerdi. Osman Çelebi, Karamanoğlu'nun görüşünü aldıktan sonra kaleyi ele geçirmeyi gözüne kestirmiş, o yöreye hareket etmişti. Bu tarihlerde Antalya Beyi olan Firuz Bey, varlığı anahtarlarını ruhları derleyen meleğin eline teslim etmiş bulunuyordu. Oğlu Hamza Bey ki, Tekeili'nden Karahisar muhafızlığı görevini yürütmekte ve hükmü altındaki topraklar onun bereketli tutumu ile onarılmış, bakımlı ülkeler haline gelmiş bulunmakta idi. Babasının öldüğünü, Antalya halkının başsız kalmakla şaşkınlık içinde bulunduğunu, Karamanoğlu'nun eylediği oyunları ve Tekeoğlu'nun çabalarını bütün ayrıntılarıyla öğrenince, Karahisar'ın beklenmesini işbilir, güvendiği adamlarından birine bırakmış, kendisi hızla Antalya kalesini savunmaya koşmuştu. Antalya halkı, aydın gönüllü böyle bir beyin başlarına geçmesini sevinçle karşılayıp, güven bulmuşlar, kalenin girdi çıkısını derhal kapatarak, siperleri güçlendirmeye bakmışlar, tamir ve onarım işlerine yönelmişlerdi. Bu sırada idiki, Tekeoğlu Osman Çelebi'nin kuvvetleriyle birlikte İstanos yaylasına konmuş olduğu ve Karamanoğlu'nun gelişini beklediği haberi alındı. Sultan Murad'ın tanrı vergisi olan bahtının uygunluğu ve anadan gelme padişahlığının talihi sonucu, çirkin bir yağşam içinde olan Tekeoğlu Osman hastalanarak yatağa düşmüş ve bir kaç gün sözü geçen yaylada dinlenmek zorunda

kalmıştı. Bu durumdan istifade etmek isteyen Hamza Bey, kalede bulunan gün görmüş, umur sürmüş kimseleri toplayıp düşüncesini açtı. Onlara Karamaniler Tekeli'lerle birleşmemişken, ara verdeki yakınlığı da fırsat bilip Tekeoğlu'na tün baskın etmeyi savaş tedbirlerinden biri olarak görmekteyim, bu konuda fikrinüz, nedir? Bu açıkladığım görüş akla yatkın mıdır? diye sordu. Onlar da bu tasarımı uygun görüp, şöyle ayttılar. Bu tasarı için güvendiğin tedbirli, bilgili, cesur ve kuvvetli bir kimseyi göndermen daha yerinde olur. Özün varlığında hisarın boş kalması zorunu çıkar. Bilinmez, gayb perdesinde tersi olacak bir hal zuhur ederse, ağır zararlar doğar. Birisini gönderirsen, zafer sağlandığı takdirde ne güzel, olmadığı halde yine kalenin elden gitmesi söz konusu olmaz, demişlerdi. Hamza Bey gerçi, yiğitliğine güveni ve dilekleri veren Tanrıya inanı olduğundan, bu tasarımı kendi eliyle uygulamaya niyet etmiş bulunuyordu. Ama şimdi, iş erlerinin görüşlerine karşı koyamadı ve ihtiyaten en seçkin bahadurları ayırıp, padişah uğruna canını feda eden, düşman kanını, arslanı andıran keskin kılıçlarına su gibi içiren, işe yarar yoldaşlarını bu görevle yani Tekeoğlu'nu ansızın basalar ve ol yazıları kara kalabalığa bir iş asalar diye göndermişti. Allahın desteği ile Osmanlının zaferler peşinde koşan sipahileri gökten inen yıldırım gibi baskın vermişler ve ol güruhu helâk eyledikten başka Tekeoğlu'nun ömür giyisini de yırtıp, kız kardeşini ve geride kalan bütün eşya, mal ve varlığını zabtedip hisara getirmişlerdi. Böylece güçlü devletimizin yolu üzerine çıkan bu fitne dikenliğini temizlemiş oldular. Kale halkı hep birden yaradana şükürler eyleyip, keremli padişahın saltanatının devamına nice duâlar eylediler. Hamza Bey ise, ganimetlerden en kıymetlileri ile olayı açıklayan mektubunu, yani, zafernâme'yi adı güzel sultana göndererek durumu yüce tahtın eşiğine duyurmuş oldu.

Karaman Beyliğinin Ortadan Kaldırılması

— Yazan kâtip sihirli kalemle nasıl da yazdı

Akıllı kişi, bilen kimse, bilgiyle donandı

Kullarından birşey istemeyen ulu Tanrı, gizli lutuflarıyla bir mutlu kişiye destek olsa, onun devletinin sancakları göklerde dalgalanır ve dilek kapılarını ardına kadar açar da üstünlüğünü kat kat yüceltir. Öte yandan kötülüğünü isteyenlerin kara yüreklerini bela halkaları ile çörekleyip, itaat boyunduruğundan baş çeken, yüreği çöllerine çalı çırpı diken boyları devrilesicelerin, akılsız, tutkulu başlarını bir anda yok eyler. Bu görüşü doğrulayan olaylardan biri de Karamanoğlu Mehmet Bey'in öyküsüdür. Mehmet Bey Osmanlıların keremle şöhret bulmuş sultanlarının lutufları ve ikramları ile yetişmiş, devletinin dalı anların bağçıvanları eliyle terbiye edilmiş bir kimse iken, Osmanlı soyunun sağlam temellere oturan ve dünya durdukça yıkılmayacak olan yapılarını yıkmaya çabalayan, sözünü, andını tutmayan bir davranışa kapılmıştı. Onların devlet ve ikballerini kör bir testere ile kesmeye kalkıştıkça, garaz ve kinle dolu yüreği ezilmekte ve tutumuna uygun cezayı da bulmakta idi. Bunun sonunda ettiği işten istemeye istemeye pişman olurdu.

Mısra — Herkesin ettiği kendi ayağına dolanır gereği, Tanrının keremine mazhar olan cennetmekân Çelebi Sultan huzurunda ettiği and ve yemini, yine kendisini tutmuştu.

Mısra — Eceli gelen deve kuyu etrafında dolaşır Sözü uyarınca, öz ayağıyla bela tuzağına düştü ve kendi aklının eliyle vücut yapısını yıktı. Olayın açıklanması şöyledir.

Vaktaki, Tekeoğlu Osman Çelebi'nin başından geçenler ve yokluk diyarına göçüşü Karamanoğlu katında öğrenildi, dileğinin bağı koptu ve ettiği fesatlıktan, sadece karışmaya yol açan anlaşmalarından pişman olup, tutkulu gönlü perişan hale geldi. Ne kaçmak için ayaklarında güc, ne de sıçramaya takati kalmıştı. Bu sıkıntı içinde üzüntü-

lere kaynak olan işkillerinin gereği çabalarını devam etmekten özge çare bulamayıp Antalya kalesini kuşatmaya girişti. Gönül çeken bu hisarı ele geçirmek için gece gündüz çabaladı. Canavar ağızlı topraklar ki, her biri yokluk diyarının rehberleriydi, bunlarla kalenin kapı ve duvarlarını döğmekle savaş meydanını toz ve dumana boğdu. Göklere doğru yükselen tozlar adeta kara bulutları andırıyordu. Gök kubbe tozdan dumandan kararmış, gözükmeyen olmuştu. Böylece bir koldan yedi ay, bir koldan da üç ay kesip kırmakla savaş sürdürülüp gitti. Bu sırada Karamanoğlu'na, melek huylu padişahın yeni fetihlerle muradına eriştiği ve yıldızlar sayısınca olan ordusunu hazırlayıp düşmanlarını tepelemek üzere Anadolu tarafına geçmiş olduğu haberi geldi. Bu dehşet verici haberden Karamanoğlu'nun yüreği titredi, az daha öleyazdı ve korkusundan eli ayağı şaştı, bela selleri başından aştı. Gördüğü daha fazla beklerse fetih kapılarının iyice kapanmasına sebeb olacaktı. O zorunla ve bütün hızıyla belli olan sonu karşıladı. Kale önünde gücümüzü harcamakta kusur etmeyelim, olanca kuvveti sarfetmeyince gitmeyelim diyerek yürüyüşe uygun hangi yörenin olduğunu anlamak için bir alaca ata atladı ve kalenin çevre duvarlarını dolaşarak kapılara, mazgallara bakarken, bir becerikli topçu ustası Mehmet Bey'i nişanlayıp nişangâh içine girince topunu ateşledi. Taş gülle patladığı gibi uçtu ve ol yıldızı sönenin vücudünü paramparça edip, hayat varlığını yıktı, ruh kusunu ten kafesinden sahıyordu. Çevreyi kaplayan toz yatışınca gördülerki, düşman birlikleri allak bullak olmuş ve herkes emel ipini koparıp kaçış yoluna ulak olmuş, ol alaca at çiftesin sahip sahipsiz sağa sola seyirtmektedir. Bundan da Karamanoğlu'nun işi bittiğin ve varlık âleminden yittiğin anlaşıldı ve yeniden Tanrıya hamdler, şükürler, duâlar eylediler. Bu savaş meydanında, yiğitlik toplantısında Karamanoğlu Mehmet Bey'in çocuklarından İbrahim Bey'in adam ve taraftarları fazla, yaşça da ulu olmakla, Ali Bey hisardan yöne kaçarak, devletli hünkârın kul-

luğu yolunu tutmayı kendisi için uygun gördü. İbrahim Bey ise, babasının meytin alıp kaçtı. Hamza Bey kaleyi bekleyenlerle birlikte dışarı çıkıp, buldukları eşyaları, ganimeti zabtetti. Ol düşman kıran taş gülleyi alarak zincir ile hisar kapısının üzerine astı ve başarıyı armağan eyleyen Allah'a şükürler etti.

Hamza Bey, Karamanlılardan alınan ganimetlerin en güzellerini Karamanoğlu Ali Beyle birlikte saltanat makamına sunduğu zaman, başarılı hizmetleri Cihan Padişahının katında değer buldu. Ona Teke sancağı verildiği gibi murassa kemer, kılıç ile gümüş savakla donanmış bir at gönderildi. Tekeoğlu'nun kız kardeşi yani, yukarıda açıklanan çarpışmada ele geçirilen hatunun da Hamza Beyle evlendirilmesine dair bir ferman çıktı. Padişah, Ali Bey'e beklediğinden fazla ilgi gösterdi. Ona da kendi kızkardeşlerinden birini vermek suretiyle akrabalıkla şan bulmasını sağladı, Sofya sancağına atamakla da akranlarından daha üstün bir göreve getirmiş oldu. Ali Bey, ömrünün sonuna kadar, nimeti deryalar gibi bol olan padişahın gölgesiğinde, huzur içinde ömrü varlığını onun iyiliği yolunda sarf eyledi. Karamanoğlu Mehmet Bey'in ise yine Ali Bey adında bir kardeşi vardı. Kardeş çocukları ile Karaman beyliği postu için anlaşmazlığa düşerek, Karaman tahtının sahibi olmak davasıyla ortaya çıkmıştı. Bu durumda İbrahim Bey, kardeşi İsa Bey'le anlaşarak dilekleri gerçek eyleyen Padişahın kapısına sığınmak zorunda kalmıştı. Keremi bol Sultan bu iki şanlı beyi, akrabalık kurmak ve güveyi edinmekle yüceltmeyi uygun görmüş, çok temiz yetiştirilmiş iki kız kardeşini onlarla evlendirmişti. İsa Bey'e Rumeli'nde sancak verdirdiği halde, İbrahim Bey'e zafer kılıcını kuşatıp, zaferleri götüren askerlerle Karamanili'ne göndererek atadan kalma ülkesine bey eylemişti. Anlaşma yoluyla babasının tahtkentini amcasının elinden alarak İbrahim Beyle de ayrıca bir andlaşma yaptırarak babasının Hamidili'nden zorla elegeçirdiği en önemli kaleleri yüce Sul-

tanın adamlarına teslim ettirmiş ve bu arada Okluk'u (Oklukhisar) da bunlara ekletmişti. Uzun bir süre bu anlaşmalar yürürlükte kaldı. Hamid ili sancağına Şarapdar İlyas getirildi. Mevlâna İdris ile Neşri'nin bildirdiklerine göre bu olaylar 830 (M. 1426) yılında geçmiştir. Fakat Türkçe yazılan bazı Tarih kitaplarında Karamanoğlu Mehmet Bey'in çıkardığı olayın Sultan Murad'ın saltanatının ilk yıllarında Düzme Mustafa ile Şehzade Küçük Mustafa Çelebi'nin meydana getirdikleri kargaşa günlerinde olduğu bildirilmektedir. En doğrusunu bilen ancak Allah'tır. Mevlâna Neşri, aynı yıl içinde bundan başka, Mihaloğlu, Kasımoğlu ve Şah Melek Bey ile öteki Rumeli beylerinin çıkardıkları olayları ve Şam (Suriye) kuvvetlerinin Kıbrıs adasını fethettiklerini yazmaktadır.

Bazı Eşkiyanın Temizlenmesi

Türkmenler arasında Kızılkocaoğulları denmekle tanınan dört kardeş, haramilik sanatını ezber edip, çoğu kez Amasya ve Tokat çevresini yağmalayarak, yolcuları zarara uğratmakta idiler. Adamlarının ve hizmetlilerinin çokluğu fesatlık yoluna dökülmelerinin başı olmakla, zaman zaman komşularına, yolculara zulüm ve eziyette bulunmakta idiler. Kan dökmek, köle ve cariyeleri kaçırmak, saçma sapan işlerinin başlıcalarıydı. Azgınlıkları öyle bir mertebeye ulaşmıştı ki, hamamlardan müslüman kadınları zorla çekip kaldırırlardı. Buna benzer daha bir nice edepsizlikleri vardı. Ayrıca Kabil'e (76) uygun yaradılıştan olan bu kardeşler, Karayülük Osman Bayındıroğlu Hâil'e ve Zulkadiroğlu Hasan Bey'e haberler uçurarak bunları da Osmanlı topraklarına saldırmaya kıskırtıyorlardı. Bu tarihlerde ise padişahın eskiden lalası olan, savaş meydanlarının bir tanesi olarak bilinen, bahadırlara atalık eden Yörgeç Paşa, Rumiye-i Suğra ve Ermeniye-i Kübra eyaletlerinin valiliğinde bulunuyordu. Üstün gayretleriyle, çalışkanlığı ile beyler arasında kendini gösteren Yörgeç Paşa, bu aşağılık

türedilerin yolkesiciliğe kalkıştıklarını öğrenince, onları bir hiyle ile tuzağa düşürüp ele geçirmeyi aklına koydu. Durağı yüce Padişahın katından bir istimaletnâme yazdırttı. Bunda, «Canik vilâyetini Alp Arslanoğlu'ndan alıp Osmanlı ülkelerine katmak padişahlığın gereği bir hizmet olmuştur. Lalam Yörgeç Paşa ile buluşup söz konusu tasarımı görüşerek, en uygun düşecek kararı almanız ve ona göre hareket etmeniz başlıca isteğimdir. Üstün gayretiniz ve şecaatiniz mutluluğun yuvası olan otağımıza duyurulmuş bulunduğundan, hakkınızdaki sonsuz lutuflarımı görmeniz için bu görevi yerine getirmeniz, deryalar kadar geniş olan gönlüme doğmuş ve şanı ulu fermanım bu yüzden çıkmıştır. Gerektir ki, ferman-ı hümayunumda yazılanları öğrendiğiniz zaman, söz konusu görevin yerine getirilmesi için bütün gücünüzü sarf idesiz, devletli soyumun kötülüğünü dileyenleri o çevrede yokidesiz. Görevinizi eksiksiz yaptıktan sonra Artukabad yöresinde yerleşip, bu bölgeyi oturak ve konak ediniz, ürünlerini dilediğiniz gibi kullanasınız. Dileğiniz bağı, mutlu ve ulu çadırımın direğine bağlayasınız.» deniliyordu. Bu menşur ile birlikte kıymetli dört hil'at ile bazı hediyeler de hazırlatarak, elçilikte başarılı, işini becerir, yetenekli ve akıllı bir kimseyi mutlu sultanın seçkin elçisi olmak üzere onlara gönderdi. Ayrıca babalarınımışcasına yazdığı bir mektub ile kendisinden seçip hazırlattığı değerli hediyeleri ayağı çabuk adamlarından biriyle yolladı. Bu iki elçi uygunsuz kardeşlerin konağına vardıkları zaman, söze giriştiler, getirdikleri mektupları ve iletilen hediyeleri sundular. Türkmenler Cihan Padişahının kendilerine gösterdiği yakınlığı, ilgiyi görünce, eşkiya başı olan kardeşlerin çevresine yüğürdüler. İki üç günde dört yüz Türkmen toplandı. Kızılkoçaoğulları Sultan Murad'ın fermanını baştacı ediniz, elçilere gereken misafirperverliği ve keremi göstererek, padişahın fermanını duyduk ve itaat ettik deyip, boyunlarını eğdiklerini bildirdiler. Yörgeç Paşa'nın buyruğuna girecekleri haberini, anılan elçilerle ileterek, sefer gereklerini hazırlamada çaba gösterdiler.

Ancak, türkmenlik damarlarından biri olan gizli garazlarını ol şeytanların toplantı yerinde ortaya koyup, şöyle bir karar aldılar. Yörgeç Paşa ile görüşme sırasında fırsat bulurlar ise bir uğurdan hamle edip kılıç üşüreler ve elbirliği ile düşmanları tepeleyen bu yiğidi helâk eyliyeler. Ondan sonra da Osmanlı devletinin tahtında oturan eşi, benzeri olmayan Sultan ordusunu toplayıp gelinceye kadar, çevredeki toprakları ve kaleleri ele geçireler. Öyle sanıyorlardı ki hilelerle, bir takım düzenlerle başlarına gelmek üzere olan takdiri geciktireler. Bu arada geriye dönen elçiler Yörgeç Paşa huzuruna gelip dili bozuk Türkmenlerin tümüyle Kızılkoçaoğullarının buluşma yerine hareketlerini haber vermişlerdi. Her zaman uzak görüşü ile aklın gereklerini ve gerçekçi yolu tutmasını bilen Yörgeç Paşa'nın kafasına, gaybtan haber iletenlerin aracılığıyla ol işleri kötü olanların uygunsuz tutumları çıktı. Bunların tasarılarını baltalamak ve kötü fikirlerini uygulamaya meydan vermemek için, yalandan hastalanarak Amasya'da kaldı. Bu aşalık insanlar Merzifon'a gelince, onları karşılamak üzere oğlu Hızır Bey'i gönderdi. Hızır Bey, babasının karşılamaya çıkamayaşına sebep olan özrünü bildirdi, hasta ve dermansız olduğunu söyledi. Selâm ve sevgilerini ileten sözlerini anlattı, onları sevgiyle, iyilikle karşıladı. Bir kaç gün istirahat ve dinlenmeleri için Amasya'ya davet etti. Hazırlanmış olduğu ferah bir eve kondurdu, ağırladı, ziyafetler çekti. Yiyecek ve içeceklerini eksiksiz sundu. Kardeşlerini adamları ile eşyalarını ise, yoldaşları zafer olan sipahi beylerinin evlerine dağıtıp yerleştirdi. Bu güzel tutumla onları parçalamış ve akıllıca tedbirlerle Türkmenlerin gücünü değersiz hale koymuştu. Dinlenme ve istirahat günlerinde Hızır Bey, dört kardeşin kâşânesine gidip gelerek tatlı dile hatırlarını sormakta, aynı yumuşaklıkla gönüllerini almaya çalışmakta, Paşa babası katından dostça haberler getirmekle, tedirgin olan yüreklerini huzura kavuşturmakta, pek fazla ikram ve saygı göstererek hatırlarının kırılmamasına önem vermekte idi. «Eğer Paşa babam ferman-ı hüma-

yun gereğince, sefer zorluklarına dayanacak hale gelemezse Allah'a hamdolsun ki, sizin gibi dilâverler bu işi başarırlar. Nihayet ben, iyiliğinizi dileyen de uygun görürseniz sizlere katılmak şerefiyle kazançlı olur ve âlemlere gölge olan Padişahın fermanını yerine getirevüz. Sizlerin bereketli gayretleriniz ile Canik ülkesinden Alp Arslanlıların varlıklarını götürüvüz.» diye dostluk ve bağlılık gösteren sözler söylemekte idi. En son, bir gece içki ve çalgı meclisinde herkes al renkli şaraptan ve güzel sesli şarkıcıların okuduklarından mest düşüp, uykuya dalmış bahtları gibi, uykunun tutsağı ve şarap neş'esiyle sızmış oldukları anda, Yörgeç Paşanın emri üzerine Osmanlı askerlerinden bir nice yiğit, gökten düşen bela misali içki meclisini basmış, çalgı çağnak köşküne dalarak, dördünü de bir anda yalın kılıçtan geçirivermişlerdi. Geride kalıp ta kaçanlarıysa, bir bir yakalayıp zincire ve prangaya bağladılar. Hepsini bir mağaraya doldurup ağzını kapattıktan sonra içini kara gönülleri gibi dumana boğdular, kızgın ateşle ve böyle korkunç bir ceza ile helâk eyleyip, ülkenin eteklerini vücutlarının pisliğinden temizlediler. Ertesi sabah yani, gümüş tüylü tavus kuşu kol ve kanatlarını açtığı, gece kuşları karanlık köşelere sindiği demde Yörgeç Paşa, seçtiği ülkeler açan yiğitlerle bu uygunsuzların yurdu, çoluk ve çocuklarının konağı olan Çorumlu ovasına atlandı. Onları ansızın bastırarak orada olan türkmenleri de kırıp geçirdi. Sürü ve davarlarını aldı. Ele geçen ganimet o kadar fazla idi ki, bir koyun bir dirheme satılacak kadar ucuzladı. Bunların çoluk ve çocuklarını kimseye dokundurmadı. Onlar ise, dilencilige dönüp, bütün ülke içine dağıldılar. Yörgeç Paşa bir türkmen getirene bir hil'at adanmış, bunu da tellallarla duyurmuştu. Bu yolla da türkmenlerden pek çok kimseyi temizlemiş oldu. Bu tarihten sonra türkmen eşkiyası başsız ve güçsüz kaldılar. Kılıçtan kurtulabilenler, Kara Osmanoğlu Hâbil yanına vardılar. Böylece artık türkmenlerin nam ve nişanı belirmeyip topluluklarının bağı çözülmüş, fesat çıkaracak varlıkları da dökülüp dağılmış oldu.

Hikâye — Amasya yöresinden bir fakir kadının oğlu terzi olarak Kızılıkocaogullarına yanaşıp, işiyle uğraşırken, sözü edilen olayda yakalanmıştı. Bu delikanlı Amasya zindanında dumanla öldürülen türkmenlerle birlikte yok edilmişti. Durumu haber alan anası, ağlaya sızlaya Yörgeç Paşanın Divanhanesine gelip sızıldadı ve oğlunun suçsuz olduğunu ileri sürdü. Yörgeç Paşa, buna karşılık «takdir ne ise o oldu ve ol suçluların tepelenmesinden bir hafta geçti, olan olmuş, eşkiya ile yakınlık kurmanın cezasın bulmuş, eşkiya ile dostluk eden, onlarla yoldaşlıkta bulunanın cezada da onlara ortak olması garip değildir. Şimden gerü yapılacak iş sabretmektir. Hak katından gelen belâya rıza göstererek ecrini derlemektir.» diye cevap verdi. Kocakarı oğlunun hayatından umudunu kesince bari ölüsünü görsem, cenazesini kaldırıp yerine eyregörsem dedi. Paşa, yaşlı kadının gözyaşlarına acıyıp zindanda olan cenazeleri kadına bir bir göstermelerini buyurdu. Paşanın emri üzerine, kocakarı ağlaya ağlaya zindana indi. Zindan kapısı açılınca gözlerinden seller gibi kanlı yaşlar boşandı. Eşkiyanın cesetlerini bir bir çıkarıp terzinin anasına gösterirlerken, bir kaçının altında bir zayıf kimse buldular ki, hemen hemen öleyazdı. Duman bütün gücünü yitirmişti, meğer bu canlı cenaze ol kocakarının oğlu imiş. Anasının yanına getirdiklerinde, koruyucu Allah sıkıntıları def etmekle oğlunda hayattan eser olduğunu görünce kadın, secdeye kapanıp bir süre kendinden geçti. Bu görüntüyü izleyen itibarlı kişiler şaşkına döndüler ve doğrular yaşar, hükmü ortaya çıkmakla ilâhî kudretin büyüklüğü karşısında hayretler içinde kaldılar.

— Bir kez Allah göz ederse kişiye

İncinmez gökten taş yağsa bile

Mümkün değil bir kötülük dokunsun

Değersiz kişiden gönlü kırılınsın

Yörgeç'in Kocakayası'na Zafer Bulduğu

Osmanlı yöresinde Zeytun'da Kocakayası adıyla tanınmış sağlam bir hisar vardı. Kalenin kuleleri nerdeyse gökkubbeye ulaşmıştı. Burc ve kulelerinin tepelerini gözle görmek mümkün değildi. Duvarlarının yüksekliği ve genişliği konusunda kimse söz söyleyecek güçte bulunmuyordu. Bu kaleye Haydar adında yaşlı bir bey yerleşmiş, dağı andıran bu hisarın tahkimatına, sağlamlığına, yolvermeyişi dayanarak, çevredeki hükümdarlara boyun eğmez, başına buyruk bayraklarını çekip saltanat eyliyordu. Mevlâna Neşrî'nin dediğine göre, yüz yıllık zahiresini derlemiş kimseye aldırılmaz, kimseye bağlanmaya gerek görmezdi. Kayadan oluşmuş bir tepeyi andıran bu yalçın hisara arkasını dayamış ona güveniyordu. Kasım adında yetişmiş bir oğlu vardı. Bazan çevredeki beylere, hâkimlere hediye ve armağanlarını onunla gönderirdi. Ama, onu yakalayıp kaleyi ele geçirmek için kullanmasınlar diye oğlu olduğunu gizlerdi. Ondan başka kimseye de güveni olmadığından, başka birini elçilikle görevlendirmezdi. Birgün Kasım, babasına şöyle dedi. «Olur ya ilişkimiz bir yerde duyulup yakalanırsam ne'ylersin? niceyedek komşu beylere karşı direnirsin? Olmaz mı ki, Osmanlı padişahlarının kapısına sığınsan da düşman baskısından kurtulmuş olsan? Geriye kalan günlerinde huzur bulsan» Haydar Bey, bunun üzerine ayttı. «Ben seni, Hakkın korumasına ısmarlıyorum, onun sonsuz üstünlüğüne sığınmış, eşsiz lutfuna bel bağlamışım. Pirlük demine dek boynumu kimsenin boyunduruğuna sokmadım. Geride kalan bir kaç günlük ömür için alçaklık ve zillet yolunu tutup kimseye baş eğemem. Nöbet sana geldiği zaman, bu dediğin yolu denersin, yüze gülmeyi becerirsin» demişti. Yörgeç Paşa ise, öteden beri bu kaleyi ele geçirmek için duvarlarına tasarı gücünün kemendini bağlamış, uygun ve doğru görüşlerin ışığı altında kapı ve kulelerine ne yoldan tırmanacağını düşünmekte, gönlü de bu isteğinin bir an önce gerçekleşmesini özlemekteydi. Ka-

leyi fethetmek için yol gözlüyordu. İşin sonunda, bunda da hiyle yolunu tuttu. Haydar Bey'in Tayfur Çelebi adındaki en yakın dostunu, sırlarına sırdaş ettiği candan yoldaşını gizlice gönderdiği hediyelerle kendisine bağladı, gönlüne girdi. Sevgi, saygı, yakınlık ve beraberlik anlayışını pekiştirmek için çeşitli armağanlar göndererek onun iç dünyasına el koydu. Bu suretle hisarın içine dek uzanan bir yol bulmuş oldu. Aralarındaki dostluk bağları kuvvetlendi. İki tarafta da şüphe ve kuşku iyice kalkınca, Yörgeç Paşa, bir dostluk mektubu göndermiş, onda söz vererek şöyle demişti. Kalede depo edilen zahireyi ateşe vermekle halkın hayat harmanlarını tutuşturabilirsen, gönlün her neyi diliyorsa, Padişahın otağından sana sağlamaya ben kefilim. Tayfur bunun üzerine mal ve mevki hırsıyla geçmişten beri gelen bütün hukuku unuttu. Kale ambarlarına ateş salmakla Haydar Bey'in ocağını söndürmüş oldu. Onun bir ömür boyunca sağladığını yele verdi. Yörgeç Paşa olanlardan haber alınca, kaleyi ele geçirmek üzere koşup geldi. Haydar Bey direnmede tek dayanağı olan zahirenin yokluğunu düşünerek, kendi arzusu ile bunca yıllık yurdunu terk edip, Yörgeç Paşa'ya teslim oldu. Paşa kaleyi ele geçirdikten sonra müjde haberini keremli otağa ilettili. Dilekleri kabul eden Sultan Murat ise, Haydar Bey'e güzel bir timar verdi, ömrünün sonuna kadar onun Osmanlı devletinin lutuf ve gölgesinde huzur içinde yaşamasını sağladı.

Canik Kalesinin Fethi

Yörgeç Paşa'nın bütün düşüncesi Canikili'ni Alp Arslanoğlu Hüseyin Bey'in elinden alarak Osmanlı ülkelerine katmaktı. 831 (M.1427) yılında kurduğu bir düğüne adı geçen Hüseyin Bey'i de davet etmişti. Ancak, Hüseyin Bey, Yörgeç Paşa'nın düzenlediği tuzaklardan genellikle işkil-lenmekte olduğundan, şöyle bir haber göndermişti. Bu davetten maksat elimizde olan harabe ormanlığı almak ise emir padişahındır. Osmanlı devletinin gölgesinde bana da

bir huzur köşesi bulunmaz mı? Ama garaz, memleket ise, buyurun zaptedin. Ben de bu suretle durağı yüce Padişahın otağına yüz süreyim ve başım yazusun göreyim. Yörgeç Paşa, Hüseyin Bey'in daveti kabul etmediğini görünce, orduyu toplamaya ve Canik yöresine hareket için gerekli hazırlıkları yapmaya başladı. Hüseyin Bey durumdan haberdar olunca ona, benim Sultanın fermanına karşı çıkmışlığım yoktur ki, üstüme asker çekip bunca zahmete kalkışsınız. İsteğiniz memleket ise ben varup teslim edeyim ve bağlılığımı belirterek boyun eğdiğimi göstereyim diye haber yollamış ve ardından kendi de gelerek Paşa ile buluşmuştu. Paşa onu zincire vurdurup ülkeler açan Padişahın katına yolladı. Çoluk ve çocuğunu Amasya'ya getirip orada güven altında korudu. Böylece Canik ili bütünüyle ele geçirilmiş oldu. Hüseyin Bey, Padişahın mutlu eşiğine geldiği zaman, Bursa kalesinde bir evde tutuklu olarak hapsedilmişti. Bir süre sonra bekçisini, bir fırsatını bularak bağlamış ve ipe hisar duvarlarından aşağı inip, daha önce hazırlattığı Tur vadisinde (77) koşar ata atladığı gibi kanatlarını çırpın kuş misali uçup kaçmıştı. Böylece korku ve kuşkudan kurtulup, kırık gönlü bir parça huzur bulmuştu. İki yıl kadar başıboş dolaştıktan sonra yine kendi isteğiyle gelip saltanat makamının eşiğine yüz sürdü, padişahın lutfına mazhar oldu. Her ne dilediyse yerine getirildi ve Rumeli yakasında bir sancak verilmekle değeri yüceltildi, Amasya'dan getirilen çoluk ve çocuğu da kendisine teslim edildi.

— Onun otağı herkese sığınak oldu

Durmadan kerem eyledi, sevgi gösterdi

Sultan'ın Edirne'ye Hareketi

Anadolu illeri'nde boy atan, türeyen çalı çırpı, diken misali devlet düşmanları, doğru yoldakilerin Sultanının eliyle bu suretle temizlenince Rumeli yakasının düzenine eğilmek zamanı gelmiş bulunuyordu. Bu maksatla 831

(M.1427) yılında Padişah, Gelibolu boğazından geçerek Edirne şehrine geldiği, bu belde uğurlu ayaklarının getirdiği mutlulukla güzelliklerin durağı oldu.

Serhad beylerinden İshak Bey'e yollanan bir fermanla, onun sayısız askerle Las diyarına akın salması, ülkenin değerli mallarını ganimet olarak toplayıp din yolunda sa-vaşanları beslemesi ve din uğruna düşen görevi yerine getirmesi istenmişti.

Padişah o yılı, anılan şehirde istirahat ederek geçirirken, Ergene köprüsünün yapılması için de bir buyruldu vermişti.

Ergene Köprüsünün İnşası

Söylendiğine göre Ergene köprüsünün bulunduğu yer vaktiyle çengelistan imiş ve çoğu bucağı bataklık, ormanlık yöreleri ise haramilere sığınak olurmuş. Bu ormanlıkta gizlenen yol kesiciler, her an, gelen giden yolcuların yol-larını keser, nice günahsızları öldürerek, yok yere tepeler-lermiş. Hiç bir gün geçmezmişki bu korkulu ve tehlikeli yerde bir nice biçare zulüm kılıcıyla doğranmamış ve var-lıkları parçalanmamış olsun. İşte bu sebeble aydın yolları tutan Padişah, zulüm yollarından keder dikenlerini kaldır-mak üzere ve pek çok para sarfetmek suretiyle önce böl-geyi temizledi. Orasını konaklanacak düzenli bir yer haline getirdi. Yüz yetmiş dört yüksek kemer üzerine uzatılmış eşsiz bir köprü yaptırdı ki, cihana örnek oldu. Köprü'nün bir başında Ergene adıyla anılan güzel bir kasaba kurdu-rup, cami, imaret v.b. yapılarla süsledi. Böylece gelen ve gidenlerin, bolluk içinde olan bu kasabadan faydalanma-larını sağladı. Sözü edilen imaret tamamlanınca, Edirne'den bilginleri, fakirleri bu kasabaya çağırıp şölen eyledi. İlk yemeği kerem dağıtmaya alışkın eliyle üleştirdi. Bilginle-re, olgun kişilere pek çok lutfalarda, ikramlarda bulun-du. Cami'in mumlarını bile kendi eliyle yakıp kerem, cö-mertlik ve adalet چراغıyla orada olanların, törene katı-

lanların gönüllerini aydınlattı. Bunları yapan mimara, değerli bir hil'at ile birlikte pek çok armağanlar verdi. Köprü'nün öte başında da bir ulu kubbe inşa ettirerek, burasını köy haline getirdi ve gerek kasaba'da, gerek bu köyde oturan halkı her türlü avârız-i divâniye'den (78) beri ve Müsellem eyledi.

Germiyoğlu'nun Cihan Padişahının otağına geliş

Dileklere yön veren cihan padişahı Sultan Murat, Edirne'de ülkenin günlük işleriyle, dinî konularla uğraşmakta iken, Germiyoğlu Yakub Bey, onun kapısı toprağına yüzünü sürmek isteğinin son emellerinden biri olduğunu, pirlük deminde güç ve kudretiyle Mısır'ın Yüsûf'ü kadar eşsiz olan güzelliğini görmekle kederlere bulanmış gözlerini aydınlatmak istediğini, bunun en son dileği ve gönlünün tek isteği olduğunu yüce tahtın eşiğine bildirmişti. Bunun üzerine gerekli müsaade verilmiş, Bursa muhafızına ulakla gönderilen bir fermanda Yakub Bey'i karşılayıp, gereken saygı ve ilgiyi göstermesi, Gelibolu'dan geçişini sağlayacak gerekleri hazırlaması, şehrin ileri gelenlerinin de karşılama törenine katılmaları, ikram ve itibar göstermekte kusur etmemeleri buyrulmuştu. Böylece Yakub Bey, kendisine lâıyk törenlerle karşılanıp Bursa'ya getirildi. Manastır'da bulunan iki padişahın, Tanrının gufranı ile örtülmüş kabirlerini ziyaret etti. Belde hafızlarına Kur'an-ı kerim okutturarak, okuyuculara, yoksullara bol bol sadakalar dağıtıp sevabını cennette rahmet koltuklarında oturan o iki sultanın ruhuna armağan eyledi. Ondan sonra öteki geçmiş Osmanlı padişahlarının türbelerini dolaşarak, her birinde bolca bolca sadakalar dağıttı. Temiz insanların büyüğü, velilerin önderi, Tanrıya yakın olan, üstünlük örneği Emir Seyyid Mehmed Buharî, Allah onu azizlik sırrı ile kutlu eylesin, o günlerde daha ölmemiş bulunuyordu. Bey, bu azizin mutlu konağına varıp onu ziyaret etmek şerefiyle mutluluk buldu. Öteyandan bilginlere, şeyhlere,

seyyidlere armağanlar gönderip, kendi eliyle bir bir dağıtıp, şehir içinde cömertliğiyle şöhret yaptı. Ondan sonra Gelibolu boğazından geçerek padişahlığın mutlu tahtının saçaklarını öpmek arzusu ile Edirne'ye doğru yola çıktı. Şehre gelişine bir konak yer kaldığı zaman, Padişahın buyruğu üzerine askerler, beyler ve devlet erkânı karşıcı çıktılar. Pek çok ikramlarla, tarife kolay olmayan gösterilerle padişahlara özgü bir konağa indirdiler. Kudretli hükümdarların şanına uygun çeşitli yiyecek ve içeceklerle sofralar donatıldı. Yakub Bey şehre geldiği ilk günü, istirahatle geçirmek üzere bu gönül açıcı evde kaldı. İkinci günü, cihanı dolanan ablak atın binicisi, yine gök kubbe meydanında gezisine başlayıp, cihan halkını aydınlatmaya, devrin padişahının otağında hizmete giriştiği sırada, devlet erkânı ile padişahın yakın görevlileri en ağır binişler, en gösterişli kıyafetlerle Germiyan ülkesinin hâkimini almaya geldiler. Altına padişahın has ahırlarında yetiştirilmiş gönlü bağlayan bir at çektiler. Bineği onun şanına uygun olarak zerrin kaltak ve kösteklerle donatmışlardı. Böylece önüne düşüp Darü's-saâde'ye getirdiler. Sultanın özel dairesine yaklaştıkları zaman, aydın görünüşlü padişah, vakar içinde bir kaç adım atıp, onu karşıladı ve büyük misafirinin hatırını sorarak gönlünü aldı. Samimi dostluk ve eski arkadaşlık gereği padişahla Germiyan hâkimi birbirlerini iltifatlarla, yüceltmelerle, öğdüler. Eski dostluk bağlarını bir kat daha sıklaştırmış oldular. Her iki hükümdar bir kaç gün bu şekilde sohbetler, ahbaplıklar ettiler, dostluk gösterileriyle, padişahlara lâıyk ziyafetler çekerek eylendiler. Her toplantıda padişah, Yakub Bey için olağanüstü ve haddi aşkın iltifatlarda bulunuyor, isteklerini bütün gönlüyle benimseyip gereğini yapıyor, her karşılaşmada daha da ileri gidiyordu. Nihayet bu iltifat ve ikramlar en son raddeye ulaştı, padişahın armağanlarının sunuluşu yapıldı. Germiyoğlu bu kadar hediye götürmeden âciz kaldı. Adamları da aynı şekilde ağır hil'atler, çeşitli armağanlarla sevindirildikten sonra, dönüşü için gerekli izin ve

rildi. O da gönül rahathğı ve emellerine ulaşan kimsenin sevinci içinde yurduna döndü. Tahtkentine ulaştıktan sonra, bir yıl geçince, devlet tomarı dürlüp, ölümüne sebep olan hastalık başgösterdi ve eceliyle ulu rahmet otağına doğru yola çıktı. Hastalığı başladığı sıralarda, adı güzel padişahın katına bir vasiyetnâme göndermiş ve Germiyan ülkesini Osmanlı devletine atadığını, ol vedânamesinde bildirmişti. Kutlu cennetlere yol alınca, dileğinin gereğı üzere Germiyanili padişahın yönetimi altına alındı ve bu il'e ilk olarak Umur Bey oğlu Osman Çelebi atandı.

Las Ülkesinden Bazı Kalelerin Fethi

Padişahın fermanı gereğince İshak Bey, Las ülkesine akınlara devam etmekteyse de öyle parlak başarılar sağlayamamakta ve akıncılar çoğu kere elleri boş dönmekteydiler. Bunun, akıncılar hareket etmeden önce, Vlakoğlu'nun Las kâfirine duyurmasından ileri geldiğini İshak Bey öğrenince, fesadı kaynatmakta olan bu kâfirin iki yüzlülüğünden cihanı gölgesi altında tutan otağa şikâyette bulunmuş ve her kez Las kâfirini uyardığını anlatıp dileği üzere ganimet toplayamamasının sebebinin yüce tahtın eşğine bildirmişti. İshak Bey'in şikâyet mektubu padişahın gazaba gelmesine yetti ve gereken emirler hemen verildi. Rumeli beyleri sipahilerini toplayarak Las illerindeki kale ve palankaları ele geçirmekle görevlendirildiler. Öte yandan, geçmiş yıllarda Vlakoğlu ile barışıklık yapıldığı sırada onun, gelirinden fazla mal teslim etme yolunu tuttuğu görüldünce, bazı kale ve köyler yönetiminde bırakılmış, buralardan sadece yıllık haracların alınmasıyla yetinilmişti. Şimdi bu sözü edilen yerleri padişah, geri alıp serhad beylerinin emrine verdirdi. Zaferleri yoldaş edinen ordu, Las vilâyetine ayak basıpta, buradaki aşağılık kâfirler üzerine dal kılıçlarla düşünce, dökülen kanlar sel olmuş, alınan ganimetlerden başka, ülkenin canı sayılan Güvercinlik kalesiyle ona benzer daha nice kaleler zabtedilmişti. Vlakoğlu,

oğlu, gelişen olaylardan neye uğradığını anladı ve başı çaresine düştü. Ölüden diriden büyük bir servet toplayıp daha pek çok hediyelerle padişahın otağına yolladı. Kusunun affı için vezirlerin eteklerine yapışarak kulluğunu bildiren mektubunda mutlu ve ulu atanız Sultan Yıldırım Han Bayezit, bu umutları kırık kullarının boynuna akra-balık halkasını takmakla şeref vermiş, soyumdan bir prensesi saygıdeğer haremlerine, almak lutfunu göstermişti. Şimdi bu kullarının da mutlu otağınız hizmetine lâyık bir kızı vardır. Taze ve temiz bir gül gibi yetiştirilmiştir. Has konağınızda hizmet etmeğe lâyıktır. Kabul buyurunsanız bu kullarınızı yüceltmış olursunuz.

Bundan o tarafın şanına noksan gelmezse de

Bu taraf, senin adınla böylece şeref bulur dediğı gibi, Engürüs kâfirinin tasarılarını da durduracağına ayrıca söz vermiş bulunuyordu.

Öte yandan, beğenilen fikirlere sahip, adlı sanlı vezirler, Vlakoğlunun çevreyi doldurup süsleyen hediyelerini kabulde şaşkına döndüler. Hemen onun dileklerini gerçekleştirme yolunu benimseyip bunları yüce tahtın eşğine öylece ilettilerki, durağı ulu sultanı da bu istekleri kabule adeta zorlayarak, onu afeyleme yoluna götürdüler. Güzel-lerin öncüsü, gün yüzü görmemiş dilberin de hâs haremine alınması hususunda hiç kuşkusuz gönlünü ayarttılar. Böylece Vlakoğlunun elçisini hil'atleyip dileklerinin kabul edildiğı haberi ile yolcu ettiler. Ulu hâkanın, keremli beylerinin yönetimine geçen toprakların dışında kalan illerini yine onun yönetiminde bırakıp, yıllık cizye için haracçı gönderilmesini şart koştular. Bir nice yıl, buna göre işlem yürütüldü. Las ülkesinden her sene ölçüsüz derecede gelir, cihan padişahının otağına gönderildi, durdu. Padişahın fermanı gereğince akıncılar dizginlerini bu kez, Bosna'ya çevirdiler. Bulutlara uzanan boylu poslu, salınışları yürek yakan anlı şanlı oğlanlar, dal gibi ince belli, pempe beyaz

tenli kızlar ile Osmanlı ülkeleri cennet bahçelerine döndü.

Bu günlerde Vezir İbrahim Paşa, gönül açan Rıdvan bahçelerine at çekmiş bulunduğundan, vezirlik görevi o sıralarda kazasker olan oğlu Halil Paşa'ya verilmekle bu aile, padişahın ilgisini bir kere daha görmüş oldu. Bu anlatılanlar 831 (M. 1427) yılı sonlarına doğru olmuştur.

Padişahın Selânik Kalesini Fethi

Felekleri kendine binek edinen, dileklere yol veren Sultan Murat, padişahlığının ilk günlerinde, İstanbul Tekürü'nün Düizme Mustafa ile anlaşması, ortaya böyle bir nifak atması sonucu, bu sağlam ve yıkılmaz sanılan surların fethinin gerektiğine artık inanmış bulunuyordu. Bunun üzerine ülkeler fethine ve cihad farzının yerine getirilmesine karar vermekle ilk hamlede İstanbul'u kuşatmaya başlamıştı. Fakat, daha bir kaç gün geçmeden Şehzade Mustafa Çelebi fitnesinin bastırılması öncelik aldığından, o tarafa yönelmek zorunu ortaya çıkmış ve bu önemli konunun bir süre geri bırakılması uygun bulunmuştu. Ama, bu gelişmelere rağmen, İstanbul Tekürü ettiği işlerin cezasız kalmayacağını, padişahın kafasında yerleşmiş olduğunu da anlamıştı. Fırsat elverdiği gibi, Osmanlı devletinin zaferleri gölge edinen askerlerinin, topraklarını, yurdunu harabedeceği, şehri kuşatmaya girişeceği bir gerçek olmakla, başı çaresine düşmüş, bazan Frenk hükümdarlarına, bazan da Engürüs kralına haberler salmak, onları Osmanlı ülkelerine saldırtmak için kışkırtmaya başlamıştı. Çeşitli vâadler, önerilerle bunları Padişaha karşı direnmede kendine ortak eylemeye çalışıyordu. Selânik hâkimi ile de kendi arasında böyle bir anlaşma yapılmış, yardımlaşma ve destekleme konularında bir an bile vakit kaybetmemek için fikir birliği edilmiş, yardım gerektiği zaman ihmalkârlık gösterilmemesine karar verilmişti. Anlaşmaya göre, İslâm orduları İstanbul üzerine yüklenirlerse, Selânik hâkimi gemi-

lerle deniz yolundan yardıma gelecekti. Eğer Selânik yöresi zaferler taşıyan bayrakların dikildiği alan olursa, yardım ve destek bu kez, öte yandan yapılacak ve Selânik körfezi İstanbul gemileriyle dolacaktı. İstanbul Tekürü, bu çeşit tasarıları ile yere batasica kâfir padişahlarını kışkırtır, fitne tozlarını koparmaya çalışır, kendi gibi düşünenlerin desteğiyle, herkesi kandırarak onları Osmanlı topraklarını talan etmeye teşvik eder, dururdu. Böylece, karşı savunma tedbirlerini almak zorunu ile padişahın, atının dizginlerini tahtkentine çevirmesine fırsat vermemeyi ve yürüyüş yollarını kendi üzerine yöneltmeye imkân bırakmamayı hesaplardı. Bunun sonunda, Devletin bütün işi, çevredeki düşmanlarla uğraşmak olacağından, kendisi kurtulmuş bulunacaktı. Bu tasarılar sonunda çirkin suratlının kışkırtmalarıyla Frenk beyleri dev gibi gemilerle zorlu savaşçılar gönderip, Selânik iskelesinde toplanmışlardı. Bunlar Selânik hâkiminin rehberliğinde Osmanlı topraklarına girerek çevrede olan kasaba ve köyleri yağmalayıp talan ettiler. Selânik yöresinde büyük bir fitnenin başgösterdiği, İslâm topraklarının lanetlenesice kâfir ayakları altında kaldığı, halkın, reâyanın zararlara uğradığı, Padişahın kulağına ulaşınca, bir anda gazaba geldi. Selânik kalesini yıkmak üzere o yöreye harekete karar verdi. Ülkedeki beylere hükümler, buyrultular gönderilerek bütün güçleriyle ecel melekleri gibi küffarın ruhlarını kabzetmeye ve dilâverlik kemerlerini bellerine dolayıp cihad meydanında boy göstermeye, ol savaş yerini düşmanın kanı ile sulayıp, balçık eylemeye bu suretle Tanrıdan bol karşılıklar, padişahın da güzel armağanlar derlemeye yüzleri ola. Cihanı tutan bu ferman gereğince, zaferlerle yüklü askerler, bakımlı ülkelerinden padişahın otağına doğru seller gibi akıp geldiler ve otağ önünde deryalar gibi coştular. Padişah da böyle coşkun bir ordu ile cihad yoluna düştü. Beylerini, paşalarını Selânik yöresine yolladı. Sözü edilen kale kuşatılınca, «ya Muhammed biz sana pek parlak bir fetih gerçekleştirdik» (79) âyetindeki direkleri görenlerde bunlar

bayraklar ve kargılar zannını uyandırmış, bu korku ve telaş, kötü kalpli kâfirin içine öyle bir çökmüştü ki, burasının varlıklarının savrulacağı bir harman yeri olacağı görüşüyle hepsi karalar bağlamıştı.

Özellikle padişahın yürütülmekte olan fermanı gereğince Gelibolu boğazından akıp gelen gemiler de korkakların gözleri önüne serilince dört bir yandan kuşatılmış olduklarını ve çaresiz kaldıklarını anladılar. Gerçi daha önce İstanbul Tekürüne padişahın tasarısını bildirerek gemi ve yelkenlilerle yardım etmesini istemiş bulunuyorlardı. Ama, İslâm gemileri deniz yüzünde dolaştığından adı geçen Tekür vâdini yerine getirmeye güç bulamayıp kıyı çizdi ve özürlerini bir kâğıda dizdi. Ama Venedik yakasından bazı gemiler geldiğinden, kalenin deniz tarafından döğülmesi engellendi. Bunun için de kuşatma kırk günü buldu. Ülkeler açan şahın aydın gönlü bu gecikme yüzünden kederlendi. Yanındaki beylerini azarlayınca, Evrenosoğlu Ali Bey arz sırasında ayağa kalkıp, şu anda mal dağıtmak, dileğinizi gerçekleştirmek için tek yoldur. Eğer yağmaya izin verildiği belirtilirse, yaradanın himmetiyle savaşçı yiğitler kâfirin hisarını başlarına yıkarlar, gazilere paylarından daha fazlasını vereceğinizi duyurmalısınız. Bu durumda akla uygun gelen tek tedbir budur diyerek düşüncelerini açıklamıştı. Açık görüşlü padişah, doğruyu söyleyen beylerin önerileri üzerine yağmaya izin verdiği gibi, savaşın tozlarını gözleri için devlet bilen, okların pırıldayan tüyleri, gözlerinde anber kokulu zülüflerden özge olan savaş meydanlarının yiğitleri, ölüm işlerinin bilgiçleri de, bahadırlık merdivenlerine, şecaat çengellerine asılarak bir anda hisarın burc ve kulelerine tırmandılar. Kendilerine oklarla gönderilen mektupların cevabını, ziba kılıçlarla vermeye giriştiler. Kazaya baş koyup, İslâm inancıyla duydukları kinle güvenli göğüslerini gerdiler. Burcların üzerine tırmanan gaziler «Allah'ın katından bir zafer» (80) âyetinin bayrağını dikip cihad aşkına salâ okudular. Kaledeki yere ba-

tasıca kâfirler, dilekleri zafer olan yoldaşların saldırıları karşısında hallaçlar gibi atılıp, hisarın dört bir yanına dağıldılar. Tanrının desteği sonunda bu sağlam kalenin fethi tamamlanmış oldu. Kale içindeki fesat ehli yakalanıp tutsak alındı. Başbuğları gazilerin kılıçlarına yem olarak verildi. Durakları da cehennemin dibi oldu. Kaleden sayısız para, pul eşya ele geçirilerek gazilere dağıtıldı. Zalim küffar askerleri topuyla ganimet olarak askere armağan edildi.

Bu değerli kale, Frenk diyarına giden yol üzerinde önemli bir limandır. İslâm padişahının yönettiği ülkeler arasına katılmakla İslâm dini törelerinin yürütüldüğü, güzel ve bakımlı bir belde haline konup, barış güvercinleri için durak olmuştur. Çekilmeye başlanan Tevhit gülbankı çan seslerinin yerini tutmuştur. Bu kalenin fetih haberi uzak yakın her yönde duyulunca, dünya sevinçlerle doldu. Bu yeni fetih, gayb perdesinin kalkması ile ortada görününce, Tanrının desteğinde olan padişah, hamd ve şükürler ederek kalenin tamirine girişti. Vardar Yenicesinde oturan bazı varlıklı, güçlü aileleri Selânik'e getirip yerleştirdi. Çevrede yaşayanlardan veya cihad yolunda savaşanlardan bu şehirde kalmayı arzu edenlere konmak izni verildi. Böylece bu güzel şehir ve gönül çeken topraklar, ülkeleri açan padişahın uğur ve bereketiyle güvenlik veren, huzur dağıtan, mutlu kişilerin toplandığı bir belde haline getirildi. Ondan sonra Padişah, devletle saltanat durakları olan Edirne'ye doğru yola çıktı. Bu olay 832 (M.1428) yılında kendini göstermiştir.

Molla Neşrî, Lasoğlu'nun aynı sene içinde cehenneme gittiğini ve Vlakoğlu'nun onun yerine geçtiğini yazar. Yine bu yıl içinde Bursa'da başgösteren taûn salgını, şehirde değerli kişilerin Hakkın rahmetine ulaşmasına sebep olmuştur. Hatta;

Doğruluk yolunu tutanların rehberi

Tanrı elçisinin ağacı meyvesi

Emir Sultan hazretleri ile bilgi göğünün ayı, bilginler otağının şem'ası, ululuk eserlerini derleyen Molla Şemseddin Fenarî de (81) aynı yıl mutluluklar ülkesine doğru yola çıkmışlardır. Ama Şakayık-i Nu'maniye'de (82) Molla Fenarî'nin ölüm tarihi, 834 Recebi (M. Mart/Nisan 1431) olmak üzere bildirilmiştir. Şehzadelerden, görme hisleri kızgın mil ile körletilen Sultan Murad'ın kardeşlerinden, Yusuf Çelebi ile Mahmud Çelebi ve Emir Süleyman'ın oğlu Orhan Bey de bu yıl içinde ölmüşlerdir. İbrahim Paşa ile Hacı İvaz Paşa yani, Bursa'da görülen hayır eserleri ile tanındığını açıklamaya gerek olmayan, daha başka yerlerde de iyilik eserleri bulunan ve gezginler tarafından bilinen bu meşhur Paşa da yine bu yıl yokluk kapısından geçmişlerdi. İbrahim Paşa ölünce, kazasker olan oğlu Halil Paşa veziriazamlığa yükseldi, devlet işlerine düzen vermeye girişti. Molla İdris, İbrahim Paşayı bir taraftan Ali Paşanın oğlu olarak yazarken, Aşık Paşa'nın da kardeşi olarak göstermiştir. Hatta şöyle demiştir. Candarlı Halil'in ki Hayreddin Paşa sanıyla tanınmıştır, üç oğlu kaldı. Biri Ali Paşa, biri İbrahim Paşa, biri İlyas Paşa idi. Hayreddin Paşa'nın Sultan Osman Gazi devrinde yetişmiş bir kimse olduğu ve Edebalı'nın hizmetinde bulunduğu daha önce açıklanmıştır. Bu arada geçen uzun süre Molla İdris'in söylediklerini tutuyor. Doğru gibi gözüken bu söylentiye değıştirmek başka bir bilgimiz yoktur.

Bursa'da, kale'de mescidi ile daha bazı hayırları olan Çerağ Bey ile Şeyh Fahreddin çocukları da yine bugünlerde öldüler. Bu yıl Şam ordusu, Kara Yülük Osman Bayındırî üzerine düşüp, Ruha (Urfa) şehrini yıkmış ve oğlu Halil Bey'i esir almıştı. Kara Yülük ise Timur'un oğlu Şahruh Mirza'nın yanına varıp onu Irak-i Acem'e getirdi. Bunun üzerine Azerbaycan hâkimi Kara Yusuf oğlu İskender Mirza kaçarak Rum diyarına geldi, padişaha sığındı. Bu konunun açıklanması, Molla İdris'in Tarihinde yazıldığı gibi ileride anlatılacaktır.

Sultan Mehmed'in Yıldızının Doğuşu

Emelleri gerçek eyleyen Allah'ın yüce iradesi ve ezel-den çizdiği takdir yolu gereğince, olgunluk ve üstünlük dalının yeşerip gelişmesi, bilgileri derleyen bilginlerin, bütün ülkelerde saygı gören üstün kişilerin yetişmesi için, kudret ve devlet ufkunda ebedî varlığın güneşi doğdu. Böylece Murat bağında bir Muhammedî gül açmış oldu. Saltanat ağacının sağlam kökünden, emel tomurcuklariyle dolu bir dal bitti ki, meyveleri âleme saçıldı. Sevinç verici sözün kıyası, 833 Recebi'nin 7 nci günü yani, Cumartesi sabahı (M. 1 Nisan 1430) devleti sürdürecektir yıldız kendini gösterdi. Tanrının sunduğu mutluluk ile en ulu uğuru ve anadan doğma şan ve şeref güneşi dilek ufkundan yükseldi. Sultan Mehmet Han hazretlerinin devleti ayının doğuşu, ikbal ufkunda parıldadı. Daha doğduğu anda keremlerle bezeli talihi alnında apaçık belli ve bahtının ululuğu, ay gibi mutlu yüzünde parıldamakta idi. Devletinin ebediliği, üstünlüğünün sonsuzluğu, şanının yüceliği onda sanki konuşuyor, hamâyili şerefli omuzlarında pırldıyordu.

— Yedi yıldızın hükmünden gelişi belli oldu (83)

Ki dünyanın sahibi geldi, hükmetmek diledi

Kutlu melekler, bereket ve uğur çiçeklerini eteklerine saçırlar. Ulu veliler eyledikleri ibadetin armağanını doğan'ın güller kadar mutlu avuçlarına serptiler. Felek dergâhında, temiz duraklarda oturup tespih çekenler, uzun ömrü ve devleti dileğini dillerine dolayıp, üstünlük ve mutluluğunun sürüp gitmesi için candan yakararak, bu duâyı kabul buyurması yolunda Tanrıya yalvardılar.

Görüşleri aydın, bahtı civan olsun

Güçlü, bilgili, ülkeler açan olsun

Bu güzel sözleri, anlayış sahiplerinin kulaklarına durmadan okuyorlardı.

Yazardan — Şehlerin süha yıldızı, odur ikbal güneşi (84)

Kutlanmakla örnek olur cihana kendi özü

Güzellikleri döktüren, cevherleri andıran noktaları kondu-
ran şu kalem, ne zaman, tuttuğu mutluluk olan o padişahı
öğmek için sözü uzatsa, yine de dar çerçevenin sınırlarını
bir adım aşamaz. Onun medhinde, övgüsünde ne denli
tekrar etse ve öğülecek hayat öyküsünün cevherlerini der-
lemeye çalışsa, pöhpöhlleme, şişirme yolunda bir ayak ileri
gidemez. Güzel eserleri, şu zaman kitabında yazılı ve üs-
tün varlığı, gün gibi bellidir. Rum diyarında bilime veri-
len önem ve bilginlerin durumlarının düzene konulması
gibi işler, hep o durağı yüce padişahın devrinde oldu. Böy-
lece herkes, bilgi edinmeye heves etmekle adı sanı bilin-
mez iken, fazlının ışıkları parladı, anber taneleri derleyen
kalemleri cevherler saçır oldu. Onun namı adına, yüce
ismine yazılan, onunla ad bulan nefis, değerli eserler, ki-
taplar incelikleri bilenlerin, düşünürlerin ellerinde dolaş-
maktadır. Kerem ve cömertliğin en belirgin tanıklarının
bu gibi eserler olduğunda herkes gibi akıl sahipleri de bir-
leşmişlerdir.

Yazardan — Bilindiği gibi olgunluğu canlara can kattı
Ecrini kat kat eylesin, fazlı keremiyle Allah

Sultan Bayezit Han, cennetler ve rahmetler ona olsun,
devrinin ilk günlerinde vezir olan Halil Paşa'nın oğlu İb-
rahim Çelebi (Paşa) da yine, bu yıl içinde dünyaya gelmiş-
tir.

Padişahın Edirne'de Bulunduğu Sırada Görülen Garip Olaylar

Selânik'in fethinden sonra padişahlık dizginleri Edir-
ne'ye yönelmiş, devlet işlerinin düzene konulması için bir
süre bu şehirde oturmak zorunu doğmuştu. Bu sırada
komşu hükümdarlardan bazılarının uygunsuz davranışlar-
da bulundukları görüldü. Bunların her birini yola getirecek
tedbirleri almak, deryaları dolduran gönül için başlıca ko-

nu oldu. Çevredeki ülkelerde ortaya çıkan bazı olayları
şimdi, burada özetlemek en uygun şekil olacaktır.

İlk olay : Timur kargaşasından sonra, bu kargaşanın
yangını tutuşturan, Rum ve Acem ülkelerinin çiğnenme-
sine başlıca sebep olan Karakoyunlu Kara Yusuf, yavaş
yavaş Azerbaycan ülkesini eline geçirip, kenar ve köşedeki
topraklara da eğemen olduktan sonra, Peygamberin hicre-
tinin 823 yılında (M.1429) bu boş dünyadan göçüp gitmiş-
ti. Nitekim Acem tarihçileri onun ölümünü şu beyt ile ra-
kama vurmuşlardır.

Tebriz'in padişahı Yusuf Bey öldü

Kitabet sözü buna tarih yazıldı (85)

Babasının ülkesiyle taht ve tacına sahip olmak, oğlu İs-
kender Mirzaya kalmış, o da bu suretle istiklâl sancakları-
nı açmaya fırsat bulmuştu. Öte yandan Timur'dan sonra
çocukları ile torunları arasında anlaşmazlık çıkmış, ülke-
sinde ulu kargaşa başgöstermiş olduğundan, Şahruh Mir-
za (86) ol fırsatı bulamaz idi ki, Mirza İskender'i ele ge-
türe ve Karakoyunlunun varlığını götürse. İşte bu yüzden
aralık aralık Azerbaycan yöresine asker çeküp ülkeyi ta-
tarların ayakları altında çiğner idi. Ama başka yerde yeni
bir fitnenin koptuğunu duyunca işi tamam etmeden geri
dönmek zorunda kaldı. 834 (M.1430) tarihinde Şahruh
Mirza ile İskender Mirza arasında Hoy ve Selmas'ta kanlı
bir savaş olduğu zaman, İskender Mirza daha fazla diren-
meye takat getiremeyip, Rum padişahının kerem dolu ül-
kesini kendine sığınak bilerek, Tokat serhaddine geldi ve
bu bakımlı bölgede kara kışı geçirmek üzere, bahar gelin-
ceye kadar izin verilmesi konusunda, mutluluğu gölge edi-
nen otağa adam gönderdi. Yazdığı ubudiyetnâmede; ke-
remli yuvanın eşğine köle olmayı, kendisi için babadan
kalan bir servet saydığını, babasının, yaradılışı güzel Sul-
tanın cennetmekân atasının azatlı kölesi olduğunu fırsat
bilerek, dileğine erişmek için, adı güzel padişahın himaye-

sinde rahat edeceği güzel bir köşe dilediğini bildiriyordu. Ayrıca çeşitli yakarışlarla lutufkâr gölgelerine sığındığını açıklıyordu. İskender gösterişli Sultan, İskender Mirza'nın mektubunu inceleyince, durakları mutluluk olan atalarının yüce törelerine uygun bir karara varıp, Amasya ve Tokat hâkimi olan Yörgeç Paşa'ya hüküm gönderdi. Bunda İskender Mirza'yı ağırlamakta ihmalkâr davranmamasını, padişahlık adının şanına uygun bir şekilde onu misafir etmesini, gereken yiyecek ve içeceklerini sür'atle sağlamasını yazdı. Ondan başka Hazine-i âmireden Mirza'ya lââyık hediyeler çıkarttı. Kakmalı kıymetli elbiseler, murassa silâhlar, gümüş donatımlarla süslü bir nice at ve sayımları imkânsız kıymetli eşyalar hazırlatarak gönderdi. Yörgeç Paşa da aldığı buyruk gereğince, İskender Mirza'nın ve adamlarının ihtiyaçlarını, yiyeceklerini ve bütün gereklerini hazırlatarak konuşlarında, zahirede her ne lâzım ise hepsini yerine getirdi. Bin kepenek, iki bin çul ve tubra ile diğer binek ve sürüler için gerekli ne ise gönderdi. Kendisine verilen görevi yerine getirmekte kusur etmedi. Böylece İskender Mirza adamlarıyla Tokat serhaddi üstünde kış günlerini geçirirken, türkmenler de yaban sürüleri gibi kışlayacakları mağaralara girdiler. Böceklerin çıkıp yayıldıkları zaman olan bahar faslını beklemeye başladılar. Şahruh Mirza'ya gelince o, daha önce, Rumun yılmak bilmeyen arslanlarının pençesinin ne olduğunu görmüş, savaş meydanlarında, cenk anında hayat puluna değer vermediklerini, uğraş günü keskin kılıçlarının kaynaşmasını öğrenmiş, Rum bahadırlarının savaş çeşnisini tatmış bulunuyordu. Bu yüzden İskender Mirza'nın ardına düşüp, Rum diyarına hücumu cesaret edemedi. Azerbaycan'da bulunduğu türkmenleri kılıçtan geçirip, çoluk çocuklarını tutsak aldıktan sonra yurduna döndü. Doğanın, en güzel eserleri ortaya koyduğu bahar mevsimi gelip çatmış zaman, Karakoyunlu terekemesi, (Türkmenleri) kudurmuş kurtlar gibi, çevrede yaşayan halkı dalamağa başlayıp, asıl yaradılışlarının ve yapılarının gereğini ortaya koydular.

Bu durum Yörgeç Paşa'nın katında bilinince, tutumu alkışlanan, halkını koruyan bu çoban, sürülerini yine de korumaya çalıştı. Padişahın keremli otağından gelen ferman ve tavsiyeler gereğince bu korku bilmez tâife hakkında gösterilen ilgi ve lutuf karşısında, onları engelleme ve korkutma yolunda tehditte bulunmak veya ülkeden süpürüp çıkarmak hususunda şiddet kullanmak imkânı kalmamıştı. Ancak, bunların yaptıkları kötülükleri, mutlu otağın eşğine duyurmakla yetindi. Halkını koruyan Sultanın aydın gönüllü, zulüm erbabının ortaya çıkardığı uygunsuz davranışlardan kederlendi. Anadolu beylerbeyi Timurtaş Paşazade Umur Bey'i, karınca sürüsü gibi ordularına serdar eyleyip Tokat yöresine gönderdi. Ondan önce de İskender Mirza'ya yumuşak ifadeli bir haber yollayarak, ettiği işlerin yersiz olduğunu, cezalandırılmasına yol açacağını, bildirmesini istedi. Tasarılarını kendi tahtkentine doğru düzenlemesini bu tavsiyelere karşı inatla direnmeye kalkışır, küfran-i nimet eyleyerek köteğe hak kazanırsa, o zaman zorla tepelenmesini ve dilaverlerin gayretleriyle ters geri sürülmesini buyurdu. Umur Bey, umur görmüş bir bey olduğundan, Tokat serhaddine yaklaştığı vakit, İskender Mirza'ya bir nâme yazarak, onda ferman-i hûmayunun buyruklarını bir bir açıklayıp, şöyle demişti. Eğer onların ettikleri kötülükler, fesatlar, yaradılışı güzel padişahın kulağına aynen ulaşmış olsa idi, şimdiye dek gösterilen sevgi ve iyilikler kökünden berbat olurdu. Öyleki o hiddetle belki de hepsinin tepelenmesi için ferman yazılmış olurdu. Padişahın himayesinde kışın sıkıntılarını görmeyip, endişe çekmeden safalar sürerek, huzur içinde günleri geçirmişken, bir nice Türke söz geçiremeyip, bakımlı toprakları çiğnetmek, beylik alâmetlerinden değildir. Güneşin tatlı ışıkları ile yeryüzü cennete misal denecek hale gelmiş, kışın sert soğukları geçmiş, dağlar, ovalar gülistana dönmüş ve sizi bozguna uğratan düşmanda tahtkentinizden atlanup yola çıkmış, böylece ülkede fitne tozları bastırılıp, kaban savaşı denizleri durgunlaşmış olduğuna göre, yurdunuzdan

tarafa yönelmeniz sevgi bağlarının kopmaması, sözünün eri bu soyun gösterdiği kereme karşı minnet duygularının açıklanması için, padişahın kapısında uygun bir davranış olur. Henüz kulaklarına şikâyetçilerin feryadları gitmemişken, safalarla dolu gönül aynasına zulmün tozları esmemişken, dönmek daha da beğenilecek bir tutumdur (87), yolunda gitmek dostluğun devam etmesine vesile ve yarıdışlaşmak için iyi bir deneme olur.

İskender Mirza uygunsuz davranışlarından mahcup olduğu kadar, Osmanlı ordusunun, bakımlı ülkelerini korumak üzere o yöreye doğru ilerlediğinden de haberdar olunca, can korkusu ve telâşi içinde yanındaki Türklerle birlikte göçüp gitti. Ama yine de türkmenlik yaradılışları gereği, yol üzerinde ne buldular ise, çarparak halka zarar vermekten de geri kalmadılar.

Kötü huy insanın yapısına bir kez kök salmışsa

Ölünceye kadar onun elinden kurtuluş olmaz

Yaradılışı kötü kişiye zinhar güvenme

Vefasız kimseden sakın, işbirliği eyleme

İkinci olay : Padişah Edirne'de dinlenirken dahi askerlerini gaza yolunda görevlendirmek emelinden vazgeçmiyordu. 835 (M.1431) tarihinde Rumeli dilaverlerini, beylerbeyileri olan Sinan Bey ile Arnavutluk diyarına akınla görevlendirmesi bu cümleden sayılır. Sinan Bey de yanındaki beylerle cenk yolunu tutup, merdanelik sancağını dalgalandırdı. Serhad'e ulaştığı zaman Arnavut topraklarına akıncılar salıp dağıttı. Bunlar buldukları aşâğılıkları tepelererek, çoluk çocuklarını tutsak alıp, bol ganimetlerle sevinç içinde İslâm askerlerinin ordugâhına döndüler. Ele geçirilen delikanlı ve oğlancıklar, işveler saçan ay yüzlü dilberler o kadar çoktuki ordugâh, kıyamet günüymüş gibi, ruhların toplandıkları alana, sevinç ve huzur veren cennete döndü. Başarıları sonunda bu ordu, padişahın otağına gelerek devlet kapısında görev almaya elverişli ser-

vi boylu oğlanları, hurileri andıran cariyeleri mutlu otağın eşiğine peşkeş çekti. Keremli padişahın değerli haremîni, perileri andıran parlak dilberlerle bir meşher haline getirdi. Bu sebeble sözü edilen yılın kış aylarını Edirne'de geçirmekte olan padişah, düşmanların dileklerine rağmen, kendisini memnun eden, sevinç içinde bırakan başarı sahiplerine elinde olan her şeyi vermekten kaçınmadı.

Üçüncü olay : Cihad yolundaki çabaları sayısız padişah ülkelerin gözdesi sayılan ve güven beldesi olan Edirne'de hak ve adalet töresini çevreye yayarken, safalar sürmeyi âdet edinmiş gönlü de Engürüs fethinin heyecanı ile çırpınmaya başlamıştı. Bu yörenin durumunu, yol, bel ve geçitlerini, önceden incelemek amacıyla tatlı sözlü beyleleriyle görüşmeleri sürdürmeye başladığı zaman Evrenos oğlu Ali Bey durumu inceleme görevini üzerine almıştı. Bu maksatla yayınlanan ferman gereğince, Rumeli askerine başbuğ olup, 833 (M.1429) yılında gaza yollarının beşeleri ile Engürüs diyarına doğru at kopardı. Tuna ırmağından geçip Engürüs ülkesine girdiği zaman, apaçık azgınlık içinde bulunan kralları ona karşı ne kadar tuzak ve hiyle varsa hepsini tamamlamış bulunuyordu. Onun, ilk anda İslâm askerine karşı çıkmaktan korku içinde olduğu, Tanrının birliğine inananlar katında bilindiğinden, askerler yere batasınca kâfirin korku ve telâşından faydalanıp, ganimet toplamak sevdasıyla ülke içine yayıldı. Askerin her biri, bir periçehrelî dilberi yakalayıp keyf çatmak arzusuna düştü. Tatlı dudaklıları, şirin ağızlıları dilek bilip, onların seyri hevesine üştü. Gönül çeken güzelleri arzulayarak her birinin boyları yay gibi kıvrılırken, beli bükülen avâreler şevk yayından ok gibi atılıp vuslat demine ulaştıkları anda kendilerinin ölüm yolcularına katılmaları, kaşları yayı andıran güzellerin vuslatına erişmeleri şevkine kurban olmaları olağan görünüyordu. Nitekim tuzak kurmada becerikli kral, İslâm askerlerinin bu şekilde dağılmış ve yayılmış olduğunu öğrenince, ordu yerine at kaldırıp, ol

bahtı kapkara gök demirlere bürünmüş kalabalıkla gazilerin gayretlilerini kırıp geçirdi, sayıları İslâm askerinin iki katı olmakla müslümanlar arasında yılgınlık kendini gösterdi. Her yiğit canını kurtarma kaygusuna düşmüş olduğundan, yine de şecaat ve cesaretle savuna savuna geldikleri yola düştüler. Bu tutum ile nice arslanlar düşman elinde şehit ve nicesi yokluk yolunda kaybolup gittiler. Öte yandan cânânın siyah benleri peşinde çevreye yayılan, güzellerin sırma saçlarının tuzağına uğrayan, gününü gün etmek isteyen dilaverler ise, topu birden zalim düşmana tutsak olmuşlardı. Bu olay, dindar kişilerin katında İslâmın yüceliğine göz değmesi gibi değerlendirildi ve büyük üzüntülere yol açtı.

Gazi midir ol kim çalışa mal için mevki için

Gazi ona derler ki uğraşa Tanrı emri için

Gerçekten de Husrev-i Dihlevî, Hamsesinde (88) bu kavramı konu edinip onu, şu gönül alıcı sözlerle açıklamıştır. Alemlerin kudretli hükümdarı Allah'ın rahmeti üzerine olsun.

Ölüm yarasını çapul uğrunda aldıysa

Şehit sayılmaz düşen kimse yağma yolunda

Sözde gazi geçinen tek çapul için gider

Tıbbi ticaret için hacı olana benzer

Hactan maksat ziyaret alışkanlığı olmuş

Kâbe gereksizdir ama, bir kez yolu düşmüş

Kim ki gazaya koşar, Tanrı rızası diler

Gaza başka türlü olmaz, asıl istek o der

Gazaya yürü gönülün o tutkuyla tutuşsun

Sade özün için değil, Allah aşkına olsun

Cihad savabına ulaşmak dileğinde iken, nice cahil ve bilgisizlerin, kertenkeleler gibi kaçanlar yüzünden, en ulu günahları işleyip, şaşkına dönmeleri cennet nimetlerinden pay almak isterlerken, cehennem derinliklerine düşecek hale gelmeleri olagan sayılmalıdır.

Cihad savabını eyler iken dilek

Kaçmağla duzah olur ana durak

Dördüncü olay : Özüne bahadırılığı önder eyleyen Padişah, Ali Bey'in uğradığı bozgundan âr eylemekte, İslâm askerinin yenilgisi güzel hatırına geldikçe utanmakta idi. Bu üzüntü içinde sözü edilen yıl, kış mevsimini Edirne'de geçirmeye ve Engürüs kralından öcünü almaya karar vermiş, bahar eyyâmında ol diyarı fırtınalar gibi esen gazilerin ayakları altında ezmek niyetini pekiştirmişti. Bu sırada Karaman yöresinden feryadçılar gelmiş ve Karamanoğlu İbrahim Bey'in andını bozduğunu, Osmanlı uyruğundan olanlara çeşitli zararlar vermeye başladığını, yüce katına duyurmuşlardı. Ayrıca Şarabdar İlyas Bey'i tutsak alarak Hamidili'ni bütünüyle ele geçirmiş olduğunu da bir bir anlatmışlardı. Padişahın aydın gönlü, ince fikri, bu haberler le kederlere uğramış iken, Engürüs yakasından da kendini bilmez bazı hâkimlerin cehennemlik kâfirlerle anlaşıp oldukları Rumeli vilâyetine akın salmaya niyet ettikleri, her geçtikleri kaleyi zorla ele geçirmek kararında oldukları haberi geldi. Las ülkesinin hâkimi olan Vlakoğlu'nun da onlarla anlaşıp olduğu ve ilk adımda Güvercinlik kalesini zabtetmeyi tasarladıkları yüce tahtın eşiğine sunularak devletli padişaha duyurulmuştu. Bu fitne çıkaran güruh ile fesatlık kaynağı olan Karamanlının anlaşıp bulundukları, bildirilen sözlerle ve akla yatkın delillerle belli olunca, böyle kargaşa zamanında padişahın, hiç bir tarafa yönelmeyip, adı geçen beldede, özüne yaraşır bir şekilde gelişmeleri izlemesi uygun görülmüştü. Güvercinlik hisarını korumak, küffarın tutuşturduğu fitne ateşini söndürmek için zaferleri kendilerine destek edinen ordusu ile Rumeli beylerbeyi Sinan Bey'i o yöreye gönderdi. Sinan Bey, Rumelinin beylerini, zaimlerini, akıncılarını toplayıp, kâfirden önce Güvercinlik hisarına yetişmek umudu ile yola düşüp, adamlarını bu yöreye gönderdi. Fakat, din yolunun savaşçıları daha erişmeden dinsiz kral, kalenin çevresini pis or-

dusu ile çevirmiş olduğundan, töreleri cihad olan askerler kaleye yakın bir yere inmek zorunda kalmışlardı. Kalabalık küffar ordusu hisara yaklaşmayı zorlaştırdığından, ilk ağızda direnmeye güçleri yetmeyen asker durdu. Vidin Sinanî lâkabiyle tanınan Vidin hâkimi Sinan Bey, şecaat ve cesaretinin üstünlüğüyle bilindiğinden, bu bekletişe asla rıza göstermemişti. Beylerin toplandıkları çadıra gelip ayt-tı. Bu gevşeklik ve bu bekleyiş aynıyle padişaha hiyanetlik etmektir. Belki de iman yolunda görüle gelen zayıflığın işaretidir. Kâfir kaleyi yıkmayı başarmış iken, durup böyle bakmak, İslâm topraklarını nasıl, korumak sayılır. Kâfir çokluk ise kadir mevlâ, İslâm askerinin yardımcısıdır. Cenk ve savaş pazarında başlıca mal olan başı ebedî uçmakların değerli puluna satmayan akılsızlar, elbette ziyan edecekler, bu düşünce ve endişede olanlar da kazançsız kalacaklardır. Beylerbeyi Sinan Bey, bu doğru fakat, sert sözlerden kırılarak şöyle dedi. Bu uclar senin beyliğinin alanıdır. Kâfirden dil almak senin görevin ve işindir. Gerçekte bu gecikme senin günahındır. Kötü tutumlu düşmanın durumu hakkında bir bilgi yoğ iken, göz karartıp üstüne düşmek, işin sonunu tasarlayamayan hırçın kişilerin tutumu olur. Gayretli isen var dil getir, hünerin var ise bir iş bitir diye, sözünü tamamladı.

Bir okun açtığı yara zamanla kapanır da

Dilin açtığı yara hiç bir zaman şifa bulmaz

beytinin kavramı gibi Sinan Paşa'nın sözlerinden Vidin Sinan'ın kızgınlığı daha da artarak. kâfirin top seslerinden atlarımız duramaz, kantarma ve kuşaklarını koparıırken, dil istemek yüreksizliğin ta kendisidir. Bizim ne edeceğimizi öğrendik, değirmen beygirine döndük diyerek, beylere seslendi, onları uğraşa sokmaya çalıştı ve atına atladığı gibi meydana erlere şöyle dedi :

Ey savaş ormanının yiğit arslanı

Cenge doymazsan buyur kavga alanı

Gel de bugün din yolunda çalışalım
Düşman ile uruşup bir elleşelim
Can ve gönülden Hakka niyaz edelim
Din bayrağını başlarda gezdirelim
Küffar ile cengi hoşça berkitelim
Düşmana durağını dar eyleyelim
Kuşanalım bele gaza kuşağını
Koparalım o anda küfrün bağı
Tanrının lutfu olsun bize kılavuz
Ola ki gazi ya da şehit olavuz
Çünkü boştur dönek feleğe güvenmek
Andan bize nice vefa ummak gerek
Ömrün pulunu gazada harcedelim
Küfür derneğini alt üst edelim

Savaş meydanında hazır bulunanlar, bu şanlı yığitten duydukları sözlerle yüreklerini pekitmişler, ürküntü ve korku izlerini içlerinden atmışlardı. Böylece atlarına atladıkları gibi ol döğüş ve tokuş alanının eriyle kafadar olup, ardınca yola çıkmışlar, Cihad buyruğunu uygulamaya koyulmuşlardı. Beylerbeyi Sinan Paşa ise, askerinin büyük çoğunluğunun düşmanı tepelemek üzere hareket ettiğini görünce, daha fazla beklemeyerek, geride kalan kuvvetlerle din düşmanları üzerine yürüdü. O gece bir an bile dinlenmeden at sırtında savaş alanına doğru yanaştılar. Seher vaktinde, güneşin yakıcı askerleri, gecenin siyah elbiseler giymiş karanlıklar saçan sipahilerini tarumar edip, fetih ve zafer sancaklarını ufkun burcuna diktikleri gibi, İslâm askeri de her şeyi bilen Tanrının yardımı ile zaferler okunan sancaklarını açmış ve işi gücü eşkiyalık olan yere batasica küffarın üzerine dökülmüştü. Cengi özleyen dilaverlerin gücü karşısında düşmanın boynu büküldü, işin sonunda din yolunda vuruşan kahramanların amansız kılıçları altında dernekleri söküldü. Çoğu, şahin önünde güvercin misali kaçmaya, nicesi de Tuna suyuna dalmaya mecbur

oldu. Bu derin ırmakta boğulanlar yanında bir o kadarı da kılıcın ateşi ile ayrılarak yakıcı cehennem azabı için bir yığın oldular. Engürüs Kralı uygunsuz talihinin uğursuzluk getirdiğini, devleti bayraklarının devrildiğini görünce, direnmekten usanarak bin bir zorlukla sözü edilen ırmağı geçti, kurtuluş tarafına canını attı. Böylece onun göklere çıkan adının vellesi, gazilerin kılıçlarının suyu ile yıkanmış oldu. Macarların çadırları, barınakları, tavlalar, çergeler hepsi İslâm askerinin eline girdi ve pek çok mal ve ölçüsüz ganimetle tok toplum eylemeleri yolu açılmış oldu. Bu savaş 837 (M. 1433) yılında meydana geldi.

Ek : Molla İdris, Emir Sultan hazretlerinin âhirete göçüşünü bu yıl olarak görmektedir.

Mısra — En uygun olanı seçti

Molla Neşri ise, 833 (M. 1429) üçüncü yılda Frenk gemilerinin Gelibolu üstüne düştüklerini ve Emir Süleyman boğazını kuşattıklarını fakat, işin sonunda barış yapılarak döndüklerini anlatır. Keremli padişahın, bu olay üzerine sözü edilen boğazı (Burgazı) yıktırdığını söyler.

834 (M. 1430) tarihinde Mısır Sultanı Bars Beğ'in Kara Yülük üzerine yürüdüğü fakat, daha sonra barış yapıp çekildiği bilinmektedir. Yine bu yılda dolunayın tam tutulması olmuş, çevre o kadar kararmıştı ki, insanlar yıldızları rahatça görececek hale gelmişlerdi. Bu arada bir çok ülkelerde de kılık görüldü. Bazı Osmanlı tarihleri ay tutulması olayının 836 (M. 1432) tarihinde olduğunu ve bu yıl Zu zuvabe/kuyruklu yıldızın doğduğunu yazarlar.

Padişahın Karaman Üzerine Yürütmesi

Ülkelerin sahibi Sultan, Selânik hisarını fethettiği zaman, çevresindeki devletlere fetihnâmeler yollamış, bu arada Karamanoğlu İbrahim Bey'e de beşaretnâme yazdırmıştı. Aman ondan önce Karamanoğlu ile Zulkadiroğlu Süleyman Bey arasında bir at yüzünden kırgınlık ve düşman-

lık hasıl olmuş bulunuyordu. Bunun sebebi ise şöyle idi. O günlerde Süleyman Bey'in eline hız ve çeviklik bakımından güzel bir at geçmişti. Sür'atte saba rüzgârı onun nallarının tozuna ulaşamaz, çeviklikte tek ayak, tek parmak üzerinde hayal gibi akıp gider, kimse tutamaz, atıldığı zaman kuş gibi uçar, alnına düşen perçeminin dalgalanışı hayırla yazılan alın yazısını andırır öyle bir at idi.

Yerde koşarken atın güneşten haberi olmaz

Ki ayak başa ulaşır, dört nala kalktığında

Sevgiliden ayrı kalmış kişilerin döktükleri gül rengindeki gözyaşları misali kirpiklerden akar, hızıyla gölgesi fark edilmezdi. Belki uzun bir süreden beri ona benzer bir at, hiç bir padişahın tavlasında görülmüş değildi.

Fırtına gibi esti, dağlar gibi göğüs gerdi

Güvercine düzlük, kartallara doruklar gerek

Öyle seğırtten bir binek idi ki, gidişini şimşekten fark etmek güçtü. Bu özellikleriyle de bütün padişahların gönlünü çekmişti. İşte Karamanoğlu İbrahim Bey, bu atın özelliklerini duymuş, onu Süleyman Bey'den istemişti. İsteğinde direttikçe Süleyman Bey'e üzüntü olmakta, dileğini red ederek yüzünü ondan çevirmekte idi. İbrahim Bey ısrarından bir sonuç alamayacağını anlayınca, hırsız, haydut takımıyla bu konuda anlaşılarak söz konusu atı uğulattıp muradı atına binmiş oldu. Süleyman Bey ise, uzun bir araştırma ve inceleme sonunda, Karamanoğlu'nun ettiğini anlamış ve padişahın katına şikâyetnâme yazarak durumu hikâye eylemişti. Yüce tahtın eşiğine sunduğu yazısında Sultanın tavlasına uygun böyle bir atı ulu kapınıza sunmak üzere yetiştirmekte iken Karamanoğlu haberdar olup bir nice, işleri kötü hırsız eliyle uğrulatmıştır. Sultanın ahırlarına lâayık, Süleyman'ın tahtında oturan hâkana özge böyle gönül alıcı bir atın ol hilebaz Türkün tavlasında kalması yazıktır, demişti. Padişah da Selânik fetihnâmesini götüren elçiye, yola çıkacağı zaman, İbrahim Bey'e se-

lâm eyle benim bineğim olmak üzere yetiştirilen atı göndermesi muradımdır, diye buyruk eylemişti. Sözü edilen elçi oraya vardığı zaman yol ve töre gereğince müjde mektubunu sundukta, Karamanoğlu'nun bozuluşunu ve kara yüreğinin eseri kıskançlık ateşiyle üzülsünü izlemişti. Bu duygularla onun, cihanı gölgesi altına alan otağın kötülüğünü arzulayan bir kişi olduğunu gördü. Dönüş izni için ricada bulunurken, yüce buyruk gereğince at konusuna da değindi. Bunun üzerine Karamanoğlu'nun haddinden ziyade söz ve yersiz lâflarla karşılık vermesi, içindeki kinin meydana çıkmasına yol açtı. Elçi de bu bilgileri elde ettikten sonra padişahın otağına döndü. Onun saçacağını öpmek şerefine ulaştığı zaman, edindiği bilgileri bir bir anlatarak, andını çiğniyen bu adamın çirkin davranışlarını söyleyip uygunsuz tutumundan şikâyet etti. Parlak yaradılışlı Sultanın temiz gönlü, işittiklerinden kırıldı ve cezasını vermek üzere atının dizginlerini o yöne çevirmek kararına varmıştı ki onun, daha önce sözü edilen yaramazlıkları, Şarabdar İlyas Bey ile eyledikleri, yüceliğin durağı olan otağına bu sırada duyurulunca da gazab denizleri iyice köpürdü, kızgınlık ateşi tutuştu. Saruca Paşa'yı Edirne'yi korumak üzere bırakıp, ol hızla harekete geçti. Ordularını toplayarak vakit kaybetmeksizin Gelibolu'ya geldi. Sabah rüzgârı ile bir zafer meltemi gibi denizi aşarak devletli otağını Bursa şehrine kurdu. Devletin ileri gelenleri onun olgun güzelliği ile aydınlanıncaya, Anadolu dilaverleri çevresinde toplanıncaya kadar, gönle huzur veren bu belde de istirahat buyurdu. Rum ülkesinin anlı ve şanlı bahadırları Padişahın parıldayan tuğlarının altında toplanıp, sadece miğferlerinin çıkardığı ışıklar güneşin ışınlarıyla haşır neşir olmaya, her biri yüce Sultanın buyruklarını yerine getirmek için beklemeye başlayınca, zaferler saçan sancaklar Akşehir üzerine doğruldu. Buraya inildiği gün kalenin ele girmesi bir konu olmadı ve bu topraklar keremli beylerin yönetimine bırakıldı. Oradan Konya kalesi kuşatıldı. Bura halkı da anahtarları getirip padişaha tes-

lim ettiler. Böylece bu sağlam kale devletli hünkârın yönetimi altına girmiş oldu. Fetih sancaklarını oradan Beyşehir'ne yöneltmekle suratsız hasmın varlığını ezip geçti. Molla Neşri bu fütuhât sırasında, Karamanoğlu İsa Bey'in, Zülkadiroğlu Süleyman Bey ile Kadi Bürhaneddin'in oğlu Zeynelâbidin'in, ülkeleri açan Sultanın özengileri yanında bulunduklarını ve Karaman diyarının İçil'den başka bütün topraklarının tamamıyla zabtedilip Osmanlı ülkelerine katıldığını söyler. Taşili'ni açmak için baltacıların ileriye sürülerek Bozkır'a çıkıldığını ve bazı geçişi güç yerlerin yıktırıldığını anlatır. Karamanoğlu bu tutum karşısında, zorlu padişahın bütün gayretinin, kendisinin ele geçirilmesi ve bütün topraklarının zabtedilmesi, özünün de tutsak alınması hususlarında toplanmış olduğunu anlayınca, sultanın affını sağlayacak girişimlerden başka yapacak bir iş kalmadığını gördü. Ülkesindeki hâkimlerin gözbebeği ve yönetim işlerini düzene koyanların önderi olan Mevlâna Hamza'yı özür ve affı dilemek, cihana vekar ile hükmeden padişahın hoşgörüsüne sığınmak için yüce otağın eşiğine yolladı. Molla Hamza onun devletli makamına ulaşınca, kullarının gönüllerini almasını bilen Sultanın iltifatları, ikramlarıyla karşılandı. Yüce varlığı ile padişaha olan güvenci, adaletine, şefkatine olan inancı ile özürleri sıralamaya başlayarak Karamanoğlu'nun tövbe ve affını istediğini açıklayıp, geçmişte işlediği suçların hoş görülmesini arz eyledi. Sözlerine şöyle devam etti. Karamanoğlu hanedanımızın yetiştirmelerindendir. Ne denli yükselmiş olsa yine de kudretsiz bir kulunuzdur. Hısımlık yoluyla baş çekmiş, akrabamız olmakla cihan hükümdarlarına üstün tutulmuştur. Hal böyle iken, az bir günahı için başın almak ve nice günahsızların da gözü yaşın dökmek, cihan padişahının güzel ahlâkına, geniş anlayışına yaraşır mı?

Mısra — Ger günah eylese kul aff-ı Şehinşahî kani

Ettiği işlerden pişman olmuş, ters davranışlarından vaz geçmiş, bundan sonra kölelik zincirini boynuna geçirip,

bağlılık yolundan ayrılmamaya can ve gönülden and içmiştir. Hamid vilâyetinden tamamen el çekip artık her hangi bir saldırganlıkta bulunmayacaktır. Karaman ülkesinden Sultanın dilediği yerleri vermeğe can ve gönülden hazırdır. Gerçi bütün bu konularda pek çok yaramaz iş eylemiştir ama, lutuf yüce padişahındır. Reca olunur ki, bu düşkün kullarının sözlerini red ederek umud ettiği sonuçları almaya, kapuları kapamasın, affin keremli etekleriyle geçmiş kusurları örterek her ne olmuşa hoşgörüyle karşılaşın.

Yazardan — Şah keremli olunca daha ne gerek
Şahın lutfuna sade bahane gerek

Bunları söyleyen molla gerçekte akıllı ve bilgili bir kişiydi. Konuşmasındaki tatlılıkla keremi bol Sultanın gönlüne merhamet tohumlarını atmış lufu geniş padişah, hayrı düşünen bu adama şöyle cevap vermek gereğini duymuştu. Ara yerdeki hukuku unutan bu adamın sözünden cayması, kötü yaradılışı ata ve ecdadından gelen bir huydur. Yeminleri, andları bozmak, anlaşmaları, bağları koparmak onlardan öğrendiği bir sanattır Onun yeniden yaptığı anlaşmalara güvenimiz ve kötü tutumundan pişman olduğuna inancımız yoktur. Ama senin hatırın için bu defa da günahından geçelim yalnız, onun bu ülkeye hakim oluşu bizim görevlendirmemiz ve tayinimizle olduğundan, şimdi onu azlederek yerine devletli kapımızda hizmet etmekle öğünen kardeşi İsa Bey'i geçirmeye karar vermiş bulunuyoruz, demişti. Molla, kudretli hükümdarın af kararına varmış olduğunu anlayınca, bir kaç kere ayaklarına kapanıp namusu üzerine söz verip, görevinde bırakılması hususunda da yalvar yakar olup, kabahatlerini hoş görmesi için duygularına basmakla, durağı yüce padişah, suç ve cürmünü affetmeye meyletti. Molla Şükrullah'ı sözünü ve andını açıklamak üzere adı geçen molla ile birlikte onun yanına gönderdi. Hizmet vaktinde, gönderilen fermana göre hareket etmesi, bağlılığını göstermesi, ele geçirdiği toprakları geri vermesi şartı ile suçunu bağışlayarak,

sancağının merkezi olan ili yeniden kendisine bıraktı ve mutlu tahtının bulunduğu şehre doğru dönüp gitti.

Molla İdris'in Tarih'inde bu elçilik görevi için, Molla Hamza yerine, yüce Allah sırrını kutlu eylesin, Mevlâna Celâleddin-i Rumî hazretlerinin torunlarından soycağ ve özcek öğülecek özellikleri derlemiş olan irfan sahibi (Ulu) Arif Çelebi kaydedilmiştir. Mevlâna soyuna karşı, dünyanın tek hükümdarı olan Sultan Murad'ın üstün bağlılığı her tarafa duyulmuş olduğundan, Karamanoğlu'nun ol yüce soyluyu şefaathçi olmaya yönelttiğini sözlerine eklemiştir.

Yine sözü edilen kitapta Padişah hazretlerinin Karaman diyarına yürümeden önce Evrenosoğlu Ali Bey'i Arnavutluk üzerine akın için göndermiş olduğu, Ali Bey'in bu akında hesaplanmayacak sayıda arnavut güzellerini derleyerek tok toymula Edirne'ye geldiği ve cihan padişahı Karaman seferinden döndüğü vakit, bu kıymetli ganimetleri sunduğu yazılmıştır. Bütün bu olaylar 839 (M. 1435) sonlarında kendilerini göstermiştir. Molla Neşri, Molla Mehmed Şah-i Fenari bu yıl öldü ve Karamanoğlu İsa Bey bir düzene kurban oldu diyor. Ayrıca, sözünün eri Sultan, Karaman seferinden döndüğü zaman, İshak Bey'in raporundan Vlakoğlu'nun Karamanoğlu ile Engürüs Kralının anlaşmalarında aracılık ettiğini, bu fitnenin başlıca kaynaklarından ve padişahın düşmanlarından biri olduğunu öğrenince, Vlakoğlu'nun tepelenmesine ve Las ülkesinin bütünüyle fethine karar vermişti, der. Vlakoğlu gelişen durumdan haberdar olunca, ülkeleri eli altında tutan padişahın otağına ubudiyetnâmesini göndermiş, değerli haremde hizmete adadığı kızının (89) çeyizinin tamamlandığını da bildirerek mutlu eşiğe gönderilmesine izin verilmesini istemişti.

İnce düşünceli padişah vezirleriyle bu konuyu görüşünce, onlar şöyle söylediler.

Şah ilgi göstermelidir bu geline
 Sonra Vlakoğlu hakkından geline
 Gelişi engel olmaz öcümüzü almaya
 Hele gelsin o nazlı peri buraya

Vezirlerin gönle uygun görüşleri, açık düşünceli Padişahın kafasına da uygun gelmişti. Bunun üzerine Reyhan Ağa ile Evreng Ağa (90) nın varıp İshak Bey'le buluşmaları ve onun hatununu da yanlarına alarak Las diyarına gitmeleri, gelini almak için töre ne ise yerine getirmeleri ferman olundu. Bu emir gereğince ağalar, İshak Bey'in hatunu ile Üsküb'e gelerek oradan Semendre'ye hareket ettiklerinde, kaleye yaklaştıkları zaman, Vlakoğlu onları karşıladı. Semendre'de kondurup ulu şölenler, sofralar düzenledi, ağırlayıp düğünler eyledi. Kızını ve çeyizinin defterini Evreng Ağa'ya teslim ederken ayttı. Benim kızım, yüce padişahın yastığına baş koyacak değerde değildir. Onu, Sultanın devletli otağında, hizmetinde olması için gönderiyorum. Bu eşyalar da onun çeyizi sayılmaz. Yüce devletlerine benim peşkeşimdir. Dilerse bir cariyesine armağan eylesin, dilerse değerli haremindeki öteki odahklarına versin diyerek, nice kıymetli peşkeşler çekip beraberlerinde göndermişti. Bunlar padişahın huzuruna gelince almakta beis görmedi ama, gönlü daha önce kırılmış olduğundan, bunlara değer vermeyip bir kâfir kızına düğün ne gerek diyerek dernek kurulmasına izin vermedi. Bir kaç gün sonra getirdiği çeyize daha nice kıymetli eşyalar katıp onu Bursa'ya gönderdi. Bursa'dan ise İsfendiyar Bey'in kızını getirip Edirne'de onunla birkaç gün safalar eyledikten sonra, Engürüs seferi için hazırlıklara başladı, var gücüyle bu konuya eğildi.

Padişahın Engürüs Üzerine Gidişi

Karamanoğlu, kâfir kralları ile gizli anlaşmalar yaparak, onların İslâmın padişahına her baş kaldırışlarında işbirliği ederdi. Bunlar arasında, özellikle Engürüs kralı, uğursuz kuvvetlerini İslâm ordusu kiralıdan beri, yaralanmış domuz gibi, yerinde duramaz olmuş, öc almak için fırsat aramakta idi. Padişah hazretlerinin Karaman yöresine gidişini ganimet bilmiş ve Alacahisar'ı kuşatarak o bölgede yerleşmiş olan İslâm halkı dağıtıp perişan etmişti. Ancak İslâm dininin iman gücü kaleyi almasına engel olmuş, sadece yağma ve talan eylemekle yetinerek geriye dönmüştü. Ülkeler açan Sultan, Karaman seferinden geriye döndüğünde Engürüs diyarını ele geçirmek için hazırlıklara girişmiş ve ilk tedbir olarak da Evrenosoğlu Ali Bey'i serdarlığa getirip o yöreye göndermişti. Ali Bey, Padişahın buyruğu gereğince 840 (M. 1436) yılında Rumeli dilaverleriyle Tuna suyunu aşarak Daşfar (91) önünden geçip çevreye akına adam saçı. Kırk gün durmadan Engürüs toprakları amaçları zafer olan sipahilerin ayakları altında çiğnendi. Dilli, dilsiz, sayısız ganimetler toplandı. Hatta yakalanan tutsakların sayısının düşmanı tepeleyen askerin sayısından artık ve yağmalanan eşyanın pek fazla olduğu söylenir. Ali Bey böylece, tok toyumla, burnu kanamadan, padişahın eşiğine yüz sürdüğü zaman, devletli hünkârın otağı hizmetine servi boylu, al yanaklı dilberler getirmiş, Engürüs topraklarının güzelliklerini anlatarak Padişahın safalarla pırıldayan gönül aynasına bu diyarın fethi fikrini aksettirmişti. Bunun üzerine Osmanlı ülkelerinin bütün beylerine gereği yapılmak üzere buyruldular gönderildi. Hepsinin Engürüs gazasına hazırlamaları, yaya ve atlı askerleriyle tahtkentine gelmeleri istendi. Kısa bir süre içinde büyük, kalabalık bir ordu ülkeler açan Padişahın ordusunda toplandı. 841 (M. 1437) baharında padişah önce, Edirne'deki Yeni Cami (Cami-i Cedîd) nin temelini atarak uğurlu elleriyle gökleri tutacak duvarların inşasına başlattı. Bilginlere, şeyhlere, dervişlere, fakirlere ihsanlarda, ziya-

fetlerde bulundu. Ondan sonra ilayi Kelimetu'llah için ordularını Engürüs'e doğru harekete geçirdi. Tuna'dan Süleyman'ın tahtını aratmayacak bir gemiyle geçti. Daha önce Las hâkimi Vlakoğlu'na gazilerin hizmetine hazır olası deyu hükm-i hûmayununu yollamış idi. O da bu buyruk gereğince verilen görevleri yapmaya girişmiş, zaferleri gölge edinen ordunun rehberliğini kendisine öğünmek için sermaye edinmişti. Eflak hâkimi Dragula'ya da aynı şekilde bir ferman gönderilmiş, onun da hizmete hazır olması istenmişti. Ol dahi fermana boyun eğerek, aynı yolu tutmuş ve kulluğunu göstermekte başarılı olmuştu. Las hâkiminin kılavuzluğu ile Vidin'den geçip Engürüs diyarına girerek Ziyne'ye kadar ilerlediler (92). Bu seferde onların altı parça kalesini alıp, iki ay ülkede kaldılar ve gaza davulunu çaldılar. Kâfirin nam ve nişanı belirmedi. Ordu zor geçilen dağlara kadar ilerledi. Nice sağlam kalelere girdi. İslâm askeri Engürüs'ün ganimetlerini derledikten sonra, kışın ilerlemesiyle daha fazla durmaya imkân kalmayınca, mutluluklarla dalgalanan sancakları tahtkentine doğru çevirdi. Dönüş sırasında Eflak hâkimi rehberlik etti. Zaferleri toplayan askerler, Eflak üzerinden yürümeye başlayınca Dragula evvelce olduğu gibi sofralar düzenleyerek kıymetli peşkeşler sundu. Oradan da şan ve şerefle Edirne şehrine varıldı.

Sultan Murad hazretleri devletle ikballe
Edirne'ye gelip sürdü hüküm adaletle

**Cihanın Temeli Sultanın Eşsiz Askerlerini
Arnavutluk Yöresine Göndermesi**

Arnavutluk hâkiminin İskender adında fidan gibi bir oğlu vardığı, onu tanıyanların anlattığına göre bir âfet, gönlü alan yüzü, güzellik ve letafet bakımından eşsiz idi. Bu delikanlıyı babası, bağlılığını belirtmek için padişahın mutlu kapısına göndermişti. İskender'in ülkelerine Padi-

şah olan da İskender'i, öz hizmetinde bulunmak şerefini kazanan ulu hizmetliler arasına katmış, lütufkâr bakışları ile onun yetişmesini sağlamıştı. Babasını aratmadığı için bir zaman sonra onu öz babasının yerine vali tayin eylemişti. Ama o soysuz çıkmış, kudretli padişahın nimetini unutmış, gurur kadehinden gaflet dolusunu içerek ol serhadde bulunan bazı Osmanlı topraklarına el uzatmıştı.

Kötü yaradılışlı idi anıncün ana iyilik battı

Vaktaki bu haber ışıklar saçan Sultanın kulağına erişti, Evrenosoğlu İsa Bey'i Molla İdris'e göre de İshak Beyoğlu İsa Bey'i baş ve buğ ederek 842 (M. 1438) yılında Arnavutluk üzerine gönderdi. Akıncılar Arnavut diyarına giricek, ganimet sevdasına düşerek, ülkeye yayıldılar. İskender ülkenin bütün çıkış yerlerini kapatıp, geçitleri İskender'in seddi gibi bağlayıp, İslâm askerine saldırınca, onlar da İskender'in kan dökücü askerleriyle karşılaştıkları anda, ellerindeki tutsakları kılaca çalarak

Küffâr ile cenge bir elden tutuştular
Kâfirin direncini o anda kırdılar
Küffârın askerine saldırdıkları gibi
Kılıçları indi yağmur taşları gibi
Gerçi pek çok gazi şehit oldu bu yolda
Ama ellerinden kurtulmadı kimse de
Öclerini aldılar o gün Sikender'den
Bir çok kaleleri kaptılar o ülkeden

**Adalet Saçan Padişahın Novaborda
Kalesini Fethedışı**

Gaza boylarında at sürmeyi iş edinen Sultan, Engürüs ülkesinin fethini şeref konusu haline getirmiş olduğundan, burayı fethetmek için tutacağı yöntemi durmadan tasarlamaktaydı. Bunun için de ilk ağızda Belgrad kalesi, bu diya-

rın kapısı ve fetih yollarının anahtarı olmakla, bu zorlu kaleyi biran önce almak üzere yola çıktı. Köpüren denizleri andıran askerleriyle kaleyi kuşatmaya başladı. Dağlar gibi yükselen kale, dayanıklılık ve sağlamlıkta yalçın kayalar kadar çetin, içinde olan yaya ve atlı asker de pek kalabalık olduğundan, bu iş için uzun bir zamana ihtiyaç duyulmakta idi. Bu durumda doğruyu gören ve düşünen vezirlerin kararı üzerine ordunun çoğu Sava suyundan öte yakaya geçirilerek Engürüs topraklarını yağma ve talanla görevlendirilmişti. Din yolunda savaşanlar, dinin sancağını dalgalandırmak amacı ile ganimetlerle dolu bu ülkeye yönelip, şecaat ve gayretleri sonucu, küffarın önlerine diktiği ne kadar çalı, çırpı varsa ortadan kaldırmışlardı. Böylece kurdukları tuzaklarla nice peri saçlıları avlamayı başardılar. Sayılamayacak kadar çok para ve çeşitli mallar ele geçirdiler. Düşmanları tepeleyen askerlerin eline düşen esir, sayı bakımından öyle çoktu ki, gönül alıcı bir cariye bir çift çizmeye, makamları ulu padişahların hizmetlerine lâıyk serviy boylu oğlancıklar yüz elli akçaya satılır oldular. Zaferleri derleyen askerler bol ganimetler topladıktan sonra, padişahın fermanı üzerine geriye döndüler ve hükümet merkezine doğru yürütmeye başladılar. Dönüş sırasında kâfir yiğitlerinin konağı olan ve çevresindeki gümüş madenleriyle tanınan Novaborda kalesini de Sultan Murad'ın bahtının açıklığı, Osmanlı devletinin üstün gücü ile fethederek İslâm ülkelerine katmayı başardılar. Bu seferde gazilerin eline giren ganimet, hiç bir tarihte olmamıştır, diye meşhur ve Tarihlerde de öylece kayıtlıdır. Bu fetih ve ganimet 843 (M. 1439) yılında gerçekleşince, adı güzel padişah öteki sınır kalelerinin alınması işini İshak Bey ile Bursa şehrinde mescidi ve hayırları bulunan Şehabeddin Paşaya ısmarlayıp kendileri bu fetih ve zaferin sevinciyle tahtkentlerine doğru geçip gittiler.

Keremli padişah otağa gelip şeref verdi

Sağına soluna saçtığı ikbal ve gücüyle

Sultan Mehmed'in Sünnet Düğünü

Padişah sözü edilen yılın kış aylarını Edirne şehrinde çeşitli eylentiler ve toplantılarla, rahat ve huzur içinde geçirip, genç ya da yaşlı, büyük veya küçük herkese lutfuflar göstererek şehzadeleri için de bir sünnet düğünü yaptırttı. Sultan Alaeddin ile Sultan Mehmed Han hazretleri bu mutlu yıl içinde sünnetlenerek kesildiler. Bu dernek sırasında keremli padişah öz kızlarından birini de İsfendiyar Bey'in oğlu ile nikâhladı.

Cihan Padişahının Semendre'yi Fethedişi

Savaş meydanlarının yiğit arslanının atı Semendre fethine yönelmeye pek hevesliydi. Hele bu kale Engürüs yolu üzerinde bulunduğundan, ülkeler alan padişahın da başlıca düşüncesi olmakta idi. Çoğu kez Engürüs kuvvetlerinin İslâm topraklarına saldırıları bu yol üzerinden yapılmakla, sözü edilen kalenin yıktırılması padişahın boynuna borç, memleketi savunmak için de gerekli bir iş olmuştur. Özellikle serhad beylerinin en tecrübelisi olan İshak Bey, Padişah Belgrad kuşatmasından dönüp Edirne'ye doğru giderken, onun yüce eşiğinde şöyle söylemişti. Mademki Semendre hisarı fetholunup Vlakoğlunun pis varlığı ülkelerimizin ana caddesi üzerinden kaldırılmaz, ne Engürüs'ün fesadı eksik olur, ne de Karamanoğlu'nun nifaki kesilir. Ama o sırada kış yaklaşmış, kış aylarının güçlükleri kendini göstermeye başlamış olduğundan iş, bahar günlerine bırakılarak Edirne'de kışlamaya karar verilmiş, konu kapatılmıştı. Bunun içindirki o kışı Padişah Edirne'de safalarla geçirmiş, sözü edilen derneklerle vakit doldurmuştu. İshak Bey ise, o hayırlı yıl içinde lutfu çok padişahın izni ile hacca gitmişti. Kış soğuklarının şiddeti geçip, kar ve yağmurlar kesilip, baharın müjdecileri fetih ve zafer haberlerini, hoş sözlü susenin dilinden gülmün kulağına eyrigörüp, çiçeklerin sayısız askerlerini,

baharın yoldaş ve karındaşlarını yollara dizdükte, gönül leri tanıyan Padişah da ordularının toplanması için buyuruldular çıkarmıştı. Osmanlı ordularını hazırlarken, Vlakoğlu ile Eflak hâkimi Dragula'yı da yüce otağının yanına çağırmıştı. Vlakoğlu «hâin kişi korkak olur» ata sözü gereğince mutlu tahtın saçağını öpmekten korkarak, yerine iki oğlunu göndermiş bulunuyordu. Dragula ise karşı çıkmaya güç getiremeyip, hem kendi, hem de iki oğlu ile Edirne'ye gelmişti. Padişah bunlar gelir gelmez Dragula'yı Gelibolu kalesine, oğullarını da Germiyanili'nde Eğri-göz hisarında hapsedtirmiş, Vlakoğlu'nun çocuklarını Tokat kalesine yollamıştı. Ondaki zaferlerin rehberlik ettiği askerleriyle Semendre'ye doğru yola çıktı. Padişahın gelişinden Vlakoğlu haber alınca, direnme olanağı kalmadığından, Semendre kalesini güvendiği adamlarına ısmarlayarak Engürüs kralına sığınmıştı. Tuna'dan geçerek, ol uğursuz kâfirin ülkesine varıp, anın kapısını özüne durak eyledi. Zaferleri avuçlarında tutan askerler, top ve tüfeklerden çıkan barut dumanıyla düşman gözüne cihanı kara eyleyip, iki ay durmadan savaştılar, gece gündüz döğüşüp durdular. İşin sonunda hisardakiler yılgınlık ve bıkkınlık içinde aman dilediler. Getirip kale anahtarlarını teslim eylediler. Kale daha fethedilmeden İshak Bey hactan dönmüş, orduya katılmıştı. Bu serhaddin arslan kuzusu ve cihad yolunda beylerin yüzü akı olduğundan, gelir gelmez kendisine Nikebolu hisarını fethetmesi görevi ferman edilmişti. Germiyan beyi olan ve Varna gazasında şehit düşen Timurtaş Paşa oğlu Umur Bey'in oğlu Osman Çelebi de bazı beylerle birlikte onun emrine verilmişti. Bunlar sözü edilen kaleyi kuşatmaya giriştikleri sırada, ulaklardan düşmanın saldırıda bulunacağı haberini aldılar. Bunun üzerine İshak Bey emrindeki yaya ve atlı birlikleri savaşa hazırlayıp bekledi. Derken ansızın bir kara toz bulutu yükseldiki yer gök gözükmez oldu. Daha göz açıp kapayıncaya kadar toz bulutunun içinden berbat bir kalabalık çıktı, ardınca bir grup daha onları izledi. İslâm

askerleri gördülerki yere batasica kâfir yayasın önüne katıp, gaziler üzerine can atıp gelirler. O anda tekbir sadaları, davul ve boru sesleri arasında bu kalabalığın üzerine atıldılar. Düşmanın yayasını sel gibi akan atların ayağı altında çiğnediler. Bu şaşkın askerler zaferleri gölge edinen gazileri ok yağmuru ile her ne kadar çevirmeye çalıştılsa da fayda vermedi. Geçen her an dirençlerini kırdı. Padişahın bahtının açıklığı ve Tanrının yardım elini uzatması sonunda İslâm askeri, kâfirin yayasını yokluk gemisine bindirip, hiçlik diyarına gönderdi. Sıra atlılarına gelince, İslâmın can alıcı ok ve temrenleri miğferlerini, zırhlarını delmeye başladı. Onların da durmaya mecalleri kalmadığından, yüzgeri ettiler. Savaş meydanından ve pehlivanların vuruşmasından yittiler. Kaçarlar larken de küffarın ileri gelenlerinden bir nicesi yakalanıp, çoğu helak ve pis varlıklarından yer yüzü pâk oldu. Rum'un dilaverleri keskin kılıçlarıyla bu kaçaklara saldırdıklarında, şom ruhların baykuşlarını, hiçlik karanlıklarına uçurdular. Vücut yapılarını varlık dünyasından göçürdüler. Bütün çabalarının düşmanı tepelemek olduğunu gören İshak Bey, din yolunun savaşçılara şöyle söyledi.

Yazardan — Ey cihad meşeliğinin yiğit arslanları

Tanrı yardım etti aldınız muradınızı

İşte tepelediniz sizi korkutanları

Boş yere yormayın artık kılıçlarınızı

Kan selleri götürdü kâfir cesetlerini

Tarûmâr eyledi fesatlık yuvalarını

Siz de aldınız din kardeşlerinin öcünü

Şimdi toplamak gerek kılıç artıklarını

Şu dağılanları kaçanları esir alın

Onlarla doyurun gözünü cihan halkının

Bir Osmanlı tarihi yazma yolunda başarılı olan Aşık Paşa oğlu, bu savaşa katılmakla «öldürdüğümünden gayri, beş genç kâfiri bağlayıp Üsküp'te beşini bir arada dokuz

yüz akçaya sattım» diyerek bu olayı canlandırmakta ve sözünü tamamlamaktadır. Bu başarının ardından Las ülkesinin ele geçirilmesi bitmiş oldu. Her yöne kadılar tayin edilerek devletin yasası yürürlüğe kondu. Semendre'de aynı şekilde fetholunca bey ve kadısı seçildi ve Cuma namazı eda olundu. Molla Neşri, Semendre beyliğinin Turhan Bey'e verildiğini, kalenin fethine sebep olan hadisenin, Vlakoğlu'nun Padişahın çağrısına kulak tutmayışı olduğunu anlatmakta fakat, onun iki oğlunu otağı hûmayuna gönderdiğine işaret etmemektedir. Aksine Vlakoğlu'nun onları Semendre'de bırakarak kendisinin Engürüs'e kaçtığını, kalenin fethinden sonra, bu çocukların gözlerine mil çekilerek Çakır Balaban Paşa'ya, Tokat'a gönderildiklerini söylemektedir. Molla İdris ise, gerçi Vlakoğlu daha önce oğullarını göndermiş, bunlar da padişahın emriyle hapse atılmışlardır demekteyse de, Semendre kalesinin Vlakoğlu'nun elinden alındığını açıklamamıştır. Bunun yerine, Semendre, Despot elinde olup, her an Engürüs kâfirine öncülük eylemekte idi. Bu sebebledir ki, ol kal'anın fethi ve Sırp ülkesinin zabtedilmesi, doğru tedbirler alan padişahın kafasında tasarlanmış ve 844 (M. 1440) baharında bu yöreye atının başını çevirmesi gerekmiştir. Bahtı açık padişah, zaferleri rehber edinen ordusu ile ol serhadde yaklaşınca, Despot şaşkına dönüp hayrette kalmış, kaçmaktan başka çare bulamayıp, Tuna suyundan Engürüs diyarına geçmiştir. İki oğlunu ise kaleyi korumak üzere oradaki askere serdar eylemişti. İki ay süren kuşatmadan sonra fethi mümkün olunca, bu iki çocuk padişahın hizmetinde olanların eline geçmiş, gamlı gözlerine kızgın mil çekilip Tokat kalesine gönderilmişlerdir. Semendre kalesi de padişahın değerleri yüce has adamlarından Doğan Bey adında birine verildi, demektedir. Bu konuda bütün Tarihçiler ayrı ayrı görüşlerdedir. Hatta bazı Tarihler'de Belgrad kuşatması ile Novaborda fethi, Semendre fethinden sonra yazılmıştır. Bunlar arasında Molla Neşri, Semendre fethini 842 (M. 1438) de göste-

rerek, bu yılda Timur Hanoğlu Mirza Şahruh'un korkusundan Kara Yusufğlu İskender Bey kaçıp, Osmanlı diyarına geldi. Şahruh Mirza ise Irak topraklarını yağma ve talan etti. Cihan Şah bu olaydan sonra Irak topraklarına padişah oldu ama, Kara Yülük İskender onu ortadan kaldırdı. İskender'iyse Alınca kalesinde oğlu ile hatunu öldürdüler. Mısır ve Şam kuvvetleri de Rum diyarına gelip Aynık (Aynık) hisarını yıkmışlar, oradan Erzincan ile Sivas üzerine ilerleyerek sonra geri, yurtlarına dönmüşlerdi. Mısır Sultanı Pars Bey öldüğünden yerine oğlu sultan oldu ise de Emir-i ahur Çakmak onu tutarak Mısır'a sultan olmuştur, demektedir. Elbetteki Allah en iyi bilendir.

İslâm Akıncılarının Bozguna Uğramaları

Eflak beyi Dragula ile iki oğlu hapse atılıp da ülke başsız kalınca Engürüs kralı Eflak beyleri soyundan birini, Cihan Padişahına aldırmaksızın, bu ülkeye hâkim olarak göndermişti. Bu haddini bilmez de Padişah Semendre kuşatmasıyla uğraşmakta iken, Tuna'dan geçerek İslâm topraklarına el uzatmak cesaretini göstermişti. Semendre'nin fethinden sonra Padişah, atının dizginlerini Edirne'ye doğru çevirdiği zaman, bu aşağılık kâfirin elini kesmek üzere Mezit Bey'i, ayrılan kuvvetlere başbuğ yaparak, ol serhad akıncılarıyla birlikte Eflak diyarına görevlendirmişti. Mezit Bey, cihan sultanından aldığı ferman gereğince, Eflak ülkesine varıp, yiğitliğinin eseri ve üstün kişiliği ile karşı koyanları tepeledikten sonra, ganimet toplama zamanı geldi diyerek, herkese gönlünce ganimet derlemek üzere, dört bir yana dağılmaları için izin verdi. Gerçi bu ülke bakımlı ve zengin bir diyar olmakla herkes gönül rahatlığı içinde dilediğine ulaştı. Mezit Bey ise, büyük bir gaflet ve gururla hareket ederek, gerekli tedbirleri almakta ihmal göstermiş ve yanında pek az bir

kuvvet bırakmıştı. Aklından tehlikeleri atarak, nefsi havasına uyup keyif çatarak, çeşitli zevklerle gönlünü eylemeye dalmıştı. Ama, yokluk fırtınası keyif ağacını sarsıp, dilekleri meyvalarını kara toprağa döküverdi.

Mısra — Keyfin sonu oldu üzüntü

Sözün gelişi, İslâm askeri ganimet toplamak sevdasında iken Engürüs kralı, Bey eylediği uğursuz yardım etmek üzere azgınlık bayraklarını açmış, olanca askerlerini göndermiş, Eflak Bey'i de sığındığı yüksek ve sarp dağlardan kendi kuvvetleriyle düze inip Engürüslülerle birleşmişti. Bunlar, böylece İslâm askerlerinden öclerini çıkarmaya karar verip ürüdüler. Uğursuz ayaklı bu kara yığın, der top olarak, ihtiyatla yürüdüler, kendi ülkelerinin yol ve geçitlerini de bildiklerinden dikkatle ilerlediler. İslâm askerinin çoğunlukla çevreye dağılmış olduklarını görünce, Mezit Bey'in üzerine atılıp çevirdiler, onu yüzük gibi ortaya alıp o hınçla ömür defterini kapattılar. Vücudünü varlık kütüğünden kılıçla kazıyıp ad ve sanını karaladılar. Ganimet sevdasıyla keyif döşeklerine uzanan hayvan tıynetindekilerden kimini esir, kimini de kılıçlarına yem eylediler. Geride kalan asker, Mezit Bey'in düştüğünü görünce kaçış yolunu tutturdu. Atı yörük olanlar, kaçabilenler bin güçlkle Tuna'dan geçip selamet kıyısına can attılar. Osmanlı topraklarına girdiler.

Gurura kapılmak ve mala tama etmek böyle bir bozgunla, kötü bir sonuçla bitmiş oldu.

Mısra — İslâm askerine işte göz değdi

İslâm Ordusunun İkinci Def'a Bozguna Uğraması

Mezit Bey'in şehadeti, üzüntülere sebep oldu. Bu olay Padişahın kulağına ulaşınca, onu da derin bir keder kapladı. Padişah bu bozgunun karşılığı nedir, nasıl telâfi edi-

lir, haddini bilmez kâfirden öcümüz ne gibi tedbirlerle alınır diyerek, uzağı gören beylerine, dürtüst kararlar alan vezirlerine sorup, onlarla görüşmelerde bulunmuş, bu sırada Rumeli beylerbeyi Kula Şahin Paşa söz almıştı. Paşa ülkeler açan padişahın İslâm askerinin öcünü almaya izin verirse, zaferleri gölge edinen askerlerle Eflak diyarına kendisinin gitmesine müsaade edilmesi dileğinde bulunmuştu. Padişah, Kula Şahin'in bu konudaki heyecanını, istekli oluşunu görünce, ısrarı karşısında Rumeli beylerinin başına onu tayin ettiği gibi, Anadolu beylerinden de altı büyük sancakbeyini sipahileriyle birlikte yanına katarak, gaza niyetiyle hepsini yolcu etmişti. Böylece ol haddini bilmez kâfirle savaşmak üzere bu yiğitleri göndermişti. Kula Şahin, gümüş nakışlı atına atlayıp, din bayrağını açıp, kuvvetlerini Eflak'a doğru sürdü. Ama, aşağılık yaradılışı içkiye tutkun, çalgı ve keyif âlemleri de gözünü karartmış olduğundan, Mezit Bey'in başına gelenleri unuttu. İçkiyi yudumlayarak, doluları süzerek, beyaz bacaklı Eflak dilberlerini kocuşturmakla vaktini geçirir oldu. Beyler, bu kendi aklını beyenmiş her ne kadar nasihat ederek, yabancı ülkenin ortasında işret meclisi kurmak yaraşmaz diye söz ettilerse de, düşman kuvvetlerinin toplandığını haber verip, onun dikkatini çekmeye çalıştılsa da fayda etmedi. Uğursuz davranışlarına devanı ederek doğru dürüst bir karar alamadı. Kendini beğenmişlik ve keyif haliyle, kâfir benim borkümü görse korku ve heyecanından nice günlük yola kaçır. Keskin kılıcım kap kara bir buluttur ki, yağmur yerine kan saçar. Beni Mezit'le mi ölçüyorsunuz? Benim gölgede iken uğursuz kâfirden ne çekiniyorsunuz diyordu. Daha bu konuşmalar bitmeden, Engürüs ordusunun yettiği ve İslâm askerine saldırıya geçtiği haberi geldi. Kula Şahin'in de kolu kanadı kırıldı. Durduğu yeri farkında olmadan bıraktı. Bunun üzerine beyler, kâfir önünden kaçmak yiğit adamın yapacağı iş değildir. Biri çözülp kaçarsa ordu halkı, düşmanın azgın atları altında ezilir. Henüz ne oldu

ki kaçmaya kalkışılın. Kimin burnu kanadı ki âr ve utanç yolu tutulmaya çalışılın diye feryat ettiler.

Sen eyler iken böyle merdlik dâvası

N'oldu ki kaçipta bıraktın savaşı

Padişah önünde nedir özrün senin

Gayret yolunda bu mu oldu himmetin

Her oturdukça bunca laf konuşurdun

Şimdi, böyle ters bir yolu nasıl tuttun

Bu kadar bağırma çağırma sonunda Kula Şahin'i durdurup, o gece karşı saldırıya geçmek düşüncesinde idiler. Fakat vakit geçtikçe, yerinde duramayan Şahin'in korku ve telaşı arttı, ayakları titremeye başladı. Namus yükü ağır gelmekle onu attığı gibi, hamiyet kaftanını da hiçe sattı, gayret kuşağını çöle attı, kaçıp kurtulmak için gece-sini gündüze kattı. Bazı aşağılıklar da ol tedbirsiz kaçığa uyup Tuna'dan geçmeğe can atmakla geride kalan askerinde yüreği çürüdü, çoğu perişan oldu. Germiyan Sancakbeyi Umur Beyoğlu Osman Çelebi ki, yiğit bir adam olduğu, askerinin saflarını bağlayan bahadır bir kimse bulunduğu, ordu arasında bilinmekte idi. Onunla daha bazı beyler kaçmak zilletinden âr eyleyip, küffar karşısında direnmeye karar verdiler. Bu sırada tan yeri ağarmış güneşin kılıçları ufuk kınından çıkmış bulunuyordu. Din yolunun askerleri, anlı şanlı gaziler de dinin yüce bayrağını kaldırmak, cehennemlik topluluğu kırmak için keskin kılıçlarını kılıflarından çıkarmışlar, önlerine gelen aşağılık kâfirlerin hayat varlıklarını talan etmeye başlamışlar, ten ve canlarını din yolunda feda edip, fedailer gibi yıkılasıca düşmanla boğaz boğaza tutuşmuşlardı. Güneşin doğuşundan gün batıncaya dek kılıç ve yaylar ruhları yağmalamaktan kalmayıp, savaş ateşi parladıkça parladı. Ama işin sonunda Karga avcısı Şahin'in kötü davranışı ve yerini bırakıp kaçışı etkisini gösterdi. Öteki askere de kaçma is-

teği yayılarak, Engürüs askeri karşısında bayrak ve sancakları devrildi. Nice dilaver yiğitler şehit oldu, nice şanlı şöretli beyler yer yüzünden göçmek zorunda kaldı. Bunlar arasında Osman Çelebi de bulunuyordu. Onun temiz ruhu, bu korkunç savaşta göklere doğru uçtu gitti. Allah rahmet eylesin. Beyler saygılı bir hayat yaşarlar ve mutlu olarak ölürlər.

Mısra — İşte hayat, iyi bir şöret ve şehit olarak ölmektir.

Ama, Molla Neşri, Osman Çelebi için Varna gazasında şehit oldu diye yazmıştır. Daha önce bu ölüm olayı ona dayatılarak yazılmıştır. Osmanlı Tarihlerinin bazılarında ise Kula Şahin yerine Hadım Şehabeddin Paşa kayd edilmiş ve savaş sırasında Sultan Murad'ın Sofya'da istirahat ettiği, hükümet sürdüğü bildirilmiştir. Bazı Tarihlerde ise, bu savaşta şehit düşen beyler arasında Firuz Bey, Dede Müzakoğlu Yakub Bey, Hızır Bey ile Ömer Bey de anılmıştır.

Karamanoğlunun İsyanı ve Yine Pişmanlık Duyması

İslâm ordularının yenilgi ile karşılaşması, tekrar tekrar bozgunlara uğraması ve din yolunda döğüşenlerin ağır kayıplar vermesi, cihanı tutupta, küffar topluluklarında, fesat yuvalarında duyulunca, ol kimse ki ayaklanma belirtileri gösterdi and ve şartların bozdu. O, Karamanoğlu İbrahim Bey idi. Din uğruna savaşanların bozgunluğunu fırsat bilip, çirkin yaradılışı gereği, kötü davranışları başlatan, düşmanları harekete geçmeye zorlayan bir kimse oldu. Çevresindeki Osmanlı topraklarına el uzattı, yağmaya, çapula kalkışarak, bu yerlerdeki insanlara zarar vermekle onları canlarından bezdirdi. Damadı Turgutoğlu Hasan Bey'i, cömertliği deryaları andıran Sultanın ülkelerine musallat eyleyip müslümanların malları-

na, çoluk ve çocuklarına saldırttı. Bolvadin halkını ve Ömer dağında yaylayan boyları talan ettirerek, kendi halinde insanları çapulcu askerlerin elinde perişan ve nice ev bark sahiplerini gam ve kederler içinde inetti. Bir yünden de Beypazarı halkını zulüm ve eziyet altında ezerek, bu çevreyi de korkunç yağmacı atlılara çiğnetti. Düşmanlarını tepeleyen Padişah, andında durmaz Karamanlı'dan doğan uygunsuz hareketleri öğrenince, onu yola getirmek için hazırlıklarını tamamlayarak 846 (M. 1442) da tahtkenti Edirne'den hareketle iki taraftaki ordularını toplayıp, iki coşkun denizi bir yere getirmiş oldu. Amasya'da hükümet eden Şehzade Sultan Alaeddin'i de sefere çağırarak, emri altındaki sipahilerle otağı hûmayuna katılmasını istedi. Böylece Karamanlı'nın ülkesine doğru yönelip, ol zulmün kaynağı olan kişinin toprakların gazap yalazaları ile yakıp yıkararak, yiğitleri atlarının nalları altında çiğnetti. Bu olaya kadar Osmanlı padişahlarından hiç biri, İslâm ülkelerinin yağmalanmasına izin vermemişti. Ama Karamanlıların uğursuz tutumu sonunda, bu ülke ve topraklar da muzaffer orduların akın alanına girdi. Konya'ya dek atların ayakları altında ezilip talan edildi. Karamanoğlu Padişahın büyük hiddeti ve korkunç şiddeti karşısında korku içinde Taşili'ne kaçmış, Sultanın gazabını söndürme gayretine düşmüştü. Padişahlara yakışır armağanlar ve nefis hediyelerle veziri olan Server Bey'i Sultanın otağına gönderdi. Padişahın kızkardeşi olan üstün değerli eşini de suçunu bağışlatmak için Sultanın yanına yollamış bulunuyordu. Bazı Tarihçilerin söylediklerine göre, pek değerli ve üstünlüğüyle tanınmış bilginlerden Saru Yakub'u yine, Molla İdris'in dediğine göre de hizmetleri daha önce anılmış bulunan Ulu Arif Çelebi'yi şefaathçi olmak üzere aracı kılarak, devlet kapısına iletmışti. Sultan'ın temiz bir inciye andıran kızkardeşi eşinin suçlarının bağışlanmasını diledi. Döktüğü gözyaşları, kırıklar ince kalbli Sultanı yumuşattı. Af ve kerem yüzüne dönerek onun şefaath perdesini eşinin edepsizliklerine

örtü eyledi. İffet köşkünün perdeleri ardında oturan bu hatunun gözyaşları iyi ahlak sahibi padişahın şefkat damarlarını kabartmakla, Hâce (Hoca) Server'e tarizlerle dolu güzel bir konuşma yaptı. Andını bozmanın, ettiği yeminleri inkâr eylemenin Karamanlılara özge bir huy olduğunu bilirken, özellikle İbrahim Bey'in Osmanlı hanedanının tutuşturduğu bir mum olduğuna, geçmiş suçlarına göz yumulduğuna, boş yeminlerinin yüzüne vurulmadına, senin de bilgin varken, ol yalan söyleyen katından yeminler getirdiğini bildirip, böylece barışı sağlamaya nasıl kalkışırsın. Ne cür'etle ona kefil olduğunu bildirirsin diye çıkıştı. Server Bey önce padişahın devletine duâ ve Tanrı'nın yeryüzünde gölgesi olan Sultanın miskkokulu varlığına övgüler sundukdan sonra, yüce eşige şöylece hitabetti. Bundan önce görülen kabahatleri sırasında bu aşağılık kulları onunla beraber değildi. Şimdi eylediği hatalı işlere de benim rızam olmamıştır. Turgutoğulları onu kışkırttılar. Kendisi eylediğine pişman olup, suçunu itiraf etmiştir. Bundan sonra uygunsuz bir davranışta bulunursa, cezası bana olsun diyerek, andının doğruluğuna, sözünün erliğine yemin vermekle

Eşi benzeri olmayan padişaha bakın hele

Uyarak, en güzel şekilde kucaklaşın sözüne (93)

Kız kardeşine hadsiz hesapsız lutuflar eyledi

Suçu örtülsün diye affın eteğini çevirdi

İbrahim'i yine vali etti kendi ülkesine

Onu kaydetti kullarının defterine

Osmanoğulları için kerem etmek olağandır

Nice beyler bunların azat kılınmış kullarıdır

Molla Neşri, gözler nuru Şehzade Sultan Alaeddin'in, ve karlı Padişahın izni ile Amasya şehrine yani, Sancak merkezine döndüğü vakit, devlet dalının hazan rüzgârı ile kırılmış, henüz dilediği meyveleri derlememişken kökün-

den kopmuş, filizleri, yaprakları dökülmüş olduğunu yazar. Onun ayrılığından doğan hüznün, başlara tâc olan Sultanın boynunu bükmüş, kederlerle dolan gözleri yaşlara boğulmuş, yasin ağırlığı altında beli bükülmüştü, der.

Yine bu yıl Kadı Bürhaneddin'in oğlu Zeynelâbidin ile Molla Fenari'nin oğlu Yusuf Bâli vefat etmişlerdir.

Küffarın Birleşmesi ve Sultanın Sefere Çıkışı

Semendre kalesinin fethedildiği, Las ülkesinin Vlakoğlu elinden alındığı yılda o, Engürüs kralının yanına varıp oğullarının mahpus, kendisinin ise atalarından kalan ülkesinden atılmış olduğunu söyleyerek, başına gelenlerin hepsi seninle işbirliği etmemden ve sen Osmanlı ülkeleri ne saldırdıkça, sana yoldaşlıkta bulunmamdan olmuştur diye, kralı küçük düşürücü sözler etmişti. Tam bu sırada Karamanoğlu'nun elçisi de Engürüs kralının yanına gelmiş bulunuyordu. Elçi, biz bu taraftan, siz ol yörenen hücum edip, Osmanlılar ortadan kaldıralım. Vlakoğlu'na da ülkesini verelim. Anadolu vilayeti denizlere kadar bizim olsun, Rumeli vilayeti de sizin olsun. Dostça birbirimizi tutalım ve Osmanlı padişahlarının saldırılarını savalım diye teklifte bulunmuştu. Şaşkın kral da bu anlaşılmayı benimsemiş, fırsat gözetiyordu. Keremli Sultanın Anadolu yakasına geçtiği, kâfirlerin kulağına erişince, ülkeler açan padişahın topraklarını zabt etmek için tedbirlerini alan Engürüs kralı, vaktin geldiğine inanarak, uğursuz oğlu ile beylerbeyi olan Yanko (94) adındaki uygunsuz kâfiri azgınlığın bayraklarını dalgalandıran ordularına baş ve buğ eyledi. Vlakoğlu'nu da, bunlara kılavuz seçti. İslâm yurdunu yağma ve talan için toplanan asker, sözü edilen serdar ve rehberlerinin kararı üzerine Tuna'yı aşırıp Belgrad'ı geçtiler. Alacahisar, Şehirköyü ve Niş'i yakıp yıktılar. Bu yöre halkını esir alıp, ölüsünü dirisini yağma-

ladılar ve Sofya üzerine geldiler. Tasarılarına göre İzladi derbendinden geçerek Filibe'ye ve oradan Edirne'ye ulaşmak niyetinde ve bu yöreyi bütünüyle zabt etmek azminde idiler. Padişah bu aralıkta Karamanoğlu'nu yenilgiye uğratmış, açtığı bayrakları yıkarak, şefaatçilerin aracılığı ile barışa rıza göstermiş, tahtkentine yani Edirne'ye dönmüştü. Uğursuz Engürüs'lünün ülkenin ortalarına kadar ilerlediği, yüce tahtın eşğine duyurulunca, bütün gücüyle hareket ederek bu kara kalabalığı karşıladı. Meleklerden bir ordu da ona yardım etmekle İzladi derbendine yetişip çelikten bir dağ, aşılmaz bir duvar gibi kâfir ordusu önüne durup, cihad sancaklarını açtırdı, merdânelik köslerini çaldırmaya başladı. Ama, işleri ayarsız küffar, sayılamayacak kadar çok olduğundan emelleri zafer olan askerlerin direnmelerine pek imkân yoktu. Bunun için de derbendi savunmaya önem verdiler. Bu sırada kış bastırmış olduğunda yollara saldıkları sular havanın soğukluğuyla donunca geçitler bağlanmış oldu. Yere batasınca kâfir sözü edilen derbentten geçmeye bir olanak bulamadığı gibi, havanın da pek soğuk oluşu onlarda beklemeye güç bırakmamıştı. Yiyecek ve zahire yolları da kesilmiş olduğundan, o zorunla geriye dönüp gittiler. Cihan padişahı ise Rumeli beylerbeyi Kasım Paşa'yı, Tokat hakimi Balaban Paşa'yı, Bolu Sancakbeyi Mahmud Çelebi'yi ve daha bazı şanlı beyleri dilaver yiğitlerle kâfirin ardınca gönderdi. Meğerse Yanko denilen lanetlenesice yer yer pusuya adamlar bırakmış bulunuyordu. Onları izleyen asker, düşmanın kurduğu tuzaklardan habersiz, ölüm peykleri gibi ardlarından seğırtmiş iken, Niş derbendinde pusuya düştüler ve pek çok yiğidi şehit verdiler. Bu çarpışmada nice adlı sanlı gazi tutsak olup zincire vuruldu. Veziriâzam Halil Paşanın kardeşi ve padişahın eniştesi olan Bolu beyi Mahmud Çelebi de düşman eline düşenler arasında idi. Çarpışmadan pek küçük bir kuvvet, gönülleri kırgın ve bitkin, güzel Allah'ın yardımını rehber edinip, selamete çıkabilmişti. Yere batasınca kâfir ise, İslama indirdikleri

darbe ile, çoğunu esir etmekle öğünerek bu sevinçle İzladı derbendinde zırladıklarını unutmuş görünüyordu. Çektikleri onca zorluğu, yorgunluğu olmamış bilerek, bu başarıyla öğünç duyarak Tuna'dan geçip yurtlarına, konaklarına doğru yıkılıp gittiler. Şanı ulu padişah, perişan gönülle bir yandan devlet merkezine yönelmiş giderken düşmanı durduracak tedbirleri alıyor, bir yandan da bu yerilginin açtığı zararları, ortaya koyduğu hasarları giderecek tedariklerde bulunuyordu. Tam bu sırada sevgili kızkardeşi kara yas giysilerini giymiş, gam ve kederlerle boğulmuş bir halde padişahın haremine gelip, kocasını ne yaparsa yapsın, kurtarsın diye ağlayıp sızlamaya başladı. Padişah bu yalvarmalardan hislendi ona dileğini yerine getireceğine söz verdi. O günlerde idi ki, Vlakoglu'nun elçisi gelerek kulluk töresini yeniden bildirmiş, uyunun hediyelerle özrünün kabulünü dilemişti. Devletin ileri gelenlerinden de suçunun bağışlanması, ettiği kötülüklerin af edilmesi için ricada bulunmuş, iki oğlunun serbest bırakılmasını ve dünya gözüyle onları bir kere görmek için kendisine izin verileceğini umud ettiğini bildirmişti. Bu istekler yapılır da Semendre eyalet kendisine verilirse, bundan sonra kulluk yolundan bir adım bile sapmayacağına, itaat ve bağlılık caddesinden ayrılmayacağına yeminler edip, gerçekleşmesi güç olan dileklerini elde etmek için doğru görüşlü vezirlerin eteklerine yapışmıştı. Bu arada tutsak olanlardan mektuplar gelmekte, hepsi de yardım beklemekteydi. Ancak, vezirler padişahın yüzündeki hoşnutsuzluğu gördüklerinden, konuyu açabilmek için onun neş'eli bir anını gözlemektedirler. Ama bu sırada, Osmanlı soyunun yetiştirdiği iffet örneklerinden biri olan Sultan hanımın dileğini, şanı ulu padişahın da ona verdiği sözü duyunca, bunu vesile edinip, Mahmud Çelebi'nin kâfir elinden kurtarılması bahanesiyle konuyu ortaya koydular. Aydın gönüllü ve ince düşünceli padişahı barış yoluna eğilmeye ve yukarıda anılan istekleri kabul etmeye razı ettiler. Gerçekte de padişah, Mahmud Çele-

bi'nin kurtarılmasını hem kızkardeşinin kocası, hem de veziriâzamın kardeşi olması yüzünden her şeyden önemli görmekteydi. Düşmanların zamanlı zamansız İslâm topraklarına saldırılarını önlemek için sözü edilen iki mahpusu Tokat kalesinden çıkartarak, işi gücü eşkiyalık olan babaları yanına göndertti. Bazılarının dediğine göre, Semendre'yi bile geri verdi. Bunun üzerine Mahmud Bey'i sağ ve salim cihanı gölgeleyen otağa yolladılar. Molla İdris bu olayda da, bütün konularda izlediği yöntemle yazmakta, önce Engürüslünün İzladı derbendine gelişine sebep olanın Despot olduğuna, ondan sonra da barışın onunla yapılmış olmasına aldanarak, serbest bırakılan mahpusların onun oğulları olduğu kanısına varmış bulunmaktadır. Ama bu kitapta tuttuğumuz yol, Molla Neşri, Aşık Paşa oğlu ve öteki Türk tarihçilerinin kabul ettikleri hususlardır. Türkçe Tarihlerin birinde bu konuda şöyle bir açıklama vardır. O günlerde Saruca Paşa ara bozucuların ettikleri görevinden alınmış, Gelibolu'da oturak kılınmıştı. Padişahın İzladı derbendine gidişini, aşağılık küffarın kalabalıklığını, devlet ileri gelenlerinden bazılarının yan çizmek için aldıkları tedbirleri işitince kararı kalmamış, yanında bulunan adamlarını hazırlayıp bir kaç yüz dilaveri de ulûfeye yazarak, topu topu bin adamları orduyu izleyip, Filibe'de durağı yüce padişahın kapısına yüz sürmüştü. Onun bu şekilde davranışı hora geçmiş, padişahın pek çok iltifatlarını alarak, adı geçen derbendin tutulmasında ve tepelenesice kâfirin fitne ve fesadının kökünün kazınmasında güzel hizmetler eylemişti. Yine aynı Tarih'te, İslam ordusunun bozguna uğradığı, nice dilâverlerin ezilmelerine, kırılmalarına sebep olduğu ve Mahmud Çelebi'nin esir düştüğü, Kasım Paşa cenginin, padişahın İzladı derbendi üzerine yürüyüşünden daha önce olduğu yazılıdır. Bu utanç verici olayın kaynağı Turhan Bey'in ihmali ve uygunsuz düşüncelerinin eseridir. Sonu pek acı olan bu olay sırasında o, Rumeli akıncılarına şöyle demişti. Allaha hamd olsun ki İslâm kuvvette olup, kâ-

firin derneğini perişan etmek her zaman kolaydır. Bir uğurdan sonucu alırsanız, sonra size ne itibar kalır, sizi değer hanesine kim alır. Sonra çiftimiz sürmeli ve kaydımız görmeli olursuz diyerek Rumeli tavicalarını ve akıncılarını gazadan soğutmuş, onlar da Kasım Paşa ile buluşacakları ve yardım edecekleri Alacahisar ile Niş çevresine gelmeyerek, İslam askerini kâfirin ağzına atmışlar, din gayretini boş laflara satmışlardı. Bu yüzden Turhan Bey, padişahın gazabına uğramış ve seferden selamette çıkılınca, hepsi için çıkan ferman üzerine nice zaman zindanda yatmak zorunda kalmıştı.

Sultan Murad'ın Padişahlığı Bırakışı

Padişahlığın baştacı olan Sultan Murat Gazi, tehlikeli düşmanların çıkardığı bütün fitne ve fesatları, her tafta bastırıp, Osmanlı devleti hakkında kötü emeller besleyen çirkin yaradılışlıların tuzaklarla dolu bayraklarını alaşağı ederek, uygunsuz tasarılarını güzel tedbirlerle boşa çıkarmış bulunuyordu. Böylece sonu sevinçler getiren gayretlerinin uğuru ile bakımlı Osmanlı ülkeleri güven ve huzurun durağı haline gelmişti. Bu gelişme üzerine, Tanrının nurlar saçan چراغی olan zihninde şöyle bir düşünce uyandı. Yaradılmışların işlerini düzene koymak için uğraşmak yerine, Yaradanın kapısında ibadet etme yönüne yönelmek, taht ve tâc ile öğünmeyi bir yana bırakıp, kenara çekilmişlerle işbirliği etmeyi seçmek, daha iyi olacaktır dedi. Bunun üzerine saltanat gösterişini fakirlik sermayesine, hükmetmek alâişini, kenara çekilmenin sessizliğine değiştirmekle ölümsüz ikbale kavuşmayı diletti. Böylece düşüncelerini Halil Paşa'ya açmaya karar verip şöyle dedi. Bunca demdir ki, ibadullah (Tanrının kulları) için çalışub İslâm ülkelerinin her yönünü fitnenin dikenlerinden pâk, din ve devlet düşmanlarının hayat gömleklerini çâk edip, cihad yolunda ayağımız daima özendide ve gayretimiz gaze yollarına ulaşmakta oldu.

Din yolunda gücümüzü harcadık, keskin kılıcımız ile hayırsız düşmanı tepeleyip ezdik. Bir süre için hükümetten el çekip, bir kenarda sessiz ve yalnız olmak gönülden geçer. Yaradılmışların işlerini düşünmekle yaradanın zikrinden olmak, akıl sahiplerinin katında makbul değildir.

Ehl-i tecridin külâhı tâc-i istiğnasıdır

Saltanat dedikleri ancak cihan kavgasıdır

Dünyada yükselmenin sonu, saltanat gösterisinin ne olduğu bilindi. Makam ve devlet isteğiyle ilgili nakışlar Allahın yardımı ile bilen gönlümüzden silindi.

— Ne buyurmak, ne de kimseye boyun eğmek gerekir

Ne seyran eylemek, ne çalı çırpı eşmek gerekir

Ne şerbet içmek, ne de zorla misafirlik gerekir

Bir an dost ile buluşmak, işte bize, bu elverir

Beyt — Varalım bir iki gün zikredelim mevlayı

Bize ısmarlamadılar bu yalan dünyayı

Bir süredir duyduğumuz pişmanlıktan kurtuluş için saltanattan ayrılık yoluna ayak basalım.

Yazardan - Bizde ne ordu, ne taht, ne de tâcın değeri var

İnabet suyuyla günahı arıtsak o yeter

Hüda zikrine böyle oturmuşum bir kenara

Saltanat tahtından ayrılmak nasip oldu bana

Günü feragat köşesinde oturup geçirdim

Tesbih ile mushafı bak kendime yoldaş ettim

Yazardan - Fazlını Allah'ın kendime destek edeyim

Yalnız başıma güzel adın yâd eyleyeyim

Sonu gelmez bu devlet, yükünden elçeyeyim

Gönül hanesine taneden tane ekeyim

Hak kapısında durup hizmetinde olayım

Ben ol ulu kapıya giden yolda koşayım

Varayım orada özümle cihat edeyim
 Durakları aşma sırrını murat edeyim
 Yerimi alacak değerli oğlum Mehmet Han
 Gelsin otursun bu taht üstüne olsun sultan
 Yüzünde onun parlamakta devletin nuru
 Bilgiyi, hilmi, cömertliği toplamış özü
 Osmanogulları ülkesine bekçi olsun
 İzzet ve ikbal ile sonsuza dek anılsın
 Atalarından aldığı töreyi yaşatsın
 Hakkı arayanların feryadına kulak tutsun

Padişahın bu düşüncede ısrarlı ve yerine genç Şehzade-sini getirip oturtacağında kararlı olduğunu devlet erkâ-nı görünce, onun niyetini değiştirmek kudretinde olma-dıklarından, buyruğuna uymak zorununu duydular. Bu gün-lerde başlara tâc olan Sultan Mehmet Han Gazi, Manisa şehrinde sancakbeyliği bayrağını açmış, halkı tatlı dille, güler yüzle yönetmekle çevresine gölgelik etmekteydi. Bu karar üzerine o anda ferman yazılması buyruldu. Gü-zel yazılar döktüren yazıcı, keremli şehzadenin katına da-vetnâme yazmak için kalemi çıkıtırıp yönetimi ele alma-sını pek zarif bir şekilde ona bildirdi.

Heman emr eyledi nâme düzüldü

Sözleriyle kalem inciler döktürdü

Mektubun yazılması tamam olunca, padişahın yakın-larından biri ile mutluluk içinde parıldayan Şehzadenin otağına gönderildi. Yüce yaradılışlı Şehzade muştular ge-tiren elçinin elinden mektubu alarak içindekileri öğrenin-ce, bir an bile gecikmeden sevgili babası yanına koştu. Mutlu bir anda keremi âdet edinmiş padişahın elini öp-mek şerefiyle bir kez daha mutluluk buldu. Bu anda iki uğurlu yıldızın (95) yaklaşması gerçekleşmiş olduğundan keremi binlerle ölçülmeyen padişah yerini alacak şerefli

oğluna tahtı göstererek, saltanat makamını teklif etti. Böylece temelleri hak ve adalete dayanan tahta oturt-tuktan sonra, kendi yakın dostlarından bazılarının ve özellikle İshak Paşa'yı yanına alıp, Manisa'ya doğru yola çıktı. Halil Paşa, Şehabeddin Paşa, Saruca Paşa eskiden olduğu gibi vezirlik görevinde kalarak yeni padişahın lu-tuflarına yönelmiş oldular. Molla Husrev'in ise o günler-de kazasker olduğu söylenir. Bu olay 847 (M. 1443) de gerçekleşmiştir. Türkçe Tarihlerin çoğunda, Sultan Murat hazretlerinin Mora yarımadasına yürüyerek Germe hisa-rı'nı (Hexamilion) yani, bu yarımada'nın girişinde olan önemli kaleyi fethedişinin tahttan çekilmesinden önce ve İzladi olayından da daha eski olduğunu yazarlar. Ama, Molla İdris bu konuyu geriye bırakmış ve olayın daha geç geçtiğini açıklamıştır. Bunun içindir ki biz de geriye bıraktık.

Küfür ve nifak topluluklarının yeniden birleşmeleri

Sultan Murat hazretlerinin padişahlıktan oturak olma-sı, devlet işlerini görmekten uzaklaşması, yeryüzündeki hükümdarların kulaklarına ulaşınca, yüreklerinin derin-liklerinde onulmaz kin ve garaz besleyen kötü düşünceli-ler, haset çırpıntularıyla içleri titreyen nifak yolcuları, du-rağı yüce padişahın bu vazgeçişinin, akıldan gelen bir bozukluk olacağı inancıyla, anlaşıp bir yere gelmeğe ka-rar verdiler. Birbirlerini yüreklendirerek, kendilerini Osmanlı topraklarını talan etme yolunda hırslandırmak-taydılar. Bunlar arasında, kargaşayı çıkaranların kayde-dildiği defterin en başında yer alan ve fesatçılar arasın-da düzenbazlığı ile tanınan Karamanoğlu, Engürüs kâfi-rine gönderdiği haberde Osmanoglu'nun aklını kaçırdığı-nı, düşünme gücünün kalmadığını, dimağının bozulduğu-nu, Saruhan ilinde dağ bayır dolaştığını, günlerini kadın-larla, çevresini alan nedimlerle geçirdiğini bildirmektey-

d. Yerine ise, yeni yetişmekte olan bir çocuğu oturtup, ülkenin yönetimini, halkın işlerini ona bırakmış bulunuyor. Bu şehzadenin savaşta dayanması şüpheli, bilgisizliğinden tepelenmesi de pek kolay olacaktır. O, yeni sürgün bir daldır. Bu güne dek cenk görmemiş, savaşın doruklarına atın sürmemiştir.

Bilmemiş düşmensikenlik yolunu

Hayli iştir saklarsa durumunu

Yılların tecrübesine girmemiş, tedbir nedir, tedarik nasıl olur, bunu bilecek dereceye erişmemiştir. Her şeyden önemlisi henüz ergenlik çağına gelmemiş bir oğlan, babası ise dünyadan elin çekmiş bir kocadır. Fırsat zamanı, birleşme anıdır. Olgunlaşmaya ve devlet yıldızı parlamaya başlayınca kadar beklemek ve gecikmekle sonra pişmanlık fayda vermez. Her zaman da böyle fırsat ele girmez diyordu. Bu uygunsuz haberler, işi gücü kötülük olan Karamanlı tarafından kara günlü küffara duyurulunca, Yanko denilen lanetlenesice, din düşmanlığının gereği, bu haberleri, küffar diyarında yankılandırıp, her tarafa mektuplar göndermişti. Böylece yakın uzak herkesi, gücü yettiğince toplamak için elinden geleni yapmış oldu ve kısa zamanda büyük bir dernek kurulmasını gerçekleştirdi. Engürüs, Alaman, Bosna, Hersek, Kara Boğdan, Eflak, Frenk ve öteki kâfir beyleri bir yere gelip, Laçoğlu Despot önlerine düşüp seksen bin zırhlara bürünmüş kâfir, kabarmış kara bir derya gibi hareket ederek, İslam diyarını doğruladılar. Belgrad'tan göçüp, Niğbolu üzerine düşüp, bu yöreyi harab ederek gittiler. Niğbolu beyi Firuz Beyoğlu Mehmet Bey fırsat demi gözleyip yanında bulunan dilaverler ve Rumeli'de şöhet yapmış tavicarlar ve akıncılar ile kâfirin ardın basub, nice zırhlara batmış kâfiri yakalayıp, eli bağlı padişahın otağına gönderdi. Devleti batasica kralın son tasarısı Varna'dan geçip, İstanbul'a gelerek, Tekürün kızını aldıktan sonra Edirne'ye varmak idi. Bunun için de Varna'ya doğru ha-

reket etmişti. Serhat beyleri bu kalabalık ordunun gelişinden haberdar olunca, durumu sür'atle hükümete duyurmuşlardı. Açık düşünceli vezirler, konuyu inceledikten sonra, bahtı civan padişaha götürmüşler, aşağılık kâfirin top yekûn harekete geçtiğini bildirmişler, Sultan Murat hazretlerinin işi ele alması gereğini güzel bir şekilde ona açıklamışlardı. Genç padişahın müsaadesi ile Sultan Murad'ın dergâhına nâme yazıp, küffarın saldırısını, işi ele alması gereğini, rica ederek dil dökmüşlerdi. Bu mektup ulaştığı zaman, onun istenilen konuları yerine getirmekten kaçındığı haberi alındı. Bunun üzerine vakit geçirilmeksizin yeniden mektup yazıldı ve bunda şöyle bir ifade kullanıldı. Eğer cihan padişahlığı ve saltanat size ait ise, düşmanı def'etmek üzerinize farzdır. Yok, bizim tarafımıza bağlı ise, iktidarda olan buyruk sahiplerinin emirlerine uymak gereği, aydınlık görüşlerinize de bilinmekte olduğuna göre, vaktin gerektirdiği hizmetten kaçınmayınız ki, İslâm'ın düzeni bozulup sarsılmasın. Bu zarif üsluplu mektup padişahın katına ulaşınca, işe karışmamak niyetinde iken, heyecanlanarak yola girdi ve hızla deniz kıyısına indi. Fakat, altmış beş parça Frenk kadirgasının yelkenlerini açarak deniz kuşları gibi uçup, Gelibolu yolunu bağlamağa geldiğini görünce, Tanrının ilhamının çaktığı kaynak olan zihninde, Yalova tarafına geçmek ve İskender'in iskelesinden denizi aşmak fikri uyandı. O yöreye doğru giderek Güzelcehisar'a ulaştı. Bu sırada Halil Paşa, da, devlet adamları ilham alırlar sözünde olduğu gibi, Padişahın tasarılarına uygun olarak, aynı düşünceyle onun sözü edilen iskeleden geçeceğini hesab ederek, Rumeli sipahileriyle hisarın karşısına inmiş bulunuyordu. Gececek kuvvetleri korumak için topları kurmuş, padişahın gelişini beklemeye başlamıştı. Padişahın buyruğu üzerine iskelede toplanan bir kaç gemi emre hazır bekliyordu. Bütün bu tedbirler Cenabı hakkın takdiri-ne uygun olduğundan, geçiş gayet kolay oldu. Böylece ila-yi Kelimetullah için, şaşkın küffarı ortadan kaldıra-

cak tasarıları gerçekleştirmek üzere yola düştüler. Ke-remleri denizler kadar bol olan ol iki padişah, denizlerdeki kum gibi sayısız askerleriyle Edirne düzlüğünde bir yere gelip, iki denizin birleşip kaynaşması (96) bir kere daha gözler önünde canlanmış oldu. Fetih âyetlerini estiren yeller, İslâm bayraklarını dalgalandırmaya başladı. Başarılar lutfeden Efendinin imdadı askere, din yolunda döğüşenlere rehber olup küffara karşıdurmaya koştular. Tam bu sırada Mehmet Bey'in gönderdiği zırhlı kâfirler durağı yüce Padişahın katına ulaşmıştı ki, bu da padişahın savaşa katılışına eklenen bir sevinç ve Cenabı hakka şükür için vesile oldu. Herkes bu olayı hayırlı bir başlangıç bilip, fesat kaynağı düşmanı tepelemek amacıyla kemerlerini sıkıp yola çıktılar. Sultan Mehmet Han'ı Edirne'deki taht yerinde alıkoyup zaferleri gölge edinen askerle yola düzüldüler. Bu günlerde küffar ordusu Eflak'tan Varna'ya geçmiş bulunuyordu. İslâm ordusu da bu raya ulaşip düşmana karşı yerini aldı.

Seher vakti kim çalındı savaş kûsu

Sadası tuttu batı ile doğuyu

Önce beli bükülmüş yaşlı yay tarafından elçilikle gönderilen ok, ölüm haberlerini karşı tarafa duyurdu. Tirkeş denilen yuvadan çıkan ok kuşları hep birden uçup, tek tek gidip geldikten ve yay bir köşede kaldıktan sonra, ciğersöken kılıç, dilleri parçalayan hançer, dilaveler arasında habercilik görevini üzerine aldı. Bu arada nice tenler başsız, nice başlar da tâcsız kaldı. Nice pehlivan kan sellerine karışıp yokluk vadisine yıkılıp gitti. Günleri dolmuş, emel keselerindeki nazlı ömür pulları da tükenmişti. Ama, düşman topluluğu pek kalabalık olduğundan, din yolunda vuruşanlar yönünde yılgınlık ve bozgun bir anda kendini gösterdi. Anadolu beylerbeyi Karaca Bey de düşünce, İslâm askerinin kolu kanadı kırıldı. Direnme yolunda ayakları titremeye, zimmet duyguları sallanmaya başladı. Bunun sonunda kaçmağa yüz tuttular. Durağı yü-

ce Padişahın yanında kapıkulundan ve ihtiyar beylerden gayri kimse kalmadı.

Kapısı kulu ile Şah kaldı

Biraz yıldızla sanki ay kaldı

Kaçan hamiyetsizler can korkusu ile savaş meydanından o kadar uzağa gitmişlerdiki, bu uzun mesafeyi bir günde almak âdeta mümkün değildi. Molla İdris, bu konuda, savaş yerinden yani, Dobruca düzlüğünden Kamçı suyuna dek üç günlük yolu, kaçaklar, döküntü asker bir günde almışlardı demekle durumu pek güzel açıklamıştır.

Onur sahibi padişah ayak diremelerini istediği anlı şanlı askerlerinin kaçtıklarını görünce, yine de cenk meydanında dağlar misali durmaya karar verdi. Ellerini açıp hâcetleri gerçek eyleyenin otağına yakarmaya başladı. Şöyle duâ eyledi. İlâhî, dil padişahlarının sultanlıkları için, nefis gazilerinin pehlivanlıkları için, din yolunda baş ve canını feda eden yiğitlerin hürmetine, kanlı kefenlere bürünmüş şehitlerin özlerini adadıkları din yolunun izzetine, İlâhî, şol peygamberlik divanının Sultanı, ol yiğitlik eyvanının Süleymanı, gerçekleri araştıran kervanın rehberi, başarı meydanının hızlı koşan binicisi, ol varlık âleminin öğretmeni, ol yücelik defterinin önsüzü, Cenabı Peygamber hazretlerinin temiz ruhu sefasi için, ol yücelik katının gönülleri aydınlatan ışıyıcı, İslâm askerini azgın kimselerin ayakları altında çiğnetme, sonları parlak gazileri din düşmanlarının sert silleleri ile perişan hal eyleme, İslâm topluluğuna, inananlara yardım etmek bizim hakkımızdır (97) ve Hak bizimledir sözünü yakın, sonsuz yardımlarınla dininin bayrağını yüce eyle

Yazardan - Fırsatı verme şu imansız krala

Sen yedir onu öc alıcı kılıca

Başarılı kıl doğru yolda olanı

Ta ki ayırsın cesedinden ruhunu

Galip olan düşmanı dağıt ver yele
 Küfür sancaklarını yerle bir eyle
 Müslümanı ayak altında çiğnetme
 Adı çirkin kâfirî galip eyleme
 Din yolundan temizle bu çalıları
 Ağlatarak inletme ülke halkını
 Korumam gerekir İslâmı zilletten
 Dayanağım sensin, son dileğim de sen

Cenabı hak katına böylece yakardı, zafer ve imdad dileğinde bulundu. Aşılmaz bir sed, geçilmez ulu bir dağ gibi savaş meydanında durup zaferleri emel edinen askerlerine dildarlıklar eylesen, duâsı okları kabul hedefine değdi. Şaşkınlık içinde olan kral, gurur içinde kendini beğenmişin aldığı tavırla hareket ederken, Yanko'nun sözüne uydu. Padişahın tuğlarının bulunduğu yere doğru yöneldi. Askerin az oluşunu yenilginin sebebi sandığından, sözde yiğitlik taslayıp kırılacağı eline yalın bir kılıç alıp Sultanın karşısına geldi.

Kralın gözü yığdı Şah alayın
 Didi kim bu alayı da alayın

Sabır ve düşünce sahibi padişah, ol lanet olasıcanın davranışlarına tahammül göstererek, kulların Efendisine tevekkül edip, çevresini alan, emelleri zafer olan askerlerine şöyle didi. Bu kendini beğenmiş, gurur içinde öz askerlerinden uzak düşmüştür. Böyle bir davranış onun tepelenmesinin yakın olduğunu gösterir. Şu anda alınacak tedbir, şöyle olmak gerekir. Yolunu şaşırmış, bir ok gibi aranıza girmeli olursa, yarılıp yol veresiz ve ortaya alıp tepelemek için gereğini yapasız ki, Cihadın sevabına ıresiz. Vaktaki şaşkın kral devrilesice atının sağrısına hırcınlıkla kamçısını vurup cahillik gayretiyle aşağılık adamlarının önüne düştü Padişahın tuğlarından yana at saldı. Daha önce verilen buyruk gereğince asker bu vücudü ge-

reksiz köpeğe yol verip bütün adamlarıyla ortaya aldı. Koca Hızır adındaki bir yeniçeri çerilik edip, ol cehennemliğin atın çaldı ve aman vermeyip başın kesti. Padişahın önüne götürüp gördüğü bu değerli hizmet ile onun lutuflarına erişti. Tepelenen kral ile birlikte olan şaşkınlık, çeri arasında arslan yuvasına düşmüş canavar alayına dönmüşler, kılıç ve mızrak darbeleri altında o anda yok edilmişlerdi. Böylece zafer alametleri gayb perdesinden kaza ve kadere hükmedenin yardımı ile ay gibi kendini göstermeye başlamış ve bu canlılık içinde Padişahın gözünde parıldayınca Sultan, Allah'a hamd olsun ki zafer kolaylandı (98) diyerek cesedinden ayrı düşen başı bir sırıkla kaldırtıp, düşmanın kör gözüne sokturmuştu. Aynı zamanda zafer köslerini vurdurup, hücum sancaklarını açmış, askere, küffara at depmesini buyurmuştu. Yere batasınca kâfirler, devleti yıkılmış kralın başını mızrak ucunda görünce, boyunlarını büktüler. Korku ile dolu gönülleri kırıldı, güçleri üzüldü, kendilerini bağlayan kayıtlar da çözüldü. Lânet Yanko her ne kadar, biz kral için buraya gelmedik, bizim dileğimiz dinimizi korumak ve güçlendirmektir diye onlara dildarlıklar eyleyip, savaş koşturduysa da din yolunda döğüşen gazilerin hücumları, dehşetli saldırıları karşısında bunlar korku içinde geldikleri yoldan gayrısını görmediler. Bir tek kâfir bile yıkılacağı atını kaçış yönünden başka bir yana sürmedi. Özellikle fetihlerle dalgalanan İslâm bayrağının yükseldiğini, zafer meltemleriyle dalgalandığını gören kaçaklar, direnmeye kararı kalmadı. Yüzlerini sırtlarından yana çegeri dönüp padişahın ordugâhına katılınca, kâfirin artık virip, sakar cehennemine lâyık bu kalabalık, kaçacak yer nire? sözünü (99) ezber edip geldikleri yerlere kaçıp gittiler. Yiğitlerin saldırıları altında tükenen bir mum gibi eridiler. Küffar böyle bir yenilgiye uğrayınca Padişahın fermanı üzerine, Beylerbeyi Davud Paşa, Rumeli dilaverleriyle düşmanı kolavamaya başladı ve Tuna'ya varınca iki gün, iki gece peşlerini bırakmayıp, ele girenlerin tepele-

di. Nicesini tutsak alırken, nicesini de ölüm diyarına gönderdi. Kâfirin geride iki yüz elli arabası kaldı. Hepsi de gayet kıymetli eşyalarla dolu olan bu arabalar gazilere nasip olmakla ele geçen ganimetin özü sayıldılar.

Hikâye : Padişahın yakınlarından olup, Bursa'da Azep Paşa mescidi adıyla tanınan hayrı yaptıran Azep Bey, zaferden sonra savaş meydanını dolaşmaya çıkan Sultan Murad'ın yanında imiş. Padişah hazretleri, Azep ne acceptir ki bunca kâfir ölüsü arasında bir ak sakallı yok demiş. Buna karşılık Azep Bey de, eğer içinde bir ak sakallı bulunsaydı, başlarına bu iş gelmez ve hayatları böyle bir bitişle son bulmazdı. Gençlik gururu ile dinçliklerini berbat ettiler diyerek cevap vermiş.

Ülkeleri armağan eyleyenin desteği ile fetih bayrakları gayb perdesinden kendini gösterdikten sonra, alınları kaçmak utancı ile damgalanmış olan adlı sanlı beyler bir bir huzura getirilmişlerdi. Onlar hakkında, kiminin kılıç altında cezalandırılmaları, kimine de kadın elbiseleri giydirilip, başlarındaki miğfer ve sarıklar yerine, kadın tel-leri ve örtüler takılıp, sokaklarda gezdirilmeleri buyrulmuştu. Ama, iyi düşünceler taşıyan vezirler, yüce tahtın ayaklarına yüz sürüp yalvar yakar oldular. Onlar için şefaatte bulunarak, böyle bir zaferin şükran alameti olmak üzere, bağışlamanın uygun olacağını söylediler. Ashında kerem eylemeyi dileyen Padişah, ihsan için bahane arıyordu. Vezirlerin aracılığı buna yardımcı oldu. Suç defterlerine af çizgisini çekerek bazılarını görevlerinden almakla yetindi. Molla Neşrî, padişahın yakınlarının, bu zafer sevinci arasında Turhan Bey'e dahi aracı olarak, onu Tokat zindanından çıkardıklarını söylemektedir. Padişah yazdırdığı fetihnâme ile devleti yıkılan kralın başını Bursa'ya göndermiş ve şehirde gezdirilmesini buyurmuştu. Bu günlerde Bursa Subaşı Cebe Ali Bey idi. Ulakların şehre yaklaştığı haberini alınca, ileri gelenlerle birlikte karşıcı çıkarak, Nilüfer suyu kenarında buluştular. Kralın kesil-

miş başı bozulmasın diye bala batırılmış idi. Hemen kutusundan çıkarıp suya vurdular. O anda henüz kesilmiş gibi oldu. Bir mızrağa takarak gösteriler arasında şehirde gezdirdiler. Şehrin ileri gelenleri başı getiren yiğitlere elimizden bu kadar geliyor diyerek pek çok para ve eşya verdiler. Padişah ise, çevredeki hükümdarlara da fetihnâmeler yazdırdı ve bunları, İslâmın gücünü göstermek üzere tutsak alınan esirlerle, cebe ve cevşenleriyle birlikte gönderdi. Özellikle Mısır sultanına, Azep Beyle yirmibeş cebeli kâfir göndermekle Arap askerine özünü tanıtmış oldu. Arap yiğitleri, ol dev gibi kâfirlerin hal ve durumlarını görünce, Osmanlının yiğitliğini anladılar ve Allah, Osmanoğlu'na yardım etsin diye gürleyip, Osmanlılar için gönülden duâ etmeye koyuldular. Cuma günü bütün camilerde, bütün minberlerde keremli padişahın adı anılmakla kubbeler iniledi. Adı, gökleri dalga dalga doldurdu.

Dilekleri gerçekleşen padişah, Allah'ın yardımı ile zaferi kazanınca, bu nimetinden ötürü şükürlerini sunduktan sonra devletle, mutlulukla Edirne'ye doğru hareket etti. Gönüller dolduran bu gaza, 848 Recebinin dokuzunda, Salı günü (M. 22 Ekim 1944) gerçekleşmekle müslümanlar sevinç, İslâm toprakları da çirkin yapıyı düşmanın yenilgisiyle güvenlik bulmuş oldu.

Yazardan -Gaziler, salınca gaza yoluna kan sağan kılıcı

Hamd olsun Allah'a azgın kralın kestiler başını

Vellahdinin Önermesiyle Cihan Tahtına Geçişi

Keremli Padişahın İkinci Kez Cülûs Ediş

Yazardan - Kalkınca padişah gaza meydanından

Göçtü Edirne'ye doğru giden yoldan

Görüp anladı ki gençtir Sultan Mehmet

Sipahi içre henüz bulmamış şöhet

Münasip görmedi böyle ince dalın
 Düşman oyunuyla perişan olmasın
 Bunu bir nice gün düşündü taşındı
 Düşman karşısına kendini adadı
 Devlet konağına tekrar şan vermeli
 Dindaşların işini düzenlemeli
 Düşmanlardan pâk eyliye yeryüzünü
 Cem gibi cihan içre süre hükmünü
 Veliahdi ire ergenlik çağına
 Tâ o zaman düşman üstüne saldıra
 Civanlık âleminde keder çekmesin
 Böyle üzüntüyle gönül incinmesin
 Huzur içinde bir müddet ömür sürse
 Daha önce olduğu sancağa gitse
 Eğerçi padişah düşündü bunları
 Ama fikrini kimseye duyurmadi
 Gönlü bu sırra kapalı kutu oldu
 Vezir de beyleri de bilmezdi onu
 Osmanlı'nın gönlü Hak âyinesidir
 Görenler onu, derler kıldan incedir
 Anınçün fikrini bildi Sultan Mehmet
 Dini bütün Şah, neyi eylemiş maksat
 O anda devlet erkânını getirtti
 Gizli sırları bilenlere söyledi
 Doğru mu bir cihangir padişah böyle
 Gücüyle tutarken âfakı hükmünde
 Layık iken devlete, hem saltanata
 Varıp gide kendi yalnızlık ucuna
 Bu edebi erkânı aşma değil mi
 Oğulun babayı ezmesi gerek mi

Hele bakın bu iş bizden gelmiş olsun
 İyilik örneği Sultan gönül koysun
 Yaraşır mı ben olam ülkeler şahı
 Hükmümde kalsın o cihan padişahı
 Gerçek bu ki bu iş tam tersine döne
 Çalına davullar kösler dergesinde
 Taht ve tâcı ana teslim eyleyelim
 Pâk ismini minberlerde yüceltelim
 Devleti kuşu aç kanatlarını
 Sâyesinde ben de bulsam rahatımı
 İşitti çün bunu ol işi bilenler
 Öğerek onu barek Allah dediler
 Dediler kim budur akla yatkın olan
 Öğür bu fikri şah ta kul da her duyan
 Yerinde olur etseniz teklif ona
 Zararı yok boynun eğmezse de buna
 Kesinlikle deriz ki göstermez rıza
 Nedenlû bunda yalvar yakar olunsa
 Feragat köşesin değişmez cihâne
 Bırakmaya ister idi behâne
 Çıkarımtı gönülden mevki tutkusun
 Şahlık makamı bilir yalnızlık ucun
 Rıza vermezki ola padişah tekrar
 Veliahdini azletmez budur karar
 Yeniden hâkim olmayı kabul etmez
 Bu tutum gönül almadan öte geçmez
 İdüp teklifi alın şahın duâsın
 Cihan halkının sevgisini kazanın
 Hemen o anda atına bindi Sultan
 Yürüdü gitti önünce cümle erkân

Açıp ikbal kanatlarını o dağa
 Erişti Şahın bulunduğu otağa
 Ayaklarına kapandı çok yalvardı
 Dedi erkâna siz de olun aracı
 Kabul etsin padişahlık görevini
 Sevindirsin hem zamanı hem zemini
 Rızasını almak bana sermâyedir
 Gerçekte öğünmem de o sâyededir
 Saltanat tahtı, devlet onun yeridir
 Düşmanı yıldırın günün ol, eridir
 Şahın fermanına boyun eğdim geldim
 Durağı yüce tahta çıktım oturdum
 İtaat etmek tamam buldu yerini
 Tâcına şeref versin padişah şimdi
 Karar kılsın mutlu divanhanesinde
 Bana da bir köşe versin gölgesinde
 Hükümran olsun adâlet makamında
 Daima yardım etsin dindaşlarına
 Bu sözleri hoş gelüp Sultan Murad'a
 Deni ey canım, gönlüm, er her murada
 Mutluluk durağında hep var olasin
 Şeref bağında sen berhûdar olasin
 Elime girmişken böyle bir bahane
 Beni uğratma cihanın tasasına
 Anın için seçmiş oldum yalnızlığı
 Giderdim gönlün ucundan bunca bağı
 Ayağım bağlamaya gösteriş benim
 Ki halk arasında ben hükmetmeyeyim
 Anınçün ben seni etmişem veliaht
 Ki sen dahi cihanda idesin gayret

Ne vakit bu sözleri erkân hep duydu
 Dediler şaha ey kerem ıssı bu mu
 Sözüünü itmeyesin şehzadenin red
 Dileği kapusunu sen eyleme sed
 Gel ayağınla şeref ver taht yerine
 Ölmüş gönlünü canlandır hükmün eyle
 Padişahlık tahtına bas ayağını
 Kerem kıl kabul etmekle makamını
 Şöyle dedi Sultan bilgiç kişilere
 Veriniz fırsat ki idem istihâre
 Kabul ettim eğer sözünüz hayrise
 Görüle o dem takdirde ne var ise
 İsteği tek bilmek idi padişahın
 Cümle gönlünde olanı her sipahın
 Anınçün ertesi gün çıkıpta ava
 Ki bula ana bir yol, işi kavraya
 Buyurdu kim gelmeli cümle sipahi
 Çevireler boydan boya av yerini
 Avlanır iken padişah sağda solda
 Askerleriyle görüştü o konuda
 Sipah başbuğları duâ idüp şaha
 Şöyle dediler cihan padişahına
 Tek emreylesin devre hükmeden Sultan
 Biz oynayalım yoluna baş ile can
 Padişah fermanından yüz çevirmeyiz
 Bu yolda andımız var geri dönmeyiz
 Kuluyuz can ve gönülden padişahın
 Böyledir sözü işte cümle sipahın
 Askerin tutumu böylece bilindi
 Şimdiden girü padişah olurum dedi

Askerler de biat edip ol arada
 Ellerini verdiler Sultan Murad'a
 Şahın avı olunca gönül kuşları
 Öğüncü doldurdu bütün dudakları
 Hemen Edirne'ye doğru ilerledi
 Taht üzere ay gibi kendini gösterdi
 Buyurdu ki oğlu olan şehzadeye
 Devlet ve ikballe Manisa'ya gide
 Hemen o gün yola çıktı Sultan Mehmet
 Sultanın buyruğunca ide hareket
 Ama bundan incinmişti yüreciği
 Halil için diyordu gör şu herifi
 Ki nice kıskırttı üstüne askeri
 Nasıl da bizim başımızı eğdirdi
 Veziriazamıydı ol zaman onun
 O görmüş idi bu yolu akla uygun
 Halil böylece araya girmiş idi
 Bu dolabı çevirmeyi becermişti
 Yolcu edince şehzadeyi büyükler
 Oradan ayrılıp bir bir şehre geldiler
 Molla Hursev ki ilmin deryası idi
 Şehzadeye yolun aydın senin dedi
 Cihan bağında mutluluk bul daima
 İki üç yıllık işe aman sıkılma
 Az olacak süresi bu ayrılığın
 Eyü gelmişdürür Mushaftaki falın
 Senindir yakında padişahlık tahtı
 Sen olacaksın reâyanın atası
 Ey cihan sultanı gözlerim pusuda
 Şahlar tahtına çıkmanı ummada

Dost sözünden üzüntüye düşmeyesin
 Keder tozları ikbaline değmesin
 Şaha eyledi bu gibi nasihatler
 Yoluna etti özünden teselliler
 Veda edip duâlar etti hâkana
 Şehzade ise öylece düştü yola
 Anınçün geldiği an tekrar tahtına
 Pek çok armağanlar vermiş idi ona
 Bilgi sahiplerine ilgi gösterdi
 Rum diyarını ilmin durağı etti
 İlim ehlini ihsanı ile boğdu
 Değerlerini her şeyden ayrı tuttu
 İlmin değerini göklere çıkarttı
 Ayın öndördü gibi Rum'da parlattı
 Rahman'ın gölgesi, hem güvenlik yurdu
 Cihan durdukça dursun bu Osmanoğlu

Yukarıda açıklanan durum, Tarihlerin çoğunda yazılı olan ve halk arasında yayılmış bulunan şekildir. Ama bazı Tarihlerde Varna gazasından gelip, Edirne'de bir süre dinlendikten sonra, önceki gibi saltanatı yine Sultan Mehmet Han'a ısmarlayıp, yakın adamlarıyla Manisa'ya doğru gittiği yazılıdır. Sultan Mehmet ise, yeni akça kestirip, şanlı adı ile minberleri ve müezzin mahfellerini süsletmiş bulunuyordu. Bu sıralarda Edirne'de büyük bir yangın oldu. Bedesten, çevresi ile Tahtakale etrafı ve bir çok pazarlar yandı. Hatta Bedesten kethüdası Hoca Kasım bir kısım bedestencilerle birlikte çarşı içinde yanıp kavrulmuştu. Bu arada yeniçeriler baş kaldırıp Hadım Şehabeddin Paşa'yı bastılar. Bunun üzerine Paşa İçkapıdan çıkıp, Eski saraya kaçarak padişaha sığınmakla ancak kurtuldu. Asker, Buçuk tepesine çıkarak halka korku saldı. Ulûfeleri yarım akça arttırılmakla bir bakıma di-

leklerin olunca, sükûnet geri gelmiş oldu. Bu olay üzeri-
nedir ki, vezirler ile beylerden bazıları, Halil Paşa, İshak
Paşa ve Beylerbeyi Uğurluoğlu gizlice anlaşarak Sultan
Murad'ı davet ettiler. Bu olayların geliştiği yıl sonu yani
849 (M. 1445) da Sultan Murat Han denizden geçerek
Edirne'ye gelip Buçuk tepe'ye indi. Avlanmak bahanesi-
le böyle bir geziye çıkıp yeniçerilerin davranışlarını bildir-
diğinden, tahta yeniden oturmak zorunluğunu duydu. Sul-
tan Mehmet Han'ı Manisa'ya gönderdi. Saruca Paşa'yı da
onun yanına verip vezirliğiyle görevlendirdi. Zağnos Pa-
şa'yı ise görevinden alıp onun Balıkesir'de, emekli olarak
oturmasını buyurdu. Vakit kış olmakla o yılı Edirne'de
geçirerek 850 baharında (M. 1446) Mora'da Germehisarı
fethetmek üzere yola çıktı. Bu hisarla birlikte daha nice
göklere baş çekmiş kaleleri feth ederek bakımlı, zengin
Mora yarımadası halkını haraca kesti. Ballubadra hisarı
da bu seferde fethedilmiştir.

Yine bu yıl içinde Acem padişahı Timuroğlu Şahruh
Mirza öldü. Onun yerini Zic (100) sahibi bulunan Ulug Beğ
Mirza aldı. İran'ın zarif kişileri şöyle söylemişlerdir.

— Şahruh ki uğur onun başıyla geldi

Kutluluk sözü kapılarda gezindi

Şu belâlar âleminde saf tuttu da

Şahı roh oynamakla mat oluverdi

Germehisarının Padişah tarafından Yıkıtılması

Daha önce başı kesilen kralın, küffar hükümdarları,
beyleri ile andlaşmalar yaptığını, bunların top yekûn sa-
vaşa kalkıştıklarını, bunun sonunda Frenk yönünden ge-
milerin gelip Gelibolu boğazını kestiklerini anlatmıştık.
Bu yüzden Sultan Murat, karşıya geçmek için türlü sıkın-
tlara, üzüntülere katlanmış olduğundan, ilhamlarla dolu

düşüncelerinde Frenk diyarını bütünüyle açmak fikri yer
etmiş bulunuyordu. Sözü geçen ülkelere giriş ise Mora
yarımadasının fethine bağlı olduğundan, bütün çaba-
larını bu yöreye yöneltmişti. Ancak, bakımlı Mora toprak-
ları pek büyük bir ada gibi olup, çevresini Yunan denizi
çevirmiş, istihkâmları ve savunma şartları görülmemiş öl-
çüde geliştirilmiş olduğundan işi planlayan kurmaylar bu-
rasının fethi konusunda neyi uygulayacaklarını bilemiyor-
lardı. Dört bir yanı, çevresi Frenk sahilleriyle bağlantılı
bulduğundan bu yarımada giriş sadece Germehisarı
yönünde kalıyordu. Bu yüksek hisarın durumu ise şöyle
açıklanabilir. Mora adıyla tanınan bu yarımada Rumeli
diyarının batı ve güney yönünde bulunmaktadır. Kale ve
hisarları Arap, Rum ve Frenk gemicileri tarafından yapı-
tırılmış limanlar ve barınaklar olup, çoğu ülkeler için fay-
dalı olmaktadır. Bunların her birinin en ve uzunlukları
aşağı yukarı altmışar fersah olup, çevre eksenini sekiz gün-
lük yol tutmakla tanınmıştır. Böyle bir yarımada. Çev-
resini Yunan denizi çevirmiş olduğundan, Rumeli yönün-
den ancak üç mil kadar bir yer karaya yapışık olmakla
burası yarımada giriş için yol olmuştur. Bu yönden gi-
rişi kapamak amacı ile Frenk diyarının büyük hükümdar-
ları kesmetaş ve demir ile çelik gibi yüksek bir duvar
yaptırmışlar, denizin ulaşamadığı üç millik bu yeri, sıkı-
ca kapatmışlardır. Duvarın uzunluğu üç mil, dışları iki
mızrak boyu, yüksekliği ve genişliği de beş zira idi. Söz
konusu kara parçası üzerinde beş kule yapılmıştı ki, sa-
vaş günlerinde her birinin muhafızları biri birlerine im-
dat ve yardım etmekle yükümlü idiler. Ayrıca duvar üze-
rinde yer yer kapılar açılmış, gidiş ve gelişler böylece
sağlanmıştı. Duvarın önünde ise derin bir hendek kazıl-
mıştı. Derinliği sanki yerin merkezine iniyor, genişliği
ise, keşif görevlilerinin aklın ahyordu. İki ucu deniz dalga-
larına uzanmakla deniz suyu ile doldurulunca insan değil,
yükseklerde uçan kuşlar bile onu aşmaktan vaz geçerler-
di.

— Adalarda eşi bulunmaz onun
 Çevirmiştir deniz dört bir tarafın
 Karadan Rumili'ne kapısı var
 Denizden denize bin yapısı var
 Kule ve surla örülü yapısı
 Yola tek tek açılır her kapısı
 Beşhisarı var bağlı birbirine
 Yakından destek ola ötekine

Yukarıda Varna gazasından sonra beylerin aracılığı ile Turhan Bey'in Tokat zindanından kurtarıldığını söyle miştik. Genellikle bütün Tarihler bu olayı böyle yazmış olduklarından biz de öylece almıştık. Ama, Molla İdris, onun zindanda kalış tarihinin bu uğurlu yıl girinceye kadar sürdüğünü, hapislik hayatının sıkıntılarının iyice bastırdığını ve söz konusu hisarın fethi, ülkeler açan padişahın kafasında şekillenince, adı geçen beyi huzuruna çağırarak, onunla konuyu tartışmak, kalenin durumunu anlamak ve işe böylece girişmek düşüncesiyle Turhan Bey'i zindandan azat eyleyip, devlete gölge olan kapısına getirttiğini söyler. Çünkü Turhan Bey, bu serhad üzerine sancak sahibi ve serhad beylerinin başbuğu olarak bir süre hizmet gördüğünden, Germehisarının giriş, çıkış yollarını tanımakta, kalenin fethine imkân verecek noktalarını bilmekteydi. Sultan durumu bütün genişliğiyle adı geçenden dinledikten sonra, değerli bir hil'at ve gösterişli hediyelerle onun gönlünü alıp, ordunun öncü kuvvetlerine tayin etmişti. Bu hazırlıklardan sonra sayılmaları mümkün olmayan kalabalık bir ordu ile de Serez'den hareket etmişti.

Yazardan - İşte bu sağlam hisarın önü
 Sayısız askerle doldu çünkü
 Yiğitlere o şah emreyledi
 Koman bu kaleyi açın dedi

Doldurun hendeğe çalları
 Yerle beraber eylen kal'ayı
 Korkmayasınız toptan tüfekten
 Yüz çevirmeyin dilek yönünden
 Can saçtı din yoluna gaziler
 Şahın emrine boyun eğdiler
 Gayret kemerini berkittiler
 Küffara âlemi dar ettiler
 Hendeğin doldurup ol hisarın
 Kale içine ettiler akın
 Topla tüfek zenberek attılar
 Duvarları yerle bir yıktılar
 İtmeyüp siperde bir an dernek
 Ölümü ulaştırdılar berk berk
 Bayram oldu ol gün din ehline
 Hep birden çıktılar sur üstüne
 Beş hisarı da yıkıp geçtiler
 Her ne olursa talan ettiler
 Kırdılar kâfirin ayağını
 Göklere çıkardılar ahını
 Tutsak, altın, gümüş hep çaptılar
 Çeşitli nimetlerle doydular
 Kâfir kalbini mahzun ettiler
 İslamın şanını yücelttiler
 Osmanoğlu'nun işi hep böyle
 Edegelmiştir gayret bu yolda
 Süre dursun devleti anların
 Yere batsın düşmeni anların

Adı güzel padişahın uğuru eseri olmak üzere din yolunda çaba gösteren gaziler başarıya ulaştınca o, mutlu-

lukla saltanat merkezi olan Edirne'ye doğru yöneldi. Molla Neşri bu zaferi 43 olmak üzere (M. 1439) yazmıştır. Elde edilen ganimetlerin bolluğu konusunda, peri yüzü bir cariyenin üç yüz akçaya kadar satıldığını, gazilerin paradan başka hiç bir şeye değer vermediklerini, çuhannın kabasından kaçınıp en iyi kalitede olmayanı almadıklarını, gümüşten yapılan kap ve kacaklarla kucaklarının dolduğunu anlatır. Elde edilen ganimetin sözle yazıyla dile getirilemeyeceğini söyler. Molla İdris ile öteki Tarihçiler bu fethin 50 (M. 1446) yılında gerçekleştiğini bildirmektedirler.

Sultan Bayezid'in Yıldızının Doğuşu

Cihad ve savaşları sayısız Padişah, Edirne tahtkentinde hak ve adaletle hüküm sürerek, bahtı karaları dilelerine kavuşturmakta, kederli gönülleri sevinçlere ulaştırmakta iken, 851 (M. 1447) tarihinde müjdeciler, devletin durağı katına yönelerek, şu sevindirici haberi getirmişlerdi. İkbâl bağının emelleri olgunlaştıran dalı, pek sevimli bir mahsul bitirmiş ki, çevreye yayılan tatlı kokusu insanları doyurmuş, ruhları kandırmıştı. Devlet ve izzet sahibinin yücelik ufkundan cihanı süsleyen bir güneş doğmuş, dünyayı aydınlatan ışıkları zamanenin gözlerini aydın, cihan halkının gönülleri gülşen etmişti. Yani sözün kısası adalet ve hakkın padişahı, dilekler göğünün sultanı, Sultan Murat Han hazretlerinin yetişkin oğlu ve öğülenen şehzadesi Sultan Mehmet Han Gazi hazretlerinin devleti ufkundan Sultan Bayezit Han hazretlerinin mutlu yıldızının dünyaya gelişi, en hayırlı anda ve en uğurlu saatte kendini göstermişti. Böylece zamanın dili, kutlu olsun sana, sözlerine başladı. Bu doğumun sevinç ve mustu sesleri kulakları doldurdu. Getirilen bu müjde ile adalet sahibi hünkârın gonce gönlü, gül gibi açıldı. Keyiflerin-

den kendileri gül devrine, bahar günlerinde neş'e demine ulaşmış oldu

— Değeri felekten üstündür devleti daha ulu
Doğunca özü cihana cihan halkı canın buldu

Bu sevincin şükran borcu olarak sonu olmayan denizleri andıran ihsanları ile büyük, küçük, genç, yaşlı herkesi doyurdu. Mücevherlerle dolu avuçları lutuf ve ihsan töresini yerine getirdi. Kerem ve cömertlik damarları hâceti olanların geçimleri için kefil oldu. Yokluk elinden şikâyetçi, fukaralık yüzünden gözleri yaşlı olan fakirler, zavallılar bile zenginler arasına katıldılar.

Yazardan - Şu denli ihsanını eyledi halka
Kereminden saçıyordu kucak kucak
Lutfunu öyle ettiki insanlara
Ne kesede kaldı birşey ne de kasada

Padişahın Akçahisarı Fethetmek üzere gidişi

Söz konusu yıl içinde Arnavutluk hâkimi İskender'in amcazadesi Hamza Bey yüce dergâha yüz sürüp Arnavut direnişini yürütenlerin tek başlarına hüküm sürmek hevesine kapılarak, İskender'den yüz çevirdiklerini ulu tahtın eşiğine duyurmuştu. Bir miktar asker yollayarak yardım edildiği takdirde Akçahisar ile daha bir nice sağlam kalenin fethinin mümkün olacağını da bildirmişti. Bu konu açık görüş sahibi vezirlerle tartışıldığı zaman, onların isabetli düşünceleri şöyle bir karar alınmasına sebep oldu. Bu dağınık kavmin ve öbek öbek bölünmüş halkın fesat ateşlerini, inat alevlerini söndürmek için, padişahın sefere çıkması daha uygun, ülkeleri gölgesi altına alan zafer bayraklarının dalgalanması da elbette yerinde olur, denilmişti. Vezir ve beylerin verdikleri karar üzerine iyi görüşleri benimseyen Padişah, ordunun toplanma-

sı için ferman buyurduğu gibi, kendi yerini alacak olan oğlu Sultan Mehmet Han hazretlerinin de bu gazaya katılmasını istediğinden, onu da davet ettirmişti. Söz konusu hisarda, levazım ve cephanenin bolca bulunduğu, korunması için bütün tedbirlerin alınmış olduğu bilindiğinden, fethi pek zor görülüyordu. Bu bakımdan orayı ele geçirmek için pek çok âlet ve edevat hazırlanmış bulunuyordu.

Yazardan - Kal'aya niyet edince İslâm padişahı
Çaldırdı davulu, boruyu, açtı bayrağı

Erişti padişahla askeri ol diyara
Çeriler üşüştü bir anda çevre hisara

Kalenin kuşatılması iki ayı bulmuştu ki, asker kale suyunu kesmek üzere su yollarını delmeye başladı. Bunun sonunda hisardakilerin uğradıkları susuzluk yüzünden halleri perişan, özleri de duman oldu. Bu zorunla da kale kapılarını İslâm askerine açmayı yeğ buldular.

Suyunu kestiler susuz bunaldı

Şah da Akçahısarı böyle aldı

Hisarda nice kiliseyi mescit etti

Yarar adam köyüp şehrin berkitti

Arnavutluk ülkesinin en önemli kalesi, bu sefer sonunda ele geçirilmekle rehberleri zafer olan ordu nice ganimetlere kondu.

Yazardan - Osmanoğlu devletinden lutuf görmeyen
kim ola

Bu soy hakkı özünden kollar, tutar onu güzel
adıyla

Gölgesi güven bucağıdır bunların din yoldaşına

Kılıçları bir kara buluttur bunların kin tutana

Engürüs Küffarını tepelemek üzer Sultanın Kosova'ya gelişi

Ülkeleri tutan padişah, Arnavut diyarının seçkin yerlerini ele geçirdikten sonra saltanat merkezine doğru dönerken, Yanko lâinin kâfir beylerini harekete geçirerek, İslâm topraklarını yağlamayı tasarladığı haberi geldi. Her biri istiklâl sevdasıyla kral geçinir nice bânların bir yere gelip, savaş gayretlerini kızıştırdıkları öğrenildi. Bu ürkütücü haberler, zaferlerle parıldayan Sultanın kulağına deyince, gerçekleri iyice anlamak için Martolos Doğan'ı saldı. O dahi şu yolda haberler edindi. Geçen Varna gazasında, ikbali batasica kralın başı kesilip, apaçık azgınlık ve küfür içinde olan bayrakları devrilince, Yanko kaçış yolunu tutmuş, uğursuz bahtı ile gelip Engürüs diyarında durmuştu. Burada Leh bânını, Çeh bânını, Sekület bânını (101), Eflak bânını ve onlara denk bahadır beyleri çevresine toplayıp bunlara, eğer el bir idüp Muhammedileri kovmaya tedbir itmezsenüz, kral başına gelen sizin dahi başınıza gelmek üzeredir, demişti.

Yazardan - Eğer yapmazsanız siz anlaşılmayı

Size sanmam ki kala bu dünyayı

Görün ne geldi başına kralın

Kralın öyküsünden hisse alın

Didiler cümlesi kim hoşdidi bu

Başından dutasan bir iş olur, ko

Böylece Yanko'nun kışkırtmasıyla hepsi bir dil olup çevrelerinde olan yaramazları da bile ayağa kaldırıp davulların vurmaya başladılar ve Belgrat önünden geçmek üzere yola çıktılar. Yanko'yu kendilerine rehber edip ardına düştüler, arılar gibi İslâm diyarına üşdüler. Martolos Doğan öğrendiklerini yüce tahtın önünde bir bir bildirince, padişah dizginlerini Sofya'ya doğru çevirdi. Bakımlı ülkelerine hükümler yazılarak top yekûn savun-

ma için bütün İslâm askerinin sür'atle toplanıp ordu yerine ulaşması ve fermanın gereğinin yapılması buyuruldu. Padişahın özengisi çevresinde hizmette olan Anadolu askerine de, timarlarına harçlıkçı göndermeleri için müsade verildi. Sözü'n kısası zaferleri kovalayan askerler tayin edilen ordu yerinde deryalar gibi toplanıncaya, savaş için gereken âlet ve edevat hazır ele gelinceye kadar değeri yüce padişah Sofya şehrinde bekledi. Geçenlerde Yanko, Kula Şahin'i, bir söylentiye göre de Hadım Şehabeddin Paşa'yı sınıp İslâm askerini yenilgiye uğrattığı zaman, Eflak beyi Dragula'yı öldürmüş, yerine Lasoğlu'nu oturtmuştu. Şimdi durağı yüce padişah Sofya'da askerlerinin toplanmasını beklerken, Eflak, kâfiri de Niğbolu çevresini yağlamaya ve İslâm diyarına zarar dokundurmaya kalkışmıştı. Bunun üzerine serhad beylerinden Firuz Beyoğlu Mehmet Bey, Hasan Beyoğlu Mustafa Bey, Uzguoğlu İsa Bey birleşerek bir kaç bin akıncı ile Eflak kâfirine tün baskını ettiler. Nice cevşenpüş kâfirin elin ayağın bağlayıp Hüdavendigârın katına gönderdiler. Cihani aydınlatan Padişah, seferin başlangıcında böyle bir başarı ile karşılaşınca pek sevindi, ulu Allah'ın imdadıyla kâfiri yeneceğine inandı ve bu başarı ile açılan savaş tuğları düşman üzerine doğru yöneldi.

Seher vakti doğudan yola çıktı Çin padişahı

Din yoldaşları elinde gümüşten yapılmış oklar

Önünden bile gidiyordu altın başlı sancağı

Saçıyordu ışıyla doğuya batıya nurlar

Yardım eyleye ki gerçekleşsin Sultanın muradı

Onu Murat Han'ın Tufeyl'i olmuş gibi sanırlar (102)

Bu sırada Karaman yöresinden bile yardımcı birlikler geldi. Padişah ise ordunun savaş düzeni ile uğraşmakta, askere gerekli silâh ve savaş gereçlerini dağıtmakta idi. Sofya ovasında vezirlerin, beylerin alaylarını bir bir görüp, her birinin yerini, durağını ayrı ayrı gösterip, her

bir birlik önünde onlara bir hibabede bulunarak kendilerini öğmekte ve cihadın savaplarından söz ederek, gaza ya yöneltmekteydi. Savaş meydanlarının kılıç oyunlarının bahadurları, Süreyya kümesinin (103) toplandığı gibi, arslanlar bir araya gelip, zaferleri dalgalandıran bayraklar üzerlerine açılarak yaya atlı hepsi savaşa hazır olduklarını göstermişlerdi ki, Karaman kuvvetleri de alay gösterip geçmişti. Kaltak ayırlı, kayış özengilü, kılıçları bağı ip ten bir alay Turgud Türkleri ki, her birinin toğruluğu at uğruluğu idi, bir yere gelmiş ve bir nice kılıksız kıyafetsiz zavallı derilüb, tâ ki bölüşmede kendilerine düşen payı alsınlar diye ordu yerine utanmayıp girmişti. Hüdavendigâr hazretleri ol bir kaç gün görmemiş kişinin durum ve hallerini göricek, hafifçe tebessüm edip başbuğlarına, askerimizin, maskarası yoğ idi, kereminden Karamanoğlu ol hizmeti görmüş demişti.

Yazardan - Biz itmezüz imdad ümidin

Hemen tek bozmasın andı kilidin

Unutur olsun kıskırtıcılığı

Dilerse mülkünde durup kalmayı

Gazalar Sultanı, ordusuna böylece düzen verdikten sonra, Allah rızası için devleti atına binerek, Kurşunlukilise'ye yürüdü. Burada iken kâfirin Kosova'ya geldiği haberi otağına duyuruldu. Bunun üzerine dizginlerini o yöne doğru çevirdi. Böylece 852 yılı Şabanının 4 üncü Cuma günü, kuşluk vakti, güçlü İslâm birlikleri, işleri eşkiyalık olan küffar ile karşı karşıya geldi. Padişah kalpte yerini alarak, sağ ve sol kollar Rumeli ve Anadolu yiğitleriyle düzene bağlandı. Serhad beylerinden İshak Beyoğlu İsa Bey, Turhan Bey, Mihaloğlu Hızır Bey ve bunlara benzer nice bahadır beyler sipahilerinin alında durup, merdâne lik gereklerini yerine getirdiler. Yeniçeri birlikleri Hüdavendigârın önünde yer alarak, demir şişlerle önlerini kestiler, toplar kurup, çelikten bir duvar gibi padişahı çevir-

diler. Azep kuvvetleri kargılarını hazır tutarak ok yağmu-ru ile küffarın gözüne cihanı dar eylediler. Varna gazası-nda bozguna uğramaları sebebinin, kâfirin, gazilerin ardı-na sarkması ve ordunun geri yanının boş bırakılmış ol-ması idüğü padişahça bilindiğinden, bu kez ağırlığı aske-rin ardına koydurarak, hesapsız sayıdaki at uşağı ve se-yisleri ok ve balta, kılıç ve hançerle silahlandırmış, onla-rı ordunun gerisini korumakla görevlendirmişti. Ayrıca Saruca Paşa'nın kardeşi Sinan Bey'i de bir nice bahadıyla uğruk güvenliğiyle sorumlu kılmıştı. İslâm ordusu bu şe-kilde düzenini alıp, cenk vakti gelip çatinca, başlara tât olan padişah iki rek'at namaz kılıp, kullarını gözetin yü-ce Allah'ın katına niyaz eyledi. Zaferi kazanmak için fır-sat vermesin dileyerek, avucularını açıp yüzüne gözüne sürdü. Dileğinin yüzünü göstermesi için yalvardı, yakardı, yerlere kapandı, onun ulu durağandan diledi. İslâm aske-rinin muzaffer olması için duâ etti. Bu yalvarmalardan yakarmalardan sonra, Yaradanın desteğinden emin ola-rak, yollu atına bindiği gibi, emelleri zafer olan ordunun kalbinde yerini almak üzere yürüdü ve orada aşılmaz bir dağ gibi durarak, savaş meydanındaki gazilere müşrikleri öldürtünüz (104) âyetinin kavramını anlatmaya başladı. Köslerin gümbürtüleri ile cenk alanı kaynaşmaya, binici-lerin naraları, bineklerin kişnemeleriyle meydan dolup taşmaya başlayınca, şu yer yuvarlağı sanki temellerinden sarsıldı.

Yazardan - İki asker biri birine girdi

Darbezen sadası ayyuka irdi

Şu denlü etti gaziler döğüşü

Meydanın tozuyla doldu gökyüzü

Din yoldaşları umar karşılığın

O gün yürüttüler gaza yasasın

Bıçkıya döndü kılıç kemiklerden

Meydan göle benzedi kan selinden

Uçan oklar deydiyse hangisine

Konakladı o yokluk vadisinde

Kılıçları okları gazilerin

Mahvetti küfrü ve şirkin pisliğin

Kıvrıldıkça gazilerin yayları

Nice zırha bürünmüş cansız kaldı

Süngüler benzedi yılan erine

Kimi soktu ise bulamadı çare

Bozdoğanın yiyince sillesini

Unuttu o cihanı düşünmeyi

O gün sabahtan alaca karanlığa kadar savaş sürmüş ve akan kanlar Ceyhun ırmağına dönmüştü. Yeryüzü düş-man kanından allara boyanmış, yalın kılıçlar bir an bile kınlarına konmamıştı. Bu kavga yerinde Tarihin hâkimi, sadece keskin kılıçların verdikleri hükümleri kaydetmek-ten başka bir şey yapmadı. Güneşin ışıktan kılıçları gu-rup ufkunda kınına girdiği halde, sipahilerin cenk alanı-na salınışları ışıktan kılıçların parıltıları meş'ale olup, sa-vaş ateşi yanmakta devam ederken yiğitler, gaziler vuruş-mayı bırakmadılar. O gece sabaha kadar döğüşmek başlı-ca işleri oldu, atlarını nöbetle yemleyerek, savaş meydanı-nı beklediler ve geceyi gündüze eklediler. Ertesi gün de savaşmakla, döğüşmekle geçti ve yokluk kapılarını düş-manın yüzüne açtı. Yere batasınca küffar gaza beşelerinin sert muştasını görünce şöyle bir yöntem tasarlamıştı. Bir yere gelip, bir uğurdan İslâm askerine dokunalar. Tasarı gereğince bu dinsiz guruh, domuztopu gibi İslâm ordusu üzerine hücum edip, kılıçlarını salarak safları parçaladı-lar. Zaferleri gölge edinen sipahiler de gökdemirlere gö-mülmüş bu çılgın saldırı karşısında ikiye parçalanarak önlerinden ayrıldılar. Ardların alup kırmağa başladılar. Ol yıkılasıcalar dahi uğruka saplanıp, ayrık yol bulama-yıp cihat kılıçları altında kırıldılar. Bu arada Eflâk bânı

ile Sekület bâni yolluk kapısında kapıcı olup, varlıkları yeryüzünden, vücutları da aradan siliniverdi. Leh bâni ise tutsak olup, kendisini bildirmeyip, bir süre İslâm diyarında yaşamak zorunda kaldı. Alınıp satılmakla elden ele düşüp, en sonunda kurtulup gitti.

İrişüb yurduna buldu muradın

Bir daha anmadı Osmanlı adın

Çeh bânına gelince o, elleri bağlı olarak İslâm padişahının katına getirildi. Tercüman aracılığı ile ona şöyle söyledi Sultan. Memleketin İslâm askerinin ayağı ile çiğnenmemişken, bu yönden sana bir saç kılı kadar kötülüğümüz dokunmamış iken ne gerektiği, bu yakaya karşı gayret gösterip, bu otağın düşmanlarına el uzatarak kolayladın, kılıç çekerek hayat mülkünü telef eyledin. Bu soruya bân böyle karşılık verdi. Meğer bu yolda tutsak olmak yazılı imiş,

Yazardan - Sen şehre serkeşlik etmek yanlış imiş baştan başa

Yenilmek olurmuş meyvesi karşı gelmenin sana

Kerem ıssı şahım affeyle bilmedim eksikliğim

İhsana, lutfu, merhamete kapın oldu geldiğim

Af dalgaları silse n'olur suçumun izlerini

Edeyim boynuma gerdanlık kulluğun zincirini

Diyerek, on parça mahsuldar hisarı peşkeş etmeye söz verdiği gibi, bütün ülkesinden cizye toplamak üzere haraççıların gelmesini de kabul etmiş ve her yıl zırlara bürünmüş beş bin askerle padişahın kapısına gelmeyi benimsemiş görünüyordu. Devletli Sultan bu tekliflere karşı, ey işi kötü kâfir, senin hisar ve diyarına, sonu yılgınlık olan yerebatasica askerine, Allahın inayetiyle ihtiyacın yoktur. Bu güne düzme tekliflerle ele giren avı salmak akıllı kişinin harcı değildir dedi ve hemen cellada buyurarak, kılıcın pak suyu ile şunun vücudunu zamanın elinden yuya ve hayat giyisini eğninden soya emrini ver-

di. Bân, padişahın fermanının böyle olduğunu görünce, yaşlı gözlerle yalvararak ey yer yüzünün Sultanı, bari ben tutsağın kerem dağıtan elinle öldür ve bu ihsan ile beni güldür diye yakardı. Ama gereksiz dileği kabule uygun düşmedi.

— Kanı olunca cellada saç

Bir anda koptu devletsiz başı

Bâna yokluk yeri durak oldu

Dileği bağışa yol bulmadı

Cumartesi günü de bu olaylarla geçmiş, gökyüzünün uyanık yıldızları koparılmış kelleri seyretmek için ortaya çıkıp, zaferlerle parıldayan padişahın karşısında parlak güneş, ışık kılıçlarını kınına sokup, batı ufkuna indiği zaman, Yanko denilen kâfir arabalar arasına çekilerek çevresini kale gibi berkitmişti. Cihana hâkim olan padişah ise, savaş meydanında bütün yüceliği ile durmakta idi. Çevresini demir şişerle bağlayarak güvenlik tedbirleri alınmış bulunuyordu. Sabah olunca, kılıçların dilleri yine konuşmaya başladı. Elçilik eden oklar gidip gelmekten geri kalmadı. Miğferler bozdoğanların vuruşlarını kulağlarına asmadılar. Top ve tüfekler saldıkları yuvalaklarla düşman kellelerini bellediler. Darbezenler yara açma düşkünlüğünden bezmediler

Yanko çün gördü müslümanlar köteğün

Yüceliğini Şeh Murad'ın devletin

Bozgun yılgınlığına özün kaptırdı

Başını kurtarmağa canını attı

Sabah yaklaştığı sırada yanındaki yılgınlığa uğramış köpeklerle seslenip şöyle dedi. Siz bu arabaları koruma yolunda gayreti elden bırakmayın, ben vurup düşman alayının ardın alayın, ihtimal vermedikleri yerden at salayın. Bu hile ile arabalar hisarından çıkub yakın adamları ile kaçış yoluna düştü ve savaş meydanından yitti.

Yazardan - Kuşlar güneş renkli altın kanatlarıyla
 Kola girip alaya katıldıklarında
 Çarhacılar hep girince meydana girü
 Sandı gaziler birden dizginler ilerü
 Kırdılar küffarı öyleki oldu beter
 Cenk ateşiyle yandı kuru ve tazeler
 Şaşkınlık içinde Yanko'nun kaybolduğun
 Bin bir düzenle kaçış yolunu tuttuğun
 Bildiler bunu, işleri kötü kâfirler
 Kaçmak için yola düştüler teker teker
 Bunca ol koşulu at ve arabayı da
 Pek çok yat ile yarağ ile parayı da
 Cihan tahtının Sultanına bıraktılar
 Böylece askere armağanlar sundular

Öte yandan arabalar çevresinde olan savaş ve kavga evvelkinden ziyade ve bu arada görülen çaba, olanın üstünde idi. Allahın yardımı Padişahın başarısiyle olduğundan, nihayet savaşın sonu alındı. Sefer, zafer olup ordu o sevinç ve başarı ile saltanat durağı Edirne'ye doğru yola çıktı.

Devleti Hünkârın Fermanı Üzerine Sultan Mehmed'in evlenmesi

Zülkadiroğlu Süleyman Bey, keremli padişaha bağlılığını belirtmek, dostluk ve iyi niyetlerini açıklamak yolunda her fırsatı gözetirdi. Onun iyi insanların durağında kaldığı, gönül gülzarında sevgi çiçeklerinin açtığı, kerem dallarının gölgesi altında bulunan padişahlık otağında açık seçik bilindiğinden Sultanın kereminden süzülün ışıklar, emellerinin gecesini aydın, ılgıt ılgıt esen lutuf yelleri, gönlü alanını gülşen eylemişti. Bu bağlılıkla iki taraf arasında mektuplaşmalar, haberleşmeler sürüp gidiyordu. Sözü edilen Süleyman Bey'in beş kızı vardı ki, beş duyu da onların güzelliklerinin etkisi altında şaşkına dö-

nerdi. Cihani aydınlatan parlak yüzlerini görmek için ay, saraylarının penceresinden ayrılamazdı. Gönülleri birbirine düşüren tatlı yanakları güzellik ve nurdan sanki bir heykel, endamları sanki hurilerden alınmış örnek, olup, her biri eşi olmayan tatlı ve temiz kızlardı.

Adem'in Hava'ya düştüğünden beri
 Onların soyundan acep böyle kız geldi mi
 İffet denizindendir gözler nuru cevheri
 Yaradılışı melek, sureti oldu peri

İffet örtüsü altında, ismet perdesi ardında yetişen bu kızların güzel tavırları padişahın katına duyurulduğu zaman, babalarının asil davranışları ve ulu eşiğe karşı gösterdiği bağlılık gözönünde tutularak, saltanat makamının çok değerli mücevheri, mutluluk burcunun durağı ve yükselen yıldızı olan, üstün yaradılışlı şehzade Mehmet Han hazretleriyle bunlardan birinin evlendirilmesi düşüncesi, padişahın aydın gönlünde doğdu. İffet ufkunun parlak yıldızının cihan padişahlığı ve saltanat göğünün ulu burcu ile yakınlaşması mutluluk ve üstünlük gibi bir sonuç getirmiş olacağından, bu fikrini uyanık düşünceli veziri Halil Paşa'ya açtı. O da, bu yerinde düşünceli aklı yatkın bularak,

Mısra - Hayra giden bir işte istihâreye gerek yok

Deyip, gerekli hazırlıkları yapmaya koyuldu. Cihana hükmeden padişah ise verdiği buyrukta, Amasya Sancakbeyi Hızır Ağa'nın hatununu padişahın düşüncelerini açıklamak ve durumu aydınlatmak için önceden kız evine gidip haber getirmesini istemişti. Söz konusu buyruk Hızır Ağa'ya gelince, saygı değer eşini bir kaç kadın ve öteki adamlarıyla birlikte Süleyman Bey'in kızını görmek için Elbistan'a yolcu etti. Süleyman Bey durumu öğrendiği zaman, bu görücü heyetinin gelişini öğrenmek için vesile sayarak güzellik örneği beş kızını da ki, her biri güneş kadar parlak idi, hatuna gösterdi. O da şehzadenin nişan-

lısı olan, temiz bir mücevher kadar parlak kızın, üstün vasıflarını görünce, seçilmiş olduğunu belli etmek için beyaz ellerine birer öpücük kondurarak, alkışladıktan sonra dönüş yoluna çıktı. Mutlu otağa gelerek yüz sürüp Süleyman Bey'in bağlılığını, duâlarını ve söz konusu kızın ötekilere üstün yanlarını anlattı. Bunun üzerine anılan hatun ile beylerden daha bir kaçının eşleri beraberce, gidip gelin hanımı Sultanın haremine getirmeleri konusunda ferman oldu. 853 (M. 1449) baharında dört iklimte hükmeden Sultan, şeref burcundan âlemi aydınlatan güzelliğini cihan halkına sunarak laciverd göğü, durağı yüce padişaha düğün çadırı olmak üzere süsledi. Doğanın yiğit varlığı, yerserten gücü ile çiçeklerini taclandırarak, gülleri gelin alayını getirmeğe görevli kıldı. Melekler ordusunun padişahı da sultanların töresi gereğince, alayı alıp getirecek bütün hazırlıkları yapmıştı. İffet bucağında onur ve olgunluk içinde yaşayan hatunları saltanat makamının en değerli birliklerinin himayesinde yola çıkarmıştı. Böylece ikbal dalının yeni goncesinin devletli şehzadenin özden öz sinesine iletilmesini istemişti. Süleyman Bey, Sultanın adamlarının gelmekte olduğunu, düğün ve dernek alayının yaklaştığını öğrenince, tezce davranıp onları karşıladı. Keremle bezeli Sultanın şanına uygun hizmetlerde bulunarak iyi niyetlerini gösterdi, içinin de dışı gibi olduğunu ispatladı. Düğün ve nikâh hazırlıklarını tamamlayıp, derneği kurdu, gönül çekici ve zevk okşayıcı çeyizlerle kızını Hızır Ağa'nın hatununa teslim eyledi. Düğün alayını kutlayarak, alkışlayarak devletli otağa yolcu etti Alay yaklaşınca seyyitler, kadılar, şeyhler, ulema, ülkenin ileri gelenleri, büyüklere, devlet erkânı hep karşılamaya çıktılar, gereken ikramı ve ilgiyi gösterdiler. Gelin hanıma her konakta gösterilen saygı ve ikram o kadar fazla idiki, görenler de, duyanlar da susup kalmışlardı.

— Cihan umurunu düzeltmeye geldiler

Evvelen tutkundular eyleye geldiler

Her konağı bir eylenti yeri ettiler

Her bahçeyi yeniden çiçeklerle bezediler

Gelin Sultan, böyle bir karşılama ile saygı değer otağa, saltanat haremine getirildikten sonra, şer'i nikâh kıyıldı. Zülûfleri bağlı sağdıçlar tarafından gayet güzel bir düzenle yiğit şehzadenin kalmakta olduğu daireye götürüldü. Bir zarif köşkte, gönlü yakan bir dökşekte mutlu yakınlaşma, Zühre ile Müşteri'nin birleşmeleri oldu. Bu öyle bir birleşmeydiki, gelin odalarının kurulduğu günden beri felek, böyle latif bir zıfâf görmüş değildi. Venüs de dünyayı tutan şöhretine sahip olduğu demden beri o güzel görünüşlü burca çıkıp, öyle safa sürmüş değildi. Nice gün düğün olup, gece gündüz eylenceler sürüp gitti. Düğün davetlileri neş'e içinde günlerini gün ettiler. Gönüllerde olan gam bulutları dağıldı. İştret meclislerinde gül ve nergis yerine paralar saçıldı. Eylence ve neş'e kapıları açıldı, tutkunlar eşikleri öptüler. Elinin açıklığı ile işi bilen gönüllere nasibler verildi. Kedeherin, doluların ağızları bağlandı. Hasta gönüllerin kırgınlıkları neş'e veren cam ve kadehlerde görülerek, sürâhiler kırıldı, içkiler döküldü. Keremi deryalar kadar bol Sultanın neş'e dağıtan lutufları büyük, küçük herkesi keyiflendirdi. Bu öyle bir safa idiki, artık keyif almak için keyif verici şeyleri aramaya lüzum kalmadı. Kederin adı bir fermanla yeryüzünden yok oldu. Bunun sonunda da gam götüren bâde boşta kaldı. Neş'e ve sevinç o hale geldiki müferrah yakut (105) kutu açıktı kaldı.

Yazardan-Herkes oldu sevinç, neş'e ferahlığı içinde

Gam dağıtan mey, dönen kadehler olmasa bile

Durağı yüce padişah, zaten ihsana bahane aramakta idi. Bu vesile ile küçüğü büyüğü hazinesinin en kıymetli varlıkları ile sevindirerek bol bol armağanlar, kıymetli hil'atler dağıttı. Ulema, seyyit ve şeyh takımı onun ihsanı çevresine sarınmış oldu. Söz söylemede gülistanın

bülbülleri olan, yani söz sanatında üstatlarla yarışan şâirlerin, düğünü kutlayan kasidelerine karşılık, değerli câizeler vererek, her birini sevindirdi ve başlara tâc eyledi. Güzel huylu Sultanın lutufları ile herkes gibi gönülleri parladı. Bütün halk tatlı sözlü padişahın nimetlerini elde etmekle bayram eyledi.

Yazardan - Osmanlı soyu bu, lutfu eyregörmüştür

Şimdi anlar en şanlı kişiler bilinür

Devlete erişilen yerdir dergehleri

Kulları oldu cümle âlemin beyleri

Gayretleri ya Rab, bunların değer görsün

Kötü gözler üzerlerinden ırak düşsün

Sultan Murad'ın Hayır Eserleri

Mahşer Gününün Sahibi Eyler Ona Keremi

— Çünkü gönlü aydın iyi huylu padişah

Adını tanıtmış oldu cihad yolunda

Ataları töresini her gez yâd eyledi

Anların ruhlarını tekrar şâdeyledi

Yaptırdı sayısız hanıkah ve medrese

Ta bilgisizlik ağacı kökten kesile

Başarıya ileten olunca rehberi

Yaptırdı bir nice câmi, cennet misali

Temiz kalp ile eyleyip inşa yapsın

Açtı eliyle imaretlerin kapısın

Edirne ve Bursa'da eylemiştir bina

Onları ki, fukara halka geldi gına

Hazreti Hak cümlesini eyleye kabul

Rahmeti kapısına böylece bula yol

İyi insanlarla dolu olan Edirne şehrinde yaptırdığı sağlam yapı binaların kısaca tanıtılmaları şöyle açıklanabilir. Bu bakımlı onarılmış şehrin tam ortasında Üçşerefli denmekle bilinen yeni camii'nin temeli onun zama-

nında atıldı. Duvarları yükseldi ve görünüşü pek güzel bir eser olarak ortaya çıktı. Dört bir yanında iki ve üç şerefli nur saçan dört minare yapılmasını buyurmuştu.

Mısra - Yüceliği çatısı gökkubbeden yüksek

Her üç şerefeye de tek bir yoldan çıkıldığı gibi ayrıca özel çıkış yolları da vardır. Herbirinden ayrı ayrı çıkışlar ötekilerden haberdar olmazlar. Herbirinin ses ayarı o kadar güzel düzenlenmiştir ki, pençgâh nağmeleri (beş vakit ezanları) gönül alan nevâ makamında Allahü Ekber olur. Hele dört yüksek minaresi, temiz emel sahiplerinin duâlarının Tanrının ulu katında kabulü yolunda rehberlik eder. Belki de nefsi emmârenin aşağılık düşkünlüklerine engel olmak üzere Musa'nın asası gibi ağızlarını açmış dört ejdere benzer (106) Bu görünüşü güzel cami, o kadar gönül okşayan, o kadar temiz bir eserdir ki büyük küçük herkes onun geniş avlusunda dolaşmayı zevk bilmektedir. Bir de huzur ve sukûn veren havası düşünülürse

Mısra - Köşeye çekilip zikredenlere melekler karşı duramazlar

Padişah, yine bu şehirde başka bir cami daha yaptırmıştı. Güzelliği, zarafeti ile tanınan bu cami Sultanın güzel adı ile anılır ve gece gündüz namaz kılanların kalabalık cemaati ile tanınır. Yanı başında fakir ve zavallılar için oturulacak yerler ayrılmış, misafirhaneler, gelen, giden yolcular için gönül alıcı konaklar yaptırılmıştır. Sabah akşam pek zengin sofralar kurulur, binek ve yük hayvanları için de geniş bir ahır inşa edilmiştir. Hayvanların yem ihtiyaçları burada kendiliğinden karşılanmakla yol yorgunluğu ile perişan olmuş yolcuların yiyecek içecek hazırlamak sıkıntısı kalmamıştır. Ayrıca çocukların eğitimi, gençlerin yetişmeleri için bir de muallimhane bina ettirmiştir. Hazreti Mevlana dergâhında olgunlaşan dervişler için ise bir mevlevihane yaptırmakla ol haz-

tekke, cennet bahçelerini andıran bir yer olmuştur. Gönül sahiplerine yüreklerde yanan چراغlarla muhabettullahtan nurlar saçmaktadır. Bu güzel köşede sema'a kalkan dostlar, vecd içinde, durmaksızın, halden hale geçişten beri olmazlar. Bir Cuma günü geçmezki Mesnevî okuması bitince güzel sesli okuyucular ulu Kur'andan parçalar okumadan kalsınlar.

Yazardan - Olgun kişiler o yerde sabah akşam özlerinden geçerler

Hazreti Mollanın aşkı sırrını âleme belli ederler

Mesnevî beyitlerini neyden süzülen tatlı nağmelerle

Halka dinletip gönül sırlarını bir bir ortaya dökerler

Ne kadar öğülse az olan bu binanın ruhaniyeti, bir ikinci benzeri olmayan kurucusunun temiz niyeti ve doğru inancının sonucu olarak gözükmektedir. Yeni Cami'in yanı başında günde yüz akça ücretli bir büyük medrese yaptırmış ve bilim derlemek isteyenlere de ayrıca ödenekler ayırmıştı. Molla Ali bu ücretle söz konusu medresede görev yapmakta iken, Acem diyarına gittiği zaman, Sultan Mehmet Han Gazi onun yanına bir medrese daha yaptırmış ve müderrislik ücretini ellişer akça olarak kestirmişti. Ayrıca Peygamberimizin hadislerini öğretmek ve şer'i bilgilerde öğrenci yetiştirmek üzere yine elli akça ücretli bir medrese daha yaptırmıştı ki, bu bina şehirde, belki de bütün ülkelerde halâ Dârülhadis adıyla şöhretini sürdürmektedir. Bursa şehrinde inşa ettirdiği büyük cami'de pek güzel olmuştur. Yanında bir misafirhane ve medresesi vardır. Medreseye günde altmış akça, iki ibadethaneye ise vakıf gelirlerinden ve paradan günde onar akça verilir. Cami'in giriş yerinde çeşitli yemeklerin pişirilmesi için geniş bir imaret yapıtıp, sabah ve akşam gün kararırken herkese yemek vermek, açları doyurmak görevleriyle yükümlüdür. Böylece dul ve yetimler karınla-

rı doymuş, duâ ede ede fakir kulübelerine girerler. Her gün bin kadar aç, boğazlarını doyurmak derdinde iken, bu imareten «onlar aç olanları doyururlar» (107) hükmünün verdiği nimetle dönüp yollarına koyulurlar. Durakları cennet olan atalarının tuttıkları yol gereğince, bilim öğrenen gençler için de ayrı bir yer yaptırmıştır. Hergün üç yüzden fazla öğrenci burada açlıklarını giderirler, kurucusuna duâ ederek övgüler düzerek dönerler. Nurlu kabirleri de nurlarla aydınlanan bu cami'in yakınında bulunmaktadır. Allahın rahmet damlaları insin diye güzel görünümlü kubbesi açık bırakılmıştır. Daha sonra bu kutlu yerde Tanrının rahmet kapılarına açılan nice türbeler yaptırılmıştır.

Yazardan -Osmanoğlu soyundan nice şehzadeler

Huzura ermiş orda uyur azâdeler

Duâcılara her bir türbe olmuş makam

Hem sabah okunur hatimler, hem de akşam

Rahmet kokuları saçar bu yer herkese

O bahçelerde hep lütfun rüzgârı ese

Yukarıda Ergene köprüsünün özelliklerinden ve bu köprü yapımında temiz kalpli padişahın gösterdiği davranışlardan yeter ölçüde söz edilmişti. O korkunç yer, bir felaket ve korku mahalli iken lutumlu onarımları ile yüz yetmiş dört yüksek kemer üzerine çekilmiş bir geçit haline konmuştu. Bu yüksek köprü halk arasında o kadar şöhret yapmıştı ki, dünyadaki öteki köprülerin hepsi itibardan düşmüştü. Öyle bir köprüdür ki, yoluna kantarlarla para dökülmüştür. Böylece ondan geçmek isteyenlere düz yol olmuştur. Köprü'nün iki başında kurulan kasabaların benzerleri olmadığını yazmakla kalem kendine düşen borcu ödemektedir. Burada kurdıkları, beylere layık imareti tanıtmakla da görevini yapmıştır. Selanik ile Yenişehir arasında da Farsak'ta güzel bir köprü daha kurdu muştur. Buradan gelip geçenler yaptırın kişinin ne rütbede bir kimse olduğunu görürler. Ankara

çevresinde Balıkhisarı adiyle tanınan bir subaşılığı bütün köyleri ile yüce Allah her ikisinin de şerefini devamlı kıl-
sın, Haremindeki fakirlere vakf eylemiştir. Bu köylerin gelirlerinden Harem halkı hala faydalanmaktadır. Her yıl başında ise, keremli elleriyle bin altını seyyitlere göndermeyi âdet edinmişti. Her Cuma günü keremli babasının âdeti üzere sadaka kapılarını açar, ihtiyaç sahiplerine yardım eder, fakirleri, zavallıları memnun eylerdi. Bursa'da Abdal Mehmet türbesi hayırları öngören bu padişahın emri üzerine yaptırılmıştır. Sonra Sultan Mehmet Han Gazi, cennet ona olsun, buradaki abdallar başbuğuna beylik koyundan günde on akça harçlık verdirmiştir. O padişahın daha nice hayır kuruluşları bütün ülkeye yayılmış, zaman defterine de kaydı düşürülmüş, cihanda meşhur olmuştur ki, sayılmaları tanıtılmaları pek zordur. Özden tanıtılmak istendiği için bu ölçüde kısaca açıklandı. Allah hayırlarını kabul etsin. Yaptığı iyiliklere karşılık kat kat sevabını arttırsın.

**Sultan Murat Öyküsünün
Sonu**

Adı güzel padişah durağın oldu cennet
Cem'le rütbesi denktir Sultan Murad'ın elbet
Edirne ve çevresinde çıktı bir gezintiye
Dolaştı sonra da yöneldi Ada semtine
Gezintiden dönmeye niyet ettiği zaman
Parlak bahtına basıverdi ağırlık bir an
Büyük Sultan vardığında Ada köprüsüne
Gördüki duruyor yaman bir pîr ol köprüde
Çehresi nurdan pırl pırl parıldamakta
Durmuş uzakta, Şaha dönmüş, öyle bakmakta
Keremli Padişah köprüye doğru gelince
Dedi derviş ona, ey Padişah halin nice

Eyleme vaktini artık böyle boş yer'e sarf
Yanılıp hata ummanına ekletme bir harf
Padişahım durma yol hazırlığını tamamla
Bilki ömrün devleti işte erişte sona
Kapına gelmek üzere yoldadır ecel peyki
Diyecek sana ey Şahi cihan «çabuk» haydi
Davetinin tek çaresi bu emre uymaktır
Şimdi iş teslim olup tevbeye yönelmektir
Elde fırsat var iken onu boşa öldürme
Mazlumun âhiyle boynun bükülmesin hele
Kim geldiyse bu cihana birgün geçip gider
Akıllı kim ise ol fikri evvelden ider
Ahiretin gereğini gör buna az gayret et
Her ne ki haktan yarar anı özüne iş et
Şah durup dinleyince bu dervişin sözünü
Ah eyledi hasretle inildetti özünü
Bildi artık göç etse gerektir âlemden
Bir bir kesilmekte emel bağları dibinden
İki vezirini bu sırta ortak eyledi
Tevbe hisarını kendine otağ eyledi
Girdi sarayına o dem dönüp gezintiden
Verdi gönül hakka ilgiyi kesüb gayriden
Padişah ne zaman ki saraya dönüp geldi
Ahiret tedarikini kendine iş bildi
Ayırmazdı anı haktan hiç başka düşünce
Anınçün sonu da olmuştur böyle güzelce
Allahın lûtfu olursa yardımcı kimseye
Ard düşünceleri anın kafasından kese
Ecel gelip çatmadan onu haberdar eder
Düşmesin diye o çukura böyle eyler
Yolu göstereni gönderir de ayağına
İsterki düşmeye kibir ve gurur ağına

Bize dahi eyle medet ya ilahî n'olur

Uyanıklık ver gönlümüze dileğimiz budur

Kullarınız mazhar kıl lutuflarına bizleri

Temizleyip saf kıl gönül ayinelerini

Söz konusu olay 855 yılı Muharrem ayının ilk gününde geçti. (1 Şubat 1451 Çarşamba) Gönülleri okuyan padişahın tarikatte olduğunu sır olarak bilen vezirler yani, İshak Paşa ile Saruca Paşa, dervişin konuştuğu sırada, Keremli Sultanın sağ ve solunda yürümekteydiler. Bu dervişin kim olduğunu soruşturup araştırdıklarında, İshak Paşa, onun Hazreti Emir tekkesinden yetişmiş, yüreği saf bir kimse olduğunu söyledi. Bu tarikatin yoldaşlarından bulunduğunu da sözlerine ekledi. Cihanın temeli olan Sultan ince fikirli dervişin sözünden dehşete kapılıp Saraya vardıkta, ağır bir sancıya yakalandı. Önce bir vasiyetname yazdırıp içinde nice güzel tavsiyeler ve cihangirlikle ilgili geçerli tedbirleri bildirerek şerefli oğullarını hükümdarlığa, Halil Paşa'yı da bakanlığa seçmişti. Bu vasiyetnameyi vezirlere gösterip, içindekilere şahit tutarak, veliahdin mutlu tahta oturmasını arzu etmişti. Halkı korumalarını, re'yanın hakkını savunmalarını isteyen temiz nasihatlerle onların kulaklarını, inci taneleri gibi dökülen gözyaşlarıyla de kucaklarını doldurdu. Saraydan çıkışında karşılaştığı dervişin bulunup getirilmesini istedi. Ne kadar araştırıldıysa da kayıp bir mücevher gibi bulunamadı. Hastalığın şiddeti, çare arayan hekimlerin ellerini böğürlerinde bıraktı.

— Sağlık hastalıktan her ne vakit olursa perişan
Nerede hekimin sikencebini deva etsin aman

Dendiği gibi, hekimler ilaç bulmaktan âciz kaldıklarından, sözü geçen ayın üçüncü günü, (5 Şubat 1451) Cuma sabahı irci'î salası (108) dönüş yolu için kendisine işaret olup, tam gönül rahatlığı içinde o sıcak kucağa, kutlu otağa doğru uçup gitti.

— Bu yolda istersen derviş ol, istersen Sultan

Ölüm denilen geçit çıkar önüne son an

Bir meydanki onda neş'eden hiç eser yoktur

Çayırı ömürsüzdür, kurur çiçek açmadan

Ol cihan hanlarının hâkanı kendi ufkundan kaybolacak, yer ve gökte olanlar feryada başladılar. Zaman dilinden bu beyt, o dem tekrarlanıp yolunda söylenen sözlerle örnek oldu

Ey felek neden bize böyle garip oyunlar ettin

Onun dileğiyle oldum na murad, beni n'eyledin

Ama yürekleri yakan bu olayın gizli tutulması, fitne ateşini söndürme yolunda ilk tedbir olmakla, devlet erkânı alışa geldikleri âdet gereğince Divan sürdüler. Tek kimseyi bile can alıcı olaydan haberdar etmeyip, ülkenin korunması tedarikini gördüler. Devlet kapısından veliaht hazretlerine gizli mektuplarla haberciler gönderilip, Saltanat tahtına gelmekte acele etmesinin, kudret ve gücünün korunması için gerekli olduğu bildirildi. Durağı yüce yeni Padişah, bu elem verici haberi öğrenince, ağlayan, feryat eden bir kabile ile yola düştü, sözü geçen ayın altıncı Perşembe günü (6 Şubat 1451 Pazartesi), Perşembeyle Cumartesiyle Allah günleri kutladı, atasözünde belirtilen uğurla saltanatın mutlu tahtına, devlet otağına ayak bastı, adalet ve kerem yaygılarını yaydı. Vezirler ise

onüç gün değeri yüce padişahı cenneti andıran Sarayın içinde örterek olayı gizlemişler, rahmete ulaşan sandukasını pek ağır bir mücevher zarfı gibi halkın gözünden köşe bucak kaçırarak, işi sonuçlandırmışlardı. Civanbahtlı Şehzade tâc ve tahta şeref vermeyince tek bir kimse dahi neyin döndüğünü bilemedi. Uğurlu cülûsları dünyaya ilân edilinceye ve gereği yapılacak buyrukları nice iklimlerde yürürlüğe girinceye kadar böyle kaldı. Sevinç getiren gelişleriyle gözlere dolan tozlar gidince, kederle dolu bakışlar yolunu beklemekten vaz geçince, Osmanogulları Sarayı miskler saçan gelişinden gülistana dönünce, ulu kudret kapısına yönelmiş olan Sultanın tabutunu saygı ile Bursa'ya yolcu ettiler. Daha önce anılmış olan açık kubeli türbede, rahmet toprağına defnettiler. Din padişahlarının töresi gereğince sadaka kapıları yine açıldı. Pek çok kurbanlar kesilerek yetimler, dullar, günlük sıkıntılar içinde bunalanlar bol bol dağıtılan para ve yiyeceklerle hoş hal oldular. Büyük küçük, genç, ihtiyar herkes meleklerin konakladığı yere yönelen merhum padişaha duâlar, yerini alan üstünlük göklerinin ayı, gazalar ve fetihler atası Sultan Mehmet Han Gazi hazretlerine de senâlar ederek, ömrü devleti, gücü ve üstünlüğü yolunda yakarmalarda bulundular. Din ağacına konmuş nağmeler sunan bülbüller gibi, onu medh ve senâ eylediler. Güzel konuşan hatipler ülkenin bütün minberlerinde şerefle damgalanmış ünvanlarını hutbelerde okuyup, melek yaradılışı özlerinin öğüşüyle yayılan misk kokularını cihan halkına duyurdular, temiz yazılar döktüren kalemler de medhiyeleriyle zaman defterini doldurmaya başladılar.

Sultan Mehmed'in İsfendiyar Bey'in kızından olan, Küçük Ahmet adındaki kardeşi henüz çocuk yaşta olup, ergenlik çağına ermemiş, gençlik yıllarına ulaşmamıştı ve bu sırada Sarayda bulunuyordu. Nizam-i âlem için (109) onun kaydını varlık âleminden sildirerek cennetmekân babasının cenazesi ile birlikte yolcu etmişti. Büyük Ahmet adındaki kardeşi ise, Amasya sancakbeyi iken daha önce ölmüş, onun cenazesi de Bursa'ya getirilip, Rahmet ve cennet ona olsun, Sultan Murad'ın mezarı yanına defnedilmişti. Öteki iki kardeşi yani Sultan Mehmet Hasan ve Orhan Çelebi ise Edirne'de ölmüşler, Tunca kenarında Dârülhadis yanında toprağı verilmişlerdi.

Sultan Murat Han otuz yıl altı ay yedigün padişahlık etmiştir. Padişah olduğu zaman yaşı onsekiz idi. Böylece değerli ömürleri kırkdokuz yıl olur. Ölüm yılına Rahmetu rabbihi (110) sözü tarihtir.

— Han Murat, Bayezitoğlu Mehmed'in oğlu idi.

Kitapta gördüm sekizyüz altıda doğdu idi

Sultan oldu sekiz yüz yirmidört yılı geçerken

Hesap günü şefaatçi olanın hicretinden

Sekizyüzelli beşte bu dünya evinden uçtu

Sevap âleminde tahta Sultan olup oturdu.

**Sultan Mehmed'in tahta
Çıkışı**

Sevinçlerle dolu bir aydın gündü. Altın kanatlı kuş sabah vakti gönül alan güzelliğiyle uçmaya başlayıp kendini gösterince, cihanı aydın, üzerinde yaşayanları da şen etmiş idi. Devlet ve ikbal feleğinin güneşi, güc ve kudretin belirdiği mutlu taht üzerinde kendini gösterince, gam karanlıklarında, sevinç aydınlıklarından uzak kalan gönüllü kırklar teselli bulmuşlardı. Dileğine kavuşan Padişah Sultan Murat, batan güneş gibi gurubta gizlenince, şaşkına dönen, nideceğini bilmeyen karalar giymişlerin gönülleri, şimdi gam dikenlerinden temizlenmişti. Böylece yürekler üzerindeki üzüntü çalıları kalkmış, tahta oturma olayı yaklaştıkça, öncülerin birbirlerine yaklaşmaları gibi, istenilen sonuç da alınacak hale gelmişti. Yani, 855 Muhareminin 16 ncı günü (18 Şubat 1451) Osmanlı kayserlerinin yedincisi, ululuk ve yücelik otağının sahibi, başbuğluk tuğlarını dalgalandıran, üstünlük bayraklarına sahip olan, adalet dağıtan Sultan, işbilir hâkan, hak ve adalet törelerini bilen, insanoğluna en güzel yardımları eden, yücelik tahtının pırlantası, gaza ve fetih günlerinin atası, Yüce Allah onu da önden gelenler gibi keremiyle sarsın, devleti gölgesini kendinden sonrakilerdek yaysın, Gazi Sultan Mehmet Han, dilekleri gerçek eyliyen Tanrının desteği ile saltanat tahtına oturmuş oldu. O devletli padişahın oturduğu eyvanın şerefi, şu görünen göklerden daha yüksek, kereminin kapladığı alan, varlık aleminden daha geniş idi. Yeryüzü adaletinin güneşinden yayılan ışıklarla cennetten aydın, din yapılarını onarmak için himmetiyle yıkdığı ise, küfrün kilise ve manastırları idi :

Yazardan-Kâfirler haçıyla kerestesinden yaptırdı
Şahlara tahtı, hem de İslama minberini
Dinin bayrağını göklerde dalgalandırdı
Güneşin kursundan sancağa şemse işledi
Felek ki, olduğunu gördü şer'in sabahı
Kılıcın yalmanıya cihanı aydın etti
Sancağı gölgesi fetihlere rehber oldu
Onda nakşedildi İnna fetahna âyeti (111)
Yalın kılıcıyla cihanı bir bir doğradı
Bütün başlar o şahın hükmüne boyun eğdi
Kâfirin putlarını dibinden kesip attı
Çelipa adını hiç bir yerde gezdirmedi
Cihan padişahlarının öğüncü fetihler
Adaletli günlerinde kendini gösterdi
Kostantaniye şehri bunların biri oldu
Fethidüp, gaza yoluna koydu değerini
İhsan kapılarını bir bir halka açtı da
İlmin bayrağını ta göklere yükseltti
Osmanlı devletinin üstün gücünü ilk kez
Bu padişah, devrinde cihana belli etti
Keremi denizinden sade avuçlar bekler
Bir birine dökülen billûrdan hüzmeleri
Kimse yoktur ki devrinde ermesin ihsanına
Görmesin lûtfunu doldurmasın eteğini
Keremi fazladır denizden de pınardan da
Çölün kumları kadar çoktur medheyleyi
Her harfi inci gibi huzuru aksettirir
Tath sözü gönülden söker atar kederi
İlmin irfanın ocağı oldu otağı
İhsanından gör ki boş eyledi kesesini
Bir kimseye bağışlasa güller gibi güler
Her nice medh olsa yüz katını eylerdi

Böylece hakka dayanan atalarının, cennetmekân keremli babalarının yolunu tutarak bütün gücüyle çevredeki beyleri, hükümdarları buyruğuna koşup, adalet meclislerini cihan halkının alınlarında dolaştırdı ve gereği yapılan fermanlarını yeryüzünde gerekli kıldı.

Saltanat tahtı bugün yüceliğine erdi

Gazi Sultanın başı önünde boyun eğdi

Gayb aleminin kederleri alıp götüren habercilerinin verdikleri müjde ile tahta çıkışı, bütün canlıların kulaklarına ulaşınca, demir gibi donuk olan yeryüzünde keder bir yana gitti. Ruh padişahının kutlu ayaklarının ulaşması ile kayserlerin sarayı şerefle doldu. Pek güzel konuşan tuti kuşu da gönül açıcı şu sözleri söyledi

Şahlık tahtına Rum'un padişahı geldi

O ülkeden zulmetin karanlığı gitti

Hoş nağmeler döktüren bülbül ise sevinçli türkülerle şakiyip durdu.

Kutlu bahtıyla şâdolup oturdu

Kayserlerin tahtına Sultan Mehmet

Bu padişahın mutlu tahta oturduğu aylarda yaşı yirmiikiye ulaşmıştı. Yaşı gereği, delikanlılık ve dinçlik bakımından en kuvvetli olduğu günlerde olup, temiz ahlakı ve yaradılışındaki beğenilecek tutkular, daha da parlamayı ve iyi bir ad yapmayı öneriyordu. Mutlulukla dolup taştan devlet güneşinin ilk ışıklarını saçtığı anda, olgun kişilerin gönlünü almak, bahşişler dağıtmak yolunu tutmuştu. Devlet erkânına ve babasının adamlarına ilgi göstermede «ilk gelenler öncelik kazandılar» (112) hükmünü ilke edinmiş, ulu ve üstün kişileri kollamakta, ögmekte daha da ileri gitmişti. Bütün ülkede, her memleketdeki bilgin kişileri devletli otağının yanına toplamayı öngörerek, çeşitli iltifatlarla gönülleri kendine bağlamış, cihanın değerli kişilerini ihsanının kemendi ile özüne bend etmişti.

Bunun sonunda kol kol, ünlü bilginler yüce makamında toplanmış oldular. Öte yandan nice düşkünün de yardım eliyle zillet çukurundan çıkarmıştı. Rum diyarı, atalarının keremli tutumları ile bilgi sahiplerinin konağı, anlayan kişilerin durağı olmuş iken, bilginler sayıca ne kadar çok olurlarsa faydaları da o oranda artar sözüne inanmış olmakla, kurduğu ikbal tuzağına mesela Molla Ali Kuşçu'nun gönül kuşunu düşürmüş, ihsan ipiyle onu bağlayıvermişti. Ol gerçeklik ve gereklilik göğünü gözleyen, inceleme ve araştırma yolunu bekleyen, geçmiş hakimlerin bilgilerinde düzeltmeler yapan, matematik bilimlerde kurallar koyan bilginin, gelişinde her konak için günde bin akça yolluk vermiş, Acem padişahlarının onunun birden veremedikleri lutf ve ihsanlarla onun gönlünü çelmisti. Bu da bilginlere gösterdiği üstün ilginin ne ölçüde olduğuna ve bilimin değerlendirilmesindeki güzel gayretlerinin ne dereceye ulaştığına bir örnektir. Garran (Homurdanan) sanıyla tanınan Tuslu Mevlana Ali onun pek ağır lutuflarına mazhar olduktan sonra, uhrevî makamlarda yükselme emeline düşüp resmî görevlerini bırakınca, iç dünyasını saf kılmak için yurduna dönmüş ve orada Nakşibendî şeyhlerinin üstadı, eşsiz kişilerin en değerlisi, gönülleri kirlere arıtanlar meclisine چراغ olan Şeyh Abdullah'ın dergâhına yerleşmişti. Bu dergâha devam ederken, ihsanı bol padişahın güzel davranışlarını, eşsiz eserlerini, ulemaya, şeyhlere olan yakın ilgisini, onlarla olan dostluklarını Nakşibendî üstadlarına bağlılığını ve özellikle şeyh hazretine olan tutkunluğunu anlatmakla sevgi bağlarını daha da kuvvetlendirmiş eskisinden daha fazla bir ilgi duymasına yol açmış, şeyhin Sultanın devlet ve ikbali için duâ ve tesbih eylemesine sebep olmuştu. Şeyh ile Sultan arasında mektuplaşmalar, gizliden gizliye yazışmalar böylece ilerlemiş, bu dostluk bağı öyle kuvvetlenmişti ki, zamanı geldikte karşılıklı yardım ve dilekler yapılır olmuştu. Bu yürekten sevgi, «dostluk ta mirastır. İnsanlar birbirlerine vâris olurlar» denildiği gibi, torunlara da geç-

miş, şeyh hazretlerinin kız torunu olan Hâce Mehemmed Kasım hazretleri yani Hâce Abdülhâdinin öz be öz oğlu, Rum diyarını, bu dostluk ucundan ziyaret ettiğinde, sözü edilen bu hanedanın duâcısı, bu şanlı sülâlenin devletinin okuyucusu olmuştu. Hatta Hâcezâde Hâce Mehemmed Kasım, Allah'ın rahmeti üzerine olsun, şöyle bir anı da anlatmıştır. Bir Perşembe günü dedem Hâce Abdullah hazretleri Semerkand'te öğle namazını kıldıktan sonra alelacele atlanıp şehirden çıkmış, dostlarından bazıları da onun ardından gitmişti. Şehirden çıktığı zaman adamlarını durdurup kendi, Deşt-i Abbas denilen kıra varıp, her yöne at salıp, savaşır gibi hareketler eylemişti. Dostlarından biri durumu anlamak için şeyhin ardınca varıp uzaktan onu seyredermiş, Şeyh evine dönünce gördüğü hali sorduğu vakit, hazret buyurmuş ki, Rum Padişahı Sultan Mehmet Han Gazi, ol anda küffar ile cenk üzere idi. Bizden yardım dileğinde bulundu. Biz de yardımına vardık. Yüce Allah'ın desteği ile galip ve muzaffer oldu. Sonra babam Hâce Abdülhâdî, Rum ülkesine gelip Sultan Bayezit Han hazretleriyle görüştüğünde, dedem Hâce Abdullah hazretlerinin kılık ve kıyafetinden, giyiminden söz açıldığı zaman, ak atları var mıydı? diye sormuştu. Babam da evet vardı diye cevap vermişti. Bunun üzerine Sultan Bayezit, babam Sultan Mehmet Han, cennet bağçeleri onun olsun, anlatmıştı ki, filan gün öğleden sonra kâfir ile savaşırken, düşmanın ağır baskısı karşısında İslam askerinde yılmılık emarelerini sezinlemiş ve Hâce hazretlerinden dilek eylemiştim. Hemen o anda bu şanı büyük üstad, bir rahvan beyaz ata binmiş ve gösterişli bir kılığa bürünmüş olarak savaş meydanında kendini gösterdi. Bana korkma, merakta etme diye kuvvet verdi. Ben ise kâfir kuvvetinin çokluğunu işâret etim. Hâce hazretleri bana kol yenlerini gösterdi, içine baktığımda orada geniş bir meydan peydâ olup, burası İslam askeriyle dopdolu idi. Böylece üstad yüreğimizi pekiştirdi ve korkuyu söküp atmış oldu. Bunun üzerine filan tepeye çıkıp

askere dildarlık eyleyip, müjde davullarını vurdurarak bir hücum daha eyleyin dedi ve kendi düşman üzerine at saldı, gayret kılıcını kâfirin boynuna çaldı. Ben de üstadın buyurduğu gibi, İslam ordusu ile küffarın üzerine tekbir getirerek yürüdüm. Keskin kılıçlarla yere batasınca kâfire saldırdım. O anda düşman bozuldu ve çoğu yalın kılıçtan geçti. Üstad ile görüşürken kâfirin askeri çoktur dediğimi, vezirlerim o andaki heyecan ve şaşkınlığıma verdiler, demişti. Gerçekten ol durağı yüce padişahın insanları doğru yola ileten Hâce hazretleriyle olan gönül bağlantıları ölçüye sığmazdı. Mevlana İdris, Allah'ın rahmeti üzerine olsun, babası Şeyh Hüsameddin-i Bidlisî'den şöyle bir anı vermektedir. Onun büyük üstadı olan Emir Seyyid Mehemmed Nurbahş hazretleri, Allah onun nuru ile âlemleri feyzlendirsün, sırları ile illiyinde olanları kutlasın ki, bereketli ve uyarıcı nurları doğan bir güneş, kerametlerinin izleri de sır perdelerini aşmış geçmekte idi. Onunla yakın dostluklar kuran, sohbetlerine devam edenlerin, bahtı parlak bu hükümdar hakkında şeyhten getirdikleri tanıklar şöylece özetlenebilir. Şimdi cihad kılıcını beline sarmak, gaza meydanlarında yiğitçe durup direnmek Sultan Mehmet Han hazretlerine özgüdür. İleri gelen kimseleri yükseltmek, salih kimselere, şeyhlere saygı ve sevgi göstermek ol kerem ıssı padişaha ilişkin özelliklerdir diyerek devletlerinin yücelmesi için duâ ile tatlı konuşmalar yapardı. Ona karşı duyduğu sevgiyi ve yürekten gelen bağlılığı anlatmak için hem damadı, hem de kardeşi oğlu olan Seyyid Sultan Ali ile önde gelen halifelerinden Şeyh Mehemmed Semerkandî hazretlerini Rum diyarına göndermişti. Soyu yüce Seyyid, padişahın lutufkâr kabullerine erişmiş, çocukları, torunları, soyu soppu ile padişahın verdiği armağanlarla Manisa'da huzur içinde yaşayıp, Osmanlı devletinin duâcısı olmuştu. Çevredeki bütün tanınmış kişiler, keremli padişahın hak ve adalet, lutuf ve ihsanı ile armağanlanırlar, mutluluk bulurlardı. Irak, Horasan ve Maverâünnehir'de yaşayan ulema ve

şeyhler de gönderilen çeşitli hediyelerle sevinirlerdi. Bunlar arasında özellikle, gerçek sırları çözen, yolun yordamını, özünü bilen, Hak gerçeği dileyenlerin mürşidi olan Molla Câmî, Allah üstün sırrıyla kutlasın, onun özelliklerini özetlemede kalemiyle şöyle gönül okşayan bir nağme tutturmuştur.

Ol ki tarikat yolunda bir kutuptur ol
Gerçeklerin sırrını çözen üstadtır ol
Göğsü hakikat incilerine hazine
Gönlü oldu kavramlar yüzüne âyine
Felekten daha yüksektir durağı yeri
Yani en güzel şekilde çözer güçlükleri
Gerçi anın yurdudur kutluluk medresesi
Ana barınak oldu kutsallık tekkesi
Ululuk feleği gülşeninde gezinir
Gerçeği gören göz çeşmesinden su verir

Şanı yüce padişahla dostluk ve ahablık bağlarını uzaktan uzağa kurmuş, onun medih ve senâsı ile tatlı sözler söyler, birbiri ardına gönderilen ihsanlarına karşılık Fâtihalar okuyarak teşekkürlerini bildiren mektuplarıyla her zaman bağlılığını tekrar ederdi. Bunlar arasında en meşhuru gönül açan bu nâme ve pek zarif bir üslup ile yazılmış olan şu mektupturki, ihsan edilen beş yüz filoriye karşılık olmak üzere gönderilmiştir. Bunda şâir, söz söylemeyen paraları, saymakla konuşturmuş ve onların, kabul pazarında değerini bulduğunu açıklamıştır. Bu mühlül zarif mektubun örneği şudur. Bilinmeli ki, dini gölgesi altında tutan padişah hazretleri, adaleti özüne rehber edinen sultan, Rum diyarından vesile olacak bir sebep ve dileğimize aracılık edecek kimse yok iken, Horasan'ın mutluluktan nasibini almayan fakirlerini gözetip, armağanlar göndermiş bulunuyorlar. Ulaştı, ol hazretten dervişlere devlet muştuları erişti. Onların katında kabul yüzün gördü.

Kerem yolunu tutan şahın armağanları ki
Onları gönlü kırık dervişlere göndermişti
Delil oldu lutufları böyle merhametine
Bunlar şahitlik eder sevgisine ikbaline
Özellikle o şal itler ki kendini gösterdi
Dostluğunun her biri eksiksiz işaret idi
Sanki çakan bir şimşek parlak salınışlarıyla
Şanına denk olurlar donuk sarı tonlarıyla
Perişan gönüllerde her biri ayrı baş çeker
Bunlar değerleriyle bakanları mesrur eder
Aslında batılıdır ama, dindar padişaktır
Küffar töresinden elini yuyup çıkarmıştır
Gerçi dışardan çokluğuna bakarak sayarsın
Aslında haddi aştı armağanları o şahın
İlkinden sonuna kadar başlayınca saymaya
Saymada halsiz kalır insan, bitirmeden daha
Bilirsinki cihanı aydınlatan güneş neyler
Sabahın kesesinden hergün altınlar döker
Şimdi şahın avucundan güneş gibi saçılır
Tepeden tırnağa insan altına batırılır

Bundan başka yine böyle bir dostluk mektubunu, manzum şekilde yazmıştır. Padişahın öğülecek şan ve şöhretleri hakkında olup, zamanın gözü önünde kalmağa layık olmakla bu yazdığımız esere almayı ve onu ögen sözler için Mevlana Câmî'nin kesesinden kullanmayı uygun gördüm. İşte mektup;

Ey kuzey rüzgârı ne kadar da güzel meltemin
Kalk ve yola düzül yönüne ikbal kıblesinin
Bağlılık kokularından misk gibi nefesler saç
İhlas yolundan gitmeyi kendine eyle amaç

Horasan diyarından niyaz kollarını aç da
 Yolu uzat doğru Rum Sultanının kapısına
 Vaktaki oraya ulaştın yolu yordamı sor
 Nice bulursun o güç ve kudret otağını sor
 Yüzün yerde, bak kapıcının yanına varmaya
 İcazet al girmeye, yer öpmeye, söz etmeye
 Cihad yolunun önderi Gazi Sultan önünde
 Dudaklarından başlasın nükteler dökülmeye
 Ki ey en yüce makamın doruğu diye oku
 Babandan atandan sana kalmış olan işte bu
 Senin öz varlığını bir saymak olmaz, insanla
 Hükmünü yürüt sen, dâima otur makamında
 Şanın üstün her şeyden gerçi, öğemez seni el
 Ama şimdi seni ögmek bilki hepsinden güzel
 Kaç kişi varki olup devlet ve ikbal tahtında
 Senin gibi, olgunluk üstünlük derlemiş ola
 Senin sözünü çözmek hikmetin güçlüğü bunda
 Her yerde o sözler tuti kuşlarının dilinde
 Aristo felsefesi sende açıklanmış olur (113)
 Sofistlerin nuru da seninle parlamış olur (114)
 Doğadaki gerçek senin ilhamına kaynaktır
 Tabiat felsefesinde anlam sana muhtaçtır
 Devlet üstünde ilahî hikmet parıldamakta
 Ki gitti karanlıklar safalar pırıldamakta
 Matematik anlayışa değinir görüşlerin
 Tutkulusu oldu cennet misali bağçelerin
 Peygamberin şeriatı sende kıvamı buldu
 Senin çalışman ile temelleri sağlam oldu
 Küfrün bütün duraklarını, puthaneleri hep
 Gayretinle baştan başa İslâmın kıblesi yap

Her cenkte savaşta aldığın güzel tedbirlerle
 Küfrün azgınlık kalelerini yerle bir eyle
 Şefkat göstermede beğenilen öğülen sensin
 Kötülükten ahlâksızlıktan yüz çeviren sensin
 Haset kişilerin rağmına özünde toplandı
 İffet, şecaat, cömertlik, sultanlık senin oldu
 Denizler kaynaklar hep lutfundan armağan eder
 Denizde kaynakta senin sevginden böyle eyler
 Gömülüken taş elinden mücevher olup çıktı
 Sözünden deniz kadınlara avuç avuç saçtı
 Emrinle göklerin doruğuna dek çıksa olur
 Yine emrinle yerde nokta gibi kalsa n'olur
 Anın salınışı isteğine uygun olmalı
 Şerefini ayağına kapanmada bulmalı
 Ey nâfeden aldığı kokuları saçan meltem
 Duâ ve senâ ile parlatırsın onu her dem
 Bir kaç kırık dökük nazımla bu kâğıdı ilet
 Ol ince görüş, anlayış sahibine lâayık et
 Böyle ancak sana yo'daş edebilirim onu
 Hatır sayan şahın katına garipler süsünü
 Arzeyle onu yüce meclisinde özellikle
 Bu hakirden gönderilmiş armağan de ve söyle
 İyi dilek ve bağlılığıyla sundu karınca
 Bir çekirgenin kopuk bacağı Süleyman'a
 Gerçi azdır ama bütün kudretim buna yetti
 Armağanı sunanın gücüyle denktir değeri
 Sonra orada sakın fazla ağırlık etme de
 Sözü selam ile bağla bak ayrılıp gitmeye

Öykünün Başlangıcı

Osmanlıların gönül açan haberlerini anlatanlar Sultan Mehmet Han'ın bütün gökleri dolduran eserlerinden bilgi verenler öyküyü şöyle düzmeye, tatlı dilli tuti kuşu gibi olan kalem ile bu yolda yazmaya çaba göstermişlerdir. Ol Gazi Sultan, Edirne tahtkentinde yücelik tahtına oturup, mutluluklarla dalgalanan sancağı, devlet ve ikbal, güç ve kudret örneği yükselince, sultan olduğu haberi ufukları tutunca, çevrede ne kadar kral ve hükümdar varsa bağılıklarını yeniden bildirmişler, itaat etmekte olduklarını bir kere daha açıklamışlardı. Sadece Karamanoğlu İbrahim Bey, onlar nefesleriyle Allah'ın nurunu söndürmek isterler (115) âyetini gerçekleştirenlerden biri olarak, Sultan Mehmed'in mutlu alınlarında parıldayan Din-i Muhammedî'nin ölümsüz nurunun pırıltısını varlık dünyasından silmek, Tanrının lutfu olan devletin ve anadan doğma bahtının چراğını sert bir nefesle söndürmek için gayret sarf etmekte, kendine uyan bir takım Türklere gönlünde çöreklenen hırsını açıklamış bulunmakta idi. Gecelelerini uykusuz bırakan bu hırsı, gece benim desteğimdir (116) sözü gereğince, bir kaç haramzâde tutup, her birini bir tâifeye serdar idüb, biri Germiyoğlu'dur diye Kütahya üzerine, biri Menteşeoğlu'dur diye Menteşe yöresine, biri de Aydınöğlu'dur diye Aydın vilâyetine saldırtmıştı. Bunlar ol vilâyetleri talan edip halka olmadık salgınlar saldırdılar. Kendisiyse edebsizlikte yarıdakçıları olan adamlarıyla Âlâiye üzerine yürümüşti O günlerde Uzguroğlu İsa Bey, Anadolu beylerbeyisiydi. Karamanoğlu'nun uygunsuz davranışlarını, cezalandırılması gereken işlerini mutlu tahtın ayaklarına sunmuş, Karamanlılarla savaşa girişmek için izin istemişti. Genç padişah böyle zor bir hizmeti İsa Bey'in başarmasının mümkün olmayacağı görüşü ile onu görevinden alıp, mutlu kapısında vezir olan İshak Paşayı iltifatlarla sevindirerek Anadolu beylerbeyi etti. Baş kaldıran bu kalabalığı dağıtmak üzere

öncü olarak gönderdikten sonra, kendisi de devlet ve ikballe ardınca Gelibolu'dan geçti, Bursa yöresini şanlı çadırları ile donatıp, uğurlu ayakları ile bezeyince, üzüntü ve endişelerin kaybolmasına sebep oldu. Ülke üzerinde hak iddiasında bulunan nesebsizler, edebsizliklerin bilüb dileklerinden vaz geçerek geriye dönmüşler ve Karaman askerlerinin arasına katılarak gizlenmişlerdi. Ülkeler açan padişahın gökleri kaplayan sancakları Akşehir ve Beyşehir bölgesine nur salub, padişahın mutluluk getiren gölgesi ol diyarı çevreleyince, bu iki şehir halkı durağı yüce padişahın ulu otağında köle olmaya candan istek göstermişlerdi. Bu durumda Karamanoğlu Taşilî'ne kaçub, yine kusurunun affedilmesi dileğine kalkışmış, ağır peşkeşlerle özür mektubunu göndermişti. Devlet erkânına da armağanlar sunarak onların desteğini sağlamaya çalışmıştı. Bunun üzerine vezirler doğru görüşlü padişahın huzuruna çıkıp, Karamanoğlu'nun yine pişman olduğunu, dürüstlikle hareket etmek istediğini ve genç kızlarından birini mutlu haremın hizmetine sunmayı dilediğini, rehberi zaffer olan her sefer için askerleriyle göreve koşacağını bildirdiğini söylediler. Ayrıca elinde olan topraklarına değerli babasının verdiği tapu ile sahip olduğunu, kılıcını onun kutlu eliyle kuşanmış bulunduğunu hatırlatmakla lutufkâr duyguları harekete geçirdiler. Padişah bu gelişme karşısında geçmiş kusurlarını affederek Kasapoğlu Mahmud Bey'i anlaşmayı yenilemek, bağlantıları andlaşmaları yapmak üzere Karamanoğlu'na gönderdi. Kendisi de ordu ile Bursa'ya doğru yöneldi. Bu sırada töre dışı olarak dar bir geçitte yeniçerinin alay bağlayıp yol üzerinde dernek eylediği görüldü. Hadım Şehabeddin Paşa ile Turhan Bey, devletli Padişah kulların bahşış dilerler diyerek, yeniçerinin duruş sebebini bildirdikleri zaman, on kese akçe ferman buyurup, para gücüyle derneklerini dağıttırdı. Ama onların bu edebsizlikleri gönül koymasına ve kırılmasına sebep olmakla bir kaç günden sonra Yeniçeri ağası Doğan Bey'i cezalandırıp azletti. Yayabaşlarını da ağır

şekilde cezalandırdı. Ağalığı Mustafa Bey'e verdi. İshak Paşa'yı ise Menteseoğlu İlyas Bey üzerine göndermişti. Paşa varub İlyas Bey'in ağır işitir kulağına hiç olmazsa görmek huzuru sağlamaya yarar (117) sözlerini okuyup, dilaverliğinin gereği, onu söz konusu ülkeden dışarı atmış, geri döndükte Padişahın fermanı gereğince, Kütahya'da istirahat çekilmişti. O tarihe kadar Anadolu beylerbeyileri Ankara'da oturmakta iken, İshak Paşadan sonra günümüze kadar Kütahya'yı merkez yapagelmışlerdir.

Padişahın Fermanı Üzerine Boğazkesen Hisarının Yapılması

Yukarıda cennnetmekân Sultan Murat hazretlerinin bir vasiyetnâme yazdığını ve bu vasiyetnâmede ülkenin yönetimiyle ilgili bazı tavsiyelerde bulunduğunu söylemiştik. İşte İstanbul fethinin de bu vasiyetlerden biri olduğu söylentisi vardır. Bu sorunu çözmek, cennnetmekân atalarının da başlıca dilekleri idi. Burayı Yıldırım Bayezit Han iki kere kuşatmışsa da karşılaştığı zorluklar yüzünden ikinci kez, şehir içinde bir mahalleyi müslümanlara ayırtmakla yetinmek zorunda kalmıştı. Timur olayı ortaya çıkınca, gönlü kara Tekür ahdini bozup, ol müslümanları şehirden çıkartmıştı. Önemli olan işleri öne almak, öc almaktan önce geldiğinden, bu tarihe kadar fethi mümkün olamamış, iş ve tasarı da kalarak uygulama alanına konamamış, geçmiş padişahlar gayret merdivenlerini kurup fetih kulelerine çıkamamışlardı. Sultan Murat hazretleri, İslam serhadlerini güvenlik altına alıp, o işi tamamladıktan sonra, burasının fethi konusunu tasarladığı sırada, yerde gökte hüküm süren, fetih anahtarlarını onun kudretli eline teslim etmemiş, tersine kutluluk burcuna yükselmesini öngörmüş olduğundan, bu konuyu şeref ve şan sahibi oğluna vasiyet etmiş bulunuyordu. Söz konusu şehri fethidüp müslümanların yaşayacağı bir belde eylemesini, yere batasıca küffarın sırtını yere getirme-

sini, İslam ülkelerine katmakla cihad bayraklarını dalgalandırmasını istemişti. Bunun içindirki şehrin fethi düşüncesi başlıca konu olup, ülkenin ortasından ol din düşmanlarını def'etmek, din yolunda engel olan varlıklarının pis çalsını söküp atmak hazırlıklarına girişmiş, gece gündüz bu tasarıyı gerçekleştirmeyi son emel bilmişti.

Padişah, Karaman seferinden dönüşünde Bursa'da bir kaç gün dinlenmek üzere kaldıktan sonra, tasarlanan fetih işlerinin hazırlıkları için Edirne yöresine hareket ettiği zaman, kâfir gemilerinin Gelibolu boğazını kapadıkları öğrenilince, Kocaili'nden İstanbul boğazına inmişti. Akça-hisar'dan (118) Boğazı geçerek bu hisarın karşısında konaklamış ve kâfirlerin şehre yardım etmelerini önlemek amacı ile burada sağlam bir hisar yaptırılmasının uygun olacağı kanısına varmıştı. Bunun için Halil Paşa'ya, bu sahilde bir hisar yapılmak gerektir. Böylece geçiş sıralarında kâfir gemilerine ihtiyaç kalmaz. Aynı zamanda küf far gemilerinin de yolları kesilmiş olur demişti. Adı geçen vezirin görüşü üzerine, bu konu için, Teküre adam salub, yumuşak bir dille ve sadece iyimser bir tedbir olmak üzere, sözü edilen yerde bir hisar yaptırılmasında izin istenmiş ve bu hisarın yaptırılmasındaki amacın yalnız İslam askerinin geçişlerini kolaylamak olduğu bildirilmişti. Tekür bu işte engel olmaya kalkışmayarak şöyle cevap vermişti. Padişahın istediği yer Galata'ya ait bulunmaktadır. Galata ise Frenk yönetimindedir. Bizim hükümümüz orada geçmez. Olsa dahi, bizim tarafımızdan rıza göstermek onlarla bozuşmaya sebep olur. En iyisi bu tasarıdan vaz geçmeleri olacaktır, demişti. Tekürün cevabı padişahın katına sunulduğu zaman, Tekür tarafından haberci olarak gelenlere şöyle karşılık verdi. Bizim dileğimiz Tekürün rızasını almak idi. Mademki bu yer Frenk elinde imiş, Frenklerin hatırlarını kollamak için önemli bir tasarıyı geri bırakmak olmaz diyerek, Tekürün haber-cilerini yolcu ettikten hemen sonra, bu sağlam hisarın ya

pımına girişmişti. Beş bin usta binanın tamamlanması için çalışmakta, ordu da bütün yapı gereçlerini sağlamakta idi. Dört ayda, Molla İdris'in dediğine göre kırk gün içinde iş bitirilmiş, yüksek duvarlı bir hisar ortaya çıkmıştır. Kuleleri gök kubbeye yakın düşecek kadar yüksek, gözler burclarını seyretmekle, göğe çıkmayı, bir bilmektedir.

Güç yetmez yüceliğinden ölçmeye değerini
Zühal'in nurundan yanar gözcülerin ateşi

Hisar tamamlandıktan sonra kule ve mazgallarına dev gibi toplar yerleştirilmişti. Bunların her biri ateş saçmak için ağızlarını açmışlar ve savaşın kızıştığı anda ağızlarından odlar salmışlardır.

Ulu toplar koyup derya yönünden
Ne gemiyi keyüğü ururlar gözünden

Bu suretle Padişah, ol boğazı kapatıp düşman gemilerinin yolun bağladı ve gönü kara Tekürün ciğerin dağıladı. Hisarın yapılışı 856 (M. 1452) da tamamlandı ve Akçaylıoğlu Mehmet Bey sultanın fermanı üzerine İstanbul çevresini talan ederek sığır ve davarlarını sürdü, kale dışında bulduğu kâfiri esir etti ve hesapsız nimetlerle dolu bir yağma sonunda gazileri sevindirmiş oldu. Tekür bu gelişmeyi görünce veziri olan Kir Luca (119) ile görüşerek beylerini çağırdı. Beyler, Halil Paşa ile atadan kalma dostluğumuz olup bunca peşkeşler gönderdiğimiz böyle günler içindir. Bugüne dek onun koruması ile güven altında idik. Şimdi yine eskiden beri göndere geldiğimiz hedi-yeleri ve altın tellerle dolu balıkları yollayalım. Her halde o bir çaresini bulur, demişlerdi. Bunun üzerine Tekür, her zamanki hediyelerini Halil Paşa'ya gönderip, barışın yenilenmesi dileğinde bulundu. Halil Paşa balığın içinde bulunan altınları yutup, altın teller belasıyla Tekürün dileğini ve bağlılık bildirisini sultana arza çalıştı. Bu kaba hırsla kendisini tuzağa atmış oldu. Şanlı padişah ise, ona

karşı duyduğu kini gizleyerek, şimdi kışın başlangıç günleridir. Edirne'ye varıp kışı hele bir geçirelim. Bahar oldukça, takdirde ne yazılı ise, ol zamanda görelim. Halil Paşa üstün yaradılışlı padişahın tutumunda bir kayma olduğunu his edince, şaşkına dönerek, o korku ile otağına varıp kâfire olumsuz haberi ilettili.

Boğazkesen kalesinin iyi bir şekilde bitirilmesi, araç ve gereçlerinin yerleştirilmesi, korunma tedbirlerinin alınması işlerine gerekli ilgi gösterildikten sonra, zaferleri gölge edinen askerlere bahar günlerine kadar istirahat için izin verildi. Padişah ise, uğurlu ayakları ile Edirne tahtkentine şeref verdi. Tunca kenarında Yenisaray'ın inşa edilmesine ferman buyurdu. Öte yandan Konstantaniye fethi için büyük topların döktürülmesine ve ceng gereklerinin hazırlanmasına girişildi. Bu çalışmalar sırasında Saruca Paşa'nın döktürdüğü topun üç yüz kantar bakırdan yapıldığı söylenmektedir.

Konstantaniye'nin Düşüşü

İşte gitti buzların soğuğu, kışın şiddeti
Gelüp ardısıra baharın mevsimi erişti
Geldiği anda ilk yazın şirin tatlı günleri
Ne de güzel bezemiş süslemişti çemenler,
Güllerin en güzeli güzelliğini sununca
Yüreğinden tutkun bülbul başlamıştı feryad
Yeşil örtülerini döşemiş yerin üstüne
Ki devrin Sultanı ordusu konaklasın diye
Kurulup yeşil çayırar arasına otağı
Şereflendirmelidir bağ ile dağı bayırı
O dernek yerinde akla yatkın tedbirler ala
Konstantaniye şehrinin fethine yolu bula
Çiçeklerden benefşe şesşerin almış eline
Takınmış kılıcını susen incecik beline

Dizüb çekmiş yeşil çimenliğe bütün ordusun
 Devrin padişahına göstermiş öyle taburun
 Azepler gibi kızılca borkünü giydi lâle
 Bir anda dikti ona gözünü şakayık ise
 Kırmızı gül böylece çekmişse tüller yüzüne
 Hiç görünmez olur goncenin okları gözüne
 Karanfil yeşil mızrağın üstüne dikti bir baş
 Görenler dediler var ol, aferin ey yoldaş
 Saba çarhacı olmuş, gözcüyse nergiz orada
 Çerle çöp bu orduya hiçbir zaman yol bulmaya
 Alıp ele götürdü önce ak sancağı zambak
 Dernek böylece tamam oldu bu sancakla ancak
 Çınar açmış iki elin eylemekte duâyı
 Bunu der kim ilahî başımızdan sav belayı
 Cihan padişahına ver dileği olan fethin
 İstanbul şehri fethine onun eriştir elin

Devletli hünkâr İstanbul'un kuşatılması ile ilgili hazırlıkları tamamladıktan sonra zaferleri gölge edinen ordusunu toplamış, askerin buyruk ve emirlerine can ve gönülden hazır olup beklediklerini görmüş, başarılarla ulaştıran Allah'ın yardımlarına güvenerek yola düzülmüştü. Fethini her hükümdarın hasretle dilediği, ele geçirilmesi ise pek zor ve imkânsız olarak bilinen İstanbul surlarına doğru dizginlerini çekmişti. Ol yılan vücutlu, ejder ağızlı toplar ve darbezenler ki, her biri kal'aları yıkar, burcları devirir dev gibi toplardı. Bunlar arabalarla çekilip yıkılasıca kâfirin yüreğini kana boğmak için zaferler gölgesi olan askerle birlikte yola çıkarılmıştı.

Askere virdi gaza yarağların cihan padişahu
 Cebe ve cevşeni kılıç ile baltayı okla yayı

Padişah, temiz yürekli beylerinin alaylarını, Asaf gibi görüş sahibi vezirlerinin kapılarını, atlı ve yaya bölüklerinin, sancak, bayrak ve tuğlarını dalgalandırışlarını seyrederek, Allaha şükürlerde bulunup, bütün askeri hoş sözlerle övdü. Ol yiğitlik beşelerinin kan yutan yırtıcı arslanlarına, ol mertlik meydanının öcünü komayan hırçın kaplanlarına ki, bunların hepsi din kasrının sağlam direkleri ve İslam şeriatinin kolları, bilekleri idiler, nasihatler edip, cihad eyleyiniz (120) fermanının genel hükümlerini, savaş âyetlerinde belirtilen ilahî vâdleri bir bir anlattı. İslam sancaklarının dikilmesinde uygulanan törelerin tamamlanması için İstanbul şehrinin Tanrının birliğine inananların yaşadıkları topraklara katılmasının şart olduğunu bildirdi. İstanbul fethinin dinin yücelmesinde başlıca işaretlerden olduğunu, peygamberin gerçek sözlerinden örneklerle ve göze çarpan olaylarla açıklayarak, bu büyük ve geniş kalenin, sağlam hisarın fethinin bütün müslümanların gayretiyle olması lazım geldiğini, dindaşlarımız için, Tanrının teklifine inananlar için güvenilir bir belde olacağını Peygamber tarafından vâdedildiğini anlattı. Bu konuda sözleri o kadar güzel düzenleyip açıkladığı, onlardan anlayanların kulaklarına küpe etti. Gazilerin gönüllerini şahadet dolusunu çekmeye meyl ettirerek, devletli atının özengisini İstanbul yönüne gitmek üzere mahmuzladı.

Yürüdü kan tutucu düşmandan yana
 Bahtına güvenip dayandı Allah'a

Ulema, şeyhler, seyyidler ise, geçerli töreler gereğince, ol gazi padişahın katında bulunmak, gaza savabını elde etmekle yüceldiler ve onun otağı yanınca yürüyüp, duâlar eylemekten bir an dahi kalmadılar. Şanı yüce Padişahla atbaşı giderek «onun verdiği nimete şükrederler» derecelerine doğru yöneldiler. (121) Her an fetih ve zafirin nasib olması duâsına, emel ve dileklerinin gerçekleşmesine yakarışlarını sürdürdüler. Gerçekten de rehberi

zafer olan bu seferde saf ruhlar birlikte, gayb orduları ise askerin öncüsü olarak ilerlemekte idi. Ama o tarihlerde hayatta olan, gizli sırları bilenlerden, apaçık kerametler gösterenlerden, Hakkı gören Ak Şemseddin hazretleri ile Akbiyık Dede, İslam askerine yüz aklı olmağ için duâya devam ediyorlar ve padişahın buyruğu gereğince zaferleri yüklenmiş otağ yanınca yürüyorlardı. Böylece onlar da dilekleri gerçek eyleyen Tanrının yardımlarını dilemek için aynı yola düştüler.

Bir hayırlı sabah, güneş padişahının ışıklar saçan öncüleri, karanlıklar hisarını feth etmek için doğu ufku kulesinden çıktı. Aynı zamanda durağı yüce sultanın zaferleri gölge edinen askerlerinin öncüleri de hisar önüne inmişlerdi. Onların ardından ordu-yi hümayun ve zaferleri ellerinde tutan askerler kabarmış uçsuz bucaksız bir deniz gibi gelip kalenin kara yönünü çevirdiler. Büyük bir dayanışma ve baskı göstererek dünyanın en büyük kalelerinden biri olan bu sağlam hisarın üstüne hücum ettiler. Bu saldırı karşısında kaleyi koruyanların ayakları dolaştı, kale komutanının ise aklı şaşayazdı. Kahrolasıca Tekür, yıldızlar kadar kalabalık bir orduya sahip padişahın bu işe verdiği önemi kavradığı zaman, kalenin savunulması gereklerini hazırlamaya girişmiş, duvarlarını, kulelerini tamir ettirmiş, içeriye girişe elverişli bölümleri tahkim ettirmiş, gerekli önemi göstermişti. Ne var ki, Feridun değerinde olan padişahın, yükseklerde uçan devlet kuşunu pençesi altında tutmakta, devrin ablak atını kendisi hükümüne boyun eğdirmekte olduğunu bilen Tekür, bu savaştan padişahın serçe parmağının bir vuruşuyla kendisinin kırılmasından ve dermansız vücudunun ezilip işkenceye uğramasından başka bir sonuç alamayacağını da aklediyordu. Onun doğuştan parlak bahtı ile oynamanın, yıldızlar sayısınca olan askerleri önünde durmanın, dağlarla ovanın çarpışması gibi olmayacak bir iş, şahin ile serçenin döğüşmesi gibi, hayale gelmeyecek bir iddia ol-

duğunu da anlamış bulunuyordu. İstiklâl sevdasında olanın ülkesini alt üst edeceğini bildiğinden, güç ve kudret sahibinin otağına yalvarışlarla başvurdu ve İstanbul'un çevresini, bütün kaleleri ile teslim etmeyi, kendisine sadece şehrin lutfedilmesini, adının öteki harac veren kralların yazılı olduğu deftere kaydedilmesini, yıllık haracını hemen ödemeyi kabul ettiğini bildirdi. Ama, keremli sultan, elçinin sözlerine bakmayıp, işte kılıç, işte İslâmın hükmü (122) diyerek kalenin teslim edilmesini istedi. Bahtı kara Tekür tasarladığının olmayacağını anlayınca, var kuvvetini bazuya verip, dağ gibi toprakları kulelerin tepesine çıkartarak, gümbürtüleriyle İslam askeri-nin saflarını parçalamaya, neftten yapılmış humbaralarla onları yakmaya hazırlandı.

Padişahın yüzüne kaleyi kapattılar

Ne kılıca ne askerin yüzüne baktılar

Böylece başlayan savaş, hergün sabahtan akşama kadar sürmekte idi. Padişah gümüş kanatlı güneş, Şam ufkundan kaybolduğu anda, yeryüzü yerebatasınca düşmanın kara gönlü gibi karanlığa bürününce, anılan yılan misali, ejder başlı topları gereken yerlere kurduruyor, metrisleri düzerek, yeniçeri ve azep askerlerinin hizmetine koyuyor. İstanbul'un duvar ve kapılarını, âşıkların inilleyen gönülleri gibi, şahrem şahrem parçalatıyor, kaleleri deviren toprakların ateşleriyle açılan gedikleri genişlettiyor idi. Ol ateş ağızlı çelik vücutlu kazanların ağzından döken alevler kara bahtlı kâfiri hayret ve dehşet içinde bırakmakta, göklere yükselen duman gözlerin görüş gücünü engellemekte olduğundan, parlak gün kap karanlık tüne, yeryüzü de bahtı kara küffarın siyah talihine dönmekte idi. Elçilik eden oklar, yayın ağzından çıktıkları gibi, «Nerede olursanız olunuz ölüm sizi bulacaktır» (123) haberini en yüksek sesle şaşkın düşmanın akılsız başına iletirdi. Mancınıklar ve savaş arabaları taş parçalarını savurmakla kule ve duvarları bekleyen yüzüzleri, bir anda

«sicilden taşlar attılar» (124) hükmüne bağlayıp kaza ve kader mahkemesinin yargıcı huzuruna yolcu eylerler ve duraklarının sakar cehenneminin dibi olacağını kaydederlerdi. Her gümbürtü, her gürleyiş ki ateşle beslenen toplardan yükselirdi. Her patlayışta yarın ne olacağınız korkusunu düşmanın düşüncesiz kafasına vurur, hisarı zangır zangır titretir, kaledekileri velleyle verip, kulelerin yıkılmasına ve gediklerin genişletilmesine sebep olurdu.

Yazardan — Şu denli urdular topu hisara

Ki düşerdi kuleler parça parça

Güzel bahtı yar oldu padişahın

Delik deşik oldu divarı hisarın

Fetih yüzün gösterdi gediklerden

Fethin âyeti okundu her yönden

Öte yandan azgın düşmanın savurduğu top danelerinden, tüfek kurşunlarından nice gazilerin vücut kaleleri devrilip yıkılmıştı. Bunlar kanlı gömleklere bürünmüş şehitler olarak savaş meydanını lâlezara döndürmüşler, dökülen kanlariyle yer yüzü kıp kıp kızıl olmuş, yığılan miğferler ve başlıklar çevreyi doldurmuştu. Bu sıralarda idi ki, hilebaz Frenk tarafından imdat için serenlerinin ucu göğe değen iki büyük göke hisar altına gelerek içindeki cehennemlikleri kaleye dökmüştü. Bunlar meydana gelen gedikleri, yıkıkları doldurmaya ve İslam askerini kaleden uzaklaştırmaya girişince, kulelerde bekleyen dinsiz cehennemlikler cesaret bulup, hisardan baş çıkarp, dil uzatmaya kalkıştılar ve kargalar gibi kendilerini bir şey sanıp kanat çırparak, kapanan ağızlarını açtılar. Devlet erkânından Halil Paşa'nın görüşünde olanlar, savaş ve döğüş yolundan barış yönüne yönelinmesi gerektiğini, kalenin fethinden elçekip, barış yolunu tutmak için gereken ön hazırlıkları yapmayı ve ülkeler açan padişahı bu görüşe getirmeyi, bir yola koymak istediler. Ama, Sultanın kula-

ğı çiğ laf, gereksiz söz dinleyecek halde olmayıp, bu bed görüşlülerin garazkâr sözlerine kulak asmadı. Ulema ve şeyhlerin öngördüğü şekilde cenk ve savaş meydanında direnerek ok ve tüfek atışlariyle kulelerden baş çıkaran nice değersiz yokluk hendeğine tekerleyiverdi. Ulemanın ileri gelenlerinden Şeyh Ahmed Gürani (125), büyük şeyhlerden Ak Şemseddin ve makamı yüce vezirlerden Zağnos Paşa, ülkeler hakimi Sultan ile aynı görüş ve aynı fikirde olup, barış ve anlaşma yolunu benimsememişlerdi. Fetih alâmetleri belirlediği sırada işten el çekmek görev anlayışına sığmaz diyerek, zaferleri gölge edinen askerlere nasihatlerde bulundular ve tatlı bir dille «sonra Rum ülkesi size açılacaktır» (126) hükmünde belirtilen gerçek vâdi hatırlatarak, «Konstantaniye'nin fethi işte o cihan değer bir savaştır (127) gereğinde ortaya konan gayret ve ihtimamı bir bir gazilere anlattılar. Cihad meydanının gazileriyse can ve tenlerini din yoluna armağan edip, gece ve gündüz kılıçları meş'ale eyleyerek savaş meydanını aydınlattılar. Gönülleri saran zafer, gerçekler aynasında güzelliğini göstermeyince, doğru tedbirleri alan padişah, açık görüşlü vezirlerini toplayarak şöyle söyledi. Bu taraftaki giriş yerleri derin hendekle kesilmiş olduğundan ve koruma yolunda alınan tedbirlerde pek sağlam olduğundan hendeği tehlikesizce geçmek ne mümkündür, ne de bu yoldaki tasarıları şu sağlam ve yüksek surlardan aşmak imkân dahilindedir. Duvarları üç kattır. Sadece bu taraftan çalışmak zamanı harcamak demektir. Tek bir cepheden savaş ile düşmana zafer hem zor, hem de pek çok kişinin helak olması demektir. Deniz yönünden de hisarı döğmeğe çare bulmak gerektir. İstanbul ile Galata arasını kesen Haliç üzerindeki zincir, gemilerin geçişlerine engel olduğuna göre, ol yöreye gemi geçirmek imkânı yok idüğü cihetten devlet erkânı, bu konu üzerinde düşüncelerini irdeledilerse de, bir sonuca eremediler. En sonunda ülkeler açan sultanın kafasında şu fikir çaktı. Yenihisar tarafından gemileri sürüp Galata

ardından deryaya aşırılar ve topların ateşiyle hisardak' leri deniz yöresinden dahi şaşırılar. Ama bu fikrin ger. çekleşmesi, düşünceden işe dönüşmesi olagan dışında idi. Fakat, Tanrının vermiş olduğu bahtının desteğine dayanan adaletli Sultan, işi en kolay yolda yürüterek, mekanik bilimindeki üstadların insanları hayrette bırakan tedbirleri ile gemileri denizden karaya çekip, yağ ile terbiye edilmiş kalaslar sererek, kuru toprak üzere iniş ve yokuşlardan nice dağ misali gemiler aşırıp, öteki deryaya saldılar. Sonra bu gemiler üzerine köprü bağlayıp metrisler kurdurdular. Yiğitçe savaşlar vererek, İstanbul gibi geniş bir hisarı küffarın gözüne dar eylediler. Mırdar Tekür, derya yönünün dahi döğölmeye başladığından haber alınca, olanca aklı ile şaşkına dönüp, elindeki kuvvetlerden bir bölümü bu bölgenin korunması için o yöredeki koruculara ekledi. Kalenin bir çok yerinde açılan gediklerden ötürü aklı iyice dağıldığından, bazan o tarafla, bazan bu yön ile ilgilenmekten kalıp, Edirnekapısının güney tarafında genişleyen gediklerin örülmesi işini Frenk askerlerine verdi. Kendi öz yakınları bu görevlendirmeden kırıldılar. Korunması hepsinden önemli olan yerin savunma işinin onlara bırakılmayıp, yabancıların omuzlarına yüklenmesi, ilgisiz kişilere güvenilmesi, onları huzursuz eyledi ve bundan aralarına soğukluk ve gayrılık girdiği görüldü. Bu karar, sapık topluluk arasındaki bağlılığın bozulmasına sebep oldu. O da iklimler açan Sultanın üstün ikbalinin doğmasına, emel yıldızının parlamasına, sağlam bir delil olmakla, yüreklerdeki üzüntüyü silip götürdü. Ol aşağılıkların iş ve tutumlarında bir çözülme ve parçalanma baş gösterdiği, davranışlarından telaşlarından anlaşılınca, can varlığını sunmaya and içmiş olan, burçları deviren gaziler, Edirnekapısı'nın güney tarafında olan gedikleri üzerinde yürüyüş idüb, o gayret ve celadette burçların tepelerine tırmanmışlarken, karanlığın öncüleri batı ufku kulesinde gözükmişlerdi. Cihanın ayı, aydınlığı ile yiğitlerin muştularını seyretmek için gözlerini açtığı za-

man, zaferleri rehber edinen askerlerine de padişah, kargı ve mızraklar üzerine meş'aleler, şem'alar dikip, ol yerilesice kavmin karşısında mumlar yakalar deyü buyurdu. Böylece meş'aleler gece karanlığında ışık salınca, yalın kılıçların çakıp parlatılmasına girişildi. Kâfire aman ve gediklerin örtülmesine zaman vermiyeler deyü, padişahın buyruğu gereğince, asker kalenin önünü yaktıkları ateşlerle aydın ederek, hisar duvarlarını da çerağlarla ışıklandırarak, sanki kırmızı, yeşil çiçekler, gül ve lâleler ile çevreyi süsleyip gülşen eylediler. Bam'dan Şam'a ve alaca karanlıkta sabaha dek savaşı sürdürüp gaza savaplarını toplayıp, geceyi şeneldirdiler. Şehadet suları ile günahların görüntülerinden ellerini yudular. Ol gece, cihanı aydınlatmak için tutuşturulan ateşlere, yıldızların gönderdikleri ışıklar da eklenince, aydınlık o hale geldiği, gündüz gibi olan yörede düşmanın kederlerle kararan gözleri hayretler içinde kalıp, dünya gözüne kara bahtı gibi simsiyah gözüktü. Zulkarneyn'i (128) andıran ay, döğdücü durağında iken, gurubun karanlığından çıkıp, dünya kalesini ele geçirmeye kasd etti. Yıldızlar kendi kümelerinden ışıktan ok ve kargılar atmaya başladıkları sırada, açılan gedikleri korumakla görevli olan, gazilerle savaşa, cenge tutuşmuş bulunan Frenklerde öylece bekliyorlardı. Komutanları bir ara hisar üzerine çıkarak, savaşa girişmek niyetinde idi. Tam bu sırada eline tetik bir dilaver, yalın kılıcını ay misali göğ'e asarak, örümcek gibi kementle hisara tırmanmış, inişte yokuşta kılıç sallayıp, ol cehennemin kızgın ateşine düşesice kâfirin korkuyla dolu böğrüne onu daldırıvermişti. Böylece kâfirlerin başbuğunu yokluk aralığından, hisar gediği gibi boşluğa salınca, tek bir vuruşla onun can baykuşunu uğursuz yuvasından uçurmuş oldu. Emellerinin ipini ömrü gibi kısa, meymenetsiz suratını yıkılasıca bahtı gibi kara eyledi. Frenk askerleri komutanlarına böyle bir oyun olduğunu görünce, cenkten çekildiler. Her biri kaçış caddesinde yolu tutup, yıkılıp giderek gemilerine can attılar. Nuh peygamberin

gemisi gibi, kendilerini o hızla denize saldırdılar. O anda hayra seğırten gaziler, gayret kemerini keskin kılıçları gibi iki yerden kuşanıp, yaban keçisini yakalayan arslan misali yaydan boşanarak yağmur gibi dökülen ok ve taşlara, atılan top ve tüfeklere bakmadan yiğitçe meydana girdiler. Ol gedikleri fetih percereleri bilip, yıktıkları bu yerlere eriştiler.

Cengin tozu toprağı gök yüzüne erdi

Gök kubbeye böyle bir perde gerildi

Kılıçlar kınlarından çıkıp çalıştı, kargı ve süngüler direnenlerin ciğerlerine dalmakla kana bulaşıp alıştı.

Düz ova dalgalandı derya gibi

Kılıçlar od saçtı ejderha gibi

Kılıç çalan, ok savuran, tüfek atan, kuleleri deviren yiğitler, gezegen yıldızlar gözyüzüne üşer gibi, hep birden duvarları ulu, ol kal'a üzerine üşüp, yağya göz açdurmayup, bir anda kulelere tırmandılar, fetih sancağını surun üstüne dikdiler ve kılıcın keskin diline uygun Fetih ve Bürûc (129) surelerini okudular.

Kulesine çün dikildi zaferleri gösteren sancak

Sanki kal'a parmak kaldırıp İslama geldi o çak

Bunlar hisarın üstünde nice bedenleri başsız koyup, nice sineleri de bela oklarına hedef eylediler

Yazardan — Pençe urup savaşa daldı cengin arslanları

Dem urup her biri o anda kesildiler ejderha

Düşmenin başına dar eylemişlerdi hisarı

Gördüm, kâfirler gibi oldu orası kapkara

Yüce Allahın yardımı ile bu sağlam kaleyi savunanlar bozguna uğrayıp, «elbetteki galebe bizim askerlerimizindir» (130) muştusu zaferlere el atan askerleri desteklemekle «yaşlılarını öldürünüz, işe yarayanları bırakınız» (131) emri gereğince hareket olunarak, geçmiş yıllar-

da olduğu kadar o anda bile yıkıcı baskı altınla yok olup tükenmeyen bu zengin, varlıklı şehrin mahalleleri gazilere nasib oldu. Bu bakımlı zengin şehir, böylece yaradılışı güzel sultanın sevinç getiren ayağının basması ile İslam beldelerinden biri haline geliverdi.

Gönül gözü kör olan Tekür ise, hisarı savunanlarla birlikte çabalamakta idi. Edirnekapı'nın kuzey yönünde olan sarayında var kuvvetini bazuya getirip etrafını, çevresini savunmaya gayret ediyor, ceng ateşini kızıştırmakla, top ve tüfekle, gazileri hisarın üzerinden atmaya çalışıyordu. Bu sırada idiki, ila-yi Kelimetu'llah sancağını hisara dikenlerin kale içine de yol bulduklarını öğrendi ve düşündüklerinin ters çıktığını, devleti bayrağının devrildiğini anladı. Kırılmış gönül ve yıkılmış bahtile, bir köşeden fırlatılmış uygunsuz bir ok gibi kafasına çakan fikirle, yerinden fırlayıp, bir an beklemeksizin içindeki üzüntüyle, Sarayın dışına koştu. Kötü talihine küfürler ederek, o durağı cehennem olasıca, kaçış yolu nere? (132) sözünü diline dolayıp, kaçmaya çabalarken, küffarın bozguna uğrayıp dağılıp fırsat bilen ve rahatlıkla ganimet toplamaya girişen yiğitlerden küçük bir grubu yakaladı. Kararmış gönlünde köpüren gayz ve kin ile ol çöplük kuşlarını paralayıp, kılıcın orağı ile ömür saplarını biçti. Kanlar saçan kılıcı ol yordam bilmez kişilerin kanını içti. Bu arada azeb tâifesinden yaralanan birisi yarasından kan, sel gibi boşanırken, yarı ölü kuş misali yere düşüp kalmışken, ol yaradan akan kan içre boğulup can alacak ağır bir yaranın belasına uğramışken, Tekürün gözüne çarptı. Ona da kılıç sallayıp vücudünü deldi ki, son nefesini de söküp ata. Yaralı ise, can havliyle çalışıp, dilekleri veren Allahın yardımıyla ol din düşmanının üzerine atıldı. Süslü giyimini üstünden ayırıp, kara toprağa düşürdü, cihad kılıcının küçücük karıncalarını başına üşürdü. O anda başını kesmeği yarasına merhem bilip, adamlarını hizmetlilerini bu hal ile perişan eyledi. Böylece ol boşa

çalışanlar, iş güç bilmezler son demlerinin geldiğini anlayıp kurtuluş çaresi arayıp gittiler ve artık göze görünmez olup, bittiler.

Savaş meydanında dernek edip, kırılınca elini kılıca atmağa çabalayan bir kimse kalmayınca, kapıları açtılar. Kalenin dışında olan asker de ulu sultanın önünce hisarın içine girmeye başladı. Padişahın buyruğu gereğince, askere üç gün, üç gece yağma tanındı. Onlar dileklerini boyunlarına dolayıp, tatlı dilli güzeller, huri misali cariyeler ile gönül bağlarını gül yüzlerine kement ettiler, umudları gözlerinde parıldayan güzelliklerle safa buldular. Altın ve gümüş ki yiyeceklerinin aslı olup, tutkusu herkese sermaye, zemaneye yetişmelerine de varlıklarını göstermeye vesile olur. Bunlar dünya yaşantısına düşkün olanların pazarında baş satış malı olarak yaşamak isteyenlerin nasibi oldu. Böylece bahadırılık mesleğinde hırslı cihad beselerinin karınları ganimet koyunları ile doldu. Ol cihad bayraklarını dikenlerin, fesad gürhunun varlığını silip süpürenlerin yani, gazilerin keseleri çeşitli mallarla dop dolu oldu. Üçüncü günde ise, Dergâh-i âli çavuşları yağma ve talanla gün geçiren gazileri, padişahın fermanı gereğince durdurup, gerektiğinde zorla dilek ellerini bağladılar ve tamâ çengellerini kırıp attılar. Gereken dü'enin kurulması lazım geldiğini, güven ve huzurun sağlanması icabettiğini duyurdular. Padişahın neş'eler saçan dileğinin, gazilerin istirahat etmesi ve kılıçların kınlarına girmesi olduğunu bildirdiler. Padişahın fermanı böyle olunca kılıçlar, köşelerine çekilip, kınlarına girip, kın yatağında safayı kalb ile uykuya varıp, artık hiç bir şekilde kıpırdamadılar. Ağır cezalar verileceği bildirisi ile yayın da boyu ikiye katlanıp, beli büküldü. Hasretle bakan sipahiler gibi boynu buruldu. Padişahın açtığı nimet çeşmelerinin suyu ile savaşın tozları basıldı, cihad kılıcı arşın tepesine asıldı, oklar atılıp, yaylar yasıldı.

— Adalet duygusuyla insan rahat uyuyorsa eğer
Kılıncın yalmanı kana boyansa bundan ne çıkar

Ve böylece sağlam ve büyük bir kale dârül-harb (133) iken, dârü'd-darb (134) oldu. Azgın baykuşların yuvası iken, ululuk ve yüceliğin konağı oldu. Sultan Mehmed'in öğünülecek çalışmalarının sonunda, densiz kâfirlerin uygunsuz çan sesleri yerine, Muhammed'in gülbangi çekilir, şerefli dinin, hazreti peygamberin töresi, günde beş kez okunur oldu. Cihan halkının kulakları ezan nağmeleriyle doldu. Şehrin içinde olan kiliseler cılız putlardan arınarak, pisliklerden, çirkinliklerden temizlendi. Yönleri değiştirilip, İslamın minber ve mihrapları konmak suretiyle nice manastırla ayazma cennet bağçelerine örnek oldu. Kâfirlerin tapınakları doğruluk mescitleri kılınıp, İslamın nurlu ışıkları lânetlenesice küffarın törelerini, karanlık bulutlarını ortadan kaldırdı. İslamın ve imanın tanyerini ağartan aydınlığı, tepelenesice zulmün karanlığını giderdi. Keremli sultanın yürütülen buyruğu gereğince bu şehir, yeni bir yol tutmada başına buyruk oldu. Bir sırça köşkü andıran, gönülleri dinlendiren bu belde, nice yıllar insanların toplandığı bir şehir olmuş, nice zaman uğursuz ve hayırsızların birleştiği bir yer bilinmiş iken, Allahın yardımı yar olup, İslam halka durak ve bu yeni fethin anahtarı ile nice müşkiller çözülmüş oldu. Zamanın dili ise şu seçkin sözlerle olayı kutladı.

Mütenebbîden (135) — Ne mutlu serhad kullarına ki
senin izindeler

Allahın yolunda sen olmaktadır onlara rehber

Zaman oldu sen korudun hepsini tehlikelerden

Şüphe düştükçe içlerine oldun onlara güven

Gün geldi Rum saldırılarından savundun herkesi

Gün oldu lutfun, yokluk, fakirlik derdini giderdi

Aşık Paşa'nın dediğine göre, bu büyük fetih, Salı günü olmuştur ki, kuşatmanın başlangıcından itibaren elli-

birinci günü demektir. Ama, savaşın başlaması Rebiyülev-velin ortasında (26 Mart 1453) olup, fetih ve zaferin ise Cemaziyühirenin (29 Mayıs 1453) yirminci gününde olduğu söylentisini Molla Neşri, eserinden kaydetmiştir. Bu güzel şehrin fethine en güzel tarih ise, Beldetün tayyibe'dir (136). Şu tarih dahi halk arasında söylenegelmektedir.

Fetih-i Kostantin'e fırsat bulmadılar evvelün

Fetih idüb Sultan Muhammed yazdı, tarih, Ahirün

(137) Savaş sırasında Tekür'ün veziri Kir Lika esir olup adamları ile hapsedilmişti. Osmanoglu soyundan olduğunu iddia eden bir düzme şehzade yakalanıp kılıç arslanına yem olarak verildi. Göklere binip kaçan yerebatasıcılar, Silivri hisarına gidip kapanmışlarsa da bu kalenin anahtarlarını daha sonra padişahın kapısına yollayıp, boyun eğdiklerini bildirdiler. Silivri'nin teslim alınması ve çevresinin düzene konması için Karaca Bey görevlendirilmişti. Varıp Kumburgazı'nı ve Bogatos'u (Bigadoz) fethetti. Padişah bu arada Halil Paşa'yı bütün adamlarıyla birlikte zindana attırdı. Bir erbain -Kırk gün-çektirdikten sonra, varlık kaydını sildirdi. Böylece ötedenberi beslediği öcü almış oldu. Adamlarını ise affederek, onlara keremini gösterdi. Fetihden sonra ilk Cuma günü Ayasofya'da Cuma namazını edâ edip, keremli adına hutbe okunup, bu yüzlerce yıllık kilise, Hanif dininin nuru ile aydınlandı. şanlı şeriatın tatlı yelleri ile tütsülenip içi yüceler yücesi dine girmiş, tek tanrıya inanmış insanlarla dolup boşaldığı gibi, camilerin en seçkin olan bu ulu camii, gönül alan bir ibadet yeri oldu. Müslümanlar ile dolu taştı, içi tanrının birliğini belirten parlak bir ayna gibi cilalandı. Takdir perdesinde gönül çeken fetih ve zafer kendini gösterdiği zaman,

Allaha hamd olsunki ondan her ne diledimse

Himmet ve gayretinin sonunda hepsine de eriştim

sözleri, kerem tahtının parlak mücevheri olan Sultanın dilinden dökülerek, Tanrıya şükürler etmekte idi. Öte yandan zamanın haberlerini iletenler, onun medhi yolunda şu beyti tekrar ediyorlardı.

— Kederlensen bile yaptıkların hebâ olup gitti

Cihan ise Halid gibi seni öğmekle ne sevindi (138)

Zaferin kutlandığı sıradaysa, bu nazmı herkes söylemekte idi.

Fatih Sultan Mehmed'in devleti gücüyle

Arşa dek baş çeken bu surlar düşüverdi

Anılacak dâima Osman'ın bu oğlu

Zaferi göğe, güneş gibi nakşeyledi

İstanbul Şehrinin Özellikleri

Gerçekte herkesce bilinen bu şehir, emel ve arzularına kavuşmak, geçim ve kazanç yollarını bulmak için cenneti andıran bu diyara göç eden gezginlerin verdikleri haberlerle ve bütün incelikleriyle tanınan bir belde olmakla onu tekrar anlatmaya gerek yoktur. Ama, hayatın ortaya çıkardığı çeşitli engellerle Rum diyarının bu seçkin beldesini, gönüllere ferahlık veren köşesini görmekten kalan bilgili kişilerin,

Mısra — Bazan görmeden önce kulakla da âşık olunur denildiği gibi, söz ile âşık olup ona kavuşmak hayali ile çırpınmakta, özelliklerini bir bir anlattıkça tutkularının artmakta olduğu da bilindiğinden, saba kadar hızlı yazan kalemi, bu alanda koşmak üzere salıverdik.

Akıl sahiplerince de teslim edildiği gibi, değerli İstanbul şehri, en ulu beldelerden biri ve adaletli sultanların şehircilik gayretleriyle en bakımlı ve mamur bir belde olmuştur. Burası hem eski ve ulu bir tahtkenti, hem de Kayserler için konak olagelmıştır. Sağlam bir kale ve

metin bir hisardır ki, pek geniş olduğundan, içinde nice dağlar, düzlükler vardır. Nice gezi yerleri, gemi iskeleleri bulunmaktadır. Havası yumuşak, suyu tatlıdır. Bütünüyle öyle bir gerdanlıktır ki, böyle bir takıya istekli olanlar için, sadece o akla gelir. Ona kıyasla yeryüzündeki öteki beldelere, şehirlere, şehir ismi vermek boştur. Kapladığı çevrenin genişliği gözle görülebilecek çevreden daha geniştir. Tümüyle kapladığı alan, mahallelerinin açıklığı, aklın ölçülerinin çok üstündedir. Suları şaraptır, rüzgârları meltemdir, sabahları insanlara huzur verir, huzuru ise sabahlarla ilgilidir. Gönlü avlayan güzeller ordadır.

Havası misk gibi, temiz toprağı kâfur andırır

Gökleri nurla dolu, meydanları huriler durağıdır

Osmanlı padişahlarının gölgesindeyse, dünyanın en büyük şehri, yeryüzünün yüzü akı olmuştur.

Lutufkârdır, güzel sözü, edası

Şah ve Gedâ destanının yazarı

Şiir dünyasını eyleyen ihyâ

Şâirlerin önde geleni Yahya (139)

Bu parlak ve gönüller yuvası şehrin özelliklerini şu güzel görünümlü beytlerle medhedip okumuştur.

Adı Kostantaniye'dir anun

Tahtkenti olmuştur Osmanlı'nın

İki deniz sığınmış o şehre

Biri Ak, Karadeniz biriye

Girmiş denize o şehir ama

Dezine çıkmadı anın derya

Yar gibi o şehir aya benzer

Kuşanır surdan gümüşlü kemer

Ne gariptirki göklere kadar

Bir ucunda Yedikulesi var

Ana dizdarsa güneş yeridir

Yıldızlar orda hisar eridir

Çekilip göğe nasıl ki döşek

Yücelüb burcları niceyedek

Çatısı şan, feleği dünyanın

İçi kat kat yapılardır anın

Kurşun örtülü kubbeler yer yer

Yelken açmış gemilere benzer

Hak bu kim yüzü suyudur dehrin

Yok benzeri cihanda ol şehrin

Her kes, her an olsun orda mutlu

Bağ, bahçe, meydan eyvan dopdolu

Yazardan — Acep, var mı şehir İstanbul'a benzer

Ki altınla bir değerde olur düz yer

Yüreklere safa vermede fezâsı

Gönülleri ferahlata suyu havası

Dinin, hem de güvenin durağı ola

Anda bilgin kişiler hep huzur bula

Budur var ise derler cennet görenler

Ki çıkmak istemez bir kere girenler

Hakçası bulunmaz böyle güzel belde

Doğrudur der, her işi bilen bu söze

Sultan Mehmet ki hizmetindeydi Dara

Verdiği günden ün ve şan ol diyara

Oldu bilim, rahmet ve kerem yuvası

Bulunur anda hep ne var ki arandı

Bilgin kişiler olur hep insanları

Temiz tutumlarıyla kutlu yüzleri

Anı ögmek de aşırılık değildir

Bir benzeri var diyenler müfteridir

Ne büyüklükte anın vardır bir dengi

Ne yükseklikte hisarının benzeri

Hisarın kuleleri göğe erişmiş
 Saçağı da feleğin damına değmiş
 Güney, kuzey, kible, doğu her yönüyle
 Sarılmış her yanından iki denizle
 Hep deniz almış kale kalmış ortada
 Sadece bir yanı bağlanmış karayla
 Kara yönünde yapılmış üç kat hisar
 Biri birinden yüksek olmuş bu duvar
 Hendeği var ki ermez mızrak dibine
 Kesilmiştir bir denizden bir denize
 Bir şehir ki kalesiyle gönle bezek
 Semerkant'le Buhara kıskansa gerek
 Bilenler Mısrü Şamü Hind'i hem Çin'i
 Görünce bu şehri okur âferini
 Bu eşsiz görünüş onun bindebiri
 Yazamaz toplasan binlerce kâtibi

Gerçi yeryüzünü, ellerindeki basit ölçeklerle ölçen bazı bilim adamları bu şehri, altıncı iklimden olmak üzere (140) göstermişlerdir. Ama beldelerin enlemlerini belirtten ince görüşlüler, onun enlemini kırk bir derece olmak üzere tayin etmişlerdir. Hey'et. (141) kitaplarındaysa bu enlem beşinci iklim olarak tespit edilmiştir. Ak ve Karadenizin birleştiği yerde kurulmuş olup, üçgen şeklinde uzun duvarlarla çevrili bir hisardır ki, «iki denizin birleştiği yer» (142) âyeti, anda bütün açıklığıyla görülür. Büyüyük binalar, hayret uyandıran meydanlarla dolu olup, yer yüzünün en güzel bucaklarından biridir.

Yazardan — Kerem durağı o, İrem bağıdır
 Deme İrem belki kutlu Harem'dir
 Toprağı Hak miskile tütsülemiş
 Yapısını san cennete benzetmiş
 Diyesin ki süsü vücut yapısı
 Genişliği ise gönlün tapısı

Çevresi öyleki hayâlen gezen
 Yanlış değil yüz yılda gezer desen
 Suru, duvarı hem yüksek, hem enli
 Tüm görünüşü ise pek görkemli
 Özensinin yüksekliği iremez topuğuna
 Mısır ile Semerkand girer bağrına
 Uluğ kent demek ana ayağ bağıdır
 Şehirlerin belki yüzü ağıdır
 Şehir demek zulümdür ol ülkeye
 Bir nice kent ana girer tümüyle
 Bil felek girmeli öyle kapısı
 Gök kubbedeyse kemerinin ölçüsü
 Kuleleri dolunaya ulaşır
 Burçlar, ana göre alçakta kalır
 Her dem öğünse yeryüzü var yeri
 Düşünemez akıl bir benzerini
 Her ne ki gönlün diler anda ol var
 Her ne eşya ister isen bol bol var
 Dileğin ne ola ki canlı cansız
 Sözü edilen şehirde bulursuz
 Medresesi, tekkesiyse sayılmaz
 Bilgine sofuya da had bulunmaz
 Camileri, hamamları, gezileri
 Saymaya kalkınca sayı biterdi
 Her ne yola kişi eylese heves
 İrişir isteğine hemen herkes
 Şehir gerçek, olgunluğu bulmuştur
 Para, pul, güzelliklerle dolmuştur
 Güzellerinin sayısı sonu yok
 İşvelerinin tükenir yanı yok
 Kocuşmalar, seyirler canı besler
 Seyredenler dönmüş şaşkına derler

Ne kadar sanat erbabı var ise
 En ustalar iş tutmuş bu şehirde
 Gerekləri, geçimleri hep tamam
 Anda gereği olan bulur nizam
 Gelen arap ve acem dilekçiler
 Keremli kapıdan istek ederler
 Yaradılmışlara rızık dağıtır
 Yüz bu kadar öğülse de layıktır
 Yedi felek servetine hazine
 Oldu can varlığı yedi iklime
 Anınçün oldu cihan sinesi
 Sinesi can gözünün ayinesi
 Yüceldi ol makamda Osmanlılar
 Böyle oldu güven yurdu bu diyar
 Özüyle Feridun'a örnek Sultan
 Bahtı yüce devleti ulu Hâkan
 Rütbesi Cem değerinde Selim Han
 Şah Süleyman'ın oğlu, cennetmekân
 Devletinin gölgesini yarmakla
 Üstünlüğü yaygısını sermekle
 Bu şehir döndü Berin cennetine
 Kalmadı bir gönül olsun kederde
 Devleti parlak şahın adaleti
 Zulmile ölmüşlere hayat verdi
 Hak ile onardı da bu ülkeyi
 Cihan şehirlerinin oldu önderi
 Ola sığınak otağı hânlara
 Kapısı olsun Müşteri katında
 Saklamalı Hak anı belalardan
 Korumalı her çeşit cefalardan
 Tahtkenti ola güvenlik durağı
 Dâim ola Osmanlının otağı

Bu güzel şehirde yüzden fazla kilise ve manastır hayır sahiplerinin eliyle yeniden cami ve ibadethane haline konmuş, bir nicesi de medrese ve hankah yapılarak tarikat yolunda olanlara barınak olmuştur. Bu güven yurdu Osmanlı sultanlarına tahtkenti olalıdan beri, güçlerinin parlaklığı ve yüce himmetlerinin gösterdiği varlıkla şehircilik yönünden desteklenerek onarılmış, sağlam, yüksek, geniş, nice sanatlı ve gösterişli mescitler, padişah imaretleri yapılarak daha da süslenmiştir. Yeryüzündeki Sultanlardan hiç biri bu yapıların kapıları eşğine bile ulaşmış değildir. Nitekim bunlar yeri geldikçe tanıtılacaktır. Bu eserleri yaptıran makamları cennet olan padişahların öyküleri tanıtılırken hayır kurumları da açıklanacaktır. Vezirlerin, beylerin, ulema ve başka hayır sahiplerinin bu gönül alan beldede yaptırdıkları güzel mescitleri, yeniden kurdukları medreseleri ve imaretleri seyreden gözler bunları gördükleri anda, hayran kalmakta ve onları tanıtmaya güçleri yetmemektedir. Beş vakitte bu minarelerden duyulan gülbang-i Muhammedî öyle yüksek ve öyle parlak olur ki, gök kubbe, şu cihanı örten yarım daire, kederleri alıp götüren bu ses ile dolar, kulaklar onun tatlı nağmeleriyle cınlar. Her minare sanki gölge veren bir çınar gibi yükselir de üstünde gülistanın bülbülleri akşam ve sabah onları kutsar, nağmeler eyler. Çağımız insanları bu hissarin sağlamlığı karşısında hayran olmanın burasını ümmü'd-dünya diye anmayı âdet edinmişlerdir (143) Bu şehir pek çok garip yapısı ile devirlerin ortaya koyduğu acayip bir beldedir. Akılları hayretler içinde bırakan acayip eserlerinden biri yüksek kemerleriyle gözleri yoran, bakmaktan kamaştıran Ayasofya kubbesidir. Bu kubbe pek güzel orantısı, sağlam ve oturaklı yapısı ile gözlere, vakitlerini onu incelemeye ayıran bilginlere «bir kez dönde bak onda bir aksaklık görürmüsün? (144) âyetini hatırlatan bir simgedir. Mine gibi işlenmiş olan bu yapıyı, bu yeşil kubbenin yükseklik ve genişliğini ölçen gözlerin sahibi bilgili kişiler,

Onlar şu gök kubbeyi bizim için çattılar
 Bir yapı ki direkleri ne kadar yüksek ne kadar
 yüce
 Anlamını işaret ettiğini doğrularken, onun yeryüzünde
 tek olduğunu da açıklarlar.
 Yazardan - Bir ulu kubbe bu, büyük ve yüksek hem de
 Bir anda dolar on beş bin adem içine
 Anın mermerleri hiç bir tanıma sığmaz
 Örneği onların, şimdilerde bulunmaz
 Minare gibi yeşil mavi sütunları
 Somâk, sarı, ak, alacalı renkleri
 Kimisini tuncdan dökmüştür üstat mimar
 Binaya garip şekiller vermiş ne kadar
 Altın gibi hârelenen mermerler de var
 Süslenmiş onlar ile dört yandan duvarlar
 Renkli mermerler ile tabanı döşenmiş
 Seyredenler hayran olup şaşkına dönmüş
 Kat kat yapılmıştır iki yerden yolu var
 Yorga bir at seğirdüp yukarıya çıkar
 Ne hoş görünüşü var bu ulu yapının
 Gerçek, yer yüzünde yoktur benzeri onun
 Meğer, Osmanogullarınca yaptırılan
 Ki, havlusu, binası pek de güzel olan
 Özellikle Sultan Mehmet Han'ın câmi'i
 Ki olmuştur pek şanlı, güzel adı gibi
 Sultan Süleyman Hân Gazi'nin camiini
 Ki anlatılssa âşık eyler dinleyeni
 Ne benzetmek olur, her hangi bir binaya
 Ne açık, ne dolaylı tanım yetmez ona
 Sağlam yapısı felek gibi ulu olmuş
 Onu bir kez gören artık unutamazmış
 Öğülecek Sultan o cennet bağlarında
 Olmalı sevinç içinde torunlarıyla
 Cihan durdukça durmalı yerini alan
 Olmalı yedi iklim ona boyun eğen

Padişah hazretleri hücumla fethedilen bu kudretli hisar içindeki bağ, bağçe, mahalle, dükkân ve âkarları sözü edilen bu ibadet yeri için vakfeylemiş ve bu kutlu tapınakta ila-yi Kelimetu'llah töresinin yerine getirilmesini sağlamıştır.

Bu Şehri Kuranları ve Orada Bulunan Büyük Mabedi Tanıtır

Şu yaşlı adam söz vâdisinden neler söyler
 Ki eski geçmişten öyküler anlatmak ister

Gerçekten de insanoğlunun atası Allah'ın peygamberlerimizin ilki olarak seçtiği Hazreti Adem'in selam ona olsun, yeryüzüne çıkışından beş bin elli iki yıl geçince, Zando adında (145) bir padişah ortaya çıkmış, Rum ülkelerini, Frenk diyarını ve Yunan adalarını hükmü altına almıştı. Devleti ve gücü arttıkça çevredeki hükümdarlar ona bağlanmak zorunda kalmışlardı. Hükmünde ki ülkeleri eli altında tutmak için kuzey ve güney denizlerinin birleştiği yerde bulunan İstanbul hisarını yaptıırarak yedi ulu dağı da sözü geçen surla çevirtti. Hisarın yapımı tamamlandıktan sonra bu kralın vücut kalesi çöktü ve ülkesi geriden gelenlere kaldı. Torunları nice yıllar saltanat makamında başlarına buyruk olup, sözü edilen ülkede padişahlık etmekle ve bu tahtkentinde elleri altındaki toprakları yönetmekle günlerini geçirdiler. On iki kuşak eden patrikler miras yolu ile ol diyarda bayraklarını açıp tek başlarına egemen oldular. Adem Peygamberden yıl, beşbin yediyüz elliye gelince bu tahtkentinde devamlı bir hükümet kurdular. Bu tarihte, Büyük Roma çevresinden (Rumiye-i Kübra), Rim Papa (Roma Şehri) adıyla tanınan memleketten yani, Frenklerin hükümet merkezi olup, genişlik, zenginlik ve büyüklük bakımından yedi cihanın tek hisarı sayılan ülkeden Kostantin (146) adında bir padişah çıkmıştı. Bu imparator doğu ve kuzey ülkelerini eline geçirmek amacıyla bu yöreye asker çekip, halâ

Rumeli adıyla anılan Makedonya memleketini, oranın hükümet merkezi olan Kostantaniye şehrini zapt etmiş, sur ve duvarlarını onardıktan sonra, gönlü alan bu şehri kendisine tahtkenti edinmişti. Kostantin Frenk diyarından Acem serhaddine kadar bütün ülkelere hükmetmekle ve hristiyan dinini benimsemekle nice sağlam kiliseler yaptırmış bulunmaktadır. Bunlardan biri Azrael kilisesidir ki, İslâm padişahının uğurlu ayağı ile yıkılmıştır. Sultan Mehmet Han (Fatih) cami'inin güney tarafında olup bina kalıntıları şimdilere dek görülmekte idi. Bir başkası da Hazreti Yahya, selam ona olsun, adına yaptırdığı kilise dir. Kendisi At meydanını Divanhane edinmiş burada da bir takım binalar yaptırmıştı. Bütün emeli hristiyanlığı başarıya ulaştırmaktı. Kostantin'in görkemli saltanatı otuz yıla ulaştı tahtı, vücudunun kumaşlarından boş kaldı. Yerini İlyanos (147) adındaki oğlu aldı. O da babası gibi mecusiliğin (148) ateşini söndürmek azminde olup nice ateşgedelerden iz bile bırakmadı. Onun da varlık alevi sönüp gidince, saltanat Üstünyano (149) ya geçti. Ol dahi hristiyanlığın başarısı uğrunda çalıştı. Birgün çeşitli dinlere inanlar At meydanında toplanıp sohbet ederlerken, tartışmaları uzamaya başladı. Sözle verilen cevaplar giderek oklarla karşılaşmaya yol açtı ve her iki taraftan da pek çok insan düştü. Üstünyano ateşperestlerin (150) uygunsuz davranışlarını görünce, çıkardıkları fitne yangınına kılıcın suyu ile söndürmeye girişti ve geride kalan mecusilerin vücutlarını yer yüzünden kazıdı. Hala Ayasofya'nın bulunduğu yerde olan eski tapınak binasını yıktırıp yok eyledi. Anın yerine hristiyanlar için gönül açan yeni bir ibadethane yapımına girişti. Bu işi düşündüğü sıralarda bir gece uyumak üzere yatmışken, rüyâ âleminde pek güzel bir hatunun Sarayının çatısından kendisine baktığını gördü. Kadın ona, temiz ve açık bir dille seslenerek, ateşperestlerin törelerini yıkarak hristiyan dinini yaymakta gösterdiğin çaba ancak, düşündüğün ve tasarladığını binayı yapmaya başladığın ve en güzel

bir şekilde süslenmiş, gösterişli bir ibadethane meydana getirdiğin zaman, sonuca ulaşmış olur. Böylece onun ulu kemerlerini yedi kat göğe yükselterek dindar kişilerin alkışlarını topladığında, Tanrıya yakarmayı sevenlere daha çok ibadet olanağı vermekle dinin değer kazanmasını sağlamış olursun demişti. İmparator rüyadan uyanınca, din ve devlet büyüklerini çağırarak onlara temiz rüyasını anlatmış, gönül aynasına işlenen hayalin gerçekleşmesinin, dış görünüşüyle ortaya çıkmasının başlıca arzu ve tek emeli olduğunu söyleyerek şöyle buyurmuştu. Hükmi altında yaşayan bina yapıcılarını, taş yontuculukta gayret gösterenleri, onları dilüb ham mermeri ayna gibi parlatan pilak çekenleri toplansınlar. Çevredeki hükümdarlara da mektuplar yollayıp ülkelerinde olan mimarları, yapı işlerinden anlayan ustaları göndermeleri için ricada bulunsunlar, istedi. Böylece kudretinin yettiğince iş için gerekenleri hazırlatıp temeli attı. Gerçekten kısa zaman içinde iş yerinde Arap, Acem, Hind, Sind, Deylem ülkelerinden usta yapıcılar Hatâ (Hitay) ve Hoten'den ressamlar ve en ince plânları hazırlayan mühendisler bir araya gelip, elbir ederken işi güzelce düzenlemişler ve yıldız bilimden anlayan bakıcıların buldukları uğurlu anda temeli attırarak, dağ gibi taşları yeryüzü öküzünün sırtına vurmuşlardı. Sonsuz bir gayret ve dikkatli bir çalışma ile duvarlarını yükseltmişlerdi. Kostantin devrinden beri Roma kayserleri çevrelerini baskı ve saldırılarla yıkmış olduklarından hükümleri yeryüzünde geçerli ve emirleri cihan hükümdarlarınca eksiksiz yürütülürdü. Şimdi bu devletlerin yardımları ile bina için en iyi malzeme sağlanmış bulunuyordu. Renkli mermerler ve taş direklerle İstanbul'un içi dışı dolmuş taşmıştı. Habeş illerinden, Magrib diyarından gemilerle somâkiler İstanbul limanına taşınmış. Pek nâdir malların bulunduğu kuzey ülkelerinden derlenen eşya da Karadeniz yoluyla getirtilmişti. Ham gümüş gibi beyaz mermer ve damarlı pilakalar Marmara adasından çıkartılmıştı. Bunlar, İstanbul'a pek

yakın olan bu adadan dağ gibi yelkenli gemilerde yaşındı. Bu işte Ferhad'ın (151) nice meslektaşının kesikleri aşındı. Ölçülmeyecek kadar nefis ve güzel görüntüslü yeşil mermerler ise Ayasuluğ tarafından, kırmızı renkteki taşlar Mihaliç'tan getirildi. Yer döşemesi ve duvar kaplamaları olarak kullanılan renkli, gönül alıcı mermerler de Karaman ve Şam yörelerinden alınmıştır. Ama, aklın almayacağı, anlatamayacağı o sekiz direk maksure ve mihrap kümbetlerini tutan sağlam ayaklar olmuşlardır ki, bunların Medinetü'l-hukema denilen Atina şehrinde Hazreti İbrahim'in, selam ona olsun, çağdaşlarından Avliya adındaki padişahın yaptırdığı, yıkılmış tapınaktan alındığı söylentisi vardır. (152) Beş bin yapı ustası ve on bin işçi işe hızla girişmiş, yüz mimar ve mühendis işçibaşılığı etmeye kalkışmıştı. Herbiri sanatını gösterdikçe mükâfatlandırılır, gönülleri alınırdı. Hepsinin başında İgnadyos (153) adında bir mimar vardığı esas planı o koymuş, bu nefis eseri meydana getirmişti. Binanın yapılışında planları çizenler, ressamı, nice yeni yeni şekiller icad edip daha başka örnekler çizip İmparatora sunmuşlarsa da o, bunların hiç birini tutmamış, gönlünde hayali canlanan binanın yerini alamamıştı. O günlerde bir gece Tanrının katına yönelip aklına koyduğu binayı yapabilmek için yarkardığı sırada, gözleri hafifçe kapanmış ve tatlı bir uyku bastırvermişti. Bu arada şöyle bir rüya gördü. Yeşillere bürünmüş bir dede ki, onun nurlu yüzünü görenlerin akılları başlarından gidiyor ve eşsiz çehresine bakanlar şaşkına dönüyorlardı. Bu ihtiyar, söz konusu büyük yapının temelleri yanında, elinde insan oğlunun kalemlerle çizmesine imkân olmayan bir plan tutuyordu. İhtiyar İmparatorun bu planı görmek istediğini anlayınca onu vererek, şöyle söyledi. Görmek istediğin bu tasarı, Ayasofya'nın planıdır. Ayasofya nedir diye sorunca da, yapmaya kalkıştığın büyük kilisenin adıdır ve kudret kalemim onun planını bu şekilde çizmiştir dedi. Bunun üzerine uyanan İmparator mimarı yanına çağırarak düşünce-

lerinin sonucu ne oldu diye ona sordu. Meğer, mimar da İmparatorun gördüğü rüyayı aynı ile görmüş ve kendisine gösterilen gönül alıcı o tasarı hayaline aynen çizilmiş imiş. Onun bir örneğini çizip İmparatora sunar. İmparator bunun Tanrı yapısı bir iş olduğunu anlayınca, artık o şekilde yapılmasını buyurarak, bitirilmesi için bütün gayretini sarfeder. Bu büyük şehir, deniz kıyısında olmakla deniz etkilerinin kaynaştığı, dalgaların aşındırdığı bir alandı. Ayrıca yer sarsıntılarına en açık bir bölge olarak da tanındığından, ülke mimarları yaptıkları büyük binaların altını boş bırakırlardı. Bu tedbir orada çok eskiden beri kullanılmakta idi. Bu usulle söz konusu büyük yapının da altı boş bırakılmış, bina sütunlar üzerine kurulmuş, kemerlar üstüne oturtulmuştur. Binanın altındaki mahzen buz gibi su ile doludur. İçinde kayıkla dolaşmak mümkündür. Onun gibi yine su ile dolu bir mahzenin Saray-i amire-i Sultaniye'de olduğu, bilenlerin sözleriyle belli olmuştur. Söz gelişi Merhum babam da cennetmekân Sultan Bayezit Han oğlu Sultan Selim Han'ın, Allah her ikisine de cennet giyimleri giydursin, hizmetindeyken, bu büyük mahzeni ve içinde olan kayıkları gördüğünü bana söylemişti.

Yazardan - Kabrini kutlu bir bahçeye çevire Hüda

Anı rahmetinden bir an bile ayırmaya

Bu temelleri sağlam, direkleri büyük, ulu yapının dört duvarı, katları, filpâyeleri yan kubbeleri ve asıl kubbesi bitinceye dek, Kayserin hazinesi de suyunu çekmişti. Yapının önemli masrafları için hazinede bir pul bile kalmayınca, yapı işinin durdurulması gereği Üstünyano'yu şaşkına çevirmiş, üzüntüsünden bir kaç gün kimseye görünmemişti. Söz konusu yapı inşa edilirken, oraya yakın bir yerde küçük bir ayazma yaptırmış ve içini büyük peygamberlerin, selam onlara olsun, ikonlarıyla süslemişti. Yapıyı dolaşmaktan ne zaman dönse, bu ibadet yerine varıp, kendi din ve töresince tapınırdı. Bu para darlığı

çektığı sıkıntılı günlerde de sözü edilen ibadethaneye kaplanmış, bir hafta halvet eyleyip, gizli hazineleri açacak anahtarın bulunması için, kerem kaynağı Allaha yakarmıştı. Ne vakitki, Cenabı hakkın yüce hikmeti ve ezeli iradesi, bu dörtbaşı mamur ibadethanenin «Siz ümmetlerin en hayırlısısınız. Sizler insanlar için gönderildiniz» (154) fanusundan alınan izzet ve üstünlük görüntüsü olan Ümmet-i Muhammed'in durağı olması gerekliliği ve bu çatısı yüksek eserin insanlara yaraması sonucuna varmıştı. Geçmiş milletlerin hükümdarlarını bin yıldan önce, ol ayağı uğurlu, başların tâcı, insanoğlunun gönlü Sultanı, Habib-i ekrem, selam ona olsun hazretlerinin ümmetinin hizmetine koştuğundan onların gereklerini ta o zamandan yerine getirmelerine işaret ettiğinden, bunda bitirilmesi için alınacak tedbirleri ruhanîlerin aracılığı ile açıklayıp, her zorunluğu çözecek hususları bildirdi. Bunun içindirki, daha önceki rüyalarında görülen yeşillere bürünmüş ihtiyar yine kendini göstererek müjde sözleriyle konuyu şöyle açıkladı. Mecid olan Allahın anahtarı bu kapıyı da açar. Gönlün mahzun ve yüreğin keder pulları için mahzen olmasın. Bu eşsiz ibadethanenin tamamlanmasına sebepleri yaradan Allahın iradesi olmuştur. Gereken para için Silivri yöresinde bir gömü bulunmakta ve hiç bir yorgunluk gerektirmeyen bir define yatmaktadır. Alameti bir mermer direktirki, hisar kapısının yanı başında olan tepeye gömülüdür, demişti. Bu rüyadan uyanan Üstünyano mutluluk içinde kalkıp adamları ve ileri gelenleriyle birlikte gömünün saklı olduğu yere gitti. Altın ve saf gümüşle dolu bu hazineyi ele geçirmek hevesi ile mermer sütunu araştırmaya el üşürüp çevreyi taradı, altını üstüne getirdi. Kısa bir süre içinde işaret edilen direk görüldü ve direğin tabanında kapalı bir kapı ortaya çıktı. Murad kapılarını açmakta olan, kulların efendisinin başarı anahtarı ile bu kapı açılınca, yedi büyük husrevanî küp bulundu. Her biri dünya malına istekli olanların dileklerini yerine getirecek ölçüde halis altın ve gümüş

paralarla, murassa aletlerle ve ölçüsüz derecede yakutla, elmasla dopdolu idi. İmparator rüyasının gerçek oluşuna şükürler ederek, fakirlere fukaraya bolca sadakalar dağıttıktan sonra, bununla söz konusu binayı bitirmeye girişti. Kubbenin inşası için kireç ve tuğla derlemek üzere görevliler çıkardı ve hangi ülkenin toprağı temiz, ince, hafif ise oradan getirilmesini istedi. Deneyciler Rodos adasının toprağının ötekilerden daha hafif ve temiz olduğunu bildirince, bu adanın hâkimine verilen emirde, bu topraktan tuğla ve kireç çekilmesi buyruldu. Öteki harç malzemesi ve kalıplar da böylece toplanarak pek yüksek olan kubbenin yapımına girildi. Yükseklikle yarışan kubbeleri yedi kat gök kubbeye eş olmak üzere gayet güzel bir şekilde tamamlattı. Büyük bir sanat derlemesi olan bu gönlül alıcı binanın döşemelerini, kaplamalarını çağının en becerikli sanatçılarına süsleterek, maksuresinin duvarları minakârî nakışlarla parlatılmış, işlemeli camlarla süslenmişti. Kapılarının halka ve menteşeleri halis gümüşten, kandillerinin zincirleri ham gümüşten yapılmıştı. İncili açıklayan vâizleri yüceltmek için, mihrabın sağ tarafında altın ve gümüşle döğülmüş kürsüler koydurup çevresine altınla bezeli bölmeler çekip, şükûfelerle süslemişlerdi. Sol tarafta ise yine altın ve gümüşle bezeli bir minber yaptırıp patriklerin makamı olarak hazırlanan yer yekpâre billûr ile döşetilmişti. Moncuk yerine cevahir ile bezeli altından yapılma bir çelipa dikip, mihrabın ortasında yine halis altın bir Hazreti İsa heykelini, gümüş bir kaide üzerine oturtmuşlardı. İki yanındaki havari heykelleri göze çarpsın diye on iki gümüş kurs konmuştu. Yine mihrabın iki yanına zerbeft perdeler asarak altın kakmalı kürsüler üstüne on iki İncil koymuşlar ve her birinin yanına beş bin dirhem gümüşten yapılma buhurdanlar yerleştirmişlerdi. Gece gündüz yanan od ağaçlarının tatlı kokuları ibadet etmekte olan dindarların burunlarını tütülerdi. Cevahirlerle süslenmiş şebçerağlar ile düzlü gümüş ve altın altı bin kandil alt ve üst katlara asılmıştı ki herbiri

çevre hükümdarların armağanları idi. Dört altın, dört gümüş şam'dan ise mihrap önünde yanmakta idi. Mihrabın karşısında Nuh Peygamberin gemisinden kalma bir tahta parçası asılmış bulunuyordu. Böylece bulunan definedeki bütün para ve eşyalar inşaatı tamamlanan gönüllere ferahlık veren bu yere, kederleri götüren ibadethaneye emanet edilmişti. Derler ki binanın inşa süresi yedi yıl üç ayı aldı. Sekiz yıl iki ayı geçince iyice tamamlandı ve bulunan hazinedeki bütün para ona sarfedildi. Açılışında tüm şöenler yapıldı, yetimler, dullar giydirildi. Kiliseye ilk girişte dünyanın bütün hükümdarları kralları hazır bulunmuşlardı. Bu toplantı günü üçbin kıssis ve rahip ellerinden birer kâfur buhurdan, kutlu olsun demek için Kayserin huzuruna girmişlerdi. Açılış törenleri bittikten sonra muhasebe kayıtları çıkartılınca, binanın yapılış hesaplarına göre çevre hükümdarlardan gönderilen adaklar ve armağanlardan başka üçyüz, dört yüz bin külçe altın harcedildiği görüldü. Her külçe bin filoridir. Açılıştan altı gün geçince, Üstünyano'nun ömrü tamam olup hayat direği devrilince, yerine kendi hanedanından kardeşi oğlu Üstünos'u geçirmeyi (155) uygun görmüş ve devlet erkânını toplatarak onun emrine girmeleri için zorlamıştı. Ayrıca bir de vasiyette bulunmuş, Ayasofyanın yanı başına minare gibi mermer bir sütun dikip üstüne tunçtan bir at oturtsunlar, tunç ile altın alaşımından yapılan kendi heykelini ise üzerine koysunlar. Bir elinde halis altından düzlmüş bir elma koyup, bir elini açık bıraksınlar. Bu simge insan oğullarına bir işaret olsun. Tâki, gafflet perdesini gönül yüzünden, gurur hırsını can gözünden giderip, hayret ve ibretle bakarken bilelerki, bir nice zaman cihan mülkü bu hoş renkli elma gibi kudretli elinde dernek idip en sonunda işte

Vücudu bağını ölüm rüzgârı talan eyledi de

Hayatın elması düşüverdi feleğin kahriyle

İktidarının dayanağı gücün bittiğini, dileği meyyesini bir gün yitirdiğini açık elinden idrak sahipleri kolaylıkla

anlasınlar. Şöyleki, fitne ve fesatlarla dolu feleğin her dönüşünde varlık kuşu, bir yaprak gibi kendini yitirir. Keskin bıçak gibi geçip giden yıllar, dostlar arasındaki ülfet şerarelerini söndürür. Dünya bir üzüntüler yurdu, onda olan saltanatta temelsiz bir yapıdır. Devamlı gibi görünüşü, hiçliği sunuşundandır. Zengin varlığından ise sadece sıkıntılarının izleri kalır.

Cihan mülkü meğer boş bir heva imiş

Fena seli üstünde bir bina imiş

Ocağı, gam, odağı bela, temeli dert

Bir değirmen ki felek adı verilmiş

Bu dünyada nice kalırsın var mı örneği

Gölgelerin durduklarının kim görmüş

Sözün kıyası Üstünos, sözü edilen vasiyet gereğince, bir yüksek sütun diktirerek Ayasofya'nın kurucusu olan Üstünyano'nun heykelini anlatıldığı şekilde onun üzerine koydurmuştu. İslam sancakları putların, haçların yerini aldığı zaman, ol namı kilise müslümanlar için ibadethane olduğu sırada, Sultan Mehmet Han Gazi hazretleri bu heykeli de öteki heykel ve timsallerle birlikte ortadan kaldırmıştı. Ama sözü edilen yüksek sütun yakın zamana kadar duruyordu. Üstünos'un saltanat devrinden iki yıl geçmişti ki, kilisenin maksure kubbesi ansızın çökmüş, dört yüzden artık patrik ve rahip ölmüş, kilisenin hizmetçilerinden pek çok insan taş ve toprak altında kalmıştı. Üstünos olayı duyunca suratını asarak İgnadiyos'u çağırttı ve onu sorumlu tutarak yıkılış sebeplerini anlamak istedi. Mimar bu soruşturmaya şöyle cevap verdi. Kiliseyi yaptıran imparator, binanın bir an önce bitirmesini istediğinden, yapının oturmasına fırsat vererek, berkmesine imkân bırakmadı. Kullanılan harçlar henüz tutmadan büyük kubbenin yapımına başlattı. Ayrıca kubbenin yüksekliğini belirli ölçülerden beş zira fazla tutturdu. Gerçi gayreti pek parlak ama, kendi fikrini tutar, kendini beğenirdi. Her ne zaman müsaade etmesini iste-

dikse mehil vermedi. Beş zira daraltalım dedikçe bir türlü kabul etmedi. Mimar bu cevap ile vücudunun yakılmasını önlemiş oldu. Üstünos bunun üzerine yıkılan yerleri kendi bildiği gibi tamir etmesini istedi. Ama bu onarım için hazinesi yetmediğinden, yukarıda açıklanan süslemeleri, kıymetli eşyaları, kapı ve duvarlara konmuş olan altın ve gümüşleri söktürerek bu onarımda kullandı. Kısa zamanda göz alıcı kubbe, en güzel bir şekilde yapılarak dönen yeryüzü yuvarlağının bir örneği oldu. Bu olayın geçtiği günlerde Üstünyano'nun vasiyet ettiği sütun henüz dikilmiş fakat, heykeli yerine konmamıştı. Yıkılan kubbenin tamirinden sonra onun heykelini bizzat İgnadiyos'un sütunun tepesine çıkarak kaidesine oturtmasını buyurdu. Meğer mimara karşı içinden hınç beslemekte imiş. İş bitince adamlarına sütunun çevresinde olan iskeleyi yıkmalarını ve İgnadiyos'u tek başına tepede bırakarak açlık ve susuzluk ile yokluk diyarına döndermelerini emretti. Bu durum karşısında İgnadiyos hayatından umudunu kesmiş, öleyazmışken, eşi olan hatun sütunun dibine gelip, yüreğinden kopan ahla çıkardığı hasret dumanı o sütundan daha yücelere yükseliyor, sütunun tepesindeki kocasına bakıp duruyordu. İgnadiyos hayatından umudunu yitirmiş olarak tepeden aşağılara bakarken, hatununu farkedince, bir pusula yazıp sır yoldaşına attı. Onda şöyle yazmıştı. Uzunca bir urganı neft ve reçine ile terbiye edip gece olunca sütunun dibine getirmesini bildirmişti. Kadın da gece karanlığında reçineli urganla sütunun yanına gelip, orada olduğunu bildirdi. Bunun üzerine İgnadiyos yanında olan mimar mezurasını sarkıtarak sütunun dibine eritirdi. Karısı da reçineli urganı mezuraya bağladı. Mimar ipi yukarı çekip ucunun sütunun tepesine sıkıca tutturduktan sonra, sırtındaki elbiseyi başındaki külahı çıkartıp, sanki kendisi orada imiş gibi şekil vererek, özü ise örümcek misali reçineli urgana tutunup bu sağlam ipin yardımı ile aşağıya indi. Ondan sonra nefte ve reçineye bulanmış urgana ateş verdi. Böylece yapıp öldü.

ğü zannını uyandırdı. Kendisi keşiş kılığına bürünüp nice zaman dolaşarak vakit geçirdi. Dokuz yıldan sonra yine keşiş olarak geri İstanbul'a gelip, Azrail manastırına yerleşti. Vaktini keşişler gibi ibadetle geçirmeye başladı. Bir gün Üstünos Azrael manastırını ziyarete geldiğinde, keşişler arasında yeni bir keşiş görünce onunla konuşup kim olduğunu, yurdunu, nereden geldiğini sordu. O da şöhretli mimar İgnadiyos olduğunu açıklayıp, affının gölgesine sığındığını, keremli ayaklarına kapandığını bildirdi. İmparator dikkatle bakınca onu tanıdı ve nasıl kurtulduğunu sordu. O da başından geçenleri bir bir anlatarak öğünülecek buluşu ile hükümdarın takdirlerini aldı, ihsan ve lutfunu gördü, tekrar eski görevini sağlamış oldu.

Kostantin'in çocukları ard arda Kostantaniye tahtına çıkarak uzun yıllar hükümdarlık ettiler. Nicesi, hüküm sürdükleri sürece cihana hâkim oldular. Sansanilerin çoğu onlara boyun eğmiş bulunuyordu. Kayserlerin gücü kisraların egemenliklerini kırmıştı. Kiralık tahtı Nuşirevan'a (156) geçince durum tersine dönmüş, bu kez Kayserler kisraya boyun eğmek zorunda kalmıştı. Onun adaletli yönetimi cihanı tuttuğu günlerde Hazreti Muhammed'in ikbal yıldızı doğmuş, cihanı aydınlatan güneşi âleme ışıklarını saçmaya başlamıştı. O sıralarda bir takım garip gelişmeler ve acayip olaylar kendini göstermişti, bunlar sözlerine güvenilir bazı kitaplarda kayd edilmiş bulunmaktadır.

Bu olaylar arasında Faris ve Azerbeycan'da bulunan nice ateşgedenin kutsal ateşlerinin pısıp sönmesi, Save gölünün kurulması, Eyvanı kisranın büyük kemerinde çöküntü olması, nice puthanelerin yıkılması anılabilir. Yine bu günlerde Ayasofya kubbesinin doğu yönünden yarısı kadarının yıkılması ile bu sağlam yapılı binaya ve büyük kiliseye oldukça ağır zarar dokundu. Sonra Nuşirevan kubbenin tamiri için önemli bir para gönderdi ki, bu onarım onunla yapılmıştır. Halâ yarısının yeni onarım olduğu fark edilir. Eskiden kalan yarısı ise şimdi ya-

pılmış gibi sağlam ve dayanıklıdır. Günümüzde ise, İslamın şîârları ile öyle canlılık ve tevhid nurunun ışıklarıyla öyle güzellik kazanmıştır ki, tarif olunamaz. Osmanlı padişahlarının uğurlu ve bereketli çalışmaları sonunda, dilek kabilelerine Kâbe, duâ ve yalvarış yolcularına kible olmuştur. Daima bakımlı ve nur kandillerinin yandığı bir alan olsun. Yukarıdan beri anlattıklarımız İdris'in Tarihinde konu edilenlerden ibarettir. Ama, bazı Türkçe yazarlar pek şişirme garip olayları anlatmışlardır ki, bunları açıklamak eserimizin amacı dışında kalmaktadır. Öyle olmakla beraber kısaca değinelim. Peygamberimize ve ona selam olsun ki Süleyman Peygamberin fermanı üzerine Şeddad soyundan Madyan oğlu Yanko (157) adında tantanalı bir padişah, cin ifritlerinin yaptıkları Edincikteki Temaşalık denilen büyük ve güzel sarayı kendisine tahtkentini edinmişti. Bu binada olan garip işçiliği incelerken, gücünün büyüklüğü ile haşmet ve tantanasının verdiği gururla hatırına bu garip binaya denk başka bir eser yaptırmak gelmişti. Bu düşünceyle uyuduğu zaman, şimdi İstanbul'u kurduğu yeri rüyasında görmüş, uyanınca vezirlerini çağırıp gördüğü alametleri anlatarak bu ölçekte bir yer bilip bilmediklerini sormuştu. Hiç biri bu yeri açıklamaya güç bulamadı. Bunun üzerine tekrar dairesine çekilip bu düşünceyle yine uykuya vardı. Bu kez yatmakta olduğu yatakla sarayından kaldırılıp rüyada gördüğü yere indirildi. Uyanınca çevresinin تنها ve ıpsız olduğunu anladı ve canından bezdi. Durumu anlamak, bu sıkıntıdan kurtulmak için, o şaşkınlıkla dört bir yana koştu. Nihayet bir beldeye vardı. Buranın hâkimi, olayı öğrenince, hizmet kemerini beline bağlayıp vezirlere haber saldı. Vezirler hükümdarlarını arayıp soruşturmak sıkıntısından kurtuldular ve onun buyruğuna koşular. Madyan oğlu Yanko karşısında vezirlerini bulunca, kıvanç duyarak askerlerini toplattı. Şehrin yapımına gerekli olan malzemeyi hazırlamaya başladı. Dört bir yana, doğu, batı, kuzey, güney ülkelerinde bulunan hükümdarlara na-

meler yazdırarak, her ülkeden gerekli malzemeyi getirtti. Yıldızlardan anlayan, Takvim bilimiyle uğraşan bilginler duvarların temel atma töreni için parlak bir gün seçtiler. Büyük çanlar ve ziller astırarak şu hususu önerdiler. Beklenen saat gelince bu zilleri aynı anda çalacaklar ve yapı ustaları ellerinde tuttukları taşları birden temele koyacaklardı. Söylendiğine göre bu sırada bir leylek bir yılanı yakalamış uçarken, avı olan yılan gagasından kurtulmuş ve bu zillerden birinin üzerine düşmekle zil ötünce, beklemekte olanlar, her taraftan vakit geldi diye çığırışıp, bağırınca yapı ustaları da surun temellerini atmışlardı. O kadar çok usta vardığı, bir anda bu koca surun her yönünü kaplamışlardı. Müneccimler ise, bağırıp çağırarak Madyanoğlu'nun yanına varıp hata olduğunu ve uygunsuz bir saatte temelin atılmış bulunduğunu söylediler ve bu yapının en sonunda yıkılmaya mahkûm kalacağını işaret ettiler. Dediklerini yapmak mümkün olmadığından Yanko şaşkınlık içinde kaldı. O zorunla şehrin inşasını bitirmeye çalışarak, kısa bir süre sonra yüksek duvarlı yapıları yerden göğe doğru yükseldi. Orada bir büyük kilise de yaptırdı, çevresine bin kapı tutan keşiş odaları eklenmişti ki, bu odalarda sonraları bin kadar papaz yaşamakta idi. Yedikleri de sadece zeytin tanesiydi. O tarihlerde Magrib zeminde (Batı ülkesinde) Rukiya adında bir üstat vardığı, el aldığı ustaların zinciri İdris, selam ona olsun, peygamberin çıraklarına dayanıyordu. Bu adam gizli bilimlerde (okültik) becerikli, tılsım ve büyü gibi işlerde pek yetenekli idi. Bu büyük şehrin ve içinde olan ulu kilisenin şöhretini duyunca, kendi becerilerini göstermek için İstanbul'a gelip. Yıldızların uğur getirdikleri kümeleşme sırasında saf altından sığırcık şeklinde bir kuş heykeli yapmış, elmas parçalarıyla süsleyip ağzına bir zeytin tanesi koymuş ve kilise kubbesinin üstüne oturtmuştu. İsfahan diyarında ise Sığırcık suyu vardır. Bir yere çekirge hücum etse bu sudan çamçakla alıp toprağa dökmeden konulacak yere götürüp bırakırlar. Alınan su, kaç kilo ise

o kadar serçe sürüsü gelip, Çamçak'ın asıldığı yerde toplanırlar. Yayılmakta olan çekirge sürülerini temizleyip gagaları ile yeyip bitirirler. Gagaları çekirge kanına bulaşmış, ağızlarını açmaya takatleri kalmayınca, bir akar su da gagalarını temizlerler ve tekrar çekirge avına giderler. Bu olay, bilindiği kadar kitaplarda da geçmiştir. Gerçekte Allah'ın gücü her şeyi eylemeğe yeter» (158) İşt Rukiya da İsfahan'dan yüz kadar çamçak ile ol suyu getirmiş ve kubbenin iç tarafına astırmıştı. altın bir levha üstüne de bu işe uygun olmak üzere bir vefk yazmış, esmâ-i havâs ile doldurmuş ve keşişlerin başına teslim etmişti. Her yıl zeytinler olgunlaştığı zaman, bu vefki ol sığircık heykelinin boynuna as diye yol göstermişti. İlk yıl zeytin zamanında levhayı sığircığın boynuna astılar. Her çamçak için beş alay serçe gelip toplam beş yüz sürü serçe oldu. Her alaydaki serçe sayısını tutmak ve bilmek imkân dışında idi. Bunların her biri gagasında bir, pencerelerinde de iki zeytin taşıyorlardı. Her biri gelip sığircık heykelinin üzerine bu zeytinleri attılar. Böylelikle hesapsız kitapsız zeytin toplandı. Bunlar anılan keşişlere zahire oldu. Ayrıca fazlasının parası ile öteki azıklarını da karşılamakta idiler.

Rukiya'nın çağdaşı bir de Erfanos Hakîm vardı. O da aynı üstadın önünde diz çökmüş yetmişmişti. Onun yaptığı bu işten haberdar olunca, kendisi de marifetini göstermek, bir eser bırakmak üzere İstanbul'a gelmişti. Tunçtan yuvarlak büyük bir küp yaptırarak, içini cıva ile doldurarak, altın varaktan yapılma balık heykelini de küpün içine koydu. Ondan sonra küpün ağızını sıkıca kapatıp, deniz kıyısındaki diktiği sütun üzerine onu astı. Hava ısınması ile küpün içindeki cıva ne zaman hareket etse, deniz dalgaları ve içindeki balıklar bu zorunla gelip, o sütuna yapışıyorlardı. Keşişler de bu suretle emeksiz yemek ederler ve ele geçen balıkların çoğunu tuzlayıp satarak geçimlerini sağlıyorlardı.

Sözün kisası Madyanoğlu Yanko, aşağılık kişilerin tutumuyla gurur dolusundan içmiş, bir kendinden geçmiş olarak, iblisin kışkırtması sonunda putperest olmuş, çirkin işler eylemekle ilahî gazaba müstahak olup, şiddetli fırtınalar ve yağışlarla birlikte büyük bir depremle karşılaşmıştı. Bunların hepsi korkularından o koca kiliseye girip, putlarından yardım dilerlerken, kilisenin kubbesi çökmüş, hükümdarları, askerleri ve durumu kavrayamayan papazları bir uğurdan ölüp gitmişler, bu şaşkınlardan tek bir canlı bile kurtulamamıştı. İskender'i Rumî (Büyük İskender) bu deprem yılı doğmuştu diye bir söylenti vardır. Kırk yıl kadar bu bakımlı şehir harap halde kalarak, ne kadar yaramaz eşkiya varsa, onların toplandıkları yer oldu. Yanko'nun Buzantin (159) adında bir oğlu kalmıştı. O felaketli anda orada olmadığından kurtulmuştu. Engürüs diyarına giderek burada kendi başına buyruk hükümdarlık etti. Tuna'dan geçerken kılıcını suya düşürmüştü. Ne kadar aradılar ise de bulunamadı. Bu kılıç Şeddad'tan miras yolu kendisine kalmıştı. Uzunluğu on beş, kabzası ile balçağı üçer karış idi. Nihayet cennetmekân Sultan Bayezit Han zamanında Tuna balıkçıları bu kılıcı bulup bir bezirgâna satmışlardı. Ucundan üç karış kadar yeri pas yemiş olduğundan, onu alan bezirgân tamir ettirdiği sırada, Sultan Bayezit Han katından önemli bir iş için Engürüs'e gelen elçi, söz konusu kılıcı haber almıştı. Elçi kılıcı görüp satın almak istedi. Bezirgân kraldan çekindiği için satmaya yanaşmayınca, elçi kraldan izin istedi. Bunun üzerine kral değerini, malın sahibine verip, bu kılıcı Sultan Bayezit Han'ın otağına armağan eylediği eşyalarla birlikte gönderdi. Mutlu otağa gelince eski dilleri bilen patriklerden kılıç üzerinde yazılı olan kitabe soruldu. Şeddad'ın kılıcı olduğu belli olunca, Sultan Bayezit Han, Rıdvan cenneti ona olsun, pek ziyade sevinerek, ülkeleri ele geçirmeye yarayan bu yarağın ol diyardan gelip, kudretli elimize geçmesi, Engürüs diyarının Osmanlıların ki-

lıçlarının vuruşları ile açılacağına mutlu bir işarettir diye, yorumda bulunmuştu.

Yazardan - Allah'a hamd olsun ol uğurlu anda

Çatınca düşmana uğrattı bozguna

Sultan Süleyman Han Gazi'nin zamanı

Oldu destek güvenliğe ve amana

Cihada yön verdi cihan padişahı

Hemen el attı Engürüs diyarına

Durağı firdevs cennetleri olmalı

Çocukları olsun padişah cihana

Buzantin, Engürüs diyarında kırk yıl padişahlık tahtında oturduktan sonra, İstanbul'u yeniden tamire girişti. Yer altı mahzenleri onun zamanında yapılmıştır. Fırtına, deprem gibi afetlerde kullanılmak üzere inşa edilmişlerdir. Buzantin, bir süre de İstanbul'da padişahlık ederek şehri onarmıştı. Nihayet uygunsuzlukların artması sonunda ortaya çıkan veba ile buraya sığınmış olan Allah'tan korkmazlar temizlenmiş oldular. Buzantin de onlarla birlikte toprağa karılmış ve şehirde ileri gelenlerden bir tek canlı bile kalmamıştı. Kalanlar da şuraya, buraya kaçıştıklarından şehir boşalmıştı. Bütün bu olaylar, selam ona olsun İsa Peygamberin doğuşundan önce geçmiştir. O tarihe kadar Rum diyarının hükümdarları Sâbi'eden (160) olup putlara ve yıldızlara taparlardı. Ol, yer ve göklerin tahtına oturup, dört yöne hükmeden, göğe çekildikten sonra, Kostantin adında pek güçlü bir imparator ortaya çıktı ve hristiyanlığı benimseyerek, bu dini yaymayı başlıca emel edindi. İşte o, bu şehri onararak kendi adıyla adlandırdı. Şehir ondan sonra Kostantaniye adıyla bilindi. Onun Sofya (Asafiyet) (161) adındaki hatunu ölünce, bir kralın kızı olduğu için pek çok malı kalmıştı. İşte onun bıraktığı mallar ile vasiyeti gereğince Ayasofya yaptırıldı ve bu sebeble öylece adlandırılmış oldu. Bazı söylentilere göre de sözü geçen somâki sütunlar Edincik'te Temaşalık diye tanınan Hazreti Süleyman'ın yapısından buraya getirilmiştir (162).

NOTLAR

- 1 — Yazar, Çelebi, Mehmed'i, kardeşlerini aradan kaldırıp, tek başına egemen olduğu 1413 yılına kadar padişah deyimiyle anmamakta, ondan sultan lakabı ile söz etmektedir ki, bu tutumda, Türk devlet yapısında Ulu Hakan/Sultanü'l-muazzam ve Han/Sultan kavramlarının yakın ilişkisi görülmektedir.
- 2 — Güney yarım küresinde Sefine-i Nuh (Nuh'un gemisi) burcunda pek parlak bir yıldız olup, eski dünya'da en iyi şekilde Yemen'den görülmektedir. Canopos.
- 3 — el-Mâide, 64.
- 4 — el-Bekare 248.
- 5 — Sidretü'l-münteha. Arş'ın sağ yanında bulunan ağaç. Buradan öteye hiç bir yaratık geçemez. Sidreyi, ilim alanında insanların ulaşabileceği derecenin son haddi olarak açıklarlar. Ondaki ötesi Allah'a özgü bilim âlemi sayılır.
- 6 — Horasan'da bir şehir. Bâm ile Şam, ortaçağda uzaklığı tanıtan bir deyim olarak kullanılmakta idi. Ayrıca sabah ve akşam anlamına gelir.
- 7 — en-Neml 18.
- 8 — Gerçi denizlerde pek çok fayda vardır ama, selâmeti istersen, o kıyıdadır anlamına gelen Molla Câmî'nin meşhur beytinin ikinci mısra'ı olup, atasözü haline gelmiştir.
- 9 — Arap atasözü.
- 10 — el-Bekare. 253. Âl-i İmrân. 40, el-Hac. 14, İbrahim 37.
- 11 — el-Bekare 289, Âl-i İmrân. 29, 189, el-Mâide. 17, 19, 40, el-Enfâl. 41, et-Tevbe. 29, el-Haşr. 6,
- 12 — Hazreti Musa'nın ümmeti ile Tur'a göçmek üzere bindiği gemi.
- 13 — İnsanı kötülüğe sürükleyen nefis.

- 14 — el-Bekâre. 251.
- 15 — İslâm dan önce, aşağı Mezopotamya'da kurulmuş olan Hıyre devletinin hükümdarı Numan b. Münzir'in, Havernak adını verdiği meşhur köşkünü yapan mimarın adı. Bu köşk bittikten sonra, bir benzerinin daha yapmaması için sözü edilen mimar, köşkün damından atılarak öldürülmüştür.
- 16 — el-Kıyame, 10.
- 17 — Beyaz, kır at.
- 18 — el-Kasas. 15
- 19 — Taceddin İbrahim b. Hızır. 1334-1413. XIV. yüzyılda yaşamış en büyük şairlerimizden biri. İskendernâme'den başka Cemşidü Hurşid, Tervihü'l-ervah, Divan v.b. eserleri vardır.
- 20 — en-Nur. 61
- 21 — Amuderya. Oxus. Türkçe Ögöz. Orta Asya'nın en büyük ırmaklarından biri. Beş nehrin birleşmesiyle büyüdüğünden, suyu bol bir ırmak olarak atasözlerine geçmiştir.
- 22 — Hadis.
- 23 — Arap ata sözü.
- 24 — Tokat ilinde zindan. Artova ilçesinin Sulusaray bucağında Çardak köyünde veya Erba'a ilçesinin Bedevi-Bidevi köyünde olabilir.
- 25 — Hüd. 56, 88, er-Re'ad. 30, eş-Şuarâ. 10.
- 26 — en-Naziât. 12.
- 27 — İmparator Manuel II. in 1399-1403 yılları arasında saltanat ortağı olup ve Selanik prensliğiyle İstanbul'dan sürgün edilen Andronicos'un oğlu İohannes/Yuvanis.
- 28 — Vuk Brankovitz.
- 29 — Aslında ya devlet, ya da yok olmak, anlamında bir Arap atasözü olup, yerine Türkçedeki benzeri koymuştur.

- 30 — İbrahim. 27.
- 31 — Şeyhi. Yusuf Sinan veya Hekim Sinan.?-1341 ? XV. yüzyıl Türk şairlerinden biri. Germiyanlıdır. Kütahya'da doğmuştur. Çelebi Sultan Mehmed'i tedavi ettiği sıralarda 40-45 yaşlarında idi. Bu başarısından ötürü Tokuslu köyü timar olarak verilmiştir. Divan, Harnâme ve Hursevü Şirin adlı eserleri vardır.
- 32 — Hazreti İsa'ya Cenabı Hak tarafından verilen mucizelerden biri. Nefesini üfürerek hastaları tedavi etmesi. Nefesi kuvvetli deyimi bundan alınmıştır.
- 33 — Calinos-Galien/Calenos. 131-210. ilkçağların en büyük hekimlerinden biri.
- 34 — Bukrat-Hippocrates. M.Ö. 460'da Sakız adasında doğan ilk çağın büyük hekimlerinden biri. Yenişehir-Larisa'da ölmüştür.
- 35 — Şeyhi'nin en önemli ve büyük eseri. Mesnevi tarzında II. Murad adına yazılmış fakat, tamamlanmamıştır. 6944 beyittir. Faruk K. Timurtaş tarafından 1963'te İstanbul'da yayınlanmıştır.
- 36 — Arap atasözü.
- 37 — el-Mâide. 89.
- 38 — el-Feth. 10.
- 39 — Bizans kuruluşunda Armenia Prima olarak adlandırılan doğu Anadolu topraklarına, Arap ve İslâm tarihçilerinin verdiği adıdır. Armenia Secunda ise İslâm ve Türk tarihçilerince Rumiye-i Sugra olarak adlandırılmıştır. Bizans'ın Cappadocia, Galatia, Lykaonia olarak isimlendirdiği bölgeye Rumiye-i Kübra adı verildiğinden. Sivas, Zile, Tokat ve Amasya yöresi Rumiye-i Sugra olarak bilinmiştir. Armenia Minor ise vine İslâm tarihçilerince Ermeniye-i Sugra olarak çevrilmiştir ki, Cappadocia ile Syria arasında kalan Anti Teros sıradağlarını kapsar.

- 40 — Karakoyunlu devleti hükümdarı. 1390-1400 ve 1405-1420. Kara Mehmed Bey'in oğlu olup, hayatı Timur'a, Timur'un çocuklarına, Akkoyunlulara karşı sürüp giden uğraşlarla doludur.
- 41 — Mani. Babili nakkaş, Behram Şapur zamanında İran'a gelerek nakış işçiliğini yaymış, aynı zamanda Zerdüşt ve İsa dinlerinin karışımı olan yeni bir din, ya da mezhep kurmuştur. Manihaisme.
- 42 — Selçuklu hükümdarı II. Kılıç Arslan'ın ele geçiremeyip, Bizans ve daha sonra bir Cenova sömürgesi olarak kalan Amisos şehrine, İzmir'de olduğu gibi verilen ad. Kara Samsun da denir.
- 43 — Anılan yer, bu nedenle Tatarpazarı denmekle tanınmıştır. Yayan notu.
- 44 — el-Bekare. 3.
- 45 — Arap atasözü.
- 46 — Hüsnühat denilen güzel sanatlar kolunda bir yazı çeşidi.
- 47 — Herkese açık ders. Cami dersleri. Bugünkü anlamıyla bilimsel konferans.
- 48 — Ebu's-Suûd el-İmadi. Hoca Çelebi. 1490-1574. XVI. yüzyılda uzun süre şeyhülislamlıkta bulunmuş, Tefsir ve Fıkıh bilgini. Hoca Sadettin Efendi'nin de öğretmeni. En meşhur eserlerinden biri İrşadü'l-akl-es-Selim adındaki tefsiridir. Ayrıca Osmanlı kanunnamelerini düzenlemede önemli rolü olmuştur. Burada Kur'an-ı Kerim'e yaptığı tefsire işaret edilmektedir.
- 49 — Celaleddin Muhammed b. Es'ad ed-Devvanî, Molla Celal sanı ile tanınan, kelim, matematik ve felsefe alanında şöhret yapmış bir İran'lı bilgin. 1425-1502. Eserlerinin çoğunluğu şerh ve haşiyeler şeklinde olup, medrese dersleri ile ilgilidir. ez-Zevra ve Ahlâk-i Celali adlı eserleri en meşhurlarıdır. İspat el-vacip. Adudiyeye haşiyesi ve Tasavvurat haşiyesi medreselerde uzun yıllar okutulmuştur.

- 50 — Süleymaniye medresesini tamamlayıp, müderris olma yeteneğini elde eden kimsenin, öğretmenlik stajına başlama olanağı. Stajyer öğretmenlik derecesi.
- 51 — Kocakarı soğuğu. 10 Marttan başlayan bir haftalık bir soğuk.
- 52 — Arapça emir.
- 53 — Sadettin Efendinin şi'irde kullandığı mahlasıdır.
- 54 — Hasan Can'ın vefatı yılı olan 974. H., 1566/67 M. tarihini gösteren «özü güzel Tanrının rahmetine yönel» anlamında bir cümledir.
- 55 — ?-1420. Osmanlı Türkiyesinde yetişen büyük din, fikir ve tasavvuf bilgini. Dinî ve sosyal bir ayaklanmanın lideri. Edirne yöresinde Simavna Kalesinde doğmuş, Edirne, Konya ve Kahire'de öğretimini tamamlamıştır. Mısır, Azerbeycan ve Anadolu'da müderrisliklerde bulunmuş, Musa Çelebi'ye kazasker olmuştur.
- 56 — Simavna Kadısı oğlu Şeyh Bedreddin'in iki önemli eseri. Cami'ül-Fusuleyn, onun fıkha dair eseri olup, R. 1300'de Mısır'da yayınlanmıştır. et-Teshil, Letaif şehri olup, İznik'te mahpus iken dokuz ay gibi kısa bir zamanda yazılmıştır. Halen yazma halindedir.
- 57 — Modern Tarih araştırmalarında bu isyancı, Torlak Kemal adıyla tanıtılmıştır. Hoca Sadeddin Efendi Torlak Hüd ibni Kemal olarak tespit etmekte olduğundan, biz de ona göre bir sadeleştirme yaptık. Neşri (Ayni eser II. 545) ve Aşıkpaşazade (Ayni eser 91, 98) Hüd Kemal şeklini tespit etmiş bulunmaktadırlar.
- 58 — Mısır'da yapılan bir cins kılıca verilen ad.
- 59 — Bütün İslâm dünyasında bugüne kadar unutulmayan tur. (özellikle Hindistan ve Pakistan) bir altın sikke. Reşat altını gibi. Fındık altını.

- 60 — Sadeddin Mes'ud b. Ömer. 1322-1390. Belâgat, mantık, metafizik, kelam ve fıkıh alanında yetişmiş büyük bir bilgin olup, özellikle medreseler için yazdığı ders kitaplarıyla tanınmıştır.
- 61 — Bürhaneddin Haydar b. Muhammed el-Hâfi el-Herevî. ?- 1426/27. Edirne'de ölmüştür. Üstadı Taftazânî'nin eserlerine haşiye ve talikatı vardır.
- 62 — el-Câsiye. 23.
- 63 — Hadis
- 64 — Hukuk ve fıkıh'ta bir konu. Bir kimsenin kendinden önce ve sonra gelen, kan yakınları, Ataları, çocukları.
- 65 — Dârü'l- Karar. Devamlı kalınacak yer. Âhiret.
- 66 — Yeni gün. Güneşin koç burcuna girdiği gün. 21 Mart. Celali takvimine göre yılbaşdır.
- 67 — Şerefli, onurlu, meziyetli gece. Kur'an-i Kerim'in indirilmeye başlandığı kutlu gece. 27 Ramazan gecesi.
- 68 — el-Ahkaf. 31.
- 69 — Melikü'z Zâhir Seyfeddin Tatar. 1421-1422. Melik el-Müeyyed'in oğlu Melik Muzaffer Ahmed'in atabegi olarak Nizamülmülk ünvanı ile görev yaparken, 1421'de Muzaffer'i tahtından indirip Mısır'a hâkim oldu ise de, kısa bir hastalık sonunda ölmüştür.
- 70 — Melikü'l-Eşref Seyfeddin Barsbay. 1422-1428. Berkuk'un kölelerindendi. Tatar'ın oğlu Muhammed'i tahttan indirerek Mısır'a hâkim olmuştur. Memlük hükümdarlarının tanınmışlarından.
- 71 — Vlad Dracul. 1436-1446. Eflak voyvodası, Varna savaşına hristiyanlar safında katılmış fakat, Osmanlılara tekrar boyun eğmesi üzerine Hunyadi Janos tarafından idam edilmiştir.
- 72 — Hadis.
- 73 — Nikâhta kız tarafından alınan başlık, ağırlık.
- 74 — Âli İmrân. 21.

- 75 — El-Fecr. 7.
- 76 — Hazreti Adem'in büyük oğlu olup, kardeşi Habil'i öldürmüştür.
- 77 — Hazreti Musa'nın Tur dağında Allah'ın emirlerine ulaştığı dere. Eşinin doğum yaptığı yer. Vad-i Eymen.
- 78 — Tanzimattan önce Osmanlı kanunlarına göre alınan vergilerin tümü.
- 79 — el-Feth. 1.
- 80 — es-Saf. 13.
- 81 — Molla Fenari. Şemseddin Ahmet. 1424-1431 yıllarında Osmanlı devletinin baş müftülüğünde bulunmuştur.
- 82 — Taşköprüzade Şemseddin Ahmed'in yazdığı biyografik eser. Meedî tarafından Türkçeye çevrilmiştir.
- 83 — Seb'a-i Seyyare. Utarit, Zühre, Merih, Müsteri, Zühal, Neptün ve Plüton (Merkür, Venüs, Mars, Jüpiter, Satürn).
- 84 — Büyük Ayı (Dübb-i ekber) kümesinin en küçük fakat, parlak yıldızı.
- 85 — Buradaki «Kitabet» sözü Ebced hesabına göre hicretin 823. yılını göstermektedir.
- 86 — Şahruh Mirza. 1377-1447. Timur'un dördüncü oğlu olup, Timur'dan sonra Timur İmparatorluğunun ilk hükümdarı olarak kabul olunmaktadır.
- 87 — Arap atasözü.
- 88 — Ebü'l-Hasan Husrev Dihlevî. 1253-1325. Baba tarafından Türk olan ve Fars yazınında büyük şöhret yapan şâir. 15 kadar eseri vardır.
- 89 — Mora.
- 90 — Özbek Ağa. Aşıkpaşazade.
- 91 — Dımışkar. Neşri. II. 621., Temeşvar. Hamer. Devleti Osmanîye Tarihi. II. 348.
- 92 — Zihin. Neşri. II. 628. Nagy-Szeben/Hermanstadt.

- 93 — Hadis.
 94 — Hunyadi Yanos. 1388-1456. Macar komutanı. Türklere karşı savaşlarıyla tanınmıştır.
 95 — Kıran-ı Sa'deyn. Venüs ile Jüpiter (Zühre ile Müşteri) yıldızlarının aynı burçta birbirine yaklaşması. Uğur alameti.
 96 — Mülteka'l-bahreyn. Geleneğe göre Sina yarımadası. Ak ve Kızıl denizin birleşmesi.
 97 — er-Rum. 97.
 98 — Hadis.
 99 — el-Kıyame. 10.
 100 — Yıldızların hareketini tespit eden cedvel.
 101 — Polonya, Çekya (Çekoslavakya), Szolnok (Scekel) dukalıkları.
 102 — Dalkavukların piri sayılan kişinin adı.
 103 — Ülker yıldızı. Sevr burcunun en parlak yıldızı.
 104 — et-Tevbe. 5.
 105 — Açık gök rengi yakut. Mec. Gülen göz.
 106 — Hazreti Musa'nın Fir'avnin önünde kâhinleri şaşkına çeviren ve yılan haline giren sopası.
 107 — Kureys. 4.
 108 — el-Fecr. 28. Ey tatmin olmuş nefis Rabbine dön. Mec. Ölüm emri.
 109 — Nizam-i âlem. Kardeşlerin baba mirası olarak devletin selameti için öldürülmesini ön gören kural.
 110 — Ebced hesabına göre 855 H. rakamını gösteren Rabbînin rahmeti anlamında söz.
 111 — el-Feth. 1.
 112 — el-Vakia. 10.
 113 — Meşâîyûn. Pérîpatéticiens. Derslerini gezinerek veren, Aristo felsefesini öğreten filozoflar.

- 114 — Sufistaiye. Pythagoras felsefesini benimseyen filozoflar.
 115 — et-Tevbe. 33.
 116 — Arap atasözü.
 117 — Arap atasözü.
 118 — Güzelcehisar (Anadolu)-Nüsha. Yayan notu.
 119 — Lucas Notaras.
 120 — el-Bekare. 218, Âl-i İmrân. 142, el-Enfal. 72, 74, 75, et-Tevbe. 16, 20, 88, en-Nahl. 110, el-Ankebut. 69, el-Hücurat. 15.
 121 — en-Nahl. 112.
 122 — İslâm savaş hukukunda bir kural. Ya ölüm yahut, müslüman olmak şıklarından birini tercih etmek zorunluğu. Bu hüküm, daha çok aman (vire) kabul etmeyen, ulû'l-emre baş kaldıran, emandan çıkan müşrik ve kâfirlere teklif olunurdu.
 123 — en-Nisâ. 78.
 124 — el-Fil. 4.
 125 — Molla Gurânî. Ahmed b. İsmail. 1488. Osmanlı devri şeyhülislamlarından olup, Osmanlı hizmetine girdikten sonra Şehzade Mehmed'e öğretmen olarak tayin edilmiş, İstanbul'un fethinde rolü olmuş bir bilgidir. İstanbul'da bir mahalle onun adını taşır. Tefsiri ve Sahihi Buharî üzerine hadis şerhi vardır.
 126 — Hadis.
 127 — Atasözü.
 128 — Çift boynuz sahibi. Kudretli kimse. Kur'an'da bir peygamber veya veli olarak tanıtılan kişi. Yaygın söylentiye göre Büyük İskender. Son incelemelerde ise Babil kralı Buhtunnasar-Nabukadnassar.
 129 — Kur'an'ın 48 ve 85. sureleri.
 130 — es-Saffât. 173.
 131 — İslâm savaş hukukunda bir kural. Savaşla ele geçirilen bir ülkede alınacak tedbirlerden biri. Bir söylentiye göre hazreti peygambere atfedilmektedir.

- 132 — el-Kıyâme. 10.
- 133 — Müslüman emanına girmemiş, savaşların geçmekte olduğu ülke. Dârü'l-Cihad-Serhad.
- 134 — Müslüman egemenliğinin yerleştiği ülke. Egemenlik alameti olan para (sikke) nin bastırıldığı memleket. Darü'l-eman-Darü'l-İslâm-İçil.
- 135 — el-Mütenebbî. Peygamberlik iddiasında bulunan ve Arap şâirlerinden en büyüklerinden biri. Ebu't-Tayyib Ahmed b. el-Hüseyn, 915-955.
- 136 — Hadis. Şirin, güzel belde anlamındadır. Ebced hesabıyla 857 fetih yılını gösterir.
- 137 — Ebced hesabıyla 857 fetih tarihidir.
- 138 — Halid b. Velid el-Mahzumi? - 642. İslâm Tarihinin ilk döneminde yetişen komutanlardan biri. Peygamber ona «Allahın kılıcı» lakabını vermişti.
- 139 — Yahya. Dukakinzade. Taşlıcalı. ? - 1582. Osmanlı devrinde yetişmiş ünlü bir şâir ve bir sipahizade serhad beyidir. Divanından başka Hamsesi vardır. Burada adı geçen Şah ve Geda manzumesi Hamse'sinin bir bölümüdür.
- 140 — Eratosthènes (ölm. M.Ö. 195) tarafından yer yüzünün yedi parçaya bölünerek tanıtılması usulünün Müslüman coğrafyacılarca benimsenmesi üzerine tutunan bir coğrafya tanımıdır. Ekvatordan kuzeye doğru sıralanır. Ekvator güneyi 9. iklim, kuzey kutbu ise 8. iklimdir.
- 141 — Astronomi.
- 142 — er-Rahman. 19.
- 143 — Dünyanın gözbebeği. Daha çok Kahire şehrine ait bir lakaptır.
- 144 — el-Mülk. 3.
- 145 — İstanbul'da ilk tapılan ilah-kral Zeus Hippios'un (atlı tanrı) adının doğu topluluklarına aktarılmış şekli.
- 146 — Constantinus — Büyük Konstantin. 324 - 337. Roma imparatoru.

- 147 — Julianus Apostates. 361 - 363. Roma imparatoru.
- 148 — Zerdüşt dini. Ateşperestlik. Zaradustra tarafından kurulan hayır ve kötülük, nur ve karanlık olmak üzere iki ilahlı bir din. Nuru temsil eden ateş bu dinde kutsal olduğu için bunlara Ateşetapanlar - Ateşperest de denilir. Bütün putperestler.
- 149 — İustinianus — 527 - 565. Doğu Roma imparatoru.
- 150 — Ateşe tapanlar bak. Not. 148.
- 151 — Efsanevi bir kahraman. Şirin'in sevgilisi. Dağları delmek, tünel açmak, demiri kullanmakta ilk başarılı insan.
- 152 — Atina felsefe okulunun adıdır. 529'da İmstianus tarafından kapatılmış, eşyaları İstanbul'a taşınmıştır.
- 153 — Aslında Ayasofya'nın mimarları Aydınlı Antemius ile Balatlı (Miletos) İsidoros'tur.
- 154 — Âli İmrân. 110.
- 155 — İustinus. II. 565 - 578. Doğu Roma imparatoru.
- 156 — Enuşerevan. 531 - 579. Sasanî imparatorluğunun adaleti ile tanınmış hükümdarı.
- 157 — Hesybios ho Milethos. Trakya'da kendini kabul ettirmiş bir yarı ilah-kral.
- 158 — Kur'an-i Kerimde çeşitli şekillerde 34 yerde geçen hüküm. Bak. el-Bekare. 234, el-Enfal. 41, en-Nahl. 77, er-Rum. 50 gibi.
- 159 — Buzantion - Buzas - Bizas. İlah Semastras'ın oğlu, kral Bizans, şehri ilk kuran olarak kabul edilir.
- 160 — Sebeahlar. Yıldız tapan bir topluluk. Hazreti İbrahim'in ümmetinden oldukları söylenir. Sab'îler.
- 161 — Sophea. II. İustinus'un eşidir.
- 162 — Eski İstanbul. Cyzicos.

D İ Z İ N

KİŞİ ADLARI

- Abdullah-i Nakşbendî 261, 262, 263
 Abdülhâdî. Hâce Şeyh. 262
 Adem Peygamber. 295
 Ahmed. Büyük Şehzade. 257
 Ahmed. Küçük Şehzade. 257
 Ahmed Bey. Menteşeoğlu. 145, 146
 Ahmedî. Şâir. 53
 Ahmed-i Gûranî. Molla. 279
 Akbıyık Dede. 276
 Ak Şemseddin. 276, 279
 Alaaddin. Şehzade. 197, 206, 207
 Ali. Hazret. 127
 Ali Bey. Cebe. 222
 Ali Bey. Evrenosoğlu. 172, 181, 183, 191, 193
 Ali Bey. Firuz Beyoğlu. 137, 138
 Ali Bey. Karamanoğlu. 155, 156
 Ali Bey. Timurtaşoğlu. 125, 128, 131, 137
 Ali Kuşçu. 261
 Ali Paşa. Çandarlı. 5, 31, 34, 35, 36, 37, 44, 45, 174
 Ali. Seyyid Sultan. 263
 Ali. Garran. Tusî. 250, 261
 Alp Arslanoğlu. 158, 159, 163
 Arif. Ulu. Çelebi. 192, 206
 Aristo. 266
 Aşık Paşa. 174
 Aşık Paşaoğlu. 199, 211, 285
 Avliya. 298
 Aydınoğlu. 268
 Azeb Bey. 222, 223
 Bahşı Bey. Timurtaşoğlu. 150
 Balaban Paşa. Çakır. 145, 200, 209
 Baltaoğlu. 65, 150
 Barsbay. Pars Beğ. 184, 188, 201
 Bayezit I. Yıldırım. 3, 6, 7, 15, 20, 25, 124, 168, 169, 270
 Bayezit II. 176, 234, 262, 309
 Bayezit Paşa. 28, 37, 71, 72, 73, 75, 85, 86, 87, 88, 91, 111, 112, 113, 124, 125, 126, 127
 Bedreddin-i Simavnevî. 109, 110, 111, 112, 113, 114
 Brancovitz. Despot. Lasoğlu. 167, 168, 169, 173, 200, 211, 216, 238
 Bukrât. Hyppocrates. 85
 Bulgar Ağa. 30
 Burak Bey. 69, 75
 Buzantin. Byzas. 309, 310
 Calinos. Galenos. 85
 Câmi. Molla. 234, 264, 265
 Cihanşah. 201
 Cüneyt Bey. İzmiroğlu. 23, 24, 26, 61, 62, 63, 118, 123, 127, 131, 132, 133, 146, 147, 148, 149, 150

Cüneyt Bey. Canik Hakiri. 96
 Çakmak. 201
 Çerağ Bey. 174
 Davud Paşa. 221
 Daye Hatun. 142, 143
 Doğan Bey. 200
 Doğan Bey. Yeniçeriağası. 269
 Doğan. Martolos. 237
 Doyuran Bey. 28, 29
 Dragula. Eflak Beyi. 140, 141, 194, 198, 201, 238
 Ebussuud Efendi. 107
 Edebali. Şeyh. 174
 Elvan Bey. Caşnigirbaşı. 118, 142
 Emir Buhari. 127, 166, 174, 186, 254
 Erfanos. 308
 Evreng Ağa. 192
 Evrenos Bey. 35, 39, 40, 49, 50, 54, 55, 68, 69, 73, 124, 129, 138
 Fahreddin. Şeyh. 174
 Fazlullah. Gebze Kadısı. 56
 Fenarî Şemseddin. Molla. 174, 191
 Firuz Bey. 138, 141, 205
 Firuz Bey. Antalya Beyi. 152
 Germiyanoğlu. 268
 Gümlüoğlu. 129
 Hadidi. 121
 Halil. Kara Yülukoğlu. 157, 160, 174
 Halil Bey. 150
 Halil. Kara. 69

Halil Paşa. Çandarlı. Kara. 142, 147, 170, 174, 176, 209, 212, 215, 217, 228, 230, 245, 254, 271, 272, 273, 278, 286
 Hamza Bey. Anadolu Beylerbeyi. 148, 149
 Hamza Bey. Arnavut. 235
 Hamza Bey. Bicerioğlu. 95, 96, 97
 Hamza Bey. Firuz Beyoğlu. 152, 153, 155, 156
 Hamza Bey. İzmiroğlu. 71, 73
 Hamza. Molla. 189, 190, 191
 Hasan Ağa. Yeniçeriağası. 50, 51
 Hasan Bey. Alp Arslanoğlu. 96
 Hasan Bey. Melik Ahmedoğlu. 96
 Hasan Bey. Turgutoğlu. 205
 Hasan Bey. Zulkadiroğlu. 157
 Hasan Can. 103, 104, 107, 299
 Hasan. Kurt. İzmiroğlu. 148, 149
 Harman danası. 80
 Haydar Bey. 162, 163
 Haydar-i Herevî. 113
 Hızır Ağa. Amasya Sancakbeyi. 245, 246
 Hızır Bey. 205
 Hızır Bey. İsfendiyoğlu. 96, 97
 Hızır Bey. Mihaloğlu. 239
 Hızır Bey. Yörgeç Paşaoğlu. 159, 160
 Hızır Şah Bey. 25
 Hoşkadem. Ahi. 136

Husrev-i Dihlevî. 182
 Hüsameddin-i Bidlisi. 263
 Hüseyin Bey. Alp Arslanoğlu. 163, 164
 İbrahim Bey. Karamanoğlu. 155, 156, 183, 186, 187, 188, 189, 197, 205, 206, 207, 208, 209, 215, 216, 239, 268
 İbrahim Çelebi. Çandarlı. 176
 İbrahim Paşa. Çandarlı. 56, 57, 124, 128, 134, 139, 170, 174
 İdris-i Bidlisi. 7, 26, 91, 111, 126, 130, 157, 174, 186, 191, 195, 200, 206, 211, 215, 219, 234, 263, 272, 306
 İgnadiyos. 298, 303, 304, 305
 İlyas Bey. Menteşeoğlu. 124, 145, 268, 269
 İlyas Bey. Şarabdar. 36, 37, 136, 137, 138, 157, 183, 188
 İlyas Paşa. Çandarlı. 174
 İlyanos. İulianus Apostates. 296
 İne Bey. Şubaşı. 8, 9
 İne Bey. 30
 İsa Bey. Aydınoğlu. 146
 İsa Bey. Bayezid Paşaoğlu. 127
 İsa Bey. Evrenosoğlu. 141, 144, 195
 İsa Bey. İshak Beyoğlu. 195, 239
 İsa Bey. Karamanoğlu. 156, 189, 190, 191

İsa Bey. Uzguroğlu. 238, 268
 İsa Çelebi. Şehzade. 3, 7, 8, 9, 10, 11, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 26, 61
 İsfendiyar Bey. 4, 5, 20, 21, 42, 43, 82, 83, 92, 94, 96, 139, 141, 142, 143, 192, 197, 257
 İshak Bey. 165, 168, 191, 192, 196, 197, 198, 199, Paşa. 215, 230, 254, 268, 270
 İskender. Arnavut. 194, 195, 235
 İskender Mirza. Kara Yusuf-oğlu. 174, 177, 178, 179, 180, 201
 İskender Mirza. Karayülükoğlu. 174, 177, 201
 İskender-i Rumî. 129, 309
 İvaz Paşa. Hacı. 78, 79, 80, 124, 128, 131, 132, 133, 134, 139, 140, 174
 İzzet Bey. 93
 Karaca Bey. Anadolu Beylerbeyi. 51, 52, 218, 286
 Karaca Paşa. Anadolu Beylerbeyi. 143
 Kasım Bey. İsfendiyoğlu. 83, 92, 93, 94, 97, 139, 143
 Kasım Çelebi. 3
 Kasım. Haydaroğlu. 162
 Kasım Hoca. Bedesten Kethüdası. 229

Kasım Paşa. Rumeli Beylerbeyi. 209, 211, 212
 Kasımoğlu. 157
 Kemaloğlu. Torlak Hud. 111, 112
 Kızılkocaoğlu. 157, 159, 160
 Kırlika. Lucas Notaras. 272, 286
 Kostantin. Constantinus. 295, 296, 297, 305, 310
 Koyun Musası. 49, 52
 Kör Teküroğlu. Andronicos İohannes. 73
 Kürt Ozan. 119
 Lasoğlu. bak. Brancovitz Despot.
 Lucas Notaras. Bak. Kırlika
 Mahmud Bey. Kasaboğlu. 269
 Mahmud Bey. Menteşeoğlu. 145
 Mahmud Çelebi. Çandarlı. Bolu Sancakbeyi. 143, 144, 209, 210, 211
 Mahmud Çelebi. Şehzade. 174
 Mehmed I. Çelebi. Sultan. 3, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 31, 32, 33, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 44, 45, 54, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 81, 82, 83, 84, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 93, 95, 96, 97, 98, 100, 101, 103, 111, 112, 113, 114, 115, 118, 154, 257

Mehmed II. Fâti. Sultan. 109, 175, 176, 197, 214, 217, 218, 222, 224, 226, 228, 230, 234, 236, 245, 250, 252, 255, 256, 257, 258, 260, 261, 262, 263, 264, 265, 266, 268, 269, 270, 271, 272, 273, 274, 275, 277, 278, 279, 280, 284, 285, 286, 287, 289, 294, 296, 303
 Mehmed. Abdal. 252
 Mehmed Bey. Akçaylıoğlu. 272
 Mehmed Bey. Firuz Beyoğlu. 216, 218, 238
 Mehmed Bey. Karamanoğlu. 3, 4, 22, 25, 38, 39, 42, 43, 65, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 135, 149, 151, 152, 154, 155, 156, 157
 Mehmed Bey. Mihaloğlu. 49, 57, 68, 69, 71, 73, 109, 128, 129, 130, 131, 134, 138, 157
 Mehmed Bey. Minnetoğlu. 98
 Mehmed Hasan. Şehzade. 257
 Mehmed. Vâiz. 94
 Menteşeoğlu. 144, 268
 Meric Bala, Merih Bola. 142
 Mezit Bey. Mirahur. 138, 151, 201, 202, 203
 Minnet Bey. 98
 Mirçe - Mircea. Eflak hâkimi. 5, 42, 43, 93, 111

Molla Fenari. Bak. Fenari Şemseddin
 Molla Gurani. Bak. Ahmed-i Gurani
 Molla Husrev. 215, 228
 Muhammed Kasım. Hâce. 262
 Muhammed Nurbahş. 263
 Muhammed Semerkandi. 263
 Mukbil Bey. Kara. 51, 52
 Mukbil Bey. Şubaşı. 28
 Murat I. Gazi Hüdâvendigâr. 6, 73, 76.
 Murat II. Sultan. 94, 95, 96, 111, 112, 118, 120, 122, 123, 124, 125, 126, 127, 128, 129, 130, 131, 132, 133, 134, 135, 137, 138, 139, 140, 141, 142, 143, 145, 146, 148, 152, 156, 157, 158, 159, 163, 164, 165, 166, 167, 169, 170, 171, 172, 173, 174, 175, 176, 177, 178, 179, 180, 181, 183, 186, 187, 188, 189, 190, 191, 192, 193, 194, 195, 196, 197, 198, 200, 201, 202, 203, 205, 206, 207, 208, 209, 210, 211, 212, 214, 215, 217, 218, 219, 220, 221, 222, 223, 224, 226, 227, 228, 230, 232, 233, 234, 235, 236, 237, 238, 239, 240, 242, 243, 244, 245, 247, 248, 249, 250, 252, 253, 254, 256, 257, 258, 270
 Murat Bey. İsfendi-yaroğlu. 140

Musa Çelebi. Şehzade. 3, 4, 5, 6, 7, 14, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 48, 49, 50, 51, 52, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 65, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 79, 80, 81, 92, 109, 110, 111, 128
 Mustafa Bey. Hasan Beyoğlu. 238
 Mustafa Bey. Karamanoğlu. 87, 91
 Mustafa Bey. Yeniçeriağası. 270
 Mustafa. Börklüce. 110, 111, 112, 114
 Mustafa Çelebi. Şehzade. 135, 136, 137, 138, 157, 170
 Mustafa. Düzme. 124, 126, 127, 128, 129, 130, 131, 132, 133, 135, 137, 157, 170
 Nuşirevan. 305
 Neşri. 6, 7, 83, 111, 157, 162, 173, 186, 189, 191, 200, 207, 211, 222, 233, 286
 Orhan Çelebi. Şehzade. 174, 257
 Orhan Gazi. 108
 Oruc Bey. Timurtaşoğlu. 51, 125, 128, 139, 147, 148
 Osman Bey. Kara Yülük. 95, 146, 157, 174, 158
 Osman Çelebi. Tekeoğlu. 151, 152, 153, 154, 156

- Osman Çelebi. Umur Beyoğlu. 168, 198, 204, 205
 Osman Gazi. 174
 Ömer Bey. 205
 Ömer. Pir. 95, 96
 Paşa Bey. Deli. İshak Beyoğlu. 151
 Paşa Yiğit. 68, 71, 72
 Reyhan Ağa. 192
 Reyhan Paşa. 142
 Rukiya. 307, 308
 Sadeddin. Hoca. 103, 104, 105, 107, 108
 Sadeddin-i Taftazanî. 113
 Samagaroglu. 98
 Saruca Paşa. 189, 211, 215, 230, 254, 273
 Selim I. Sultan. 103, 299
 Selim II. Sultan. 292
 Server Bey. 206, 207
 Simavna Kadısı. Bak. Bedredin-i Simavnevi
 Sinan Bey. Tırhala Sancakbeyi. 69, 72
 Sinan Bey. Yahşi Bey kardeşi. 147
 Sinan Paşa. Rumeli Beylerbeyi. 151, 180, 183, 184, 185
 Sinan Bey. Saruca Paşa kardeşi. 240
 Sinan - Mevlana. Bak. Şeyhi Sinimmar. 49
 Sofya. Asafiye. Sophea. 310
 Süleyman I. Kanunî. Sultan. 104, 292, 294, 310
 Süleyman. Emir. 3, 4, 5, 6, 7, 16, 17, 27, 28, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 37, 38, 39, 40, 41, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 81, 136, 174
 Süleyman Bey. Zulkadiroğlu. 22, 65, 66, 67, 186, 189, 244, 245, 246
 Süleyman. Subaşı. 33, 34
 Şahana. Yakub Bey'in eşi. 142, 121
 Şah Melek Bey. 57, 157
 Şahin Paşa. Kula. 203, 204, 205, 238
 Şahruh. 174, 177, 179, 201, 230
 Şehabeddin Paşa. Hadım. 196, 205, 215, 229, 238, 269
 Şemseddin-i Buhari. Bak. Emir Buhari
 Şerefeddin Ali Yezdi. 6, 7
 Şerefeddin Paşa. 142
 Şeyhi Sinan Çelebi. Şair. He-kim. 84, 85, 86, 87
 Şükrullah. Molla. 190
 Taceddinoğlu. 138
 Taharetsiz Hatib. 134
 Tamacioğlu. 74
 Tatar. Mısır Sultanı. 124
 Tayfur Çelebi. 163

- Timur. Temür. 3, 6, 7, 8, 16, 68, 95, 98, 101, 108, 124, 150, 174, 177, 201, 230, 270
 Timurtaş Paşa. 12, 16, 125, 128, 131, 147, 150
 Turhan Bey. 200, 211, 212, 222, 232, 239, 269
 Türk Tarhan. 129
 Uğurluoğlu. 230
 Uluğ Bey. 230
 Umur Bey. Temürtaşoğlu. 73, 108, 125, 128, 130, 139, 147, 179, 152
 Üstünos. Iustin. I. 302, 303, 304, 305
 Üstünvano. Iustinianus. 296, 299, 300, 302, 303, 304
 Üveys Bey. Menteşeoğlu. 145, 146
 Vidin Sinanı. 184, 185
 Vlakoğlu. Vuk Brankovitz. 62, 72, 73, 168, 169, 173, 183, 191, 192, 194, 197, 198, 200, 208, 210
 Yahşi Bey. Aydın Sancakbeyi. 147, 148, 150
 Yahşi Bey. Kapıcıbaşı. 139
 Yahşi Bey. Mihaloğlu. 68, 69, 71, 73, 75
 Yahya. Taşlıcalı. Şair. 288
 Yakub. Ahi. 136
 Yakub, Saru. 206
 Yakub Bey. Dede Müzakoğlu. 205
 Yakub Bey. Firuz Beyoğlu. 8, 29, 30, 31, 44, 45, 46, 62, 63, 64, 65
 Yakub Bey. Germiyanoglu. 7, 14, 26, 83, 84, 135, 139, 142, 143, 146, 147, 168
 Yakub Bey. Menteşeoğlu. 144
 Yanko. Hunyadi Janos. 202, 208, 209, 216, 220, 221, 232, 236, 243, 244
 Yanko. Madyanoğlu. 306, 307, 309
 Yörgeç Paşa. 139, 157, 158, 159, 160, 161, 162, 163, 164, 178, 179
 Yusuf Bâli. 208
 Yusuf Çelebi. Şehzade. 174
 Yusuf. Kara Koyunlu. 95, 174, 177
 Zağnos Paşa. 235, 239
 Zağnos. Terzibaşı. 81
 Zendo. 255
 Zeynelâbidin. Kadı Burhaneddinoğlu. 189, 208

YER ADLARI

- Abdal Mehmet Türbesi. Bursa. 252
 Ada köprüsü. Edirne. 252
 Akçahisar. bak. Güzelcehisar
 Akçahisar. 235, 236
 Akdeniz. 42, 288, 296
 Akhisar. Bursa. 82
 Akhisar. Manisa. 148
 Aksaray. Niğde. 39
 Akşehir. Konya. 83, 91, 188, 269
 Alaaddinoglu ovası. 73
 Alacahisar. 151, 183, 208, 212
 Alaiye. 268
 Alınca - Alıncak. 201
 Amasya. 8, 15, 31, 32, 38, 65, 84, 85, 96, 139, 157, 159, 164, 206, 207, 245, 257
 Anadolu. 10, 16, 17, 44, 51, 52, 59, 85, 96, 118, 124, 137, 143, 147, 148, 155, 164, 179, 188, 203, 205, 218, 238, 239, 268, 270
 Ankara. 21, 28, 29, 30, 31, 36, 40, 44, 46, 62, 63, 66, 67, 84, 87, 270
 Antalya. Adalia. 91, 152, 155, 235, 236
 Arnavutluk. 141, 180, 194, 195, 235, 236
 Artukabad. 158
 Atina. 298
 Atmeydanı. İstanbul. 296
 Avnik - Aynık. 201
 Ayasofya. 286, 293, 296, 298, 302, 303, 305, 310
 Ayasulug. bak. Selçuk
 Aydın - Aydın ili. 10, 23, 25, 46, 61, 63, 110, 111, 133, 147, 268
 Azeb Paşa Mescidi. Bursa. 222
 Azerbaycan. 95, 174, 177, 305
 Azrael - Kilise. İstanbul. 296, 305
 Bafra. 96
 Bakır Küresi. 94, 140
 Balkan dağları. 71
 Balıkesir. 8, 9, 195
 Balıkhisar. Ankara. 252
 Ballubadra. 230
 Bam. 20, 277, 281
 Bayburt. 95
 Bedevi Çardak. 65, 109, 145
 Bedesten. Edirne. 229
 Bednos - Biladiyunus. 20
 Belgrad. 195, 197, 200, 208, 216, 237
 Beykavağı. 4

YER ADLARI

- Beypazarı. 18, 31, 206
 Beyşehir. 83, 269
 Biga. 118, 133, 134
 Bigados - Bogatos. 286
 Boğazkesen Hisarı. Yenihisar. İstanbul. 270, 272, 273, 279
 Boğdan. Kara. 216
 Bolayır. 135
 Bolu. 8, 139, 209
 Bolvadin. 206
 Bosna. 169, 216
 Bozkır. Konya. 189
 Buçuktepe. Edirne. 229, 230
 Buhara. 290
 Bursa. 3, 4, 6, 7, 8, 10, 11, 12, 17, 18, 19, 22, 23, 24, 26, 27, 28, 32, 33, 46, 59, 60, 65, 67, 78, 81, 82, 92, 95, 98, 101, 107, 108, 120, 127, 136, 137, 140, 142, 147, 148, 164, 166, 173, 174, 176, 188, 192, 222, 248, 252, 256, 257, 269, 271
 Canik. 84, 86, 97, 158, 160, 163, 164
 Cemale. 39
 Cenoza - Ceneviz. 134
 Ceyhun. 59, 241
 Çamurlu ovası. 74, 160
 Çankırı. 94
 Çelmiz - Bursa. 78
 Çin. 290
 Çorumlu ovası. 135
 Darıca. 108
 Darülhadis. Edirne. 250, 257
 Daşfar. Tamışvar. 193
 Değirmen deresi. 71
 Deliorman. 112
 Deşt-i Abbas. Semerkant. 262
 Devrekâni. 143
 Deylem. 297
 Diyarbakır. 95, 146
 Dobruca. 219
 Domalıc. 8
 Düğüncü(ler). 6, 51
 Eceovası. 134, 135
 Edincik. 306, 263
 Edirne. 3, 5, 6, 17, 45, 49, 51, 53, 54, 55, 69, 70, 77, 92, 93, 115, 135, 141, 151, 164, 165, 166, 167, 179, 176, 180, 181, 183, 188, 191, 192, 193, 194, 197, 201, 209, 216, 218, 223, 227, 229, 230, 234, 244, 248, 252, 257, 268, 271, 273
 Edirnekapi. İstanbul. 280, 283
 Eflak. 5, 42, 43, 81, 92, 93, 111, 138, 140, 141, 194, 198, 200, 201, 202, 203, 216, 218, 237, 238, 241
 Eğrigöz. 198
 Elbistan. 245
 Emir Süleyman Burgazı. 136
 Engürüs. 93, 163, 170, 181, 183, 186, 191, 192, 193, 194, 195, 196, 197, 198, 200, 201, 202, 203, 205, 208, 209, 211, 215, 216, 237, 309, 310
 Eskicami. Edirne. 53
 Eskisaray. Edirne. 229
 Eskişehir. 26

- Ergene. 165, 251,
 Ermeni derbendi. 8
 Ermeniye. 95, 97, 157
 Erzincan. 95, 201
 Eyvan-i kisra. 305
 Fâris. 305
 Fâtihcami'i. İstanbul. 294,
 296
 Farsak. 251
 Fıdıye kızığı. 136
 Filibe. 71, 88, 151, 209, 211
 Galata. 271, 279
 Gebze - Gegbuze. 56, 108
 Gelibolu. 3, 17, 44, 126, 127,
 132, 133, 134, 165, 166, 167,
 172, 186, 188, 198, 211, 217,
 230, 269, 271
 Gere. 8
 Germehisarı. Hexamillion. 215,
 230, 231, 232
 Germiyan. Germiyanili. 10, 25,
 48, 137, 147, 168, 198, 204,
 Geyve. 82
 Görele. 20
 Göynük. 4
 Güvercinlik. 168, 183, 185
 Güzelcehisar. 126, 217, 271
 Habeş. 297
 Halic - İstanbul. 279
 Hamidili. 135, 157, 190, 161
 Haremeyn. 103, 121, 252
 Hata. Hitay. 257
 Hereke. 108
 Hersek. 216
 Hind. 290, 297
 Horasan. 263, 264, 266
 Hoten. 297
 Hoy. 177
 Ilgazdağ. 94
 Irak. 95, 174, 201, 263
 İbrahim Paşa Sarayı. İznik.
 137
 İbsili. 147
 İçil. 189
 İçkapı. Edirne. 229
 İhtimam. 74
 İnceğiz. İncüğüz. 57, 59, 68
 İran. 96, 230
 İsakçı. 79
 İsfahan. 307, 308
 İsfendiyaşili. 4, 23, 42, 43, 111,
 138, 140, 141, 142
 İskender İskeleyi. İstanbul.
 217
 İskilip. 98
 İstanbul. Konstantaniye. 3, 6,
 12, 16, 17, 57, 60, 67, 81, 108,
 109, 126, 137, 170, 171, 172,
 216, 259, 270, 271, 272, 273,
 274, 275, 277, 279, 280, 283,
 284, 285, 287, 288, 289, 292,
 295, 296, 297, 305, 306, 307,
 308, 310
 İstanbul boğazı. 3, 271
 İstanos. Antalya. 152
 İzadi derbendi. 209, 210, 211,
 215
 İzmir. 60, 62, 146, 147, 148, 150

- İznik. 12, 13, 109, 137, 138
 Kâfir pınarı. 34
 Kalecik. 94
 Kamçısuyu. 219
 Kaplıca. Bursa. 68, 79
 Karaburun. 111
 Karadeniz. 5, 41, 96, 288, 290,
 297
 Karahisar. Şebîn. 95, 96
 Karahisar. Teke. 152
 Karaman. Karaman ili. 10, 18,
 24, 26, 43, 62, 65, 78, 79, 82,
 83, 84, 87, 91, 153, 156, 183,
 186, 188, 189, 190, 191, 193,
 205, 206, 207, 208, 238, 139,
 268, 269, 271, 298
 Karasu. 73
 Karesi. 3, 10, 14, 17
 Karınova. 81
 Kartal. 109
 Kastamonu. 20, 22, 82, 94, 95,
 140, 143
 Kıbrıs. 157
 Kırşehir. 39
 Kızılbaş yenicisi. 135
 Kirmastı. 80
 Kocakayası. 162, 163
 Kocaili. 271
 Konuş. 98
 Konya. 83, 91, 188, 206
 Kosova. 73, 237, 239
 Kostantaniye. bak. İstanbul
 Kroya. bak. Akçahisar
 Kumburgaz. 286
 Kurşunlu kilise. 239
 Küre. bak. Bakır Kûresi
 Kütahya. 268, 270
 Lapseki. 134
 Las. Sırbistan. 69, 72, 151, 165,
 168, 169, 183, 191, 192, 194,
 200, 208
 Magrib. 297, 307
 Makedon(ya). 296
 Manavgat. 46
 Manastır. Bursa. 140
 Manisa. 25, 112, 214, 215, 228,
 229, 230, 263
 Marmara adası. 297
 Maveraünnehr. 263
 Mekke. 144
 Menteşe. 23, 46, 144, 145, 268
 Meric. 71
 Merzifon. 97, 159
 Mısır. 124, 146, 186, 201, 283,
 290, 291
 Mihalıc. 23, 127, 298
 Mora. 215, 230, 231
 Morova. 72
 Mudurnu. 8
 Muradiye. 249, 250
 Niğbolu - Nikebolu. 198, 216,
 238
 Nilüfer. 222
 Niş. 72, 208, 209, 212
 Novaborda. 195, 196, 200
 Oklukhisarı. 83, 157
 Osmancık. 162
 Ömerdağı. 206

- Pendik. 109
Pınarbaşı. Bursa. 78
Rodos. 302
Roma. Rim Papa. 295, 297
Rum. 8, 12, 67, 77, 95, 98, 107, 121, 125, 146, 174, 177, 188, 201, 229, 231, 260, 261, 262, 263, 264, 266, 279, 285, 287, 295, 310
Rumeli. 3, 5, 34, 41, 42, 43, 44, 56, 57, 65, 67, 78, 87, 92, 98, 111, 112, 125, 126, 127, 128, 130, 133, 138, 151, 157, 164, 180, 181, 183, 203, 208, 209, 211, 212, 216, 221, 231, 232, 239, 296
Rumiye-i Kübra. Roma. 295
Rumiye-i Sugra. 94, 96, 97, 111, 157
Saidili. 83
Sakarya. 33
Samsun. 41, 96, 97
Sarayı-âmire. İstanbul. 299
Saruhan. 10, 14, 23, 25, 46, 133, 148, 215
Sava. 196
Sâve. 305
Sazlıdere. 126
Sekûlet. 237, 242
Selanik. 111, 112, 124, 170, 171, 173, 176, 187, 251,
Selasil. 21, 29, 39, 45
Selçuk. 61, 62, 147, 298
Selmas. 177
Semendre. 193, 197, 198, 200, 201, 208, 210, 211
Semerkant. 262, 290, 291
Serez. 112, 114, 124, 232
Severin. 93
Seydişehir. 83
Seyitgazi. 83
Sığırcıksuyu. 307
Silistre. 3, 112, 140
Silivri. 286
Sind. 297
Sinop. 5, 41, 43, 139
Sivas. 10, 201
Sivrihisar. 18, 31
Sofya. 71, 73, 156, 205, 209, 237, 238
Süleymaniye - İstanbul. 294
Şam. 20, 157, 174, 201, 281, 290, 298
Şehirköyü. 71, 72, 208
Tahıl pazarı. Bursa. 34
Tahtakale. Edirne. 229
Tamışvar. bak. Daşfar
Taraklıborlu. 139
Taşili. 91, 189, 206, 269
Tebriz. 177
Tekeili. 23, 151, 152, 153, 156
Temaşalık. 306, 310
Tırhala. 69, 72
Tire. 147
Tokat. 3, 9, 10, 15, 22, 23, 31, 32, 38, 65, 95, 128, 157, 177, 178, 179, 200, 208, 209, 211, 232

- Tosya. 94
Tuna. 92, 181, 185, 193, 198, 200, 201, 202, 204, 210, 221, 309
Tunca. 257, 273
Ulubad. 11, 128
Urfa - Ruha. 174
Üçşerefeli. Edirne. 248
Üsküp. 192, 199
Vardar yenicesi. 124, 173
Varna. 143, 205, 216, 218, 229, 232, 237
Venedik. 172
Vidin. 184, 194
Vize. 68
Yahya. Saint jean kilisesi. İstanbul. 296
Yalova. Yalakabad. 11, 217
Yanbolu. 81
Yedikule. İstanbul. 288
Yemen. 10
Yenisale. 92
Yenicami - Edirne. 193, 249, 250
Yenisaray. Edirne. 273
Yenişehir. Bursa. 14, 35, 139
Yenişehir. Teselya. 251
Yergöğü. 92
Yerkapı. Bursa. 79
Yeşilcami - Bursa. 101, 102
Yıldırım Han medresesi. Bursa. 107
Yunan denizi 231
Yunan adaları. 295
Zağra. 70
Zeytun. 162
Ziye. 194

DEYİMLER VE KAVİM ADLARI

- Abdal. 252
 Acem. 3, 100, 103, 146, 177, 230, 250, 261, 292, 296, 297
 Adalet köşkü - Edirne. 118
 Ahi. 115
 Ak hadım. 142
 Akıncı. 81, 92, 148, 168, 195, 201, 211, 212, 216, 238
 Aksancak. 274.
 Alaman. 216
 Altamga. 7
 Arap. 100, 103, 107, 223, 231, 232, 297
 Arnavut. 141, 180, 195, 235, 237
 Atuşağı. 240
 Ateşgede. 296, 305
 Avariz-i Divaniye. 166
 Azep. 101, 131, 240, 274, 277, 283
 Ban. 237, 241, 242, 243
 Bança. 241
 Başbaki kulu. 131
 Başbuğ. 69, 112, 173, 201, 208, 239, 252, 258
 Bayındırlı. 146
 Beylerbeyi. 44, 47, 51, 52, 85, 88, 109, 110, 139, 143, 147, 148, 151, 179, 180, 183, 203, 208, 209, 218, 221, 223, 268, 270,
 Beylik Koyun. 252
 Bozdoğan. 241, 243
 Bölükbaşı. 119
 Börk. 203, 274
 Câize. 248
 Cizye. 169, 242
 Çanşığırbaşı. 118, 142
 Çarhacı. 244, 274
 Çavuş. 129, 284
 Çeh. 237, 242
 Çelipa. 301
 Darağacı. 110, 114
 Darbezen. 240, 243, 274
 Darû'd-ğarb. 285
 Darûlhadis. 250
 Darû'l-harb. 285
 Darû's-saâde. 167
 Dergâh. 175, 217, 228, 235, 248, 249, 261, 284
 Derbent. 209, 210, 211
 Despot. 200, 211, 216
 Dil. 184
 Divan. 118, 119, 128, 138, 140, 255
 Divanhane. 161, 296
 Dizdar. 145, 146
 Domuz topu. 241
 Edhem-At. 51

DEYİM VE KAVİM ADLARI

- Emir-i ahur. 201
 Eşheb-At. 51
 Eşrefi. 112
 Fetret. 146
 Filori. 102, 105, 134, 302
 Fetihnâme. 187, 222, 223
 Frenk. 134, 170, 171, 173, 186, 216, 217, 230, 231, 271, 278, 280, 281, 295, 296
 Gülbang. 285, 293
 Göke. 278, 295
 Hankah. 248, 293
 Harac. 55, 92
 Haracçı. 169, 242
 Harçlıkçı. 127, 238, 252
 Hazine-i âmire. 150
 Humbara. 277
 İmaret. 8, 165, 166, 248, 250, 251, 293
 İsevi. 11, 16, 20
 Kadı. 133, 134, 200
 Kadiasker, Kazasker. 109, 110, 112, 174, 215
 Kadirga. 217
 Kapıcıbaşı. 139
 Kapıkulu. 66, 142, 219
 Karakoyunlu. 177, 178
 Kayser. 260, 287, 297, 299, 305
 Kazan. Hunbara. 277
 Kervansaray. 8
 Keşiş. 307, 308
 Kethûda. 110, 229
 Kisra. 305
 Lala. 136, 139
 Leh. 237, 242
 Macar. 186
 Mancınık. 277
 Martolos. 237
 Medrese. 102, 107, 127, 248, 250, 264, 291
 Mecusi. 296
 Mescit. 54, 127, 196, 222, 285, 293
 Metris. 277, 280
 Mevlevihane. 249
 Mihr-i muaccel. 142
 Mirahur. 138, 164, 171, 172, 173
 Moncuk. 301
 Muallimhane. 249
 Muhammedi. 11, 175, 237, 268, 285, 293, 299
 Mülazemet. 107
 Müneccim. 307
 Müsellem. 127, 166
 Müşrifi. 112
 Mütevellî. 134
 Nakşibendi. 261
 Patrik. 295
 Peşkeş. 181, 192, 194, 242, 269, 272
 Reâya. 252
 Rikâpdar. 12
 Sabi'e. 310
 Sağdıç. 247
 Sancakbeyi. 69, 72, 139, 147, 203, 204, 207, 209, 214, 224, 232, 245, 257
 Sasanî. 305
 Seyis. 240
 Sırp. 200

- Silahdar. 118
 Sipahi. 108, 118, 125, 126, 130, 135, 148, 168, 203, 206, 217, 223, 227, 239, 241, 284
 Sofist. 266
 Sübaşı. 8, 9, 28, 33, 34, 223, 252
 Şarapdar. 36, 37, 136, 137, 138, 157, 183, 188
 Şebdiz. At. 52
 Şeşper. 273
 Tatar. 28, 98, 150
 Taviça. 127, 212, 216
 Taya. 142
 Tekke. 264, 291
 Tekür. İstanbul İmparatoru. 3, 16, 17, 55, 56, 59, 67, 68, 81, 108, 126, 137, 170, 171, 172, 216, 270, 271, 272, 276, 277, 280, 283, 286
 Terzibaşı. 81
 Timar. 94, 112, 147, 148, 150, 238
 Tomruk. 149
 Tuğ. 220, 238, 258, 275
 Turgudlu. Boy. 135, 137, 205, 207, 239
 Türk. 5, 52, 110, 152, 179, 180, 187, 268
 Türkmen. 24, 51, 157, 158, 159, 160, 178, 180
 Uç. 184
 Uğruk. 240, 241
 Ulak. 222
 Ulufe. 211, 229
 Vezir. Veziriazam. 12, 47, 94, 119, 120, 134, 169, 174, 191, 203, 206, 209, 210, 211, 215, 217, 222, 224, 228, 230, 235, 238, 245, 253, 254, 255, 263, 271, 275, 279, 286, 293, 306
 Yaya. 58, 127. başı. 269, 275
 Yeniçeri. 58, 118, 130, 221, 229, 230, 239, 269, 277
 Yeniçeriağası. 50, 51, 219, 269, 270
 Zaim. 155
 Zenberek. 233

NOT : Dizin'de Allah, Rab, Bey, Gazi, Cihad, Cihad-i ekber, Peygamber, Nebi, Din-i Muhammedî, İslâm Padişahı, dini, ordusu, kılıcı, toprakları, ülkeleri, sancakları, Kâfir, Küffar, Sultan, Şah, Padişah, Cihan padişahı, Serdar, Başbuğ, Şeriat, Şer'i şerif gibi deyimler, Muhammed, İbrahim, Davud, Süleyman, İdris, Nuh, Yusuf, İsa, Musa gibi peygamber ve Feridun, Behram, Dara, Rüstem, Menücehr, Cem, Cemşid, Hâtem, Hamza gibi efsanevi adlar ile Ali Osman, Osmanoğlu, Osmanlı gibi isimler metni kaplamış bulunduğundan işaret olunmamıştır.

Metinde geçen bazı eski kelime ve deyimlerin açıklamaları

- Ahîrûn. Ahir'in çoğulu, Sonrakiler, Geriden gelenler.
 Âkar. Gelir getiren ev, dükkân v.b. mülk.
 Akıbet. Son, Nihayet.
 Akran. Eş olanlar, Yaşıt.
 Altamga. Kırmızı mühürle mühürlenmiş ferman, Menşur.
 Âriyet. Ödünç, Eğreti.
 Arzıhal. Dilekçe, Durumu anlatan yazı.
 Avâre. Boş gezen, İşsiz güçsüz, Aylak.
 Ayırlı. Keçi derisinden yapılma terbiye, eyer takımı.
 Ayrık. Yabancı, bir çeşit yaban otu, İstisna.
 Aytamak. Aytamak-eytmek-etmek, Söylemek, anlatmak.
 Ayyûk. Göğün en yüksek yeri, En tepedeki yıldız.
 Âzâd. Azat, Kurtulmuş, kölelikten çıkmış.
 Azâde. Serbest, Başına buyruk, Özgür.
 Azmetmek. Kesin karar vermek, Bir işi yapmaya niyet etmek.
 Azim. Karar, Niyet.
 Bân. Macar ve Slav dillerinde Prens, bey.
 Bança. Küçük prens, beylik itibarıyla derecesi aşağıda olan bey.
 Berek'Allah. Allah mübarek etsin, Kutlu olsun.
 Barışıklık. Barış, sulh.
 Berhurdâr. Mutlu olan.
 Berk. Parlak yaprak, Şimşek.
 Beşaretnâme. Muştı haberi, Başarı mektubu.
 Beşe-Bişe. Atmaca, Orman, Meşe, Meşelik.
 Bezek. Süsleme.
 Bezm. Dernek, Toplantı, Eylence meclisi.

Bile. Beraber, Bugünkü T.de dahi
Biniş. Resmi, Tören kıyafeti, Görüşme.
Bozdoğan. Topuz, Gürz.
Börk. Kabak biçiminde bir başlık.
Buka'ı. Mahkûmların el ve ayaklarına vurulan halka.
Câize. Azık, Bahşış, Armağan, Hediye.
Canân. Sevgili.
Cebe. Zincirden örülme zırh.
Celâdet. Bahadırılık, Yiğitlik.
Cennetmekân. Yeri, durağı cennet olan.
Ceri. Çevik.
Cevşen. Katlama zırh.
Cevşenpûş. Katlama zırh giymiş asker.
Çağnak-Çağanak. Borulardan meydana gelen çalgı takımı.
Çak. Uzaklık gösteren bir takı. Tâ, vaktaki gibi.
Çâketmek. Bir elbiseyi yakasından aşağı yırtmak.
Çarhacı. Ardçr, Yan ve gerileri çevirip koruyan birlikler.
Çelipâ. Haç, Put, Salip.
Çengelistan. Sık ve karanlık orman.
Çenk. Kanuna benzer, dik tutularak çalınan bir saz.
Çerge. Av esnasında kullanılan hafif çadır.
Çetr. Gölge, Sâye, Sâye.
Darbe. Vuruş, çarpma.
Darbezen. Kale savaşlarında kullanılan ağır toplardan biri.
Dât. Adalet, doğruluk, ihsan.
Dergâh-i âli. Yüce makam, Saray, Padişah kapısı.
Derilmek. Toplanmak.
Dildarlık. Gönül alma, Memnun etme.
Doğrulamak. Yön vermek, yönünü göstermek, Bugünkü T.de Bir sözün, belgenin doğru olduğunu onaylamak.

Domuztopu. Saldırılara karşı sıkı sıkı sarılıp korunma.
Duzâh. Cehennem. Tamu.
Düşmenşikenlik. Düşmanı darmadağın etme, parçalama, kırma.
Ecr-Ecir. Sevap, karşılık, Ahirette verilecek mükâfat.
Eğnl. Boy, bos.
Ehl-i tecrid. Dünyayı ve dünya işlerini bırakan, Sadece hakka yönelen kişi.
Endâze. Ölçek, takdir, tahmin, 60 cm. lik bir ölçü.
Endişe. Düşünce, kaygı, şüphe.
Ervâh. Ruh'un çoğulu, Canlar, Ham ervah, olgunlaşmış kimse.
Esmâ-i havâs. Hassalı adlar, Anıldığında etkileri olacağı zannedilen kuvvetli sözler.
Evvelün. Önce gelenler. Evvelkiler. Eski zaman adamları.
Eyregörmek. İre görmek, Ergörmek.
Ezeli. Başlangıcı olmayan. Öncesiz.
Fâhir. Kıymetli, değerli, öğünülecek derecede üstün,
Fânus. Küre veya silindir şeklinde lamba abajuru. Büyük fener.
Feragat. Vazgeçme, el-çekme.
Fetret. Aralık kalan zaman. İki padişah arasında boş kalan devir.
Feyz-Feyzlendirmek. Bolluk, çokluk, gürlük, ilerlemek.
Filpâye. Fil ayağı, Camilerde büyük kubbeyi taşıyan dört büyük direkten herbiri.
Fücür. İşret, sefahat, ahlaksızlık.
Gadr-Gadir. Fenalık, merhametsizlik, hâinlik.
Gafil. Dikkatsiz, ihtiyatsız, tedbirsiz, ilerisini düşünmeyen.
Gasip. Zorla alan. Zorbalıkla ele geçiren.
Gina. Zenginlik, usanç, bolluk, türkü, ezgi.

- Göke.** Bir çeşit yelkenli gemi.
Görkem. Şaşa'a, debdebe, Tantana.
Gülbang. Ant, yemin, dua, alkış.
Gürûh. Topluluk, kuru kalabalık.
Hâcet. İhtiyaç, istek, dilek, gerek.
Hafakan. Çırpınma, sıkıntı.
Hakim. Bilgin, herşeyi bilen, anlayan, filozof.
Halvet. Yalnız olmak, Tenhaya çekilmek, Tek başına kalmak.
Hamâyil. Muska, Tılsım, Kılıcın kayışı.
Hanîf. Tek Tanrıya sım sıkı inanan kimse.
Haramî. Hırsız, haydut, yol kesici.
Haramzâde. Piç, meşru olmayan çocuk.
Harem. Herkesin girmesine izin verilmeyen, saygıya değer yer. Ailenin en öz yeri.
Heder. Boşa, yok yere harcanma.
Hercümerc. Allak bullak, altüst olma.
Hergez. Her zaman, her vakit.
Hil'at. Kaftan, değerli elbise, biniş.
Hilm. Yavaşlık, yumuşaklık.
Hisseyâb. Hisselenen, hissesini elde eden.
Husrevânî. Büyük, padişahlara uygun.
Hüdâ. Tanrı, Allah.
Hükümrân. Hüküm süren.
İcazet. İzin, ruhsat, diploma.
İdbâr. Bahtsızlık, değerini kaybetme, görevinden atılıp gözden düşme.
İhyâ. Diriltme, yeniden canlandırma, eskisini yenileme, iyilik etme.
İnâbet. Tövbe edip hak yolunu tutma, kendisini bir şeyhe teslim etme.

- İnfâk.** Besleme, nafakasını verme.
İstihâre. Bir işin hayırlı olup olmayacağını önceden ölçmek üzere ibadet edip, uykuya varma ve uykuda görülen rüyayı değerlendirmek.
Kabz. Kavrama, eline alma, Ruhun Azrail tarafından alınması.
Kaltak. Eyer takımı - Kuskunsuz takım.
Kani. Hani, Nerede.
Kazan. Silah olarak bir çeşit büyük humbara.
Keyük. Kayık sözünün eski şekli.
Kıssis. Keşiş, Papaz, Yüksek rütbeli rahip.
Kûs-Kös. Mehter takımında bir çalgı, Hayvan sırtında taşınacak kadar büyük davul. Kös dinlemek - Aldırmak.
Küfrân-i nimet. Nankörlük, verilen nimeti inkâr etme.
Lâ'l. Kırmızı, al, kırmızı değerli bir taş.
Lâin. Lanetlenmiş, koğulmuş, nefret kazanmış.
Liyakat. Beceri, iktidar, değer.
Mahfel. Toplantı yeri, Görüşülecek yer, Camilerde müezzinler ve padişahlar için ayrılan bölüm.
Mahmûr. Sarhoşluğun verdiği sersemlik, Uykulu hal.
Maksûre. Bölüm. Cami ve tapınaklarda özel bölüm.
Mazgal. Surların üzerinde gözcülerin bulundukları açıklık, menfez.
Mecâl. Güç, kuvvet, fırsat, olanak.
Mehil. Mehl. Vâde, fırsat, aralık.
Mehmidet. Övme, medheyleme.
Mesrûr. Sevinçli, muradına ermiş, memnun.
Metris. Güven yeri, Savaşta korunmak için yapılan yer-üstü siperi.
Mevlâ. Efendi. Sahip, Allah.

- Mevlevihâne.** Mevlevilere özge tekke.
Meyyit-Meyt. Ölü, ölmüş.
Mırdar. Pis, şer'an kirli, cenabet olan, İslâm törelerine göre kesilmemiş hayvan.
Moncuk. Han veya Hakan'ın durağı, kutsal makam.
Muhabetullah. Allah'ı korkarak sevmek.
Murassa. Kıymetli taşlarla bezenmiş eşya.
Murad. Dilek, meram, istek.
Musallat. Üzerine düşmüş, sataşma hali.
Muşta. Yumruk, tokat.
Muştu. Müjde.
Müfteri. Kara çalan, İftira eden.
Müheyâ. Hazır. Amâde.
Müstehak. Hak eylemiş, kazanmış.
Mütegalibe. Zorbalar, Zorba takımı, Derebeyleri.
Na's. Kefene sarılmış cenaze.
Nâdim. Pişman, Nedamet duyan.
Nâfe. Misk ahusu denilen hayvanın göbeğinden çekilen koku.
Namdâr. Ad-san sahibi, şanlı, şöhrətli.
Nâ-murâd. Muradına erişmemiş.
Neces. Pis, murdar. Temiz olmayan.
Nedâmet. Pişmanlık.
Nedim. Sohbet arkadaşı, büyükleri her tavrı ile memnun eden, yakın olan kimse.
Nemâ. Gelişme, artma, mahsul verme.
Nevâ. Nağme, makam. Türk müziğinde 22. makam.
Onmak. Gelişmek, irileşmek, güçlenmek.
Otrağ-Oturak. Emekli olmak, Bir yerde oturmak cezasını almak. İkamete memur.

- Pâye.** Rütbe, derece, basamak.
Pekitmek. Tahkim etmek.
Pençgâh. Türk müziğinde en eski mürekkep makamlardan biri.
Peyk. Haberci. Uydu. Kapıkulu atlılarının hizmetinde olan yaya.
Pirlik. Yaşlılık, bir tarikatın başında olmak, Şeyhlik.
Radde. Mertebe, derece, değer.
Rahvan. Eşkin, sarsmadan giden at.
Remed. Göz ağrısı.
Rûkû. Öne doğru eğilme. Namazda belden bükülme.
Sabâ. Gün doğusundan esen hafif meltem, Rüzgâr gibi uçan at, Türk müziğinde bir makam.
Saçı. Hediye, para ve pul gibi armağanlar.
Safay-i kalb. Kalp temizliği. Gönül şenliği, iyi niyetlilik, saf kalplilik.
Sâki. Su veya içki dağıtan.
Salâ. Namaza davet, genellikle Cuma ve cenaze için okunan salavat-i şerife.
Sanduka. Mermerden veya kerpiç tuğladan yapılan kabir.
Sanmak. Emin olmak. Bugünkü T.de Zan eylemek.
Savak. Gümüşle yapılmış deri eşya.
Savma'a. Hücre, hristiyan rahiplerin ve dervişlerin halkla ilişkilerini kesmek için çekildikleri özel ibadet yeri.
Secl'. Nesir yazıda yapılan kafiye cümlelerin son kelimesi, Kumru sesi.
Semâ'. Mevlevilerde dervişlerin cezbe halinde ayakta dönmeleri, Halvetilerde cezbe halinde zikir.
Serçeşme. Pınarbaşı, Askerlerin başı, Şeyh.
Serkeşlik. Dikbaşlılık, itaatsizlik.
Seyran. Gezinme, bakıp seyretme.

- Sımmak-Sınamak.** Tecrübe, imtihan etmek. Bugünkü T.de bıkmak, usanmak, yılmak.
- Sıymak.** Ürmek, yenilmek.
- Sikencebîn.** Bal ile sirkeden yapılan bir ilaç.
- Sipah.** Asker, ordu.
- Siper.** Miğfer. Bugünkü T.de İstihkâm.
- Sülâle.** Soy, sob, döl, ocak, hanedan.
- Şebçerâğ.** Gece parıldayan yakut.
- Şekavet.** Haydutluk, eşkiyalık, bahtsızlık.
- Şemse.** Güneş şeklinde yapılan süs.
- Şerâre.** Kıvılcım.
- Şeşper.** Çatallı topuz, bozdoğanın bir başka şekli.
- Şevk.** Keyif, neş'e, sevinç, arzu, ışık.
- Şiâr.** İdeal, ülkü, üstünlük veren işaret.
- Şirk.** Allaha eş koşma.
- Şom-Şüm.** Uğursuz, çok, meş'um.
- Şükûfe.** Çiçek, bir sanat çeşidi.
- Tâc-i istignâ.** Dünyadan el-etek çekenlerin giydiği boş verme başlığı, Tâc-i edhem.
- Tapı.** Çok fazla saygı duyulan varlık, tapınılan şey. Tutulan.
- Tarûmâr.** Karmakarışık, darmadağınık.
- Tavile.** Tavla.
- Taûn.** Veba.
- Telkîn.** Aşılama, şartlandırma, kulağına koyma.
- Te'yid.** Kuvvetlendirme, destekleme.
- Tilâvet.** Kur'anı usulüne göre okuma.
- Toğrılık.** Avlanma, Dağ bayır dolaşma, Doğan kuşu ile av sürme.
- Tomruk.** Zindan, Zincire vurma, kereste.
- Ubûdiyetnâme.** Kulluğunu, bağlılığını bildirme yazısı.

- Uçmak.** Cennet.
- Uğur.** Yön, hayır, iyilik getiren nesne.
- Uğrulatmak.** Çalmak, hırsızlık ettirmek.
- Uğruk.** Arka, ard.
- Ulak.** Haberci, el.
- Ulûfe.** Hayvan yemi, kapı kulu askerlerinin üç ayda bir ödenen ücreti.
- Unsur-Esas.** Madde, kök.
- Üzülmek.** Eski T.de kırılmak, gücenmek.
- Vefk.** Uygun. Bir şeyin uygunluğunu sağlamak üzere muskaya yazılan yazı.
- Vekar.** Ağır başlılık.
- Velinimet.** Yetiştiren, besleyen, hayatını, durumunu sağlayan.
- Yankılandırma.** Duyurmak, aksettirmek.
- Yarağ.** Alet, silah, Bugünkü T.de erkeklik uzvu.
- Yat.** Savunma silahı. Kalkan, Siper v.b. gibi.
- Yiğmek.** Hakir görmek, kırgın olmak.
- Yetiştirme.** Biri tarafından büyütülmüş, terbiye edilmiş kimse, Uşak.
- Yitmek.** Yok olmak.
- Yorğa.** Rahvan gidişli at.
- Yuvalak.** Mermi, Eski topların demir yuvarlak gülleleri.
- Yuymak-Yumak.** Yıkamak.
- Zarf.** Kılıf, mahfaza.
- Zerbeft.** Sırma ile dokunmuş kumaş.
- Zerrin.** Altınla yapılmış, altın gibi sarı.
- Zizâ.** Süslü, yakışıklı.
- Zillet.** Hor ve hakir olma, alçaklık.

Bazı Düzeltmeler

Sayfa	Yanlış	Doğru
21	Nazım başlıklı dizeler arasına giren ve İsfendiyar sözcüğü ile başlayan satır nazımın sonuna alınacaktır.	
65	Bedenî	Bedevî
160	Hâbil	Halil
237	başlısadılar	başladılar
260	Ruh	Rum
294	Somak	Somaki
305	Kiralık	Kisralık
305	Azrail	Azrael
310	Asafiyet	Asafiye

KÜLTÜR BAKANLIĞI YAYINLARI

BİLİM DİZİSİ:

Tacü't Tevârih (C. 3)
Hoca Sadeddin Efendi (Haz. İsmet Parmaksızoğlu)

Tarih-i Bosna
Ömer Bosnavi (Haz. Kâmil Su)

Türk Tiyatrosunda Komedyanın Evrimi
Dr. Sevinç Sokullu

Toplumbilimsel Düşün
C. Wright Mills (Çev. Ünsal Oskay)

Göstergebilim İlkeleri
Roland Barthes (Çev. Berke Vardar - Mehmet Rifat)

Çocuklara Öğütler
Ethem İbrahim Paşa (Çev. H. R. Öymen)

YAZIN DİZİSİ:

Gülüp Ağladıkları
Ahmet Rasim (Haz. Ahmet Sevinç)

Kırk Yalan Köse - Yalan Tükendi
Feraizcizade Mehmet Şâkir (Haz. Dr. Nevin Önberk)

Beşinci Frank
F. Dürrenmatt (Çev. Tahsin Saraç)

Koroğlu Kol Destanları
Ümit Kaftancıoğlu

Tengsir
Sadık Çubek (Çev. Dr. A. Naci Tokmak)

Duino Ağrıları
R. M. Rilke (Çev. Turan Ofıazoğlu)

Hayaletler Sonatı
A. Strindberg (Çev. Güngör Dilmen)

Şiirler
G. Valerius Catullus (Çev. Dr. Güngör Varınlıoğlu)

Kış Masalı
W. Shakespeare (Çev. Turan Ofıazoğlu)

Sürgünler
James Joyce (Çev. Selçuk Yönel)

SANAT DİZİSİ:

Rönesans Sanatı
Elie Faure (Çev. Bertan Onaran)

FELSEFE DİZİSİ:

Din Üstüne
D. Hume (Çev. Mete Tunçay)

Croce'nin Estetiği
Bedrettin Cömert

ÇOCUK DİZİSİ:

Kırlangıcın Kanat Vuruşu (Çocuklar için şiir seçkisi)
Ali Püsküllüoğlu

Yaramaz Sözcükler
Fazıl Hüsnü Dağlarca

Bir Gök Dolusu Güvercin
Yalvaç Ural

Düşleme Oyunu
Mehmet Seyda

Altın Bilezik
Mehmet Türkkân

Ekmek Parası
Muzaffer İzgü

Leylak Karda Kaldı - Güzel Hanım
Gülten Dayıoğlu

Küçükçekmece Okyanusu - Cankurtaran Yılmaz
Rifat Ilgaz

Gede Oğlan'ın Masalı - Arıların Savaşı
Dursun Utıku

ALİ (Çocuk Oyunu)
Orhan Asena

Gülliver'in Gezileri
Jonathan Swift

Düşüncenin Toprağı
Emin Özdemir